Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

МАТЕРІАЛИ

звітної наукової конференції
викладачів, докторантів, аспірантів
університету за 2022 рік
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

3–7 квітня 2023 року

м. Івано-Франківськ
2023

УДК 378.4(477.86)ПНУ(082)
М34

Рекомендовано до видання вченою радою
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,
протокол № 4 від «25» квітня 2023 р.

Редакційна рада: Цепенда І.Є. – голова, ректор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника», доктор політичних наук, професор; Якубів В.М. – перший проректор, доктор економічних наук, професор; Благун І.С. – доктор економічних наук, професор; Микитин Ю.І. – кандидат юридичних наук, доцент; Великочий В.С. – доктор історичних наук, професор; Федорак В.В.– кандидат історичних наук, доцент; Гасюк І.М. – доктор фізико-математичних наук, професор; Голод Р.Б. – доктор філологічних наук, професор; Заграй Л.Д. – доктор психологічних наук, професор; Кондур О.С. – доктор педагогічних наук, професор; Кугутяк М.В. – доктор історичних наук, професор; Нагорняк М.М. – доктор політичних наук, професор; Пилипів В.М. – доктор фізико-математичних наук, професор; Плекан Ю.В. – кандидат історичних наук, доцент; Случик В.М. – кандидат біологічних наук, доцент; Яців Я.М. – кандидат педагогічних наук, доцент; Яцків Н.Я. – кандидат філологічних наук, професор.

Адреса редакційної ради:
76018, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Тел. (0342) 59–60–51

М34 **Матеріали** звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2022 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 3–7 квітня 2023 р., м. Івано-Франківськ. Електронне видання. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2023. 345 с.

Видання містить результати наукових досліджень із проблем математики, фізики,хімії, біології, екології, лісівництва, агрохімії, економіки, історії, філософії, політології, релігієзнавства, культурології, соціології, психології, філології, педагогіки, мистецтвознавства, туризму, фізичного виховання і спорту.

Дослідження виконані в наукових лабораторіях та на кафедрах університету.

УДК 378.4(477.86)ПНУ(082)

© Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаник, 2023

ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ТА ДОВУЗІВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ У БІЗНЕС-ОСВІТІ

Боришкевич Ірина Ігорівна,
кандидатка економічних наук,
викладачка кафедри управління та бізнес-адміністрування

У сучасному ринковому середовищі стрімко розвивається бізнес-освіта. Значної популярності вона набула не тільки в Америці, але й у Європі та Азії. Однією із спільних особливостей усіх бізнес-шкіл є їх спрямованість на якісне надання освітніх послуг. Проте, простежуються і деякі культурні відмінності, що залежать від ментальності, економічного розвитку країни, освіти тощо.

Бізнес-освіта (з англ. – business education) є таким напрямом професійної освіти, що здійснює підготовку успішних підприємців, менеджерів, працівників адміністративного апарату та ін. Програма бізнес-освіти спрямована на здобуття знань та навичок, що необхідні для успішної кар'єри у діловому світі [1, с. 19]. Основним завданням бізнес-освіти є формування підприємця новітньої формації [2, с. 152]. У своїй практиці бізнес-школи застосовують інноваційні та активні методи навчання, оскільки основою підприємницької діяльності є поєднання підприємницьких здібностей та наполегливої праці у практичній діяльності.

Перші бізнес-школи були відкриті у США наприкінці XIX – на поч. XX ст., а саме у 1886 р. була відкрита перша Пенсільванська бізнес-школа, а у 1919 р. була створена AACSB – Американська асоціація університетських бізнес-шкіл. Американський підхід до бізнес-освіти ґрунтувався на формуванні «професійного менеджера».

Програма MBA (Master of Business Administration) відома у всьому світі. Її головною метою є підготовка високопрофесійного менеджера з усіма необхідними компетенціями. Навчатись на даній програмі може той, хто уже має вищу освіту, певний практичний досвід та прагне удосконалити свої знання у бізнес-адмініструванні. У різних куточках світу на даний час функціонує більше 2 500 програм MBA, за якими щороку випускається понад 150 тис. випускників. Ключовими дисциплінами, які вивчаються на програмах MBA є менеджмент, стратегічне управління, бізнес-аналітика, управління бізнесом, HR тощо.

Бізнес-програми американського типу почали активно поширюватись у країнах Західної Європи, починаючи з 1950 рр. У 1964 р. була заснована European Foundation for Management Development (EFMD), тобто Західноєвропейська асоціація бізнес-шкіл. У 2001 р. із запровадженням Болонського процесу, більшої популярності серед європейців почали набувати саме європейські бізнес-школи, на противагу американським, що були дорожчими та дальшими. Сьогодні бізнес-освіта користується високою популярністю та продовжує розвиватись [3, с. 148].

Наведемо рейтинг найкращих бізнес-шкіл світу у 2022 р. за версією Bloomberg Businessweek (табл. 1).

Таблиця 1

Рейтинг найкращих світових бізнес-шкіл у 2022 р. за версією Bloomberg Businessweek*

№	Топ–5 найкращих бізнес-шкіл в США	Топ–5 найкращих бізнес-шкіл в Європі	Топ–5 найкращих бізнес-шкіл в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні
1	Stanford Graduate School of Business	IMD Business School for Management and Leadership	Shanghai University of Finance and Economics
2	The University of Chicago Booth School of Business	INSEAD	Hong Kong (HKUST)
3	Harvard Business School	IESE Business School	CEIBS
4	Kellogg School of Management – Northwestern University	London Business School	National University of Singapore
5	Tuck School of Business – Dartmouth	SDA Bocconi School of Management	Indian Institute of Management Bangalore

*Джерело: сформовано автором на основі [4].

Престижний рейтинг QS Global MBA Rankings 2022 охопив 280 бізнес-шкіл, у п’ятірку яких увійшли: 1 місце – Stanford Graduate School of Business (United States), 2 місце – Harvard Business School (United States), 3 місце – Penn (United States), 4 місце – HEC Paris (France), 5 місце – MIT (United States), чотири з яких знаходяться у США [5].

Таким чином, можемо підсумувати, що важливість бізнес-освіти важко переоцінити, оскільки саме вона відображає особливості змін ринкового середовища, дає найбільш цінні знання задля вирішення проблем, з якими стикається суспільство й сучасний бізнес. Основною метою програми MBA є підготовка топ-менеджерів і лідерів вищої школи.

Список використаних джерел

1. Nwokike F., Ezeabii I. and Jim E. Business Education: an Indispensable Tool for Achieving Sustainable Development in the South-east States of Nigeria. *British Journal of Education.* 2018. Vol. 6. No. 1. P. 19–27.

2. Вагонова О. Г., Горпинич О. В., Шаповал В. А. Бізнес-освіта як чинник імплементації економіки знань. *Економічний вісник.* 2017. № 3. С. 142–154.

3. Дядик Т. В. Світовий досвід розвитку бізнес-освіти. Якість і безпечність продукції у внутрішній і зовнішній торгівлі та торговельне підприємництво: сучасні вектори розвитку і перспективи: колективна монографія; за ред. О. В. Калашник, С. Е. Мороз, І. О. Яснолоб. Полтава : Видавництво ПП «Астрая», 2021. С. 145–162.

4. Bloomberg Businessweek. URL: https://www.bloomberg.com/business-schools (дата звернення: 04.04.2023 р.).

5. World University Rankings – Full Time MBA: Global 2022. URL: https://www.topuniversities.com/university-rankings/mba-rankings/global/2022 (дата звернення: 04.04.2023 р.).

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В СИСТЕМІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Боришкевич Ірина Ігорівна,
викладачка кафедри управління та бізнес-адміністрування,
Хандога Юрій Васильович,
аспірант кафедри управління та бізнес-адміністрування

Після реформи системи місцевого самоврядування, перерозподілу фінансових ресурсів та повноважень між різними рівнями управління, а також великою відповідальністю, яка покладена за розвиток території на органи місцевого самоврядування вони стикаються з численними ризиками. У стандарті ISO 31000:2018 «Управління ризиками – Рекомендації» («Risk Management – Guidelines») вказано, що ризик – це вплив невизначеності на цілі. При цьому під впливом розуміється відхилення від очікуваного. Вплив може бути позитивним, негативним або одночасно і позитивним, і негативним; він також може мінімізувати, створювати або призводити до виникнення можливостей або загроз. Ризик виражається через джерела ризику, можливі події, їх наслідки та ймовірність [1]. Мочерний С. визначив ризик в управлінському контексті як непередбачуваність і можливість настання подій з негативними наслідками (зазнати збитків, втратити вигоду тощо), зумовлених певними діями або рішеннями, які матимуть місце в майбутньому [2].

У процесі стратегічного управління компетентні представники територіальних громад мають здійснювати ідентифікацію ризиків, можливість їх настання в конкретній територіальній громаді, систематичний їх аналіз та відповідно визначати необхідні механізми управління ризиками. Так, ISO 31000:2018 «Управління ризиками – Рекомендації» визначає процес управління ризиками як скоординовану діяльність з управління та контролю організації з урахуванням ризиків. Розуміння суб'єктами управління територіальних громад можливих ризиків, їх прогноз й моніторинг є основою мінімізації негативних наслідків на результативність роботи органів публічного управління та досягнення стратегічних цілей. Основні етапи стратегічного управління ризиками в системі територіальних громад можна узагальнити таким чином: 1) оцінка ризиків – визначення значущості та ідентифікація потенційних загроз з якими можуть стикнутися територіальні громади в довгостроковій перспективі; 2) розробка плану дій – розробка стратегій та планів дій у випадку реального виникнення попередньо прогнозованих загроз; 3) реалізація заходів – проведення запланованих заходів з підготовки громади до ситуацій, які можуть виникнути у зв'язку з попередньо прогнозованими ризиками; 4) моніторинг – оцінка ефективності заходів, що були реалізовані в процесі подолання ризиків та розробка коригувальних дій у випадку не успішної реалізації запланованих дій з мінімізації ризиків.

Серед ризиків у системі територіальних громад світова практика засвідчує: зниження ефективності соціально-економічної системи (у різних проявах), посиленням корупції на локальному рівні; недосягнення цілей розвитку з огляду на відсутність достатнього фінансування; розширення ареалів депресив-

ності та посилення нерівності доходів через зміну структури державних видатків; зниження рівня якості суспільних послуг в бідних районах та обмеження їх впливу на розподіл фінансових ресурсів, екологічні ризики, інвестиційний ризик [3, с. 85]. В Україні ще додається руйнівний вплив військових дій на всі сфери життя територіальних громад, що підсилює ймовірність настання вище перелічених ризиків та створює ризик втрати життя та здоров'я. Тобто територіальні громади України стикаються з різноманітними ризиками, які потребують стратегічного управління ними задля підвищення рівня національної безпеки. Вважаємо, що рівень національної безпеки прямо залежить від економічної та енергетично безпеки країни. Тому розробка механізму управління ризиками задля підвищення рівня економічної та енергетичної безпеки України є перспективами подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. ISO 31000:2018. Risk management – Principles and guidelines. URL: https://zakon.isu.net.ua/sites/default/files/normdocs/dstu_iso_31000_2018.pdf.

2. Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устенко О. А., Юрій С. І. Економічний енциклопедичний словник : у 2 т. Львів : Світ, 2006. 568 с.

3. Yakubiv V., Maksymiv Y., Hryhoruk I., Popadynets N. and Piatnychuk I. 2019. Development of renewable energy sources in the context of energy management. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University.* 6, 3–4 (Dec. 2019), 77–87. DOI: https://doi.org/10.15330/jpnu.6.3–4.77–87.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Біннатов Олег Назімович,
аспірант кафедри управління та бізнес-адміністрування

Сучасні перетворення в національній економіці, розвиток інтеграційних процесів зумовлюють потребу у відповідних трансформаційних змінах в підприємницькому секторі, особливе місце в якому займає малий бізнес. Розвиток малого підприємництва в динамічному середовищі є фактором для створення конкурентних умов на ринку, прискорення науково-технічних прогресивних змін, покращення ступеня зайнятості, створення та зміцнення середнього класу. Вищенаведене можна досягнути за допомогою оперативних коректив як відповідь на трансформаційні процеси у бізнес-середовищі, і результаті цього підвищується національна конкурентоспроможність. Вивчення досвіду розвинених держав, реалізація такої цілі за умов економічної нестабільності можна досягнути тільки за допомогою імплементації зваженої державної політики щодо підтримки малого підприємництва. Тому важливим на даний момент є нарощення ступеня ефективності національних та просторових програм підтримки, визначення пріоритетності підтримки малого підприємництва у розрізі видів діяльності та раціоналізація використовуваних державою інструментів.

Твердження щодо обов'язкової державної підтримки суб'єктів малого бізнесу являється настільки усталеним, що ґрунтовних науково-прикладних досліджень щодо її необхідності на національному рівні останнім часом важко віднайти. Однак, теперішня ситуація в країні в цілому та стан економіки, зокрема, актуалізують питання ідентифікації економіко-політичної необхідності державної підтримки малого бізнесу.

За вищенаведених умов важливими завданнями державної політики є [1; 2]:

– формування сприятливих передумов стосовно результативної підприємницької діяльності;

– розвиток малого підприємництва, котрий є чинником для формування конкурентного бізнес-середовища;

– стимулювання самозайнятості населення;

– зростання частки участі представників малого підприємництва щодо створення ВВП;

– сприяння забезпеченню організаційно-правової і соціально-економічної основи підприємництва;

– визначення етичних норм ведення бізнесу;

– розвиток підприємницької інфраструктури;

– імплементація концепції соціальної відповідальності бізнесу.

Відмітимо, що державним органам доцільно зосередитись на фінансових заходах у регулюванні ведення малого бізнесу.

Вивчивши літератури, встановлено, що дослідних О. Тимченко [3] констатує, що держава має застосовувати такий інструментарій щодо підтримки розвитку малого підприємництва:

– створення механізму надання пільг (тобто сприятлива податкова політика);

– сприяння забезпеченню простої системи оподаткування суб'єктів підприємництва;

– створення інструментарію щодо інвестиційно-кредитного забезпечення;

– забезпечення матеріально-технічними засобами.

Варто зазначити, що на сьогоднішній день важливими питаннями залишаються й дослідження податкових механізмів державного регулювання підприємництва, що наявні зараз. Дослідниця Г. Болотова [4] відзначає, що побудова результативної державної податкової політики має здійснюватися з урахуванням таких заходів, як:

– загальне податкове навантаження доцільно зробити більш раціональним та постійним (в залежності від масштабності й результативності підприємницької діяльності);

– зменшення кінцевого податкового тиску на підприємства малого бізнесу через надання їм пільг.

Таким чином, ситуація щодо діяльності суб'єктів малого підприємництва на даний момент залишається проблемною. Тому, важливими шляхами поліпшення функціонування малого підприємництва є формування нормативно-правового регулювання з урахуванням умов сьогодення, удосконалення податкової політики і сприяння забезпеченню оптимальної системи оподаткування. До-

цільно також розробити механізм результативної взаємодії держави і суб'єктів малого підприємництва задля розвитку останніх.

Список використаних джерел

1. Стешенко О. О. Державне регулювання розвитку малого бізнесу в сучасних умовах. *Приазовський економічний вісник*. 2018. Вип. 3(08). URL : http://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/3_08_uk/18.pdf.

2. Pylypiv N. I., Piatnychuk I. D., Maksymiv Yu. V. Ensuring sustainable development of the enterprise by modern tools of strategic management: the concept of business administration. Proc. of the Intern. *Conf. «Theory and Practice of Strategic Management of Industrial and Regional Social Systems», IFNTUOG*. 2017. P. 376–379.

3. Тимченко О. Проблеми та перспективи розвитку малого підприємництва в регіонах України. Ефективна економіка. 2015. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_6_14.

4. Болотова Г. Спрощена система оподаткування: стислий огляд можливих змін. URL: http://www.iepd.dn.ua/?p=3165.

ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ФАХІВЦІВ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ ДО ФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Валюх Андрій Миколайович,
професор кафедри управління та бізнес-адміністрування

Дане питання є актуальним для спеціальності «Публічне управління та адміністрування» за освітнім рівнем магістра. Не обґрунтовуватиму власну позицію чому саме магістратура, а не бакалаврат є основним ступенем підготовки фахівців для системи місцевих органів влади. Не концентруватиму уваги й на тому, що лише маючи вищу освіту за спеціальністю, яка відповідає конкретній галузі економіки регіону можна в результаті розраховувати на професійну підготовку майбутнього управлінця відповідного адміністративно-територіального утворення. Зосереджу увагу на головній проблемі, яка чітко сформульована в «Стратегічному плані роботи Національного агентства України з питань державної служби на 2022–2024 роки» [1], а саме: «Підвищення рівня професійної компетентності державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників і заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад» на основі «…дієвості та практико-орієнтованості професійного навчання». Іншими словами на сьогодні для системи місцевих органів влади в Україні вкрай необхідна вища освіта спрямована не на вивчення нових знань зі спеціальності загалом, а на перенесення здобутих знань на практику.

Підтвердженням важливості практичної складової в освітньому процесі є матеріали «Звіту Національного агентства України з питань державної служби про дослідження системи підготовки здобувачів вищої освіти за освітнім ступенем магістра за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування»

у 2018–2020 роках» [2]. Результати проведеного аналізу показали, що здобувачі освіти значну перевагу надають саме заочній формі навчання, як за рахунок коштів державного бюджету, так і за рахунок коштів фізичних та юридичних осіб. А це свідчить про те, що в університети приходять діючі практики, яким важливо не лише отримати диплом магістра за обраною спеціальністю, але й набути конкурентних переваг у сфері власної практичної діяльності.

Модель сформульована дослідниками Майклом Ломбардо та Робертом Ейчінгером 70/20/10 показує, як успішні та ефективні керівники навчаються [3]:

70% часу у них займає навчання за рахунок вирішення реальних завдань у процесі виконання своїх прямих обов'язків через повне занурення в практику;

20% часу займає навчання у більш досвідчених співробітників і соціальні комунікації: спілкування з керівництвом, колегами, наставництво, коучинг;

10% часу займає формальне навчання в аудиторії: лекції, семінари, курси.

Тобто, дослідники стверджують, що більша частка професійних знань успішних керівників формується не в процесі аудиторного навчання, а прямо під час практичної діяльності на робочому місці. Дана модель заставляє серйозно задуматися над необхідністю переходу освітньої діяльності закладів вищої освіти від традиційної моделі «передачі теоретичних знань» до моделі «перенесення знань на практику».

Отже, які практичні кроки сприятимуть формуванню у закладах вищої освіти нової моделі освітнього процесу − «перенесення знань на практику»?

1. Кожний заклад вищої освіти має прагнути до того, щоб у регіоні, де він розташований, виконувати роль навчально-науково-виробничого центру, головним завданням якого є підготовка кадрів на основі проведення науково-прикладних досліджень для вирішення місцевих проблем розвитку регіону.

2. У закладах вищої освіти має відбутися переорієнтація освітньої діяльності з «навчання в аудиторії» на «навчання в дії» у тісній співпраці зі всіма учасниками формування регіональної політики: територіальні та галузеві органи влади, базові бюджетоутворюючі підприємства, професійно-орієнтовані громадські організації тощо.

3. Внутрішня політика закладів вищої освіти має бути спрямована на зміну форми та змісту освітнього процесу з читання традиційних лекцій і семінарських занять на створення і проведення тренінгових майстер-класів.

4. Ключовим управлінським підрозділом у закладах вищої освіти має стати навчально-науковий інститут, який формує власну стратегію та програму розвитку, а кожна кафедра в інституті виконує роль науково-дослідної школи, яка на основі проєктного підходу досліджує нагальні проблеми соціально-економічного розвитку регіону в тісній взаємодії органів місцевої влади, науково-педагогічних працівників і здобувачів освіти.

5. Професорсько-викладацький персонал повинен мати час на те, щоб займатися систематичним підвищенням власного професійного рівня, а заклади вищої освіти мають трансформуватися у самонавчальні організації з метою освоєння та поширення передового досвіду науки, техніки й технологій.

Реалізація запропонованих вище заходів дасть змогу університетам стати своєрідними точками росту для соціально-економічного розвитку відповідного територіального утворення; професорсько-викладацькому персоналу стати

безпосередніми учасниками формування і реалізації регіональної зовнішньої і внутрішньої політики; а здобувачам освіти стати справжніми професіоналами своєї справи, здатними вирішувати конкретні проблеми місцевого значення.

Список використаних джерел

1. План роботи Національного агентства України з питань державної служби на 2023 рік. URL: https://nads.gov.ua/plani-ta-zviti.

2. Звіт про дослідження системи підготовки здобувачів вищої освіти за освітнім ступенем магістра за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» у 2018–2020 роках. URL: https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/DIYALNIST/PROFF%20NAVCHANJA/magistri.pdf.

3. Lombardo M., Eichinger R. Career Architect Development Planner (The Leadership Architect Suite). 5rd Edition. January 1, 2010. 767 p.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОМУНІКАЦІЇ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

Вовк Мар'ян Миколайович,
аспірант кафедри управління та бізнес-адміністрування

Внутрішні та зовнішні чинники, зокрема соціополітичний воєнний стан країни, подання заявки на вступ України до Європейського Союзу, активізували необхідність комунікативної перебудови діалогу влади та громадськості, починаючи з місцевого рівня. Тобто успіх розпочатих реформ безпосередньо залежить від залучення до процесу змін активних членів громади.

Один з ключових інструментів, який використовують місцеві органи влади для забезпечення відкритості та прозорості взаємодії з громадою, є комунікація. Вона є важливою складовою процесу прийняття рішень та ефективного вирішення проблем місцевого рівня. Як правило, комунікація між місцевою владою та громадськістю здійснюється через інформаційні канали, які містять засоби масової інформації, соціальні мережі, офіційні сайти тощо.

Наразі в Україні спостерігається досить низький рівень участі населення у розв'язанні питань місцевого значення. Саме тому, враховуючи стан безпосередньої демократії, комунікаційне партнерство покликане замінити ситуативну і формально демонстративну взаємодію, яку ми зазвичай спостерігаємо. Виходячи з позиції центральної влади, яка намагається більше орієнтуватися на польський досвід реформ, особливо що стосується децентралізації місцевого самоврядування, спробуємо екстраполювати модернізаційний контекст і на комунікативну політику органів самоврядування щодо громадськості.

Комунікація місцевої влади з громадськістю має важливе значення для розвитку ефективного та демократичного управління на місцевому рівні. Теоретичні основи такої комунікації містять розуміння важливості взаємодії між місцевою владою та громадою, а також розуміння ролі комунікації у формуванні довіри та сприянні залученню громадян до участі в процесах прийняття

рішень. Основні принципи комунікації місцевої влади з громадськістю мають бути такими: відкритість, прозорість та активну участь громадян у процесах прийняття рішень. Крім того, місцева влада повинна забезпечувати доступність та зрозумілість інформації про свою діяльність та рішення, що приймаються. Владні структури повинні бути відкритими до критики та зворотного зв'язку від громадян, а також готовими до врахування інтересів та потреб громадян у процесі прийняття рішень.

Механізм комунікації місцевої влади з громадськістю базується на понятійно-категоріальній основі дослідження, що включає в себе аналіз термінології, понять та категорій, які використовуються у процесі взаємодії між владою та громадськістю. Дослідження цього механізму може допомогти у вдосконаленні комунікаційних стратегій місцевих органів влади з метою підвищення рівня довіри та ефективності їхньої діяльності.

Дослідження наукових підходів до формування механізму комунікації місцевої влади з громадськістю зосереджені на розробці та впровадженні інформаційних систем для підвищення ефективності взаємодії між місцевими органами влади та жителями міста або села. Серед наукових підходів можна виділити системний, синергетичний, мережевий та інші. Використання інформаційних систем дозволяє забезпечити більш швидку та ефективну передачу інформації між владою та громадою, зменшити можливість помилок та забезпечити прозорість владних процесів.

Інформаційно-комунікаційні особливості взаємодії органів місцевого самоврядування з громадою у регіональному контексті залежать від рівня розвитку інформаційних технологій та доступу до них у різних регіонах. Для забезпечення ефективної взаємодії з громадою важливо використовувати різноманітні інформаційні канали, такі як веб-сайти, соціальні мережі, електронна пошта та інші засоби. Також важливо враховувати місцеві традиції та культурні особливості регіону для підвищення ефективності комунікації. Розуміння цих особливостей може допомогти органам місцевого самоврядування ефективно співпрацювати з громадою та підвищити рівень задоволеності населення.

Список використаних джерел

1. Акайомова А. Політична комунікація як процес взаємодії політичних суб'єктів. *Політичний менеджмент.* 2011. № 1. С. 87–91. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/akaiomova_politychna.pdf.

2. Бабінова О. Взаємодія органів державного управління та місцевого самоврядування з громадськістю як предмет теоретичного аналізу. *Вісник НАДУ.* 2004. № 3. С. 345–353.

3. Потапенко В. Г., Баранник В. О., Бахур Н. В. Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу: аналіт. доп. Київ : НІСД. 2023. С. 54. URL: https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.02.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЖИТЛОВОЇ НЕРУХОМОСТІ

Гладкий Олег Богданович,
аспірант кафедри управління та бізнес-адміністрування

Державне регулювання ринку житлової нерухомості, як і регулювання суміжних ринків нерухомості, повинне здійснюватися у тій мірі у якій воно є достатнім. Тобто бути гнучким і вчасним щоб не заважати адаптації локального ринку до загальносвітових економічних тенденцій і не втручатись у ті відносини які за своєю природою повинні бути збалансовані попитом та пропозицією а не імперативами законотворця.

Стаття 47 Конституції України [1] говорить про те що кожен має право на житло та про те що держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. За три десятки років незалежності законотворці напрацювали безліч нормативно-правових актів, і якщо питання будівництва та переходу права власності на житло пройшли певну еволюцію то ринок оренди житлової нерухомості у своїй основній масі знаходиться в тіні і його стан став очевидним в перші тижні агресії росії проти України.

Велика частина правовідносин між учасниками ринку житла в нашій державі регулюється ще досі дійсним Житловим кодексом УРСР [2] прийнятим в 1983 році. Цей фактор, а також семидесятирічна пауза в історії інституту приватної власності на житло залишили свій слід в свідомості і економічній поведінці українців, у їх ставленні до власного житла як об’єкту який надає не лише права а і зобов’язує. Тенденція з ліквідації житлово-експлуатаційних організацій та переходу частини ринку до самоорганізації в питанні управлінні власним житлом є хорошим сигналом на шляху реформування всього ринку.

За відсотком проживання власників житла у власному житлі Україна знаходиться на чільних місцях у світовому рейтингу що свідчить у тому числі про нееластичність ринку та утруднення трудової міграції. Такий стан речей незалежна Україна також успадкувала від неринкової економіки СРСР. Державі необхідно приділити даному питанню особливу увагу і не лишитись осторонь формування нового ринку у пост-воєнній Україні [3].

Тісно пов’язаним із державним регулюванням ринку житлової нерухомості є питання державного регулювання ринку землі та містобудівної діяльності. Формування чітких правил, координація і консультування органів місцевого самоврядування в питаннях містобудування. Дане питання стало лише актуальнішим із закінченням реформи децентралізації. Децентралізація утворила велику кількість спроможних у економічному сенсі громад. Проте не секрет що таким громадам часто бракує управлінського досвіду у питаннях містобудування. Жоден населений пункт не має шансів на збалансований ринок попиту та пропозиції житла у разі якщо у ньому немає адекватного своєму часу генерального плану забудови. На мою думку дане питання є одним із небагатьох тих у якому держава повинна у своєму регулюванні виступити модератором. Це одне із не багатьох питань де якісне державне регулювання необхідне ло-

кальним ринкам нерухомості задля уникнення формування нерівних та викривлених умов.

Якісне регулювання питань іпотеки є, в тому числі, одним із методів впливу на ринок житлової нерухомості. Вважаємо що це теж одна із тих сфер де центральна політика регулювання повинна задати загальний тон вірному розвитку ринку. У випадку допущення помилок на етапі значного зростання обсягів іпотечного фінансування можна добитись лише одного – зростання цін без досягнення основного завдання – доступності житла для основного споживача [4].

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

2. Житловий кодекс України: Кодекс України від 30.06.1983. № 5464-Х. Дата оновлення: 19.11.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464–10

3. Кобзан С. М. Формування ринку нерухомості: практичні аспекти та особливості оцінки : монографія / Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 211 с.

4. Базилевич В. Д., Погорєльцева Н. П. Іпотечний ринок : монографія. Київ : Знання, 2008. 717 с.

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГРОМАДИ

Григорук Ірина Іванівна,
докторка філософії,
доцентка кафедри управління та бізнес-адміністрування,
Максимів Роман Васильович,
аспірант кафедри управління та бізнес-адміністрування

Поняття соціальної відповідальності має широке тлумачення, що обумовлюється різними підходами до формування її концепції, визначення основних принципів, методів та шляхів забезпечення, очікуваних результатів. Оперувати терміном «соціальна відповідальність» слід з урахуванням актуального стану досліджень у цій сфері та дискурсу, сформованого під впливом інтеграції іноземного досвіду забезпечення соціальної відповідальності на різних рівнях.

Ступінь розвитку соціальної відповідальності відображає рівень партнерства між компаніями, урядовими структурами та головними дійовими особами громадянського суспільства щодо вирішення соціальних проблем і прискоренню розвитку суспільства [1].

Очевидно, що соціальна відповідальність виступає невід’ємним елементом у макросистемі людина-держава-суспільство. У цій системі державне регулювання розвитку соціальної відповідальності громади має важливе значення.

Державне регулювання розвитку соціальної відповідальності громади може відбуватися через різноманітні механізми та інструменти. Деякі з них:

Законодавче регулювання: держава може приймати закони, які визначають відповідальність громадян та бізнесу перед суспільством, встановлюють правила і процедури соціальної відповідальності та встановлюють штрафні санкції за їх порушення.

Фінансове регулювання: держава може встановлювати фінансові стимули та пільги для підприємств, які демонструють соціальну відповідальність. Також можуть бути запроваджені фінансові механізми для забезпечення фінансової підтримки проектів соціальної відповідальності громади.

Нормативне регулювання: держава може встановлювати стандарти соціальної відповідальності та вимоги до підприємств з питань екології, охорони праці, споживачів тощо.

Підтримка розвитку інфраструктури: держава може забезпечувати підтримку розвитку соціальної інфраструктури, яка допоможе вирішувати проблеми, що виникають у громадах, забезпечувати доступ до освіти, охорони здоров'я, культури тощо.

Інформаційне регулювання: держава може створювати інформаційні ресурси, які надають інформацію про соціальну відповідальність підприємств та громадських організацій, а також про результати їх діяльності.

Усі ці механізми можуть допомогти розвитку соціальної відповідальності громади та підтримці відповідальних підприємств і організацій. Державне регулювання може бути особливо важливим у випадку, коли саморегулювання не працює належним чином і не забезпечує достатнього рівня соціальної відповідальності.

Загалом варто зазначити, що питання державного рулювання у ринковій економіці є дещо амбівалентним. Часто воно носить лише індикативний, тобто рекомендаційний характер. Проте у багатьох аспектах допомагає досягти необхідних результатів. Наприклад, дослідники знаходять позитивну кореляцію між обсягом підтримки та виробництвом енергії (1% підвищення тарифу призводить до зростання на 0,4%–1% виробництва відновлюваної електроенергії). Результати також вказують на кращу ефективність «зелених» тарифів, ніж системи «зелених» сертифікатів [2].

Однак, важливо зберігати баланс між державним регулюванням та саморегулюванням, щоб забезпечити ефективність розвитку соціальної відповідальності. Також важливо враховувати потреби та інтереси громади, забезпечити їх участь у прийнятті рішень та впровадженні проєктів соціальної відповідальності.

Крім того, державне регулювання має бути комплексним та системним, забезпечуючи взаємодію різних сфер діяльності, таких як бізнес, громадські організації та державні органи.

У цілому, державне регулювання може бути важливим інструментом для забезпечення розвитку соціальної відповідальності громади, але його ефективність залежить від правильної розробки та впровадження механізмів регулювання, а також від активної участі громади у процесі.

Список використаних джерел

1. Чала Ю. В. Соціальна відповідальність підприємств як основа інноваційного розвитку сучасної економіки. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України.* 2014. Вип. 40. С. 275–285.

2. Nicolini M., Tavoni M. Are renewable energy subsidies effective? Evidence from Europe Renew. *Sustain. Energy Rev.* 2017. 74. P. 412–423.

ВПЛИВ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ НА РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Івасютин Ігор Михайлович,
аспірант кафедри управління та бізнес-адміністрування

Система управління інформаційно-комунікаційним забезпеченням має значний вплив на розвиток територіальної громади. Це пов’язано з тим, що доступ до інформації та комунікації є важливими складовими для розвитку будь-якої громади.

Інформація є важливою складовою для прийняття рішень на всіх рівнях влади. Через використання системи управління ІКТ можна забезпечити швидкий та легкий доступ до інформації про різні аспекти життя громади, такі як стан економіки, освіти, медицини, безпеки та інше. Інформаційні технології можуть бути використані для збору, аналізу та візуалізації даних, що дозволяє приймати рішення на основі об’єктивної та достовірної інформації. Це може допомогти органам влади приймати ефективні рішення, що відповідають потребам територіальної громади.

Інформаційно-комунікаційні системи (ІКТ) є важливим елементом розвитку будь-якої територіальної громади, в тому числі й Обертинської ОТГ. На сьогоднішній день в Обертинській громаді наявні наступні ІКТ:

1. Інтернет-послуги. Провайдери забезпечують доступ до Інтернету в Обертинській громаді. Для забезпечення швидкості та надійності доступу до Інтернету, провайдери використовують різні технології, такі як оптичні кабелі, радіосполучення, супутникові системи і т.д.

2. Система «Електронного документообігу». Ця система забезпечує обмін документами між місцевою владою та громадянами, а також між місцевими органами влади.

3. Електронна звітність. З метою оптимізації документообігу в місцевій владі і полегшення роботи бухгалтерів, використовується електронна звітність.

4. Система «Prozorro». Ця система забезпечує прозорість та ефективність у розподілі та використанні бюджетних коштів. Вона використовується для проведення торгів з питань закупівель товарів, робіт та послуг.

Незважаючи на наявність ІКТ в Обертинській ОТГ, є кілька аспектів, які можна вдосконалити, щоб забезпечити більш ефективне та якісне функціонування вже діючих систем.

Швидкість та якість Інтернет-з'єднання. Незважаючи на те, що в Обертинській ОТГ є декілька провайдерів Інтернет-послуг, швидкість та якість з'єднання не завжди задовільні. Тому потрібно знайти спосіб, як поліпшити якість зв'язку, щоб громадяни та органи місцевої влади могли користуватися Інтернет-послугами більш ефективно.

Розвиток електронних сервісів. Існує потреба в розвитку нових електронних сервісів, які б допомогли місцевим жителям звернутися до органів місцевої влади з питань, що стосуються їхнього життя та діяльності. Наприклад, електронні сервіси для замовлення послуг, звернень та отримання інформації про діяльність місцевих органів влади.

Забезпечення безпеки ІКТ. Розвиток ІКТ потребує також забезпечення високого рівня безпеки, оскільки на діючі системи можуть бути здійснені кібератаки, вони можуть бути уражені вірусами та бути піддані впливу інших загроз. Тому потрібно забезпечити відповідний захист та моніторинг систем ІКТ, щоб запобігти можливим негативним явищам.

Підвищення комп'ютерної грамотності. Щоб максимально використовувати ІКТ в повсякденному житті, необхідно підвищувати рівень комп'ютерної грамотності серед населення, зокрема серед людей похилого віку.

Запровадження вищезазначених заходів удосконалення інформаційно-комунікаційних систем в Обертинській ОТГ може позитивно вплинути на розвиток громади в декількох аспектах.

1) Ефективність комунікації та обміну інформацією.

За допомогою швидкого та надійного Інтернет-з'єднання громадськість та органи місцевої влади зможуть ефективно спілкуватися між собою та обмінюватися інформацією. Це дозволить вирішувати питання швидко та ефективно, встановлювати зв'язки між різними людьми та групами, сприятиме підвищенню рівня співпраці в громаді та покращенню якості послуг, які надаються місцевим населенням.

2) Зручність та доступність електронних сервісів.

Розвиток електронних сервісів дозволить місцевим жителям звертатися до органів місцевої влади та отримувати послуги без необхідності відвідувати офіси. Це покращить якість обслуговування та зробить процес звернення до влади більш зручним та доступним.

3) Підвищення рівня освіти та розвитку.

Вдосконалення ІКТ дозволить місцевому населенню отримати доступ до новітніх технологій та інформації, що сприятиме підвищенню рівня освіти та розвитку. Крім того, це допоможе збільшити кількість можливостей для здобуття нових знань та навичок.

4) Покращення економічного становища.

Розвиток ІКТ може сприяти розвитку бізнесу та підприємництва в територіальній громаді.

Список використаних джерел

1. Зражевська Н. І. Комунікаційні технології. Черкаси : Брама-Україна, 2019.

2. Про затвердження завдань Національної програми інформатизації на 2022–2024 роки: постанова ВРУ від 8 липня 2022 року. № 2360-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2360–20#Text.

ПОДАТКОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ БІЗНЕСУ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Жук Ольга Іванівна,
доцентка кафедри управління та бізнес-адміністрування

Воєнні дії в Україні погіршили економічну ситуацію та зумовили нестабільність в країні загалом, зокрема спостерігається негативний вплив на розвиток бізнесу. Невизначеність ситуації, загроза безпеки, зниження рівня життя та інші негативні наслідки війни створюють важкі умови для розвитку підприємництва та інвестицій. Державна підтримка та створення сприятливих умов щодо стимулювання розвитку бізнесу є вкрай важливими заходами для покращення економічної ситуації в країні. Для зменшення негативного впливу, урядом країни було прийнято ряд законів, щодо внесення змін до податкового законодавства з метою підтримки ведення бізнесу.

Першочергові зміни передбачені законодавством стосуються сплати єдиного податку, єдиного соціального внеску та проведення перевірок на період дії воєнного стану. Дані норми змін передбачені прийнятим Законом України № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» [1].

Основні норми, які передбачено даним законом:

1. Фізичні особи-підприємці першої та другої груп платники єдиного податку починаючи 1 квітня 2022 року і до завершення дії воєнного стану мають право не сплачувати єдиний податок та не подавати декларацію платника єдиного податку за період в якому єдиний податок не сплачувався.

2. Платниками єдиного податку третьої групи можуть бути фізичні особи-підприємці та юридичні особи – суб’єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми, у яких протягом календарного року обсяг доходу не перевищує 10 мільярдів гривень. Крім того до таких осіб не застосовується обмеження щодо кількості осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах.

3. Можливість обрання та застосування спрощеної системи оподаткування зі ставкою 2% єдиного податку платниками єдиного податку третьої групи фізичними особами підприємцями та юридичними особами будь-якої організаційно-правової форми.

4. Податкові перевірки не розпочинаються, а розпочаті перевірки зупиняються.

5. Роботодавці, платники єдиного податку фізичні особи-підприємці другої та третьої груп, а також юридичні особи третьої групи, мають право за власним рішенням не сплачувати єдиний соціальний внесок за найманих працівників, яких мобілізовано на військову службу. Крім того фізичні особи-під-

приємці та особи, які провадять незалежну професійну діяльність мають право не нараховувати та не сплачувати єдиний соціальний внесок за себе [1].

Ще одним запровадженням Уряду щодо підтримки суб'єктів бізнесу було прийняття Закону «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» щодо застосування реєстраторів розрахункових операцій/програмних реєстраторів розрахункових операцій РРО/ПРР [2]. Даним законом передбачено відсутність штрафів за не виконання вимог щодо застосування РРО/ПРРО на період дії воєнного стану.

Отже, протягом перших місяців війни урядом було прийнято низку законів, які значно знизили податкове навантаження на суб'єктів бізнесу. Однак, суттєве скорочення надходжень податків до бюджету зумовило у 2023 р. прийняти рішення та схвалити зміни до податкового законодавства, які направлені на відновлення довоєнного стану системи оподаткування.

Проект «Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану» [3] передбачає, що з 1 липня 2023 року буде скасовано дії окремих норм законодавчих актів, які було запроваджено на період до припинення або скасування воєнного стану на території України, зокрема:

- для фізичних осіб-підприємців платників єдиного податку першої та другої груп скасовується можливість не сплачувати єдиний податок;
- для фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб третьої групи скасовується можливість застосовувати ставку податку 2% від суми доходу;
- відновлюється перебіг строків, визначених податковим законодавством;
- відновлюється проведення документальних перевірок;
- відновлюються штрафні санкції за порушення податкового законодавства;
- відновлюються штрафні санкції за порушення використання РРО/ПРРО;
- відновлюються штрафні санкції за порушення нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [4].

Прийняття даного законопроекту забезпечить впровадження заходів, які сприятимуть збільшенню податкових надходжень, а також виконання Україною зобов'язань в рамках Меморандуму про економічну та фінансову політику.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 р. № 2120-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120–20.

2. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг: Закон України від 06 травня 1995 № 265/95. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80#Text.

3. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного

стану від 31.01.2023 № 8401 URL: https://itd.rada.gov.ua/ billInfo/Bills/ Card/41268.

4. Уряд схвалив зміни до законодавства в частині відновлення довоєнного стану системи оподаткування. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-skhvalyv-zminy-do-zakonodavstva-v-chastyni-vidnovlennia-dovoiennoho-stanu-systemy-opodatkuvannia.

УКРАЇНА У РЕЙТИНГУ «ГЛОБАЛЬНИЙ ІНДЕКС БЕЗПЕКИ ЗДОРОВ'Я»

Звірич Віталій Васильович,
кандидат медичних наук,
докторант кафедри управління та бізнес-адміністрування

Рейтинг «Глобальний індекс безпеки здоров'я» започаткований лише у 2019 р. Центром медичних досліджень Джона Гопкінса. Даний індекс складається з 6 підрозділів та 140 окремих показників [1]:

- розділ 1 «Запобігання», який передбачає критерії готовності країн до запобігання хворобам, імунізації та становить 16,3% від загального індексованого показника;
- розділ 2 «Виявлення та звітність» охоплює критерії, що пов'язані з роботою лабораторних систем, епідеміологічні кадри і складає 19,2% від загального індексованого показника;
- розділ 3 «Швидке реагування» містить індикатори, що пов'язані з швидкістю реагування на надзвичайні ситуації, оперативні плани реагування, управління ризиками, комунікаційні плани і охоплює 19,2% від загального індексованого показника;
- розділ 4 «Система охорони здоров'я» охоплює показники щодо можливості надання медичної допомоги в клініках, лікарнях та місцевих центрах здоров'я, Доступ до охорони здоров'я, Зв'язок з медичними працівниками під час надзвичайної ситуації в області суспільної охорони здоров'я та складає 16,7% від загального індексованого показника;
- розділ 5 «Дотримання міжнародних вимог» містить критерії, що пов'язані з виконанням вимог ММСП щодо звітності і зниження ризику надзвичайних ситуацій, транскордонні угоди про реагування на надзвичайні ситуації, які загрожують здоров'ю людей і тварин, міжнародні зобов'язання та складає 15,8% від загального індексованого показника;
- розділ 6 «Ризики» охоплює показники, що пов'язані з політичними, соціально-економічними, епідеміологічними та інфраструктурними ризиками та складає 12,8% від загального індексованого показника [1].

Місце України у рейтингу «Глобальний індекс безпеки здоров'я» наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Місце України у рейтингу «Глобальний індекс безпеки здоров'я» за 2020 р.*

Місце у рейтингу	Країна	Значення показника
1	США	75,9
2	Австралія	71,1
3	Фінляндія	70,9
4	Канада	69,8
5	Тайланд	68,2
6	Словенія	67,8
7	Великобританія	67,2
8	Німеччина	65,5
9	Південна Корея	65,4
10	Швеція	64,9
……	……	…..
83	Україна	38,9

*Джерело: розраховано на основі [2].

З даних табл. 1 видно, що у 2020 р. Україна посіла 83 місце серед 195 країн світу. Очевидно, що це досить низький рейтинг і глобальний індекс безпеки здоров'я в Україні становить 38,9, що майже в 2 рази нижче від рівня найвищого рейтингового показника у США. Водночас слід зазначити, що це є саме на рівні середнього показника індексу по усіх 195 країнах, тобто середньостатистичне значення показника становить 38,9.

При цьому аналізуючи часткові показники глобального індексу безпеки здоров'я приходимо до висновку, що за показником розділу 1 «Запобігання» Україна займає 77 місце серед країн світу і значення часткового показника становить 31,4, що вище ніж середньостатистичний показник по країнах – 28,4.

За показником розділу 2 «Виявлення та звітність» Україна займає 86 позицію, значення інтегрального індексу становить 32,8, що більше ніж середньостатистичне значення по усіх країнах – 32,3.

За показником розділу 3 «Швидке реагування» ситуація є набагато гіршою у порівнянні з іншими критеріями оцінки. Так, за швидкістю реагування Україна посідає аж 164 місце серед країн світу, а значення глобального індексу безпеки здоров'я по Україні становить лише 26,1 при середньостатистичному рівні серед інших країн – 37,6.

За показником розділу 4 «Система охорони здоров'я» Україна має кращі позиції у порівнянні з іншими частковими індексами і займає 44 місце серед решта країн. Значення глобального індексу безпеки здоров'я по Україні – 49,1, що значно вище середньостатистичного рівня серед інших країн – 31,5.

За показником розділу 5 «Дотримання міжнародних вимог» України має дещо гірші позиції і займає 92 місце з показником глобального індексу безпеки здоров'я 47,2, що нижче середньостатистичного показника по інших країнах, який становить 47,8.

За показником 6 «Ризики» Україна займає досить низьку позицію – 141 місце серед 195 країн світу, а показник глобального індексу безпеки здоров'я становить 46,7 при середньостатистичному індексу усіх країн – 55,8.

Даний комплексний індекс дає змогу проаналізувати наші сильні та слабкі сторони, визначити причини низького рівня рейтингового показника та окреслити пріоритетні напрямки вирішення існуючої ситуації.

Аналізуючи тенденції зміни місця України у рейтингу глобального індексу безпеки здоров'я, то в порівнянні з попереднім 2019 роком (який був першим аналітичним роком), то позиція України дещо покращилась, оскільки у 2019 році Україна займала тільки 94 місце.

Підсумовуючи приходимо до висновку, що низька позиція України у рейтингу «Глобальний індекс безпеки здоров'я» показує слабкі місця, тобто резерви розвитку медичної системи.

Список використаних джерел

1. Глобальний індекс безпеки здоров'я. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/ (дата звернення: 05.04.2023).

2. Global Health Security Index. Report & Data. URL: https://www.ghsindex.org/report-model/ (дата звернення: 05.04.2023).

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНОЇ ГАЛУЗІ

Качмар Сергій Йосипович,
аспірант кафедри управління та бізнес-адміністрування

Створення і розвиток інформаційного суспільства зумовлює вплив на усі сфери діяльності суб'єктів господарювання в сучасних умовах, акцентуючи увагу на стратегічно важливих завданнях стосовно нарощення інтелектуального потенціалу не тільки окремих особистостей, але й створення наукомісткого сектора економіки і вдосконалення на основі використання сучасних інформаційно-орієнтованих технологій функціонування різних сфер національної економіки. Трансформації в принципах функціонування зумовлюють вплив не тільки на засадничі основи підприємницької діяльності, а й на можливості імплементації інтересів соціально-економічної системи, що безпосередньо зумовлює вплив на визначення можливості забезпечення відповідних передумов для розвитку. З урахуванням цього, розвиток видавничо-поліграфічні галузі (далі ВПГ) як багатокомпонентної підсистеми, що об'єднує у контексті одного процесу функціонування різноманітні змістовним наповненням та технологією складові, в основному зумовлено можливостями урахування й узгодження інтересів відповідних елементів. Труднощі в досягненні узгодженості між економічними вигодами у межах бізнес-середовища ВПГ, котре в усталеному розумінні розглядається як основний вид діяльності для всіх елементів цієї галузі, ідентифікується, передусім, інколи різнополярними вимогами відокремлених елементів, котрі, за умов створення інформаційного середовища зазнають відповідних перетворень, що також потребує урахування, бо зумовлює суттєвий вплив на підсумковий баланс та можливості забезпечення відповідних передумов для розвитку [1–3].

Відмітимо, що на першому етапі формування власного бачення й розроблення методологічних засад забезпечення передумов розвитку ВПГ за допомогою узгодження інтересів складових елементів робочого середовища представників ВПГ, доцільно вивчити результати наявних досліджень іншими науковцями. Зокрема, Л. Швайка [4] констатує, що перетин різних сфер інтересів держави, підприємств й споживачів створює зони, в межах яких формується сприятливі умови для підприємницьких проектів й забезпечення балансу інтересів.

Відмітимо, що економічні інтереси споживачів та суб'єктів ВПГ співпадають тоді, коли відбувається забезпечення заданої якості видавничої продукції, раціональної ціни, достатнього асортименту та не довгих термінів виробництва й випуску продукції.

У свою чергу інтереси держави й підприємств можна імплементувати за допомогою механізмів державних замовлень, зниження податкового навантаження, кредитування, субсидіювання, системи пільг, благодійності, достатнього асортименту продукції, сприятливих передумов для результативної діяльності суб'єктів ВПГ.

У той же час, баланс інтересів споживачів і держави можна досягнути в умовах наявності можливості безкоштовного доступу до видавничої продукції, фінансової спроможності щодо самостійної купівлі літератури, широкого асортименту продукції цієї галузі.

Відзначимо, що повного співпадіння економічних інтересів можна досягнути за умов взаємних дій усіх механізмів ринкового регулювання і результативного державного регулювання видавничо-поліграфічні галузі [4, с. 257–264].

У цілому, вважаємо за доцільне визначити й узгодити економічні інтереси не тільки щодо держави, споживачів, видавничих підприємств, а й всіх інших складових цієї галузі. Переконані, тільки за умов комплексного підходу, котрий має на меті врахувати інтереси всіх складових процесу книговидання можливо створити передумови для розвитку ВПГ і з урахуванням цього забезпечити гарантування інформаційної безпеки нашої країни.

Таким чином, варто зазначити, що тільки за умов узгодження інтересів усіх складових видавничо-поліграфічні галузі можливо забезпечити безпечні передумови щодо її розвитку і, уможливлено, реалізацію державних інтересів стосовно гарантування інформаційної безпеки.

Список використаних джерел

1. Котляревський Я. В., Мельников О. В. Деякі аспекти оцінки конкурентоспроможності видавничо-поліграфічних підприємств. *Технол. і техн. друкарства*. 2009. № 3 (25). С. 124–131.

2. Котляревський Я. В. Методологічні засади забезпечення розвитку видавничо-поліграфічної галузі через узгодження економічних інтересів в системи книговидання. *Ефективна економіка.* 2014. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3067

3. Pylypiv N.I., Piatnychuk I.D., Maksymiv Yu.V. Ensuring sustainable development of the enterprise by modern tools of strategic management: the concept of

business administration. Proc. of the Intern. *Conf. «Theory and Practice of Strategic Management of Industrial and Regional Social Systems», IFNTUOG*. 2017. P. 376–379.

4. Швайка Л. А. Розвиток і регулювання видавничого підприємництва : моногр. Львів: УАД, 2005. 432 с.

БЮДЖЕТ УЧАСТІ, ЯК ІНДИКАТОР ЗАПИТІВ МІСЦЕВОГО НАСЕЛЕННЯ

Качмарський Володимир Васильович,
аспірант кафедри управління та бізнес-адміністрування

Бюджет участі – нова для України демократична практика, що дозволяє населенню пропонувати проєкти, що будуть втілені в життя коштом Державного фонду регіонального розвитку.

Органи місцевого самоврядування можуть використовувати ще один механізм діагностування пріоритетів населення, аналіз настроїв та потреб. Бюджет участі є механізмом фінансової децентралізації, який дозволяє залучити додаткові кошти із бюджету для розвитку громади. В основу партиципаторного бюджетування покладено прагнення налагодити довіру між владою та населенням через спільний розвиток проєктів регіонального та соціального значення.

В Україні відсутнє національне законодавство щодо партиципативного бюджетування. Нормативні акти погоджуються членами робочих груп Бюджету участі, до складу яких входять представники влади, депутатського корпусу, представники громадських організацій чи жителів міста та затверджуються на місцевому рівні. Тому у містах є також специфіка поділу всіх поданих проєктів за певними типами, які затверджуються робочою групою Бюджету участі.

Під час дослідженнями було проаналізовано проєкти-переможці за період з 2017 року до 2021 року – всього 2262 проєктів, відібраних містами-резидентами: м. Івано-Франківськ [1], м. Одеса [2], м. Київ [3], м. Чернігів [4], м. Дніпро [5]. Ці міста були обрані, серед інших, через їх різноманітне розташування: захід, схід, північ, південь і центр країни, які можуть відрізнятися проєтами, обрані жителями. Критеріями відбору також були різні індекси розвитку міст: зокрема індекс конкурентоспроможності (м. Івано-Франківськ (65,41) та Чернігів (59,96) відносяться до міст з високим рівнем ІКМ; м. Київ (50,27) з середнім рівнем ІКМ; м. Одеса (36,84) та м. Дніпро (43,64) з низьким рівнем ІКМ).

Останніми роками спостерігається тенденція, яка полягає в зростанні кількості відібраних проєктів, що пов’язані з дорожнім, комунальним та транспортним господарством (ремонт прибудинкової території, заміна мереж водовідведення, заміна вікон і т.п.) Також для українських міст характерні «освітні проєкти», але вони характеризують, в основному, поліпшення матеріально-технічної бази навчальних закладів. Аналіз досліджень доводить, що разом зі збільшенням розміру міста зростає відсоток «м’яких проєктів». Досить значним відсотком відрізняються спортивні проєкти. Зокрема м. Одеса можна назвати

«містом спорту», оскільки відсоток реалізованих спортивних проєктів складає – 37%. Чернігівці 55% голосів віддали за комунальні проєкти. У м. Дніпрі переважають «освітні» проєкти. Поряд з тим у даних містах за 2021р. у переможцях не має жодного проєкту, що підлягає категорії «екологія». Також складна ситуація у категорії «альтернативної енергетики», оскільки тільки у м. Дніпро реалізація таких проєктів склала 1%.

Згідно стратегічного публічного управління кожне українське місто визначили кілька стратегічних цілей, які є для них пріоритетними. В кожному з досліджуваних міст, одними з таких цілей є підвищення енергоефективності та впровадження альтернативних джерел енергії (Стратегічна ціль В.2. м. Івано-Франківськ), чисте довкілля (Стратегічна ціль В.3. м. Дніпро), розвиток екологічного транспорту, розвиток альтернативних джерел енергії (м. Чернігів), екополітика та охорона довкілля (м. Київ), енергоефективність, розвиток альтернативних джерел енергії (м. Одеса).

Оскільки кожне місто самостійно регулює нормативну базу та встановлює відповідні квоти щодо типів проєктів, доцільно було б синхронізувати засади партиципаторного бюджетування з Стратегією розвитку міста, зокрема, запровадити квоти для проєктів, що стосується екології та відновлюваної енергетики. Крім того, дані проєкти можуть забезпечити виконання цілей сталого розвитку. Оскільки визначення сталого розвитку, яке було запропоновано Канадською екологічною комісією в 1915 році звучить, що: «кожне покоління має право на певний відсоток природного капіталу, але більша частина цього капіталу повинна бути передана наступним поколінням неушкодженою».

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Бюджету участі м. Івано-Франківськ. URL: https://if.pb.org.ua.

2. Офіційний сайт Бюджету участі м. Одеса. URL: https://omr.gov.ua/ua/open-city/budget.

3. Офіційний сайт Бюджету участі м. Київ. URL: https://kyivcity.gov.ua/finansy_ta_biudzhet/biudzhet/gromadskiy_byudzhet_mista.

4. Офіційний сайт Бюджету участі м. Чернігів. URL: https://chernihiv.pb.org.ua.

5. Офіційний сайт Бюджету участі м. Дніпро. URL: https://adm.dniprorada.gov.ua.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИЙОМІВ ПОСТАНОВКИ ЗВУКІВ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ

Кіндрачук Надія Мирославівна,
професорка кафедри професійної освіти та інноваційних технологій

Питанню формування правильної вимови фонем у дітей, присвячені наукові дослідження багатьох авторів, серед яких: Н. Гаврилова [1], Н. Могильова [2], М. Шеремет та О. Ревуцька [3] та ін. Проте, є ряд аспектів пропо-

нованої теми, які розкриті недостатньо широко, що дає нам можливість продовжити роботу в цьому перспективному напрямку.

Постановка звуків мовлення у кожному окремому випадку може здійснюватися по різному. Чим більш складними є порушення моторики та дихання у дітей, тим більше форм допомоги потребують діти для формування у них правильної артикуляції звука мовлення.

Перша група – прийоми відображеної вимови звуків мовлення. Для використання даної групи прийомів необхідно опиратися на знання правильної артикуляції фонем, яка була визначена на підставі аналізу рентгенівських знімків органів артикуляції людей в процесі вимови конкретних звуків мовлення.

Друга група – прийоми постановки звуків від інших звуків мовлення. У дітей найчастіше формується стійке уявлення про власну неправильну артикуляцію як про правильну, а також правильне звучання фонеми у дитини асоціюється з неправильною, притаманною їй артикуляцією. Рекомендовано цю особливість враховувати при формулюванні інструкції необхідної для викликання правильного звучання звука мовлення у дитини. Зокрема, до цієї групи відносять прийом викликання струменя повітря під час відтворення правильної артикуляції звука шляхом використання інструкції тощо.

Третя група – прийоми постановки звуків за допомогою артикуляційних вправ. При використанні артикуляційних вправ з метою постановки звуків необхідно пам’ятати, що підбирати їх необхідно таким чином, щоб вони відображали основні артикуляційні позиції необхідні для ізольованої вимови фонем. Подавати артикуляційні вправи потрібно від простішої до складнішої, з нарощенням труднощів.

Четверта група – ігрові прийоми постановки звуків мовлення. Ігровим прийомам постановці звуків мовлення особливу увагу надають у дошкільній логопедії. До ігрових прийомів, що сприяють постановці звуків мовлення відносять: створення наочно-образної ситуації, що стимулює вимову конкретного звука мовлення; використання динамічного руху різними частинами тіла, який демонструє основні особливості артикуляції даного звука мовлення, емоційної стимуляції вимови фонеми.

П’ята група – механічні прийоми постановки звуків. Механічні прийоми постановки звуків мовлення розглядаються як такі, що потребують використання спеціальних логопедичних зондів. Логопедичні зонди – це спеціальний інструментарій виготовлений з нержавіючої сталі, або з природних матеріалів які можна використовувати з метою постановки звуків мовлення у дітей.

Постановка фонем може здійснюватися не лише індивідуально, але і фронтально. Від вибраної форми роботи на логопедичному занятті також буде залежати вибір групи прийомів для постановки звуків мовлення.

Список використаних джерел

1. Гаврилова Н. С. Порушення фонетичного боку мовлення у дітей : монографія. Кам’янець-Подільський : ТОВ «Друк-Сервіс», 2011. 200 с.

2. Загальне недорозвинення мовлення: теорія та перспективне планування корекційно-розвиткової роботи : навчальний посібник / уклад. Н. М. Могильова. Слов’янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2019. 123 с.

3. Логопедія : підручник / за ред. М. К. Шеремет. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 776 с.

4. Савченко М. А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. 160 с.

5. Тищенко В. В. Зміст інтелектуального компонента мовленнєвої діяльності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2005. Вип. 2. Ч. І. С. 129–141.

6. Шеремет М. К., Ревуцька О. В. Логопедія (корекційна робота при дислалії) : навчальний посібник. Київ : Слово, 2009. 244 с.

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПЕРСОНАЛУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Корнієнко Тетяна Богданівна,
аспірантка кафедри управління та бізнес-адміністрування

«У стабільніші часи ми могли сісти й перепочити, навчившись чогось вартісного, бо були переконані, що це знання на довгі роки генеруватиме нам вартість. Ці часи скінчилися».

Томас Фрідман

Цифровий розвиток та цифрові компетентності стають необхідним елементом для ефективної роботи персоналу різних галузей. Проте, з посиленим темпом цифрового розвитку сучасного світу, запаси здобутих компетентностей швидко знецінюються, тому необхідно підтримувати неперервне вдосконалення цифрових компетентностей.

Володіння цифровими навичками стає надзвичайно важливими для успішного функціонування практично будь-якої сфери діяльності. Розвиток цифрових компетентностей громадян України є одним з кроків на шляху до європейської інтеграції та цифрового добробуту, адже у 2018 році Європейською комісією (англійською: European Commission) було визначено вісім ключових компетентностей для навчання протягом життя (англійською: key competences for lifelong learning), необхідних громадянам для самореалізації, серед яких є цифрова компетентність (англійською: digital competence). (Європейська Комісія, Генеральний директорат з питань освіти, молоді, спорту та культури, Ключові компетенції для навчання впродовж життя, Офіс публікацій, 2019 [1]).

За визначенням Європейської Комісії: «Цифрова компетентність передбачає впевнене, критичне та відповідальне використання та залучення до цифрових технологій для навчання, роботи та участі в суспільстві» (англійською: «digital competence involves the confident, critical and responsible use of, and engagement with, digital technologies for learning, at work, and for participation in society») [1, с. 10].

У сучасному законодавстві України існує значна кількість нормативно-правових актів, у яких регулюється питання формування державної політики щодо розвитку цифрових компетентностей громадян.

Зокрема, Законом України «Про освіту» визнано інформаційно-комунікаційну компетентність як одну з ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності [5].

Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 р. № 167-р «Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації» зазначено, що проблеми, які потребують сьогодні розв'язання, пов'язані з тим, що значна частина освітніх заходів, які спрямовані на формування цифрових навичок, не мають системного характеру, також відсутнє правове регулювання питань розвитку цифрових компетентностей, системи рівня їх індикаторів. Вищевказане Розпорядження підтверджує важливість розвитку цифрових компетентностей серед населення України. Це означає, що уряд визнає за необхідність забезпечення громадян країни навичками та знаннями, необхідними для ефективного використання сучасних цифрових технологій. «Концепція розвитку цифрових компетентностей» є загальною стратегією для розвитку цифрової освіти населення. Ця концепція містить загальні принципи, цілі, завдання та рекомендації щодо розвитку цифрових компетентностей в Україні. Розпорядження також затверджує план заходів з реалізації Концепції розвитку цифрових компетентностей до 2025 року. Цей план включає конкретні кроки, які планується вжити для досягнення цілей концепції. Реалізація заходів, передбачених в плані, має на меті розвиток цифрових компетентностей населення України, забезпечення доступу до цифрових ресурсів та зміцнення цифрової інфраструктури в країні. Розпорядження зобов'язує відповідні відомства та організації здійснювати визначені заходи з метою впровадження Концепції розвитку цифрових компетентностей в Україні. Це може сприяти покращенню рівня цифрової грамотності населення, розвитку цифрової економіки та забезпеченню конкурентоспроможності країни в сучасному цифровому світі. Однак ефективність реалізації заходів вимагає відповідальності, координації та співпраці між різними структурами уряду, суб'єктами господарювання та громадськістю [6].

Отже, варто розглянути питання формування цифрових компетентностей адміністративного персоналу закладів вищої освіти України. Цифрові компетентності стали важливими для адміністративних працівників закладів вищої освіти з метою впровадження цифрової трансформації адміністративних процесів, прозорості і доступності даних.

Відповідно до Концепції розвитку цифрових компетентностей, цифрова компетентність – це інтегральна характеристика особистості, яка динамічно поєднує знання, уміння, навички та ставлення щодо використання цифрових технологій для спілкування, власного розвитку, навчання, роботи, участі в суспільному житті відповідно до сфери компетенцій. Цифрова компетентність дозволяє виконувати комплексні завдання в цифровому середовищі, на відміну від цифрової навички, яка означає спроможність виконувати певну дію з використанням цифрових технологій впевнено з належною точністю і швидкістю, яка з часом стає автоматичною [6].

Міністерством освіти і науки України більшу увагу зосереджено на підвищенні рівня цифрових компетентностей педагогічних і науково-педагогічних працівників та створення цифрового освітнього середовища. Для оптимізації адміністративних процесів та переведення їх у цифровий формат, закладам вищої освіти необхідно самостійно шукати рішення та механізми, а це зі свого боку зумовлює необхідність наявності адміністративних працівників із достатнім рівнем цифрової грамотності.

Зокрема, 25 травня 2021 року Міністерством освіти і науки України розроблений проєкт Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року, який був представлений на громадське обговорення. За результатами проведеного аналізу пропозицій до зазначеного проєкту, був сформований відповідний звіт [2] щодо доповнення та уточнення проєкту Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року, у якому також запропоновано додати до переліку проблем неефективну систему автоматизації процесів управління та наявності необхідного кадрового потенціалу.

Важливим принципом для формування цифрових компетентностей адміністративних працівників закладів вищої освіти, в умовах цифровізації, стає принцип «навчання впродовж життя». Для цього можна використовувати єдиний державний вебпортал цифрової освіти «Дія. Цифрова освіта» (https://osvita.diia.gov.ua/), який надає можливість усім громадянам безкоштовно підвищувати свої цифрові компетентності залежно від рівня їх цифрових навичок та сфери діяльності [4].

Використовуючи досвід міжнародних партнерів та зважаючи на швидкий темп розвитку цифрових технологій, Міністерством цифрової трансформації України у 2021 році було представлено «Опис рамки цифрової компетентності для громадян України» (DigCompUA for Citizens 2.1). Відповідна Рамка цифрової компетентності є інструментом, розробленим з метою оцінки та розвитку цифрових навичок громадян України, яка базується на DigComp 2.1 – рамці Європейської комісії для цифрових компетентностей, але враховує особливості українського контексту. У цій Рамці міститься 4 виміри, 6 сфер, 30 компетентностей на 6 рівнів володіння цифровими компетентностями [3].

Отже, застосування Опису рамки цифрової компетентності для громадян України (DigCompUA for Citizens 2.1) може бути корисним для підвищення цифрових компетентностей адміністративних працівників закладів вищої освіти. Насамперед для оцінки рівня цифрових компетентностей, що дозволить адміністративному персоналу закладів вищої освіти оцінити свій поточний рівень цифрових навичок відповідно до конкретних компетентностей, зазначених у рамці. Це допоможе виявити сильні та слабкі сторони, а також ідентифікувати сфери діяльності, у яких потрібне подальше покращення. Це також сприятиме створенню у закладах вищої освіти робочого середовища, де цифрові компетентності є постійною складовою роботи адміністративного персоналу.

Цифрові трансформації сьогодення – це не тільки про технології та їх сучасний розвиток, це також і про людей, про трансформацію свідомості адміністративних працівників та їхньої готовності до впровадження цифрових інструментів, програм та систем, що полегшують роботу, забезпечують прозорість

та доступність даних, використання електронної системи управління документами, електронного документообігу та електронної системи планування та координації роботи тощо для досягнення цифрового добробуту.

Список використаних джерел

1. Key competences for lifelong learning. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019. URL: https://data.europa.eu/doi/10.2766/569540.
2. Звіт про громадське обговорення проєкту Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2021/07/19/Zvit.proyektu.Kontsepts.tsyfr.transf.osv-nauky.2026.roku.docx.
3. Опис рамки цифрової компетентності для громадян України (DigCompUA for Citizens 2.1). 2021. 56 с. URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifra-oprilyudnyue-ramku-tsifrovoi-kompetentnosti- dlya-gromadyan/%D0%9E%D0%A0%20%D0%A6%D0%9A.pdf.
4. Питання єдиного державного веб-порталу цифрової освіти «Дія. Цифрова освіта» : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.2021 № 184 (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1032 від 16.09.2022). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/184–2021.
5. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 1556-VII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. С. 380. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145–19.
6. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 167-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167–2021-%D1%80#Text.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГУ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЛОГОПЕДІВ

Лукачович Галина Олександрівна,
аспірантка, асистентка кафедри професійної освіти
та інноваційних технологій

Сучасний стан довкілля призвів до прийняття цілої низки міжнародних документів в галузі охорони природи і сталого розвитку: Міжнародна конвенція про охорону нових сортів рослин (1961), Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів (1971), Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1972), Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин (1979), Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (1979), Всесвітня хартія природи (1982), Угода про збереження кажанів в Європі (1991), Конвенція про охорону біологічного різноманіття (1992) Картахенськький протокол про біобезпеку до Конвенції про

біологічне різноманіття (2000), Стокгольмська конвенція про стійкі органічні забруднювачі (2001) та ін. [5].

З 1960 по 2000 роки кількість міжнародних документів у цій сфері збільшилася від 25 до 250 – у 10 разів. Україна, з набуттям незалежності, ратифікувала велику частину з них. Це призвело до прийняття у 2001 році Концепції екологічної освіти, яка проголосила екологізацію освіти на усіх рівнях, що закріплено у Законі України «Про освіту» (2017), у Концепції НУШ (2016), у Базовому компоненті дошкільної освіти (2021), в освітніх програмах та ін. нормативних документах.

Основа екологічної культури закладається від народження у сім'ї, далі продовжує формуватися у закладі дошкільної освіти, де за базовим компонентом розвивають природничо-екологічну компетентність – «це здатність дитини до доцільної поведінки в різних життєвих ситуаціях, що ґрунтується на емоційно-ціннісному ставленні до природи, знаннях її законів та формується у просторі пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової діяльності» [1, 14].

У закладі загальної середньої освіті цей процес продовжується формуванням екологічної компетентності – «це підготовленість і здатність людини до практичного рішення екологічних завдань, наявністю у неї низки особистісних якостей у поєднанні з необхідним запасом знань і умінь ефективно діяти у проблемних ситуаціях» [4].

Учитель-логопед «здійснює навчальну, корекційно-розвиткову, компенсаційну, реабілітаційну роботу з дітьми, які мають мовленнєві порушення. Розробляє і вдосконалює навчально-корекційні програми… Виробляє оптимальну педагогічну й корекційну стратегію. Проектує шляхи навчання, реабілітації та соціальної адаптації кожної дитини. Обирає ефективні форми, методи, засоби корекційно-реабілітаційного процесу» [2]. Він, разом з іншими фахівцями: розвиває соціально-побутові навички, які включають вміння раціонально використовувати рескрси; займається формуванням і корекцією мовлення (починаючи від розвитку дихання (понюхай квіточку, як дме вітерець), продовжуючи звуконаслідуванням (голоси тварин) до утворення понять і узагальнень (свійські тварини, дикі, овочі, фрукти та ін.) та лексико-семантичних умінь; сприяє збереженню здоров'я дитини; формує правильні екологічні звички.

Для цього логопед має бути екологічно компетентним. Одним з ефективних засобів формування життєвих компетентностей є тренінг. Тренінг – це форма групової роботи, що забезпечує активну участь і творчу взаємодію учасників між собою і з ведучим [3]. Для розвитку екологічної компетентності логопеда варто провести тренінг за таким планом:

1 Вступне слово. Розповісти про значення екології та її вплив на наше здоров'я.

2 Теоретичний блок. Екологічні проблеми, пов'язані з логопедією (наприклад, використання пластикових матеріалів у логопедичній роботі).

3 Практичний блок. Проведення майстер-класу з виготовлення екологічної логопедичної іграшки.

4 Заключне слово. Підсумки тренінгу та нагадування учасникам про важливість екологічної грамотності в професійній діяльності логопеда.

Отже, розвиток екологічної компетентості логопеда сприятиме формуванню гармонійної особистості і сприятиме сталому розвитку.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти. 2021. URL:https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf.

2. Довідник кваліфікаційних характеристик. Вип. 80 : Соціальні послуги. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0518739–17#Text.

3. Курс для вчителів Основи здоров'язбережної компетентності. URL: http://multycourse.com.ua/ua/page/19/70#1.

4. Стандарт НУШ. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti.

5. Екологія. Право. Людина. URL: http://epl.org.ua/law-posts/osnovni-mizhnarodno-pravovi-akty-u-sferi-okhorony-dovkillia-za-uchasti-ukrainy.

МЕХАНІЗМИ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Олійник Святослав Ярославович,
аспірант кафедри управління та бізнес-адміністрування

Розвиток цифрових технологій змінює економічні процеси та характер праці, призводить до підвищення ролі інтелектуальної та творчої діяльності, а їх використання у різних сферах суспільного життя стрімко масштабується. Повсюдне підключення до всесвітньої Інтернет-мережі охопило більшу частину людства завдяки масовому поширенню смартфонів. Як наслідок, значно спростився доступ до інформації, соціальних мереж, аудіовізуальних платформ тощо. Прискорення технічного прогресу у цифрову епоху дає можливість використання пристроїв і програм із застосуванням хмарних обчислень, аналізу великих даних, блокчейну, штучного інтелекту. При цьому технологічна революція поєднується зі зміною стратегій компаній, які перебувають на передньому краї використання цифрових технологій.

Глобальна пандемія продемонструвала також цифрові можливості для зміни характеру зайнятості. Використання новітніх технологій для дистанційної роботи стало важливим інструментом трансформації застосування людського капіталу. До прикладу, європейські країни сприяють виробництву новітнього устаткування, розвивають технології, проводять ретельний аудит управлінських та бізнес-процесів [1].

За даними дослідження Центру Разумкова щодо стану світового економічного та соціального розвитку під впливом цифровізації, станом на лютий 2021 року 83% компаній широко використовують цифрові технології. Найбільш затребуваним для компаній є аутсорсинг інформаційних технологій. Компанії готові передати на аутсорсинг такі функції, як IT (97,7%), рекрутинг і навчання персоналу (97,0%), адміністративно-господарські функції (67,5%). Показовим є

і той факт, що до важливих критеріїв при виборі підрядника респонденти віднесли: знання підрядником галузевої специфіки – 91,0%, ціна послуг підрядника – 66,2%, репутація підрядника – 58%.

Однак в Україні сума контрактів поки що значно нижча у порівнянні з європейськими країнами, а функції, що передаються на аутсорсинг, є другорядними і не можуть суттєво впливати на діяльність компаній у довгостроковому періоді [2].

У сучасних економічних умовах розвинені країни надають великого значення розвитку цифрової економіки. Наприклад, країни ЄС у 2010 році представили Цифровий порядок денний та окреслили заходи щодо досягнення конкретних цілей до кінця 2020 року, ключовим завданням яких стало створення єдиного цифрового ринку [3].

Виконання зазначених завдань обумовило організацію Діджитал Асамблеї, яка відбувалась у 2011, 2012 та 2013 роках. У 2014 році Європейський Союз заявив про створення Єдиного цифрового ринку ЄС як одного з основних пріоритетів діяльності Європейської Комісії. Для цього Європейська Комісія запропонувала пакет законодавчих ініціатив, які мали декілька цілей, основні з яких:

- покращення доступу споживачів і бізнесу до цифрових послуг;
- створення умов для швидкого розвитку та функціонування цифрових мереж та інноваційних сервісів;
- нарощення потенціалу цифрової економіки.

У березні 2021 року Європейська комісія представила бачення та підхід щодо цифрової трансформації європейських країн до 2030 року [4]. Комісія запропонувала новітнє бачення цифрового розвитку європейських країн за наступними напрямами:

- розвиток навичок спеціалістів – передбачає підготовку 20 мільйонів фахівці з інформаційно-комп’ютерних технологій; розвиток базових цифрових навичок у 80% населення;
- цифрова трансформація бізнесу – пов’язується із розвитком технологій 75% компаній ЄС, які використовують хмарні сервіси, штучний інтелект, великі дані;
- розвиток стійких та безпечних цифрових інфраструктур – має на меті повсюдне розгортання мереж 5G; розвиток сучасних напівпровідників на рівні подвоєної частки ЄС у світовому виробництві;
- цифровізація державних послуг – передбачає 100% надання основних державних послуг у режимі онлайн; розвиток електронної охорони здоров’я (e-Health); надання доступу до медичної документації 100% громадян.

Список використаних джерел

1. Steven Si, Jeremy Hall. Technology, entrepreneurship, innovation and social change in digital economics. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0166497222000311 (дата звернення 25.03.2023).

2. Пишуліна О. Цифрова економіка тренди, ризики та соціальні детермінанти. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf (дата звернення 29.03.2023).

3. Карчева Г. Т., Огородня Д. В., Опенько В. А. Цифрова економіка та її вплив на розвиток національної та міжнародної економіки. URL: https://fp.cibs.ubs.edu.ua/index.php/fp/article/view/523/521 (дата звернення 27.03.2023).

4. Європейська Комісія – Прес-реліз. Європейське цифрове десятиліття: Комісія встановлює курс на розвиток цифрової Європи до 2030 року URL: https://eufordigital.eu/uk/europes-digital-decade-setting-the-course-towards-a-digitally-empowered-europe-by–2030/ (дата звернення 25.03.2023).

МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Подолян Михайло Іванович,
аспірант кафедри управління та бізнес-адміністрування

Вимушене загострення економічної ситуації в Україні, яке останній рік пов'язане не тільки із формуванням конкурентного середовища, але й у зв'язку із воєнним станом показало, що ресторанний бізнес є одним із важливих елементів поповнення валютного фонду, створення робочих місць та волонтерської діяльності. А тому, виникає потреба заглибитися у ефективність методів державного регулювання однієї із найдинамічніших сфер економіки – ресторанного бізнесу для збереження сприятливого середовища, пошуку перспективних напрямків розвитку, відновлення сталого економічного зростання та залучення інвестицій не тільки внутрішніх, але й зовнішніх, котрі очікуються у післявоєнний період.

Ресторанний бізнес в Україні, окрім незалежних зовнішніх чинників, що перешкоджають ефективному розвитку та низького рівня конкурентоспроможності, потерпає ще й від неефективності державного регулювання. Тому, потрібно ставити завдання створення успішної системи прямої та зворотної комунікації між суб'єктом державного регулювання (державою, законодавчими органами) та об'єктом – організаційними, економічними та управлінськими відносинами в сфері громадського харчування на рівні суб'єктів господарювання у вигляді закладів харчування. Саме за наявності такого виду комунікації буде створений ефективний механізм регулювання. До основних методів державного регулювання ресторанної сфери в Україні можна віднести адміністративно-правові акти, які регулюють сферу послуг, правовий статус підприємств громадського харчування, порядок заключення та виконання договорів, правову охорону власності, правила надання послуг, захист прав споживачів, формування та порядок регулювання деяких питань контрактної системи, питань, пов'язаних з етичною стороною організацій закладів харчування. Основні закони, що регулюють діяльність підприємств ресторанного бізнесу прописані у Господарському [1] та Цивільному [2] кодексах України, а також у законах: «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», що регулює відносини між органами виконавчої влади, операторами ринку харчових продуктів та споживачами і визначає порядок забезпечення безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, що виробляються, пере-

бувають в обігу, тощо [3], «Про стандартизацію», що встановлює правові та організаційні засади стандартизації в Україні і спрямований на забезпечення єдиної технічної політики у даній сфері [4], «Про технічні регламенти та оцінку відповідності», що визначає організаційні та правові засади розроблення, прийняття і застосування технічних регламентів і передбачених ними процедур оцінки відповідностей [5] «Про захист прав споживачів», що регулює відносини між споживачами товарів, робіт та послуг і виробниками та продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг різних форм власності, встановлює права споживачів, а також визначає механізм їх захисту [6], «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», що визначає відповідні права та обов'язки державних органів, підприємств, організацій та громадян, регулює здійснення санітарно-епідеміологічного нагляду в Україні [7], національними стандартами України та іншими нормативно-правовими актами.

До наступних методів, що регулюють сферу ресторанного бізнесу в Україні відносимо економічні. Вони передбачають регулювання розмірів податків та зборів граничного розміру торгової націнки, передбачають регулювання механізмів економічного стимулювання та економічної відповідальності. Регулювання за допомогою економічних методів дає змогу суб'єктам ресторанного бізнесу зберігати право на вільний вибір своєї поведінки на ринку. Воно здійснюється інструментами фіскальної, бюджетної, податкової та іншими напрямами державної економічної політики. Не менш важливими є організаційні методи, що передбачають розробку та реалізацію державної, регіональної та місцевої стратегії спрямованої на розвиток ресторанного бізнесу, забезпечення контролю за податковою дисципліною, станом пожежної та санітарно-епідеміологічної безпеки закладів харчування. Також дієвими методами регулювання є соціально-психологічні методи, що включають в себе важливі мотиваційні методи, які у своїй сукупності впливають на покращення умов освітнього та культурного рівня персоналу, якості сервісу, активізації почуття патріотизму та причетності, заходи роз'яснення і популяризації цілей і змісту регулювання.

Отже, ресторанний бізнес посідає важливе місце у розвитку соціально-економічних та культурно-просвітницьких зв'язків на різних рівнях, а тому держава повинна розуміти необхідність створення сприятливих умов для функціонування даної сфери задля забезпечення економічної безпеки, фінансової стабільності та добробуту населення. З огляду на те, що законодавство України не достатньо чітко визначає ресторанний бізнес у контексті його приналежності до системи інститутів сфери послуг, а також, зважаючи на те, що при такій кількості нормативно-правових актів немає цілісної системи регулювання, постає питання удосконалення даних актів з урахуванням міжнародних, створення ефективної системи державних органів, сприяння підготовці якісних кадрів, забезпечення державної підтримки підвищення якості та конкурентоспроможності послуг, створення системи фінансових механізмів підтримки підприємство ресторанного бізнесу, а також створення передумов для підвищення рейтингу міжнародної привабливості України.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України : України; Закон, Кодекс від 16.01.2003. No 436-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/436–15 (дата звернення: 30.03.2023).
2. Цивільний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003. No 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/435–15 (дата звернення: 30.03.2023).
3. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 23.12.1997. No 771/97-ВР. URL: https://bit.ly/3uvRiwz (дата звернення: 01.04.2023).
4. Про стандартизацію : Закон України від 5.06.2014. No 1315-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1315–18 (дата звернення: 01.04.2023).
5. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України від 15.01.2015. No 124-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/124–19 (дата звернення: 01.04.2023).
6. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991. No 1023-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1023–12 (дата звернення: 01.04.2023)
7. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24.02.1994. No 4004-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4004–12 (дата звернення: 02.04.2023).

МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ХИБНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО РІШЕННЯ

Попадинець Ірина Романівна,
доцентка кафедри управління та бізнес-адміністрування

Процес управлінської діяльності супроводжується прийняттям управлінських рішень різного рівня складності. Якщо управлінське рішення прийнято правильно, то організація працює як годинник і нарощує свої потужності. Але в процесі управлінської діяльності керівник в наслідок різних причин, які можуть бути як об’єктивного, так і суб’єктивного характеру, може прийняти не правильне рішення. Як відомо, кожне управлінське рішення характеризується наслідками. Якщо управлінське рішення хибне, то і наслідки можуть бути катастрофічні, які можуть привести до закриття організації.

Тому дуже важливо керівнику вміти аналізувати свої управлінські рішення. Адже це дозволить як покращити якість майбутніх управлінських рішень, так і розуміти свої слабкі сторони при прийняті управлінського рішення. Якщо мова йде про аналіз хибного управлінського рішення, то даний аналіз допоможи зрозуміти на якому етапі прийняття управлінського рішення відбулася помилка і відповідно процес прийняття управлінського рішення не потрібно буде починати з початку, а відразу перейти до етапу на якому сталася помилка (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Методика аналізу хибного управлінського рішення

Назва етапу	Назва підетапу	Характеристика етапу/підетапу	Бальний ступінь виконання етапу/під етапу
Оцінка ситуації	-	Описати ситуацію, в якій опинився управлінець, який прийняв рішення	
Оцінка проблеми	масштаб	Описати наскільки масштабна проблема трапилася (для цілої організації, відділу, колективу, окремого працівника…)	
	наслідки	Що відбудеться, якщо цю проблему не вирішити?	
	зв'язки	Хто пов'язаний з даною проблемою? І найбільше постраждає?	
	параметри	Чи можна виміряти проблему? (не обов'язків підетап)	
	причини	Які фактори привели до цієї проблеми?	
Розробка альтернативних рішень	-	Скільки альтернатив було? Деталізуйте їх.	
Оцінка альтернатив	ресурси	Якими ресурсами володіє організація для вирішення проблеми?	
	наслідки	Що буде, якщо вибрати ту чи іншу альтернативу?	
	зв'язки	Хто може вирішити дану проблему?	
	економічність	На скільки вигідна реалізація тієї чи іншої альтернативи? Яка найдешевша альтернатива?	
	ефективність	Яка альтернатива краще? Співвідношення вартість вкладень в альтернативу і ефективність виконання.	
Прийняття рішення	метод	Як керівник приймав рішення: сам? Радився з підлеглими? Радився з експертом?	
	стиль	Чи вплинув психотип керівника на прийняття рішення?	
	шаблони	Чи приймає керівник всі рішення однаково?	
Реалізація рішення	делегування	Хто виконував рішення?	
	таймінг	Чи був складений графік виконання рішення?	
	комунікація	Чи були налагоджені горизонтальні та вертикальні комунікації?	

Розглянемо пропоновану методику аналізу хибного управлінського рішення. Колонка (1) відображає процес прийняття управлінського рішення, який представлений етапами: оцінка ситуації, оцінка проблеми, розробка альтернативних рішень, оцінка альтернати, прийняття рішення, реалізація рішення. Інформація у колонці (2) деталізує етапи процесу прийняття управлінського рішення і називається під етапи процесу прийняття управлінського рішення. Наприклад, етап процесу прийняття управлінського рішення «Оцінка ситуації» має наступні під етапи: масштаб, наслідки, зв'язки, параметри та причини. Інші під етапи процесу прийняття управлінського рішення мають деталізовані у

таблиці 1 колонка (2). Далі у колонці (3) ми пропонуємо описати підетап процесу прийняття управлінського рішення, що дає змогу керівнику відповідаючи на поставлені питання глибше розуміти проблему, яка виникла в процесі діяльності організації. У колонці (4) запропоновано оцінити рівень якості аналізу при огляді конкретного підетапу процесу прийняття управлінського рішення. Оцінка проводиться шляхом ставлення балу при аналізі кожного під етапу. Бальний ступінь виконання етапу/під етапу має наступний вигляд: 5 – високий рівень аналізу; 4 – середній рівень аналізу; 3 – задовільний рівень аналізу; 2 – низький рівень аналізу; 1 – не задовільний рівень аналізу; 0 – не враховувався при аналізі.

Список використаних джерел

1. Попадинець І. Р. Прийняття управлінського рішення щодо діагностики та планування самоосвіти керівників державної служби. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського.* 2022. Т. 33 (72) (№ 4).

2. Попадинець І. Р. Вплив психотипу особистості на процес прийняття управлінського рішення. *Економіко-управлінські аспекти трансформації та інноваційного розвитку галузевих і регіональних суспільних систем в сучасних умовах: 2020 рік :* матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 28–29 квітня 2020 р. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2020. С. 65–67.

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ДЕРЖАВ ЄС ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ В УКРАЇНІ

Пронь Леся Михайлівна,
аспірантка кафедри управління та бізнес-адміністрування

Україна на шляху до європейської інтеграції комплексно підходить до вдосконалення публічного управління інвестиційним розвитком. Насамперед, це пов’язано із реформами, які передбачають адаптацію чинного законодавства до законодавства Європейського Союзу, зміну підходів до ролі інституцій в цьому процесі та інституційний розвиток, утвердження європейських стандартів та цінностей [1, с. 3].

Для публічного управління виокремлюють десять принципів, яких потрібно дотримуватися:

1) регулювати, стимулювати, а не керувати;

2) зосереджувати увагу на інтересах громадян, тобто уповноважувати діяти в інтересах суспільства, а не служити;

3) надати можливість конкурувати одне з одним щодо якості наданих послуг клієнтам/замовникам/громадянам;

4) управляти в залежності від власної місії;

5) досягати результатів і орієнтуватись на них;

6) бути клієнтоорієнтованими (на першому місці знаходяться потреби споживача);

7) бути добропорядними та дбайливими, тобто примножувати блага;

8) передбачати/прораховувати усі кроки наперед та можливі ситуації, загрози;

9) децентралізація, тобто здійснювати діяльність командою;

10) зміни відбуваються відповідно до ринкових засад [1, с. 8].

Європейський Союз формує середовище, в якому інвестори мають можливість ознайомитись із різними проектами. Європейський фонд сталого розвитку здійснює підтримку приватного сектору та державних фінансових установ. Також допомога надається у вигляді консультацій та наставництва суб'єктам господарювання/підприємцям [2, с. 2]. Тобто налагоджується співпраця між державними структурами, бізнесом та громадськістю.

ЄС своїм завданням має розподіл капіталу між країнами-партнерами, які входять в цей союз, та забезпечення сталого економічного зростання, покращення інвестиційного клімату, мобілізацію інвестицій [3]. Це свідчить про те, що розробляються інвестиційні плани, стратегії та інші документи, які включають в себе усі ці завдання. Серед них слід відмітити програму InvestEU (2021–2027), яка спрямована на покращення інвестиційних процесів, на зростання інвестицій (не менше 650 млрд євро планують залучити), створення нових робочих місць [3].

Для України важливо підтримувати двосторонню інвестиційну співпрацю з Європейським Союзом, налагоджувати та укріплювати тісні зовнішньоекономічні зв'язки.

Україна здійснює інвестиційне співробітництво, взаємодіючи з Європейським банком реконструкції та розвитку, з Європейським інвестиційним банком [3]. А також, розробляючи і реалізовуючи транскордонні проекти між сусідніми державами, членами Євросоюзу (Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією).

Впровадження регіональних інвестиційних програм та проектів сприятиме відновленню територій, впливатиме на інвестиційний клімат та імідж держави, допоможе стабілізувати економіку.

Надходження іноземних інвестицій є пріоритетом України для економічного добробуту.

Отже, досвід держав ЄС щодо вдосконалення публічного управління інвестиційним розвитком є важливим для України. Захист національних інтересів, покращення інвестиційного клімату, захист прав інвесторів, отримання прибутку підприємствами, поліпшення умов праці та життя громадян, постійний розвиток, чесна конкуренція, посилення торгівлі з державами ЄС – це ті основні питання, які важливі в умовах глобалізації. Саме ці питання уряд держави повинен ставити у пріоритет і досягати результатів.

Список використаних джерел

1. Європейський досвід державного управління : курс лекцій / Уклад. : О. Ю. Оржель, О. М. Палій, Ю. Д. Полянський, С. М. Гладкова, С. В. Соколик, П. І. Крайник, Т. О. Гусаченко; за заг. Ред. О. Ю. Оболенського, С. В. Сьоміна, А. О.Чемериса, С. В. Загороднюка, О. Л. Приходько, Л. О. Воронько. Київ :

Вид-во НАДУ, 2007. 76 с. URL: https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/02/YEvropejskij-dosvid-derzhavnogo-upravlinnya.pdf.

2. План зовнішніх інвестицій ЄС. Європейський Союз. URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/07/factsheet_eip_ua.pdf.

3. Причепа І. В., Сметанюк О. А., Ратушняк О. Г. Інвестиційна політика Європейського Союзу в межах зовнішньоекономічних зв'язків з Україною. *Ефективна економіка.* 2020. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2020/60.pdf.

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ СЕРВІСИ В ПУБЛІЧНИХ ІНСТИТУЦІЯХ

П'ятничук Ірина Дмитрівна,
доцентка, завідувачка кафедри управління
та бізнес-адміністрування

Сучасний етап діджиталізації суспільства перебуває в розквіті, характеризується стрімкими змінами концептуальних положень щодо ролі, методів і прийомів у підготовці майбутніх фахівців в публічних інституціях. Тому сьогодні інформаційні технології є найпопулярнішим засобом якісного підвищення інтелектуального та освітнього рівня людини.

У національній доктрині розвитку освіти у XXI столітті визначено, що пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційних технологій, які забезпечують доступ до мережі високоякісних баз даних, розширюють можливості для сприйняття складної інформації. Це здійснюється шляхом побудови індивідуальних навчальних програм різного рівня складності, залежно від конкретних потреб, використання мережі Інтернет, впровадження дистанційного навчання, видання електронних підручників.

Однією з основних цілей розвитку інформаційного суспільства в Україні є забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення, насамперед шляхом створення системи освіти, орієнтованої на використання новітніх інформаційних технологій у формуванні всебічно розвиненої особистості [1–3].

Програми, які використовуються в освітньому процесі в публічних інституціях, поділяються на [4, с. 34]:

- освітні (спрямовують навчання на основі наявних знань та індивідуальних здібностей здобувачів, сприяють засвоєнню нової інформації);
- діагностичні (тестові) (призначені для діагностики, перевірки, оцінки знань, умінь, навичок);
- навчальні (призначені для повторного закріплення пройденого навчального матеріалу);
- бази даних (сховища інформації з різних галузей знань, у яких за допомогою пошукових запитів знаходять необхідну інформацію);
- імітаційні (репрезентують певний аспект дійсності за допомогою параметрів для вивчення її основних структурних чи функціональних характеристик);

- модельні (відображають основні елементи та види функцій, моделюють певну реальність);

- програми типу «мікросвіт» (схожі на моделювання, але не відображають реальність, а створюють віртуальне навчальне середовище);

- програмні засоби (забезпечують специфічні операції, тобто обробку тексту, складання таблиць, редагування графічної інформації).

Доведено, що використання сервісів Google створює економічну перевагу та підвищує ефективність організації. Тому використання таких сервісів у роботі також матиме позитивний ефект.

Слід зазначити, що хмарний сервіс Google – це набір мережевих сервісів, які працюють разом для всіх користувачів спільноти. Хмарна технологія – це парадигма, яка передбачає віддалену обробку та зберігання даних. Ця технологія надає користувачам Інтернету доступ до комп'ютерних ресурсів сервера та використання програмного забезпечення як онлайн-сервісу. Тобто, якщо у вас є підключення до Інтернету, ви можете виконувати складні обчислення, обробляти дані, використовуючи потужності віддаленого сервера [5].

Переваги використання:

- відсутність потреби в потужних комп'ютерах;

- менше витрат на придбання програмного забезпечення та його систематичне оновлення;

- необмежене зберігання даних;

- доступність з різних пристроїв і відсутність підключення до робочого місця;

- забезпечення захисту даних від втрат і здійснення багатьох видів освітньої діяльності, моніторингу та оцінювання, онлайн-тестування, відкритого освітнього середовища;

- економія коштів на утримання технічних спеціалістів.

Залучення сервісу «Google» дозволяє вирішувати проблеми інформаційного забезпечення щоденного управління, спільного редагування документів, зберігання та інформування інформації, яка передається від користувача до користувача.

Для успішного вирішення завдань інформатизації в Україні доцільним є проведення комплексних наукових досліджень у зазначених напрямках із широким залученням до виконання цієї роботи наукових установ України, ЗВО та розробників програмних продуктів.

Список використаних джерел

1. Попкова О. П. Використання інтернет-технологій соціальних мереж у початковій школі. *Комп'ютер у школі та сім'ї.* 2012. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/komp_2012_3_13.

2. Piatnychuk I., Pyatnychuk H. Modern information technologies and services in public institutions. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University.* 2021. Vol. 8, №. 3. P. 43–51.

3. П'ятничук І. Д. Категоріальний апарат та інструментарій системи бюджетування. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького.* 2014. Вип. 9. С. 298–304.

4. Очеретяна О. Формування предметних компетенцій засобами ІКТ. *Початкова освіта.* 2012. №33/34. С. 33–35.

5. Працюйте ще продуктивніше в єдиному середовищі. Google Workspace. URL: https://workspace.google.com/intl/uk/features/.

ВИКОРИСТАННЯ КЛЮЧОВИХ КОНЦЕПЦІЙ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Романюк Христина Романівна,
аспірантка кафедри управління та бізнес-адміністрування

У сучасних умовах цінність людського ресурсу в будь-кому суб'єкті управління полягає у спеціальному наборі навичок, умінь, знань та потенціалу. Враховуючи зовнішні та внутрішні зміни в вітчизняних державних органах варто зазначити те, що саме чітка стратегія розвитку – запорука успіху функціонування кожної одиниці публічної влади, а, як наслідок, якісний підбір, забезпечення безперервного навчання, підвищення кваліфікації кожного державного службовця є необхідним елементом для формування якісного державного апарату.

За рахунок удосконалення та розвитку працівників органів державної влади можна підвищити успішність виконання ними завдань, пов'язаних із новими напрямками в роботі проблемами, ефективно організовувати роботу персоналу, в кінцевому підсумку можуть успішніше вирішувати пов'язані з новими напрямками в роботі проблеми, підвищити ефективність організації роботи персоналу, впроваджувати інноваційні технології, знизити плинність кадрів. Для цього є необхідним знання основних постулатів управління персоналом як науки, розуміння сутності даної категорії та її концепції.

Основою концепції управління персоналом на даний час є підвищення ролі особистості, знання її мотиваційних установок, їхнє якісне формування та спрямування відповідно до поставлених цілей та завдань. У теорії та практиці управління людськими ресурсами можна виділити чотири концепції, що розвивалися в рамках трьох основних підходів до управління – економічного, органічного та гуманістичного, порівняльна характеристика яких подана в таблиці 1 [1].

Таблиця 1

Порівняльна характеристика підходів до управління персоналом*

Підхід	Ключовий елемент	Концепція управління персоналом	Основні постулати управління персоналом
Економічний	Механізм	Використання людських ресурсів	Відбір здібних працівників, стимулювання, нормування праці, чітка ієрархія, сувора дисципліна.
Органічний	Особистість	Управління персоналом	Вивчення специфіки потреб, згідно із теорією А. Маслоу, розробка різноманітних програм, з їхнім врахуванням.

	Здібності	Управління людськими ресурсами	Навчання персоналу – посилена увага до спеціалізації та універсалізації, створення максимальних умов для самоорганізації співробітників.
Гуманістичний	Культура	Управління людиною	Адаптація розвитку культури управління, роль цінностей, формування етичних правил та норм, символізація.

**Джерело: [1; 2].*

Отже, стає очевидним те, що удосконалення, використання і поєднання різних концепцій та підходів удосконалення системи управління персоналом повинно бути в центрі уваги керівництва будь-якого суб'єкта господарювання, а особливо органів місцевого самоврядування, а це таким чином дозволить підвищити ефективність не тільки діяльності працівників, а й держави загалом.

Список використаних джерел

1. Балабанова Л., Сардак О. Управління персоналом : підручник. Київ : Центр учб. літ., 2011. 468 с.

2. Грідін О. Концептуальні підходи до створення ефективної системи управління персоналом. *Вісник ХНТУСГ*. 2017. Вип. 188. С. 228–236. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/16291/1/28_188_2017.pdf (дата звернення: 10.04.2023).

ВАЖЛИВІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ СТІЙКОСТІ ГРОМАД У ЧАС ВІЙНИ

Стефанчук Юрій Дмитрович,
аспірант кафедри управління та бізнес-адміністрування

Розпочата росією війна стала важким випробуванням, що раніше не зустрічалося, для всієї системи управління та інститутів влади, в тому числі і для територіальних громад. Незважаючи на серйозний вплив на бюджети громад, більшість місцевих органів самоврядування зуміли зберегти контроль над ситуацією протягом першого року конфлікту та продовжують це робити сьогодні. На наш погляд, це досягнуто і завдяки реформі місцевого самоврядування, що уже 7 років триває в Україні.

Процес децентралізації та проведення адміністративної, фіскальної реформ в Україні, дозволив сформувати на Прикарпатті 62 територіальні громади відповідно до розпорядження Кабінету міністрів України «Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Івано-Франківської області» від 12 червня 2020 року № 714-р. Основним результатом якої є збільшення ресурсів місцевих органів влади та їх автономії у вирішенні питань щодо управління територіями [1].

Ця реформа дозволила місцевій владі, з одного боку, отримати більші фінансові ресурси та ширшу автономію щодо їх використання, а з іншого боку – підвищити рівень відповідальності за прийняті рішення.

У 2021 році доходи місцевих бюджетів становили чверть коштів зведеного бюджету, для прикладу, така ж сума, а це більше 400 млрд грн, пішло на пенсійні виплати всім українцям, що свідчить про колосальні фінансові інструменти в територіальних громадах, до яких слід ставитись відповідально [2].

У зв'язку з вторгненням окупанта на місцевому рівні постали значні виклики, зокрема, необхідно було вирішувати гуманітарні, комунальні, логістичні та міграційні проблеми, відновлювати зруйноване. Водночас, фінансування на ці потреби було необхідним, але внаслідок війни бюджети були позбавлені значних сум грошей. Відповідно до опитування громад, що проводила всеукраїнська асоціація органів місцевого самоврядування «Асоціація міст України» було проаналізовано бюджетну ситуацію під час першого року війни. У зоні вторгнення, кожна четверта громада отримала на 50% менше доходів від довоєнних планів, тоді як серед територіальних громад, які знаходилися поза зоною бойових дій, дві третини відзначили падіння доходів, а в Івано-Франківській області 13 муніципалітетів недоотримали кошти у свої бюджети [3; 4].

Найбільше зменшення надходжень у територіальних громадах прослідковується з податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), акцизів та земельного податку і це стало проблемою. Така ситуація внесла значний дисбаланс в роботі та продовження фінансування освіти, медицини та ЖКГ.

Варто звернути увагу, що у порівнянні з урядом, місцева влада має менший доступ до позикових ресурсів, оскільки, здебільшого, лише великі міста можуть випускати облігації, а міжнародні позики та гранти залучаються в основному на інфраструктурні чи громадські проєкти. Отже, місцеві громади змушені були використовувати інші механізми, такі як скорочення видатків та запит на фінансову допомогу від міст-партнерів та міжнародних організацій. Згідно з даними, 51% громад були змушені скоротити свої бюджети, зокрема, видатки на освіту та ЖКГ. Багатьом з них також довелося зменшити адміністративні витрати [5].

Дані рішення були оптимальними, але можуть мати в довгостроковій перспективі значні негативні наслідки. Наприклад, в неналежному фінансуванні заробітної плати працівників криється відтік кадрів з громад в пошуках роботи, як у великих містах та за кордоном. Щодо більшості галузей, таких як освіта, медицина, ЖКГ та культура, недофінансування може призвести до погіршення якості публічних послуг. Тому, варто розширювати зовнішнє фінансування – гранти та кредити від міжнародних партнерів як основне джерело покриття дефіциту. Громадам слід працювати в цьому напрямку на місцевому рівні та поруч із цим зміцнювати горизонтальні зв'язки. Їх потрібно перетворити на плідну співпрацю як між громадами, так і з вищими рівнями іноземних урядів та організацій.

Зважаючи на вище викладене, звертаємо увагу, що збереження фінансової стійкості громади є важливим критерієм збереження стійкості країни та має спільну відповідальність всіх інститутів влади.

Список використаних джерел

1. Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Івано-Франківської області: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.06.2020 р. № 714-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/714–2020-%D1%80#Text (дата звернення: 11.04.2023).

2. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL: https://www.mof.gov.ua/uk (дата звернення: 11.04.2023).

3. Офіційний веб-сайт Всеукраїнської асоціації органів місцевого самоврядування «Асоціація міст України». https://auc.org.ua/ (дата звернення: 11.04.2023).

4. Офіційний веб-сайт Івано-Франківської обласної державної адміністрації. URL: https://www.if.gov.ua/ (дата звернення: 11.04.2023).

5. Офіційний веб-сайт Урядовий портал. URL: http://surl.li/dlrhb (дата звернення: 11.04.2023).

МОДЕРНІЗАЦІЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Сурай Інна Геннадіївна,
професорка кафедри управління та бізнес-адміністрування

Україна сьогодні на незворотному шляху розвитку за європейським та євроатлантичним курсом, який закріплено у Конституції України [1].

23 червня 2022 р. лідери 27 країн-членів ЄС ухвалили рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС. Статус кандидата офіційно запускає процес набуття Україною членства в ЄС. Україна вже активно працює над подальшими кроками та реформуванням країни попри війну, аби не втрачати темпи інтеграції [2].

Подальша підготовка до членства передбачатиме завершення всеохопної трансформації всіх сфер, що створюватиме умови, коли країна житиме за принципами ЄС та його законами, які спрямовані на захист кожного громадянина [2].

Зауважимо, що ЄС є особливою формою міжнародної організації, оскільки держави-члени надали їй значні повноваження, включаючи законодавчу владу, що призвело до створення автономної наднаціональної організації. ЄС, діючи через свої інституції, має політичні та правотворчі повноваження у конкретних сферах, а його законодавчі акти мають пряму дію на території держав-членів. ЄС також є спільнотою цінностей, яка включає повагу до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та повагу до прав людини та прав меншин. Основна мета інституцій – просувати цінності ЄС, досягати його мети, служити його інтересам, інтересам своїх громадян та держав-членів, а також забезпечувати послідовність, ефективність та безперервність її політики та дій [3, с. 175].

Так, щоб втілити завдання Європейської конвенції з прав людини і основоположних свобод [4] на практиці, важливе місце відводиться інституційному

механізму ЄС. Він спрямований на поширення цінностей ЄС, реалізацію цілей ЄС, забезпечення інтересів Союзу, його громадян та держав – членів ЄС та гарантування узгодженості, ефективності і послідовності політик та дій Союзу. Кожний інститут діє в межах повноважень, покладених на нього установчими договорами, та згідно зі встановленими в них процедурами, умовами та цілями. Інститути взаємодіють на засадах відкритої співпраці [5, с. 231].

Інституційний механізм публічного управління кожної із держав-членів ЄС водночас є частиною інституційного механізму ЄС. Не має прямої вимоги ЄС яким саме має бути національний інституційний механізм публічного управління, проте прослідковуються певні спільні риси.

Насамперед, на формування спільних рис інституційного механізму публічного управління в демократичних державах значно впливає «розвинутість» публічного управління. Так, у більшості європейських країн на початку XX ст. державне управління мало свій прояв через адміністрування і відтоді постійно проходило модернізацію. Перетворення «Public administration» в «Public management» («державного» в «публічне» управління), зокрема у країнах Західної Європи, відбулося в еволюційний спосіб: з розвитком демократичних відносин у суспільстві, активізацією громадянського суспільства у вирішення спільних справ (передача не повної влади державі, діяльність недержавних установ у ланцюжку управління тощо), із першими елементами менеджменту у системі державних органів влади (елементи менеджменту із приватного сектора, якщо вони ефективні, так само будуть ефективними і у державному) та у подальшому розвитку механізмів публічного менеджменту (Public management) [6, с.178]. Сьогодні ми спостерігаємо як з розвитком демократії в європейських країнах «Public management» поступово перетворюється на «Good Governance» (вже інший, вищий, еволюційний рівень управління).

Отже, на нашу думку, Україна перебуваючи сьогодні на шляху розвитку за європейським та євроатлантичним курсом має пришвидшити розвиток публічного управління за «Public management» та сформувати візію переходу до «Good Governance» [7, с. 135].

Саме тепер, підчас великої кризи, великих викликів Україна має згенерувати та використати свої нові можливості. При цьому, використати досвід становлення публічного управління демократичних країн, розкрити потенціал ефективної й послідовної реалізації можливостей останньої індустріальної революції – цифровізації, регулюваного розвитку інновацій, залучення до процесу управління громадськості тощо.

На нашу думку, на часі розробка функціональної моделі публічного управління України та відповідно розробка заходів з її впровадження.

Насамперед, ця модель має окреслити сектори функцій, які є базовими в системі публічного (не тільки державного) управління в сучасній Україні; окреслити частини цих функцій, які мають здійснювати органи державної влади; визначити пріоритетні функції на певний період; здійснити функціональний розподіл за інституціями тощо.

Вже сьогодні потрібно залишити за міністерством функцію участі у формуванні державної політики та заходів з її реалізації у відповідній сфері. Виокремити функції реалізації державної політики і передати їх недержавним або

напівнедержавним інституціям. При цьому, потребує об'єктивізації функції управління, тобто функції мають відповідати управлінським потребам та інтересам об'єктів управління [7, с. 135].

Особлива увага має бути приділена залученості громадськості до управління суспільством та створенню недержавних та/або напівнедержавних інституцій з функціями публічного управління. Нова функціональна модель публічного управління має бути перехідною від «Public management» до «Good Governance».

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 25.03.2023).

2. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. (23 червня 2022 р.) URL: https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes назва з екрану (дата звернення: 25.03.2023).

3. Кірик А. Ю. Реформування інституційної системи Європейського Союзу за лісабонським договором. *Університетські наукові записки.* 2021, № 6 (84). С. 175–186.

4. Європейська конвенція з прав людини https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf (дата звернення: 25.03.2023).

5. Демчишина В. Роль інституційного механізму Європейського Союзу у міграційній сфері. *Підприємництво, господарство і право.* 2019. № 8. С. 231–235.

6. Сурай І. Г. Еволюційність парадигмальних змін у публічному управлінні – публічній службі – управлінні персоналом. *Реформування процесів публічного управління в сфері освіти та науки України у глобалізаційному та інформаційному суспільстві* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Переяслав, 30 жовтня 2020 р. С. 178–185.

7. Сурай І. Г. Суб'єкти публічного управління сферою фізичної культури і спорту України. *Інвестиції: практика та досвід.* 2023. № 4 (лютий, 2023). С. 131–136. DOI: https://doi.org/10.32702/2306–6814.2023.4.131.

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ЗМІСТУ ПОНЯТЬ «ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ» ТА «ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ»

Тарас Тетяна Іванівна,
аспірантка кафедри управління та бізнес-адміністрування

Управління характерне для будь-якого суспільства. Якщо розглядати трансформацію управління в контексті розвитку громадянського суспільства, то потрібно оперувати такими категоріями, як «публічне управління» та «публічне адміністрування». Термін «публічне управління» у 1972 році ввів у науку Д. Кілінг, як «пошук у найкращий спосіб використання ресурсів задля досягнення пріоритетних цілей державної політики» [4]. Програма розвитку ООН

гласить: «Публічне управління – це галузь практики і теорії, яка є ключовою для публічного адміністрування та зосереджена на внутрішній діяльності державних установ, зокрема на вирішенні таких управлінських питань, як контроль, керівництво, планування, організаційне постачання, забезпечення інформаційними технологіями, управління персоналом…» [2].

Таблиця 1

Наукові підходи до розуміння сутності поняття «публічне управління»

№	Автор	Зміст
1	Н. Обушна В. Трощинський	Результат певного суспільного договору між державою і суспільством, внаслідок якого владними повноваженнями наділяються відповідні органи і посадові особи. Суб'єктом і, водночас, об'єктом тут є громадянське суспільство, недержавні організації, органи державної влади.
2	О. Оболенський	Здійснення сукупності раціональних впливів на функціонування та розвиток колективу людей на основі програми управління, спрямованих на досягнення наперед визначеної сукупності завдань.
3	М. Міненко	Спирається на державну владу, гарантується нею; поширюється на все суспільство; здійснюється через верховенство права (законодавчий контроль, суспільний контроль над усіма органами державної влади);
4	В. Козак	Тип управлінської діяльності, що реалізується певними суб'єктами (органами державної влади та місцевого самоврядування); тісно пов'язане з політичною діяльністю.
5	В. Авер'янов	Владно-організуючий вплив керуючих суб'єктів на людей з метою їх підпорядкування, координації для досягнення спільних цілей і завдань (примус / підпорядкування).
6	К. Поллітт	Діяльність державних службовців і політиків; структури і процедури органів державної влади; системне вивчення як самої діяльності так і структур та процедур.

Щодо публічного адміністрування, то «Енциклопедичний словник з державного управління» трактує його у значенні теорії та практики з державного управління, для якого характерне здійснення адміністративних процедур засобом публічної діяльності, інструментів демократичного врядування, надання адміністративних послуг у значенні можливостей реалізації прав і свобод громадян [4, с. 9].

Таблиця 2

Наукові підходи до розуміння сутності поняття «публічне адміністрування»

№	Автор	Зміст
1	Г. Атаманчук	Регламентована законами діяльність суб'єктів, спрямована на здійснення законів шляхом прийняття адміністративних рішень, надання адміністративних послуг; це прерогатива виконавчих органів влади та чиновницького апарату (бюрократія).
2	Ю. Сурмін В.Трощинський	Теорія та практика державного управління, а саме: реалізація адміністративних процедур шляхом публічної діяльності, застосування інструментів демократичного врядування, надання адміністративних послуг як засобу реалізації прав та свобод громадян.

3	О. Амосов Н. Гавкалова	Безпосередня взаємодія громадян, державного та неурядового секторів; планування, управління загальними справами; відносини, які охоплюють офіційні інституції.
4	В. Авер'янов	Сукупність органів виконавчої влади та органів самоврядування, що підпорядковані політичній владі, забезпечують виконання закону [1, с. 34].
5	В. Бакуменко	Процес вироблення, прийняття та виконання управлінських рішень органами влади.

Отже, аналіз наукових підходів до визначення змісту понять «публічне адміністрування» й «публічне управління» унеможливлює їх вживання як синонімів, оскільки:

- публічне адміністрування забезпечує реалізацію рішень органів влади і є лише сегментом управлінської діяльності, якому передує управлінська діяльність (що включає, серед іншого, процес прийняття рішень); дана модель управління є похідною від класичної бюрократичної моделі організації М. Вебера, де вплив поведінки окремої людини (групи людей) на процес управління мінімальний;
- публічне управління забезпечує взаємодію держави і суспільства, використовуючи партисипативний підхід до управління з боку держави відносно громадянського суспільства; в основі – управління якістю, що є визначальним при виборі механізмів та форм; максимальний вплив людського фактору на процес управління через ЗМІ, громадські організації, громадську думку, різноманітні суспільні рейтинги, свободу слова тощо.

Список використаних джерел

1. Авер'янов В. Б. Органи виконавчої влади в Україні. НАН Укр. : Ін-т держави ім. Корецького. Київ : ІнЮре, 1997. 48 с.

2. Глосарій Програми розвитку ООН. URL: http://www.unpan.org/ Directories/UNPublicAdministration Glossary. (дата звернення: 22.04.2023).

3. Державне управління : підручник : у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) та ін. Київ ; Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с.

4. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.

5. Обушна Н. Публічне управління як нова модель організації державного управління в Україні: теоретичний аспект. *Ефективність державного управління.* 2015. Вип. 44 (1). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2015_44% 281%29__8 (дата звернення 22.04.2023).

РОЗВИТОК СТАРТАП-ІНКУБАТОРІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ

Томашевська Антоніна Василівна,
доцентка кафедри управління та бізнес-адміністрування

У формуванні економіки важливу роль відіграє малий та середній бізнес, що є одним із пріоритетних напрямів економічної політики держави. Саме молодіжне підприємництво є необхідним стратегічним ресурсом, який розкриває потенціал молоді, сприяє саморозвитку, вирішує проблеми зайнятості та фінансової незалежності. Інкубація бізнесу є одним з інфраструктурних механізмів підтримки підприємництва, розрахованих на довгостроковий період. Бізнес інкубатори допомагають створенню малих і середніх підприємств, як правило, інноваційного типу.

Аналіз зарубіжного досвіду та вітчизняної практики розвитку молодіжного підприємництва дозволяє стверджувати, що ключову роль у підтримці молодих підприємців повинні відігравати три взаємодіючі сили:

- держава;
- бізнес;
- університети [2].

Таке партнерство є взаємовигідним, оскільки університет отримує додаткові фінансові ресурси та практичну спрямованість своєї діяльності. Тобто збільшується його автономність та фінансова незалежність, є можливість отримати права інтелектуальної власності та патенти на винаходи, і найголовніше така співпраця може значно підвищити престиж університету. Вигоди для підприємства базуються на підвищенні конкурентоспроможності на ринку завдяки використанню унікальних технологій, а це, в свою чергу, сприяє збільшенню прибутку. Окрім цього, перевагою співпраці між університетом, бізнесом та державою є залучення кваліфікованих фахівців і використання новітніх технологій, що також сприяє підвищенню репутації, визнання, лояльністі держави та схвалення суспільством. Для держави значимою перевагою даного партнерства є підвищення інноваційного рівня та зростання конкурентоспроможності на міжнародній арені [3].

Вигоди від акселерації:

1. Менторство – робота з підприємцями, фахівців різних напрямків. Це можуть бути технологічні, фінансові, юридичні фахівці, бізнес-консультанти. Для роботи в акселераторах запрошуються успішні підприємці, активно проводяться освітні програми, майстер-класи, коучинг.

2. Навчання – крім менторства і консультацій безпосередньо за проєктом, багато програм включають майстер-класи, стажування, лекції, воркшопи в суміжних областях. Таким чином, команди можуть добрати знання, які виявляться необхідними надалі для розвитку бізнесу.

3. Інфраструктура – акселератори надають проєктам офісний простір для роботи. Команда забезпечується офісною технікою, доступом в інтернет. Це обумовлює локальну прив’язку акселераторів: командам потрібно переїхати до міста проведення програми.

4. Інформаційна підтримка – акселератори є брендами, володіють зв'язками і медійним впливом, тому проєкти отримують широке висвітлення в пресі ще на момент потрапляння до програми.

5. «Передпосівні» («pre-seed») інвестиції – фінансова підтримка необхідна стартапам для входження у програму. У багатьох акселераторах інвестпартнери беруть участь на етапі розгляду заявок, і тільки ті проєкти, які отримують «передпосівні інвестиції», можуть брати участь у акселераторі. «Pre-seed інвестиції» покривають витрати команди на протязі роботи в стартапі і дозволяють замовляти сторонні розробки для підготовки прототипу проєкту .

Підприємницький університет – розвиток підприємницької культури в українських закладах вищої освіти та демонстрація власної справи як альтернативи найманій роботі. Зокрема, стартап-хвиля розвиватиме підприємницьку освіту одразу на кількох рівнях: поширення тренду на створення стартапів серед студентів, підвищення кваліфікації викладачів та активне залучення адміністрації університетів до творення системних змін [3].

Прикарпатський національний університет долучився до ініціативи YEP «Підприємницький університет» ще з 2019 р. та інтегрував у навчальну програму.

На базі кафедри управління та бізнес-адміністрування започатковано регіональний акселератор GCIP для інновацій, технологій та стартапів у Івано-Франківській області. Акселератор створено за підтримки Організації об'єднаних націй з промислового розвитку (UNIDO).

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: https://zakon.help/zakonodavstvo-ukraini/1556–18.

2. Плеханова Г. О. Розвиток молодіжного інноваційного підприємництва на базі міжуніверситетських регіональних start-up центрів. *Системи обробки інформаці. Стартапи і інноваційне підприємництво.* 2014. Вип. 2 (118). Т. 2. С. 209–213.

3. Хусаінов Р. В. Інтеграція держави, приватного бізнесу і університетів в рамках інноваційного процесу. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України.* 2017. Вип. 1. С. 117–121.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Хомин Олег Іванович,
аспірант кафедри управління та бізнес-адміністрування

В сучасних умовах суспільство перейшло в активну фазу цифрової трансформації, яка має доволі широкий спектр впливу та взаємодії з різними сферами суспільного життя. Поступове впровадження інновацій в економіці, науці, освіті та інших галузях підштовхнуло і держави взяти до уваги технології, які зможуть багато в чому полегшити взаємодію між ними та громадянами [1].

Розвиток цифрових технологій, зокрема, аналіз даних, наявність мобільних, хмарних технологій, тощо активно спонукає до трансформації органів місцевої влади задля підвищення ефективності їх функціонування. Використання сучасних моделей органів місцевого самоврядування є одним з актуальних завдань та способом вирішення наявних проблем. Формування органів місцевої влади відповідно до вимог часу є важливим інструментом впровадження сучасних моделей місцевого управління. Особливо актуальні ці питання для органів місцевої влади, рівень впровадження цифрових технологій у діяльність яких в Україні наразі недостатній. Тоді як швидкий прогрес у сфері інформатизації загострює та посилює інформаційну нерівність. Незважаючи на досить високі темпи розвитку інформаційних технологій, рівень підготовленості місцевих органів влади до «електронного уряду» суттєво відрізняється.

Державна стратегія регіонального розвитку акцентує увагу на актуальності цифровізації місцевого самоврядування. Так, відповідно до документів [2, 3] основними пріоритетами регіонального розвитку є підвищення якості та забезпечення доступності для населення послуг, котрі надаються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, незалежно від місця проживання, на засадах цифровізації.

Цим проблемам приділяється все більше уваги в дослідженнях як українських так і зарубіжних науковців. Серед вітчизняних наукових праць варто відмітити монографію колективу авторів Національної академії державного управління при Президентові України за редакцією О. Карпенко [4], де розкриваються актуальні підходи до визначення сутності цифрових технологій, а також окреслюються шляхи та перспективи їх подальшого застосування в різних сферах життєдіяльності громад. Не менш важливою є робота колективу акторів за редакцією Куйбіди [5], щодо визначення основних категорій цифрового урядування. І. Лопушінський [6] у своїй праці аналізує наукові підходи до «цифровізації» державного управління та дає аналітичну оцінку Законам України й нормативно-правовим актам у цій площині, міжнародним угодам та програмним документам.

Серед зарубіжних науковців увагу привертають праці Р. Молінарі [7], Дж. Саймон, Т. Бесс, В. Боельман, Дж. Малген [8] та інші.

Аналіз вище зазначених праць, дає змогу зробити висновок, що метою модернізації органів місцевої влади в умовах цифровізації є підвищення рівня ефективності функціонування місцевих органів шляхом використання сучасних методів аналізу інформаційних даних, централізації ІТ-ресурсів системи, покращення рівня компетенцій у сфері інформаційних технологій, розвитку людського потенціалу, застосування визнаних світових практик і стандартів управління інформаційними технологіями, модернізації органів місцевої влади.

Використання сучасних технологій в інформаційному просторі неможливе без впровадження інноваційних досягнень в ІТ сфері, кібербезпеки, забезпечення високого рівня конфіденційності та захисту даних, можливість інтеграції з іншими інформаційними ресурсами та системами органів державної влади та місцевого самоврядування, публічності, транспарентності та максимальної доступності інформації.

Враховуючі постійні процеси трансформації органів місцевої влади актуальними є дослідження наявного та впровадження новітнього інструментарію оптимізації інформаційних технологій. Цими обставинами визначається теоретична та практична актуальність глибшого дослідження теоретичних аспектів інструментарію модернізації органів місцевої влади в умовах цифровізації.

Список використаних джерел

1. Роговенко О. В., Лиховид А. В. Цифровізація місцевого самовядування: основні переваги та виклики. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. Вип. 10. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022–10/25.

2. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695–2020-%D0%BF#Text.

3. Цілі до 2024 року. Міністерство цифрової трансформації. URL: https://thedigital.gov.ua/ministry.

4. Цифрове врядування : монографія / О. В. Карпенко, Ж. З. Денисюк, В. В. Наместнік та ін. ; за. ред. О. В. Карпенка. Київ : ІДЕЯ ПРИНТ, 2020. 336 с.

5. Куйбіда В. С., Карпенко О. В., Наместнік В. В. Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійно-категоріального апарату. *Вісник Національної академії державного управління при президентові України.* Серія «Державне управління». 2018. № 1. С. 5–11.

6. Лопушинський І. В. «Цифровізація» як основа державного управління на шляху трансформації та реформування українського суспільства. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування.* 2018. № 2. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2018_2/20.pdf.

7. Molinari R., Patak Z. Towards a digital democracy Opportunities and challenges EPTA Report 2018. *Brussels, European Parliament.* 2018. URL: https://eptanetwork.org/images/documents/minutes/EPTA-Report2018.pdf

8. Simon J., Bass T., Boelman V., Mulgan G. Digital Democracy: The Tools Transforming Political Engagement. *Nesta.* 2017. URL: https://www.nesta.org.uk/report/digital-democracy-thetools-transforming-political-engagement.

ФАКУЛЬТЕТ ТУРИЗМУ

ІННОВАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ: ВІД ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ ДО ВЗАЄМОДІЇ З ГОСТЯМИ

Мендела Ірина Ярославівна,
доцентка кафедри готельно-ресторанної та курортної справи

Ресторанний бізнес – це галузь з високою конкуренцією, де важливо мати конкурентні переваги. Використання штучного інтелекту може допомогти ресторанам покращити свої процеси та надавати більш якісні послуги своїм гостям. Деякі приклади використання штучного інтелекту в ресторанному бізнесі: оптимізація процесів, взаємодія з гостями, рекламна діяльність.

Однією з можливостей використання штучного інтелекту в ресторанному бізнесі є оптимізація процесів. Наприклад, роботизація процесу замовлення та обробки замовлень може зменшити час очікування гостей та скоротити час обслуговування, що позитивно позначиться на загальному досвіді відвідування ресторану.

З ростом розвитку технологій та штучного інтелекту, все більше ресторанів починають використовувати роботизацію процесів для поліпшення ефективності та якості обслуговування гостей. Це використання роботів-офіціантів для обслуговування гостей, система автоматизованих замовлень та оплати чи система автоматизованого готування їжі. Це використання автоматизованих кавомашин для готування кави та інших напоїв, системи замовлень та оплати через додаток на смартфоні.

Інший спосіб використання штучного інтелекту в ресторанному бізнесі – це взаємодія з гостями. Застосування штучного інтелекту допоможе збирати та аналізувати дані про вподобання гостей, що дозволить ресторану персоналізувати послуги та підходи до кожного окремого гостя. Аналізуючи дані про зовнішність, настрій, вік покупця, його минулі покупки і вподобання, система може передбачити його побажання [2].

Основні методи збору та аналізу даних про вподобання гостей включають в себе:

- Аналіз інформації про замовлення: ресторан може збирати дані про те, що замовляє кожен гість, скільки разів він відвідує заклад, які страви він зазвичай замовляє, час, коли він відвідує ресторан тощо.
- Використання додатків та онлайн-сервісів: ресторан може створити свій додаток, за допомогою якого гості можуть здійснювати замовлення та робити резервації. Додаток може збирати дані про вподобання гостей, такі як улюблені страви, винні карти, вишуканість, музичні уподобання тощо.
- Використання розпізнавання обличчя: за допомогою камер в ресторані можна визначати, хто саме замовляє страви та які саме страви замовляються, а також деякі особисті характеристики гостя, наприклад, вік, стать, тип особистості тощо.

• Використання соціальних мереж: ресторан може використовувати соціальні мережі, такі як Facebook, Instagram, Twitter, для відстеження відгуків гостей про ресторан, збору статистики про вподобання та враження гостей від відвідування ресторану.

• Використання кіосків: ресторани в даний час впроваджують кіоски на базі штучного інтелекту. Беручи до уваги психологію клієнтів і моделі покупок, вони роблять пропозиції дозамовити для підтримки імпульсивних покупок.

Варто ще згадати Звану вечерю від Клопотенка у форматі наукової конференції в Київському національному університеті ім.Т.Шевченка, яка була проведена 29 березня 2023 року. Захід був проведений за допомогою Chat GPT і Midjourney, а сайт foodpairing.com допоміг поєднати інгредієнти на основі їх молекулярного складу [1].

Крім того, застосування штучного інтелекту може бути корисним для покращення ефективності реклами та маркетингу ресторану. Застосування аналітики даних та прогнозування можливих змін допоможе визначити оптимальні стратегії реклами та просування.

Ось декілька способів, які можуть допомогти збільшити ефективність реклами та маркетингу ресторану за допомогою штучного інтелекту:

• Моніторинг конкурентів: штучний інтелект може аналізувати діяльність конкурентів та рекомендувати ресторану нові ідеї для маркетингових акцій. Наприклад, система може виявляти, які акції пропонують конкуренти та рекомендувати ресторану пропонувати подібні акції.

• Аналіз відгуків: штучний інтелект може аналізувати відгуки гостей про ресторан, виявляти їхні проблеми та пропонувати рішення для їх вирішення. Наприклад, система може виявляти, які проблеми найчастіше згадуються відгуках та висувати пропозиції для їх усунення.

• Штучний інтелект може бути використаний для розробки рекламних кампаній ресторанів. Штучний інтелект також може допомогти ресторану визначити ефективність рекламних кампаній, аналізуючи дані про реакції гостей на рекламу та рівень конверсії. Штучний інтелект може допомогти ресторану розробити більш ефективну та персоналізовану рекламну стратегію, що може привести до збільшення кількості клієнтів та доходів.

Інноваційні можливості використання штучного інтелекту в ресторанному бізнесі безмежні, тому є необхідність у більш детальному дослідженні та розробці нових методів та технологій в цій галузі. Якщо ресторани будуть успішно використовувати штучний інтелект, вони зможуть підняти якість своїх послуг на новий рівень та збільшити задоволення гостей.

Список використаних джерел

1. Майже лобстер від Chat GPT і коктейль з Midjourney. URL: http://surl.li/gjmnp (дата звернення: 25.03.2023).

2. Штучний інтелект в ресторанному бізнесі. URL: http://surl.li/fkbpj (дата звернення: 25.03.2023).

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ (кінець XIX ст. – 1939 р.)

Худик Наталія Іванівна,
викладачка кафедри туризмознавства і краєзнавства

Сільський туризм, як організований вид туризму в Європі бере початок з середини XIX ст. Для багатьох країн, а особливо для їх сільських територій, він був основою економічного розвитку. І хоча для України сільський туризм був теж поняттям відносно новим, відпочинок на селі з його історичною та архітектурною спадщиною, культурою, самобутнім побутом, мальовничими ландшафтами, багатими лікувально-рекреаційними ресурсами, добрими, гостинними та працьовитими людьми з давніх часів використовувався відомими українськими письменниками, художниками, артистами і політиками. Саме такому дозвіллю свого часу віддавали перевагу Іван Франко, Леся Українка, Михайло Грушевський, Михайло Коцюбинський, Андрій Шептицький, Василь Стефаник та інші представники тогочасної інтелігенції, які часто мандрували територією Східної Галичини.

Періодом формування сільського туризму в Східній Галичині, як окремого виду туризму, можна вважати також кінець XIX ст. Він формувався завдяки інтересу української інтелігенції до краєзнавчих історико-етнологічних подорожей, а це в свою чергу допомагало пізнавати культуру «простого народу». Завдяки таким поїздками вони мали на меті наблизитись до селян та їх побуту. Також для цього часу характерним є і те, що заможні городяни та городяни творчої праці відпочивали у віддалених куточках краю.

Активізував розвиток сільського туризму в Східній Галичині і відроджений на початку 1920-х років туристично-краєзнавчий рух. Представники української інтелігенції все частіше беруть участь у популяризації туризму на території краю.

«Руська трійця», а саме І. Вагилевич, Я. Головацький, М. Шашкевич найчастіше брали участь у таких подорожах та були їх організаторами. Висвітлені у подорожніх записках Головацького мандрівки Галичиною містять елементи, зібраної у місцевого населення, «руської старовини», фольклору та звичаїв [1].

Схожий інтерес до галицьких сіл проявляли і польські інтелігенти. Проте, їх мандрівки мали більше романтичний характер ніж краєзнавчий.

Одну з перших, довгу подорож пішки зі Львова через Миколаїв, Стрий та інші міста Прикарпаття й Буковини, здійснив Я. Головацький влітку 1834 р. Назад повертався кіньми через Чортків, Бучач, Монастириськ до Львова. А у 1840 р. здійснив довготривалу мандрівку: з Коломиї через Чорногори на Українське Закарпаття та у північно-східну Угорщину. Були у нього і короткотривалі мандрівки. Подорожуючи Я. Головацький вивчав рідний край та його історію, збирав пам’ятки писемності, знайомився з побутом місцевого населення, нотував етнографічні та фольклорні матеріали, які згодом входили до багатьох його відомих публікацій [3].

Кожного року подорожував Карпатами і Іван Вагилевич. Він є одним з найкращих у галузі дослідження давніх часів рідної історії. Здійснюючи аналіз його праць, у яких є багато матеріалів з історико-етнографічних розвідок про бойків та гуцулів, можна вважати, що зупинявся Вагилевич у сільських будиночках місцевих жителів. Власне тому Іван Вагилевич вважається ще й основоположником етнографічного туризму в Україні.

У 1860–70-і рр. історичне краєзнавство набирає обертів у розвитку та популярності, а поряд з ним стають популярнішими подорожі містами і селами Східної Галичини.

Про подорожі, що здійснювались у сільську місцевість, свідчать і зібрані та опубліковані нариси про 50 галицьких сіл і містечок священика В. Чернецького [2].

Велика заслуга активного розвитку сільського туризму в Східній Галичині належить Івану Франку. Тому, що саме він був ініціатором становлення та розвитку студентської туристичної організації, головною метою, якої було вивчення життя простих селян та їх побуту.

Активно відпочиваючи І. Франко збирав фольклорні, історико-етнографічні матеріали про рідний край. Багатотомні «Галицько-руські народні приповідки» з записами пісень та власних спостережень є свідченням таких мандрівок.

До факту присутності сільського туризму в Східній Галичині віднесемо і подорожі письменника, в яких він відвідував плебанії (резиденції священників) та дяківські хати для пошуку стародруків та давніх манускриптів. Матеріали зібрані під час таких мандрівок опубліковані у «Апокрифах та легендах з українських рукописів». До таких подорожей Франко активно закликав і інших представників інтелігенції, що свідчить про популяризацію сільського туризму вченим [1].

Також українські письменники та вчені їздили в карпатські села для літнього відпочинку. Тут збиралися відомі діячі Західної та Східної України. Це і Іван Франко, Леся Українка, Михайло Коцюбинський, Гнат Хоткевич та ін.

Педагоги заохочували галицьких учителів та учнів до прогулянок міськими вулицями, околицями міст та ближніми селами. Це мало допомагати у вихованні патріотизму та знайомити з історичним минулим, і власне було одним із методів популяризації краєзнавства.

Також і серед простого населення Західної України зростав інтерес до подорожей. Це можна відслідкувати через діяльність науково-виховних та науково-просвітницьких товариств «Просвіта», «Бесіда», «Вчительська громада», представництва яких працювали в Галичині. Завдяки мандрівкам селами, члени цих товариств, здійснювали опис місцевого побуту, культури, фольклору [4].

Допомагали розвивати сільський туризм і молодіжні організації Галичини такі як: «Січ», «Пласт», «Сокіл». До їх діяльності відносилась організація походів та екскурсій, створення мандрівних і постійних таборів.

Отже, головну роль у становленні сільського туризму на українських землях відігравали видатні суспільно-політичні діячі, вчені, прогресивна національна інтелігенція та молодь. В свою чергу він використовувався для просвіти

народу, піднесення національної свідомості, вивчення історії рідного краю, пам'яток історії, побуту населення, збирання етнографічного матеріалу.

Список використаних джерел

1. Голик Р. Серед карт й путівників: краєзнавство, відпочинок і туризм в рецепції галичан XIX – першої половини XX ст. *Краєзнавство*. 2014. №1. С. 77–85.

2. Масик Р. Туризм у Східній Галичині в міжвоєнний період: історико-економічний аспект. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2018–2019. Вип. 19–20. С. 435–448.

3. Федорченко В. К. Дьорова Т. А. Історія туризму в Україні. Київ : Вища школа, 2002. 195 с.

4. Фіткайло О. Розвиток молодіжного туризму в Галичині (кінець XIX – початок XXI ст.). *Історія української географії*. 2012. Вип. 26. С. 48–51.

ФАКУЛЬТЕТ ПРИРОДНИЧИХ НАУК

ЗАСТОСУВАННЯ ОБ'ЄКТНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПРОГРАМНОГО СЕРЕДОВИЩА ПРИ ВИКЛАДАННІ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ І ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ»

Борик Віктор Васильович,
доцент кафедри безпеки життєдіяльності

В умовах основних тенденцій удосконалення методик викладання нормативних курсів у вищих навчальних закладах особливе місце посідають міждисциплінарні зв'язки. Поєднання, для прикладу, сучасних інформаційних технологій і підходів в обчисленні при оперативному прогнозуванні площ уражень при техногенних аваріях з викидом хімічно-небезпечних речовин яскраво демонструє перевагу функціонування системи «оператор – спеціалізоване програмне забезпечення».

Запропоновано рамкове Visual Basic Application для MS Office для автоматизації розрахунку площ зони можливого і прогнозованої зони хімічного забруднення НХР та ширини ПЗХЗ під час техногенних аваріях і катастрофах при висвітленні окремих тем «Цивільний захист» [1]. На даному прикладі продемонстровані шляхи щодо оптимізації і автоматизації заходів і засобів спрямованих на локалізацію і ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій техногенного характеру спричинених витоком ХНР, а також звести до мінімуму ймовірність помилок при розрахунках спричинених людським фактором.

Для збільшення швидкості і більшої автоматизації обчислень при оперативному прогнозуванні площ ЗМХЗ і ширини ПЗХЗ запропоновано використати Visual Basic Application (Excel)

Список використаних джерел

1. Борик В. В. Автоматизація розрахунків площ можливого і ширини прогнозованого хімічного забруднення з використанням об'єктно-орієнтованого програмного середовища. *ФХТТ*. 2015. Т. 16. № 3. С. 606–609

2. Кошель В. І., Юрах Г. Ю., Грушевський Р. Є., Борик В. В. Цивільний захист : навчальний посібник. Івано-Франківськ : НАІР, 2021. 208 с.

3. Шоботов В. М. Цивільна оборона : навчальний посібник. К., 2006. 438 с.

4. Про затвердження Методики прогнозування наслідків виливу (викиду) небезпечних хімічних речовин при [...] / МНС України, Мінагрополітики України, Мінекономіки [...]; Наказ, Методика від 27.03.2001 № 73/82/64/122. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0326-01/page4.

РОЗЛАДИ ОМЦ В РЕПРОДУКТИВНОМУ ВІЦІ

Івасюк Ірина Йосипівна,
кандидатка медичних наук,
доцентка кафедри анатомії і
фізіології людини і тварин

Актуальність. В останні роки все більша увага приділяється питанням формування здоров'я жінки, тому що своєчасне виявлення й адекватна корекція порушень репродуктивної функції є запорукою збереження репродуктивного здоров'я та здоров'я жінки в цілому.

Досить часто ми спостерігаємо порушення оваріо-менструального циклу (ОМЦ) і причиною цього порушення є різноманітні фактори, а саме гормональні порушення, механічні травми (аборти, вишкрібання), вікові особливості змін статевої функції жінки та стресові фактори психологічного характеру.

Мета. Привернути увагу суспільства до даних патологічних порушень та особливо до чинників виникнення.

Завданням дослідження було дослідити причини появи порушень оваріо-менструального циклу. Уточнити кількість виявлень цієї патології.

Матеріали і методи. Статистичні дані результатів оглядового кабінету жіночої консультації за 2022 рік.

Результати. Однією з найважливіших ознак нормальної діяльності репродуктивної системи жінки є циклічні морфологічні та функціональні зміни в організмі жінки, які повторюються з правильними інтервалами (21–35 днів). Зовні вони проявляються регулярними матковими кровотечами (менструаціями – menses, menarche) і характерними змінами циклічної картини слизової оболонки матки. Менструальний цикл (МЦ) включає період часу від першого дня менструації до першого дня наступної менструації.

Існує прямий зв'язок між функціональними розладами порушень статевої циклічності і втратою фертильності.

Розлади ОМЦ спостерігались у 35% жінок з синдромом полікистозних яєчників (СПКЯ), у них діагностувались циклічні порушення менструацій, а саме ановуляторний – однофазний цикл, зовні подібний до нормального, але у яєчниковому циклі нема фази овуляції і жовтого тіла, а у матковому – секреторної фази ендометрію, персистенція фолікула – однофазний цикл – тривало існує зрілий фолікул, овуляці не відбувається, фолікул зазнає кістозної атрезії, жовте тіло не утворюється, аменорея (відсутність менструацій понад 6 міс.) і гіпоменструальний синдром (бідні і рідкі менструації) у статевозрілої жінки та безпліддя.

У 63% ці розлади спостерігались при діагнозу фіброміома матки у яких виявили циклічні порушення менструації такі, як опсоменорея або брадіменорея – досить рідкі менструації (через 6–8 тиж.), спаніоменорея – значно подовжені менструальні цикли, які виражаються досить рідкими менструаціями (2–4 рази на рік), пройоменорея або тахіменорея – скорочені менструальні цикли, менструації частіше ніж через 3 тижні (12–16 днів). У деяких випадках спостерігається зміна кількості крові, яка виділяється під час менструації, а це гіпер-

менорея – менструація з великою надлишковою кількістю втраченої крові (понад 200–300 мл), гіпоменорея – менструація із зменшеною кількістю втраченої крові (менше 50 мл). В поєднанні патології матки та яєчників можемо спостерігати порушення тривалості менструацій у вигляді поліменореї – затяжні менструації (7–12 днів), олігоменореї – короткі менструації (менше ніж 2 дні).

Досить часто у жінок з розладами оваріо-менструального циклу супроводжують болісні менструації, тобто альгоменорея – біль під час менструацій обмежений статевим апаратом, дисменорея – різні загальні порушення при менструаціях (головний біль, відсутність апетиту, нудота, блювання тощо), альгоменорея – комбінація місцевого і загального болю під час менструації. Також можливі такі порушення, як метрорагія – ациклічні маткові кровотечі, не пов'язані з менструальним циклом та менорагія – циклічні маткові кровотечі, пов'язані з МЦ, що тривають більше ніж 10–12 днів.

Серед пацієнток 2,8% розладів пов'язані з аномалії розвитку статевого апарату жінки, різко виражений інфантилізм, зниження ендокринної функції яєчників, важкі інфекційні і тривалі хронічні захворювання, нераціональне харчування тобто виснаження, або навпаки ожиріння, ендокринні захворювання, аномалії положення статевих органів.

Усі жінки, в яких були стійкі порушення ОМЦ, а це протягом року і більше, в анамнезі передують психічні навантаження, важка фізична праця. У 2022 рік (березень, а це перший місяць початку бойових дій) 48% жінок, які звернулись у жіночу консультацію скаржились на припинення менструальної функції, яка надалі була відновлена. Вік жінок, які звертались з подібними порушеннями, коливався від 17 до 48 років.

Висновки.

1. Проходити огляд гінеколога не менше, як 1 раз у пів року з одночасною УЗД діагностикою та здачею мазка на мікрофлору і гістологічне дослідження.
2. Вести здоровий спосіб життя.
3. Уникати нервових стресів.

Список використаних джерел

1. Бодяжина В. И., Сметник В. П., Тумилович Л. Г. Неоперативная гинекология. Харків, 2008. С. 115–142.
2. Запорожан В. М. Акушерство і гінекологія. Книга ІІ: Гінекологія : підручник. Київ : Здоров'я, 2011. 432 с.
3. Хміль С. П., Кучма З. О., Романчик Л. Г. Гінекологія. Тернопіль, 2018.
4. Кравченко О. В., Тимошенко Л. В. Клімактеричний синдром. Чернівці, 2011.
5. Гріщенко В. І. Гінекологія. Харків : Основа, 2014.
6. Тимошенко Л. В. Практична гінекологія. Київ : Здоров'я, 2012. 320 с.

СИНТЕЗ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ФІЗИКО-ХІМІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ КАРБАМІДО-ФОРМАЛЬДЕГІДНИХ ПОРОПЛАСТІВ

Рій Володимир Романович,
аспірант кафедри хімії,
Гивель Соломія Андріївна,
студентка IV курс ОР бакалавр
факультету природничих наук,
кафедра хімії,
науковий керівник –
Курта Сергій Андрійович,
професор кафедри хімії

Теплоізоляційні піно- і поропласти на основі різноманітних полімерних сумішей отримали широке застосування у різних галузях промисловості для теплоізоляції та з метою економії енергоресурсів. Однак, сировина для виробництва більшості з них є достатньо дорогою. У зв'язку з цим, актуальним є виробництво піно- і поропластів на основі дешевих та доступних полімерів, якими є карбамідо-формальдегідні смоли (КФС). Карбамідо-формальдегідні піно- і поропласти типу (КФП) займають особливе місце серед газонаповнених пластмас при отриманні теплової ізоляції. Повна відсутність здатності у КФП до розвитку стабільного процесу горіння, та до самостійного горіння після видалення джерела полум'я і до утворення розплаву при горінні свідчить про високу протипожежну безпеку карбамідного пінопласту в порівнянні з поширеними пінополістиролом і пінополі-уретаном, які є сильно горючими і токсичними. Головними перевагами КФП є високі теплофізичні характеристики, відносна дешевизна КФП, вартість яких у 2–3 рази менша порівняно з іншими пінопластами. А також не дефіцитність для КФП сировинних компонентів, висока їх технологічність та негорючість цих пінопластів. Карбамідо формальдегідні пінопласти поступаються пінополістиролу і пінополіуретаном за об'ємами промислового використання для теплоізоляції, через деякі, їм властиві недоліки. А саме, через виділення з КФП токсичного газоподібного формальдегіду, при їх виготовленні та експлуатації, а також значній усадці – зменшенню лінійних та обємних розмірів пінопласту після затвердівання і сушки, а також через високе водо- і вологопоглинання, які приводять до погіршення теплоізоляційних властивостей карбамідо-формальдегідного пінопласту. Для виробництва пінопластів використовують переважно карбамідо-формальдегідну смолу із зменшеним вмістом вільного формальдегіду, але при затвердженні КФП виділяється величезна кількість газоподібного формальдегіду, концентрація якого значно перевищує значення ГДК = 0,5 мг/м^3 в робочій зоні. Тому у цій роботі була реалізована спроба зменшення емісії вільного формальдегіду з КФП через введення хімічних акцепторів формальдегіду в карбамідо-формальдегідну смолу та композиційну полімерну суміш для вспінення. Додатково були зменшено водо- і вологопоглинання спінених КФП.

Результатом проведеної роботи було зменшення в 2–3 раз емісії і концентрації вільного формальдегіду із карбамідо-формальдегідного пінопласту через введення спеціальних хімічних акцепторів та зменшення його об'ємної усадки, та водо- і вологопоглинання КФП. Запропоновано нові хімічні акцептори формальдегіду, які можуть швидко і ефективно взаємодіяти з вільним та зв'язаним формальдегідом в карбамідо-формальдегідних спінених матеріалах при виготовленні і експлуатації. Розроблено нову методику визначення емісії формальдегіду із карбамідо-формальдегідних спінених матеріалів, яка ґрунтується на використанні газоаналізатора формальдегіду МІС–98170, як основної складової частини розробленої установки. За рахунок використання спеціальних нових хімічних підвспінювачів зменшено лінійну та об'ємної усадки з 10–20% до 3–5%.

Були також запропоновано плівкоутворюючі речовини, як захисні покриття для карбамідо-формальдегідних пінопластів, що дозволить значно зменшити їх водо- і вологопоглинання і відповідно покращити їх теплоізоляційні властивості. Запропоновану методику визначення емісії формальдегіду з карбамідо-формальдегідних смол та спінених матеріалів можна використовувати при виробництві карбамідо-формальдегідних смол та теплоізоляйних пінопластів і у промисловості дерев'яно-стружкових плит для виробництва меблів.

Результатом проведеної роботи було зменшення в 2–3 раз емісії і концентрації вільного формальдегіду до допустимих норм, із карбамідо-формальдегідного пінопласту через введення спеціальних хімічних акцепторів та зменшення його об'ємної усадки, та водо- і вологопоглинання КФП.

Список використаних джерел

1. Виршпа З., Бжезиньский Я. Аминопласты. Москва : Химия, 1973. 344 с.

2. Курта С. А., Федорченко С. В., Хабер М. В. Модификация карбамидо-формальдегидных смол на стадии поликонденсации. *Вопросы химии и химические технологии*. 2002. № 3. С. 73–76.

3. Ляшок Т. В., Федорченко С. В., Курта С. А. Аналіз та пошук акцепторів Формальдегіду для отримання низькотоксичного карбамідоформальдегідного пінопласту. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації.* Переяслав-Хмельницький, 2017. № 21. С. 668–672.

4. Хацевич О. М., Федорченко С. В., Ляшок Т. В., Курта С. А., Нетикша В. В. Синтез та властивості карбамідо-формальдегілного пінопласту. *Тези XX Міжнарод. конфер.,* м. Київ, 15–17 травня 2019 року / Київський універ. Імені Т. Шевченка. 2019. С. 195. URL: http://conference.chem.univ.kiev.ua/index.php?id=9.317.

5. Курта С., Гивель С., Рій В. Підвищення міцності та зниження токсичності карбамідо-формальдегідного теплоізоляйного пінопласту. *Тези XV Українська конференція з високомолекулярних сполук з міжнародною участю «ВМС–2022»* (25–27 жовтня 2022 року) : матеріали конференції. Київ : Ліра-К, 2022. 300 с. ISBN 978–617–520–374–3 с. 91

АДСОРБЦІЙНІ ТА КАТАЛІТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ НІКЕЛЬ-КОБАЛЬТОВИХ ФЕРИТІВ ДОПОВАНИХ ІОНАМИ Gd^{3+}

Старко Ірина Юріївна,
аспірантка, кафедри хімії,
Данилюк Назарій Володимирович,
аспірант кафедри хімії,
провідний фахівець Навчально-наукового центру
хімічного матеріалознавства та нанотехнологій,
Татарчук Тетяна Романівна,
кандидатка хімічних наук, доцентка кафедри хімії,
директор Навчально-наукового центру
хімічного матеріалознавства та нанотехнологій

Феромагнітні наноматеріали зі структурою шпінелі та загальною формулою MFe_2O_4 (M – двовалентний катіон) знаходять широке застосування завдяки своїм привабливим багатофункціональним властивостям (магнітним, сенсорним, діелектричним, каталітичним, адсорбційним, біомедичним та ін.) [1]. До шпінельних матеріалів належать, зокрема, ферити кобальту $CoFe_2O_4$ та нікелю $NiFe_2O_4$ зі змішаною структурою, які є магнітно-твердими матеріалами. Їх перевагами є висока температура Кюрі, хімічна та термічна стабільність, механічна твердість, високий електричний опір, висока стійкість до корозії [2]. Ці властивості можуть бути покращені шляхом заміщення іонів Fe^{3+} іонами рідкісно-земельних елементів [3].

В даному дослідження було синтезовано нікель-кобальтовий ферит складу $Ni_{0,5}Co_{0,5}Gd_xFe_{2-x}O_4$ (x=0, 0.010, 0.025, 0.050) методом золь-гель автогоріння. Полівініловий спирт був використаний як паливо. Для підтвердження структури шпінелі було використано Х-променевий аналіз та метод ІЧ-спектроскопії.

На дифрактограмах усіх зразків спостерігаються дифракційні максимуми, які відповідають однофазній структурі шпінелі. Аніонний параметр зменшується при легуванні іонами Gd^{3+}. Існування двох смуг поглиння, що відповідають структурі шпінелі, були виявлені методом ІЧ-спектроскопії. ІЧ-спектри містять дві основні смуги поглинання: в області ~400 $см^{-1}$, що відповідає валентним коливанням октаедричних груп та в області ~ 600 $см^{-1}$, що відповідає валентним коливанням тетраедричних груп. Температура Дебая при легуванні нанофериту іонами Gd^{3+} зменшується, що може бути пов'язано зі зменшенням хвильового числа піку, який відповідає коливанням зв'язку Me-O в октаедричній позиції.

Також досліджено питому площу поверхні та побудовано ізотерми адсорбції/десорбції азоту для Gd-заміщених кобальт-нікелевих феритів. За класифікацією IUPAC усі ізотерми належать до типу H2. Зі збільшенням вмісту Гадолінію площа питомої поверхні зростає, а розмір пор зменшується.

Одним із методів дослідження кислотно-основних властивостей поверхні є «метод дрейфу pH», який дозволяє отримати точку нульового заряду (pH_{PZC}). Точка нульового заряду для досліджуваних магнітних зразків становить 7.22; 7.42; 7.36 та 7.39 .

Адсорбційні властивості Gd-заміщених кобаль-нікелевих феритів досліджено по відношенню до барвника Конго червоного (КЧ). Анналіз ізотерм адсорбції проведено з використанням чотирьох моделей: Ленгмюра, Фрейндліха, Дубініна-Радушкевича та Сіпса. Отримані коефіцієнти кореляції свідчать про найкраще наближення моделлю Ленгмюра. Величини енергії адсорбції знаходяться в діапазоні 21–25 кДж*моль$^{-1}$, що свідчить про хімічну адсорбцію КЧ на поверхні досліджуваних магнітних матеріалів.

Каталітичні властивості синтезованих матеріалів складу $Ni_{0,5}Co_{0,5}Gd_xFe_{2-x}O_4$ досліджено у процесі розкладу антибіотика окситетрацикліну (ОТС) (25–75 мг/л) в присутності гідроген пероксиду (30 мМ). Ефективність розкладу ОТС аналізували з-а допомогою УФ-видимої спектрофотометрії. Результати показують, що ефективність деградації ОТС є більшою при нижчих початкових концентраціях ОТС. Зокрема, при концентраціях ОТС 25, 50 і 75 мг/л ефективність видалення становила 100, 89 та 80% відповідно для зразка x(Gd)=0.01. Максимальна ефективність деградації ОТС на цьому ж зразку спостерігається при $[ОТС]_o$=25 мг/л. Експерименти проводили без та у присутності індукційного нагріву. Виявлено, що індукційний нагрів значно посилює активність магнітних Gd-заміщених нікель-кобальтових каталізаторів.

Список використаних джерел

1. Tatarchuk T., Myslin M., Mironyuk I., Bououdina M., Pędziwiatr A. T., Gargula R., Bogacz B. F., Kurzydło P. Synthesis, morphology, crystallite size and adsorption properties of nanostructured Mg–Zn ferrites with enhanced porous structure, *J. Alloys Compd*, 2020, 819. https://doi.org/10.1016/j.jallcom.2019.152945.

2. Sarker M.S.I., Yeasmin M., Al-Mamun M.A., Hoque S.M., Khan M.K.R. Influence of Gd content on the structural, Raman spectroscopic and magnetic properties of $CoFe_2O_4$ nanoparticles synthesized by sol-gel route. *Ceram.* Int. 48. 2022, 33323–33331. https://doi.org/10.1016/j.ceramint.2022.07.275.

3. Starko I., Tatarchuk T., Bououdina M. La-doped $Ni_{0.5}Co_{0.5}Fe_2O_4$ nanoparticles: effect of cobalt precursors on structure and morphology. Mol. *Crystals and Liquid Crystals*, 2018, 674: 1110–119. https://doi.org/10.1080/15421406.2019.1578517.

ОХОРОНА ГРУНТІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ, АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Турак Олег Юрійович,
доцент кафедри лісового та аграрного менеджменту

На етапі сучасного розвитку у регіональній та національній політиці все більше набуває концепція спрямована на екологобезпечне використання ґрунтового покриву, яка пов’язана з запобіганням та ліквідацію проблем деградації ґрунтів.

В сучасних умовах оцінка стану ґрунтів є важливим екологогеологічним показником, який характеризує стан агроландшафтів в цілому.

Івано-Франківська область за структурою народногосподарського комплексу є аграрно-індустріальною, де домінують аграрна, харчова, енергетична, хімічна, деревообробна промисловість та інші, при чому відсоток агропромислового комплексу щороку зростає.

На сьогоднішній період загальна площа деградованих земель складає 15,8 тис. га та 1,6 тис. га потребують рекультивації. Враховуючи те, що площа земельних ресурсів області становить 1392,7 тис. га розораність угідь повинна би не перевищувати 30–35% для екологічної збалансованості, тоді як вона в Придністровському агровиробничому районі доходить до 70%, а в Прикарпатському агровиробничому районі. Це значно посилює розвиток деградаційних процесів.

Для ґрунтового покриву області характерний відсоток сильно (31,4), середньо кислих та слабокислих (42,4) ґрунтів, що вимагає заходів по вапнуванню, які підвищать рентабельність сільськогосподарського виробництва.

Незважаючи на те, що в Івано-Франкіській області запроваджені окремі програми вапнування ґрунтів відшкодування витрат на ці заходи є мізерними у відшкодуванні з бюджетних коштів.

Необхідно з розрахункових норм проводити вапнування в межах 30 тис. га щорічно щоб хімічна меліорація забезпечувала розкислення ґрунтів на території та стабілізацію хімічного стану сільськогосподарських угідь.

Ще однією із основних проблем є розвиток ерозійних процесів в регіонах інтенсивного землеробства області, де станом на 2022 рік близько 40% ріллі вражено ерозією і тенденція погіршується так як в останнє десятиліття товаровиробники фактично не використовують елементи протиерозійного землеробства. Сьогодні можна спостерігати розорювання схилів більше 8°, де висіваються просапні культури такі як соняшник, кукурудза та ін. Все це призводить до посилення розвитку ерозії, яка в середньому зростає на території регіону 0,3 тис. га в рік.

Простежуються процеси дегуміфікації, які безумовно пов’язанні з відсутністю внесення органічних добрив та порушенням принципів науково-обґрунтованих сівозмін, що відмічається у всьому регіоні. В більшості вирощуються культури, які мають високий попит на ринку (ріпак, кукурудза, соняшник, пшениця, соя) та виносять значну частину органічних речовин з ґрунту незалежно від рівня мінерального удобрення. Для агрорівноваги необхідно в структурі сівозміни вирощувати однорічні та багаторічні трави.

Слід також відмітити, що Карпатський регіон стикається з процесами зсувів, селів та карстів, це пов’язано з геоморфологічними особливостями та значною вирубкою лісів.

З посиленням інтенсифікації сільськогосподарського виробництва в області спостерігається підвищене внесення засобів захисту рослин. Де в процесі вирощування культури (соя, кукурудза, ріпак) їх внесення складає до 5 раз та спостерігаються залишкові форми в ґрунті і рослинній продукції в наступні роки.

З метою стабілізації агроекологічного стану необхідно запровадити можливості використання ґрунтів відповідно до їх родючості, еродованості та обмежено з рельєфом території. Впровадити концепцію державного моніторингу за

станом ґрунтового покриву з проведенням ґрунтових обстежень (агрохімічне, картографування ґрунтових ареалів). На рівні держави зобов'язати товаровиробників в розробці планів землекористування з урахуванням науково обґрунтованих сівозмін та удобрення, що забезпечують збереження родючості ґрунту та його відтворення.

Список використаних джерел

1. European Commission. Risk Assessment Methodologies of Soil Threats in Europe. URL: https://esdac.jrc.ec.europa.eu/ESDB_Archive/eusoils_docs/other/EUR24097.pdf (дата звернення: 20.03.2020).

2. Касіянчук Д. В. Геоінформаційний аналіз впливу екзогенних геологічних процесів на стійкість агроландшафтів у Івано-Франківській області. *Збалансоване природокористування: традиції, перспективи та інновації* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 3 грудня 2019 р. Київ : ДІА, 2019. С. 52–54.

3. Кузьменко Е. Д., Блінов П. В., Вдовина О. П. та ін. Прогнозування зсувів : монографія / за ред. Е.Д. Кузьменка. Івано Франківськ : ІФНТУНГ, 2016, 601 с.

4. Приходько М. М., Приходько М. М. (мол.). Грунтоводоохоронні біонженерні комплекси. *Регіональна екологія і природні ресурси.* Івано-Франківськ, 2000. С. 221–233.

5. Звіт про стратегічну екологічну оцінку. Стратегії розвитку Івано-Франківської області на 2021–2027 роки. Івано-Франківськ, 2020. URL: https://www.if.gov.ua/strategiya-rozvitku-ivano-frankivskoyi-oblasti.

ФАКУЛЬТЕТ МАТЕМАТИКИ ТА ІНФОРМАТИКИ

ПРО КІЛЬКІСТЬ ПОПАРНО НЕІЗОМОРФНИХ ЦИКЛІЧНИХ ДОПЕЛЬНАПІВГРУП

Гаврилків Володимир Михайлович,
доцент кафедри алгебри та геометрії

Допельнапівгрупою називається алгебраїчна структура (D, *, °), що складається з непорожньої множини D, наділеної двома асоціативними бінарними операціями * та °, які задовольняють наступним аксіомам:

$$x * (y \circ z) = (x * y) \circ z \quad \text{та} \quad x \circ (y * z) = (x \circ y) * z.$$

Допельнапівгрупа (D, *, °) називається *комутативною*, якщо обидві напів-групи (D, *) та (D, °) є комутативними. Кажемо, що допельнапівгрупа є *сильною*, якщо всі її елементи задовольняють рівність $x * (y \circ z) = x \circ (y * z)$.

Наступні теореми про кількість попарно неізоморфних циклічних допельнапівгруп були доведені автором у статті [2].

Теорема [Гаврилків]. *З точністю до ізоморфізму існує τ(n) скінченних циклічних допельнапівгруп порядку n. Всі скінченні циклічні допельнапівгрупи є сильними і комутативними.*

Теорема [Гаврилків]. *З точністю до ізоморфізму існує зліченна нескінченна кількість нескінченних циклічних допельнапівгруп. Всі нескінченні циклічні допельнапівгрупи є сильними і комутативними.*

Список використаних джерел

1. Gavrylkiv V. M. Rendziak D. V. *Interassociativity and three-element doppelsemigroups*, Algebra Discrete Math. 28(2) (2019), 224–247.
2. Gavrylkiv V. *Note on cyclic doppelsemigroups*, Algebra Discrete Math. 34(1) (2022), 15–21.

СКІНЧЕННІ НАБЛИЖЕННЯ НЕАДИТИВНИХ МІР НА НЕСКІНЧЕННИХ МЕТРИЧНИХ ПРОСТОРАХ

Глушак Інна Дмитрівна,
кандидатка фізико-математичних наук,
асистентка кафедри алгебри та геометрії

Ємністю (регулярною неадитивною мірою) [1] на компакті X називається функція $c\colon \exp X \cup \{\emptyset\} \to R_+$, яка характеризується наступними властивостями для всіх замкнених підмножин $F, G \subset X$:

(1) $c(\emptyset) = 0$;

(2) якщо $F \subset G$, то $c(F) \leq c(G)$ (монотонність);

(3) якщо $c(F) < a$, то існує така відкрита множина $U \supset F$, що для довільної множини $G \subset U$ виконано $c(G) < a$ (напівнеперервність згори).
Якщо крім того виконується

(4) $c(X) = 1$ (чи $c(X) \leq 1$),

то ємність називається *нормованою* (чи *субнормованою*).

Множину всіх ємностей на X позначаємо через $\overline{M}X$, а множину усіх субнормованих – через $\underline{M}X$.

Якщо (X, d) – метричний компакт, то компактна топологія на просторі ємностей $\overline{M}X$ визначається метрикою Прохорова:

$$\hat{d}(c, c') = \inf\{\varepsilon > 0 \mid c\left(\overline{O}_\varepsilon(F)\right) + \varepsilon \geq c'(F),$$
$$c'^{\left(\overline{O}_\varepsilon(F)\right)} + \varepsilon \geq c(F), \text{ для усіх замкнених множин } F \subset X\}$$

Завдяки неадитивності ємності, що є природнім узагальненням адитивних мір, є гнучким засобом для вирішення багатьох задач, для яких інструментарій адитивних мір є недостатнім. Проте дослідження ємностей, визначених на нескінченних просторах є доволі складним. Одним із можливих способів вирішення цієї проблеми полягає у тому, щоб побудувати деякі наближення ємності на нескінченному просторі, які б мали «скінченну природу».

Запропонований метод дозволяє побудувати такі скінченні наближення довільної субнормованої ємності c, яка визначена на нескінченному метричному компакті (X, d) за допомогою скінченної сім'ї $\mathcal{F}$ замкнених множин простору (X, d), яка для чисел $\varepsilon \geq 0, \delta > 0$ називається $\delta - \varepsilon$-*основою ємності* c, та складається із замкнених множин діаметру, що не перевищує δ, які задовольняють умови: для кожної непорожньої замкненої в X множини A існують такі $F_1, F_2, \dots, F_n \in \mathcal{F}$, що не порожніми є усі перетини $F_i \cap A$ для $i = 1, \dots, n$ та значення ємності $c(F_1 \cup F_2 \cup \dots \cup F_n) \geq c(A) - \varepsilon$.

Маючи скінченну $\delta - \varepsilon$-основу, можна для ємності c побудувати скінченну апроксимуючу її ємність $c_{\mathcal{F}}$ вигляду:

$$c_{\mathcal{F}}(A) = c\left(\bigcup\{F \in \mathcal{F} \mid A \cap F \neq \emptyset\}\right), \quad A \underset{\mathrm{cl}}{\subset} X,$$

яка визначається скінченною сукупністю значень ємності c на всеможливих скінченних об'єднаннях елементів сім'ї $\mathcal{F}$. Крім того, ця ємність апроксимує вихідну ємність c із наперед заданою точністю, оскільки $\hat{d}(c, c_{\mathcal{F}}) < \max\{\delta, \varepsilon\}$.

Отже, задача зводиться до пошуку найменшої можливої $\delta - \varepsilon$-основи. Оцінка асимптотичної поведінки такої найменшої можливої $\delta - \varepsilon$-основи, залежно від бажаної точності, здійснюється на основі аналізу фрактальних вимірів [2] ємності c, і зводиться до оцінки фрактальних вимірів гіперпросторів включення, що є сукупностями замкнених підмножин $C_a = \{F | c(F) \geq a\}$, які називаються *зрізами ємності c на рівні* a, $0 \leq a \leq 1$.

Теорема. Якщо нормована ємність c на метричному компакті (X, d) приймає скінченну множину значень $0 = a_0 < a_1 < a_2 < \dots < a_v = 1$, то слабкий нижній вимір Мінковського $\underline{\dim}_{WB}$, слабкий верхній вимір Мінковського

$\overline{\dim_{WB}}$, слабкий вимір Гаусдорфа $\dim_{WH}$ ємності c дорівнює максимальному із вимірів (відповідно нижніх вимірів Мінковського $\underline{\dim}_B$, верхніх вимірів Мінковського $\overline{\dim_B}$, вимірів Гаусдорфа $\dim_H$) усіх її зрізів на рівнях a_u для $1 \leq u \leq v$.

Список використаних джерел:

1. Zarichnyi M.M., Nykyforchyn O.R. Capacity functor in the category of compacta. *Mat. Sb.* 2008. 199: 2. с. 3–26.

2. Hlushak, I., Nykyforchyn, O.: Fractal dimensions for inclusion hyperspaces and non-additive measures, *Mat. Stud.* 50(1), 3–21 (2018). DOI: 10.15330/ms.50.1.3–21

ВИКОРИСТАННЯ КОРУТИН ПРИ РОЗРОБЦІ ANDROID-ДОДАТКІВ МОВОЮ KOTLIN

Горєлов Віталій Олевтинович,
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри комп'ютерних наук та інформаційних систем

Android- і не тільки розробникам доволі часто доводиться стикатися із задачею асинхронного програмування. При цьому одна ділянка коду не блокує виконання іншої. Крім забезпечення якісного користувацького досвіду програмний код повинен бути і масштабованим. Kotlin вирішує таке завдання на рівні мови [1], делегуючи більшість функціоналу бібліотекам.

Переваги корутин:

1. Ефективні щодо використання пам'яті, легкі;
2. Структурований паралелізм (Structured Concurrency);
3. Позитивний ефект щодо витоків пам'яті;
4. Підтримка бібліотеки JetPack;
5. Підтримка можливості тестування.

Документація [2] визначає корутини як легкі потоки. Корутини використовують кооперативну багатозадачність, а не витісняючу. Іншими словами, корутини можуть бути виконані без використання синхронізації. Звичайно, коли корутина виконується у якомусь потокові, вона його блокує.

Приклад найпростішої корутини [2]:

```
fun main() = runBlocking { // CoroutineScope
launch { // запуск нової корутини
delay(1000L) // неблокуюча затримка 1с
println(&quot;World!&quot;) // вивід після затримки
}
println(&quot;Hello&quot;) // головна корутина продовжує роботу під час затримки
}
```

Результат виконання коду — наступний:

```
Hello
World!
```

Launch – coroutine builder, відповідальний за запуск корутини незалежно від іншого коду, котрий виконується на даний момент;

delay – спеціальна призупиняюча функція, котра не блокує потік для інших корутин. Вони можуть використовувати його для свого коду;

runBlocking – coroutine builder, котрий використовують для зв'язку коду корутини та функції fun main() поза корутиною.

Корутини повинні дотримуватися принципу структурованого паралелізму, котрий полягає у тому, що нові корутини запускають у певному CoroutineScope, котрий обмежує тривалість їх життя. Такий підхід дозволяє впевнитися, що корутини не будуть забуті і не створять витоків пам'яті.

Корутини не потребують значних ресурсів у порівняння із JVM-потоками. Наприклад, код [2] створює 50 000 корутин, кожна з яких очікує 5 с і друкує крапку.

```
fun main() = runBlocking {
   repeat(50_000) { // запуск корутин
      launch {
         delay(5000L)
         print(".")
      }
   }
}
```

Аналогічний результат з використанням Java-потоків потребував би набагато більше ОЗП і призвів би або до сповільненого виконання, або помилки out of memory.

Важливою перевагою корутин у порівнянні із класичним підходом до реалізації асинхронного коду – RxJava – є можливість використання їх у Kotlin Multiplatform. Код з RxJava обмежений Java, а Multiplatform надає можливість використати його для iOS, що важливо з міркувань швидкості та вартості розробки.

Типові помилки при використанні корутин.

1. Створення екземпляра job при запускові корутини. При цьому, якщо корутина виконується у CoroutineScope, то при спробі відмінити її за допомогою, власне, CoroutineScope, а не job, ефекту не буде досягнуто, оскільки при цьому порушується structured concurency;

2. Відсутність можливості відміни (cancellation);

3. Перемикання диспетчера під час виконання мережевого запиту чи запиту до бази даних;

4. Намагання обробки виняткової ситуації невдалої корутини за допомогою try/catch;

5. Використання CoroutineExceptionHandler як дочірньої корутини тощо.

Згаданий матеріал використовують при вивченні дисциплін із розробки програмного забезпечення для ОС Android, котрі впроваджені на ОПП 122 «Комп'ютерні науки» та 126 «Інформаційні системи та технології» освітнього рівня бакалавр.

Список використаних джерел
1. URL: https://kotlinlang.org/docs/coroutines-overview.html.
2. URL: https://kotlinlang.org/docs/coroutines-basics.html.

ОБРОБКА КОЛІЗІЙ ЧЕРЕЗ BLUEPRINT В СЕРЕДОВИЩІ UNREAL ENGINE

Іляш Юрій Юрійович,
завідувач кафедри комп'ютерних наук
та інформаційних систем

У відеоіграх один із основних способів взаємодії гравця з оточенням – це зіткнення (collision).

Об'єкт в грі може отримати пошкодження, зіткнувшись із ворогом або зброєю, і навпаки, можна завдати шкоди, зіткнувшись із ворогом або завдати шкоду іншими, керованими об'єктами. З іншого боку, можна забрати предмет, зіткнувшись з ним. Можна, наприклад, відкрити ворота, зіткнувшись з відповідним місцем на карті, і так далі.

Отже, перше, що потрібно зрозуміти про колізії, це те, що слово «collisions» в Unreal Engine використовується у двох різних варіантах.

Перший – це «повсякденне» використання слова – взаємодія двох об'єктів, які стикаються один з одним.

Але Unreal Engine також використовує термін «колізія», як скорочення для «collision volume».

Collision volume – це просто невидимий об'єкт визначеної форми, який використовується як межі ігрового об'єкту.

Таким чином, collision volume визначає, де знаходяться офіційні краї ігрового об'єкта, з метою виявлення зіткнень у першому значенні цього слова. І collision volume також визначає офіційну форму ігрового об'єкта з метою імітації фізики. І, насправді, об'єкт повинен мати визначений просторовий об'єм зіткнення, якщо потрібно симулювати фізику цього об'єкта, інакше властивість Simulate Physics фактично буде неактивною.

В Unreal Engine є два основні способи викликати зіткнення з об'єктом.

Перший спосіб – додати колізію як компонент ігрового об'єкту. За замовчуванням кожен ігровий об'єкт має цей компонент під назвою «CapsuleComponent». Його можна знайти, натиснувши кнопку «Додати», перейшовши до категорії «Collision», а потім у вас є можливість додати Box Collision, Capsule Collision або Sphere Collision..

Capsule Collision використовується для персонажів людей, оскільки ця форма найбільш точно окреслює форму тіла. Отже, саме цей компонент Capsule Collision не дає нашому персонажу проходити крізь стіни, контактувати з іншими, незважаючи на те, що наш персонаж не має фактичного фізичного представлення.

Другий спосіб полягає в тому, щоб для акторів, які мають форму, зіткнення було визначено безпосередньо властивостями самої форми. Такі зіткнен-

ня зазвичай створюються в програмі 3D-моделювання під час створення форми, а потім імпортуються в Unreal разом із формою. Проте середовище UE має великий власний функціонал для створення правил реалізації колізії.

Розглянуті теми по обробці та ідентифікації колізій імплементовані в навчальний курс другого (магістерського) рівня, розроблено лекційний та лабораторний матеріал.

Список використаних джерел

1. Venter H., Ogterop W. Unreal Engine 5 Character Creation, Animation, and Cinematics Packt, 2022. 608 p. ISBN 1801812446, 9781801812443.

2. Romero M., Sewell B. Blueprints Visual Scripting for Unreal Engine 5 3rd Edition. Packt Publishing, 2022. 566 p. ISBN 180181869X, 9781801818698.

3. Unreal Engine 5. Game Programming. Design Patterns in C++, Java, C#, and Blueprints Sonicworkflow LLC, 2021. 42 p.

4. Bin Uzayr Sufyan (eds.). Mastering Unreal Engine: A Beginner's Guide CRC Press, 2022. 241 p. ISBN 1032103140.

5. Learning Library. URL: https://dev.epicgames.com/community/learning?application=unreal_engine.

ВИКЛАДАННЯ HTML, CSS ТА JAVASCRIPT В ОПП ГАЛУЗІ ЗНАНЬ 12 «ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ»

Ізмайлов Артем Вікторович,
кандидат технічних наук,
викладач кафедри комп'ютерних наук та інформаційних систем

Важливим компонентом довільної інформаційної системи чи програмного комплексу є взаємодія із користувачем [1–5]. Цей аспект часто виокремлюють у концепцію UI/UX, яка передбачає не лише дизайнерський аналіз запропонованих рішень, але і рівень взаємодії користувача та його досвід, а відтак – враження від взаємодії з програмним продуктом [1, 2, 5]. Зазначені концепції є невід'ємною складовою «портрету» якісного фахівця у різних галузях інформаційних технологій, незалежно від обраної технології розробки, оскільки навіть при розробці серверної складової веб-додатку (back-end) слід враховувати джерела надходження даних та імовірні помилки вводу користувача [2, 3, 5].

З метою ознайомлення майбутніх IT-фахівців із основними засадами веб-дизайну та написання сценаріїв (скриптів) на стороні користувача (front-end) до числа освітніх компонент (ОК) на освітньо-професійних програмах (ОПП) «Комп'ютерні науки» та «Інформаційні системи та технології» першого (бакалаврського) рівня уведено наступні навчальні курси: «Web-дизайн», «Web-технології» та «Web-програмування (JS+CSS)». У межах зазначених ОК відбувається послідовне ознайомлення здобувачів освіти із технологіями front-end розробки, а саме: HTML, CSS та JavaScript.

Основою довільної веб-сторінки є її структура, створена засобами HTML [1, 4, 5]. Без логічного структурування взаємодія зі сторінкою як на рівні програмного коду, так і на рівні користувача буде непослідовною, або навіть неможливою. У зв'язку з чим, до занять за темою HTML включено наступні питання:

1. Структура тегу та документу.
2. Контентні моделі.
3. Заголовки та семантичні елементи.
4. Списки і таблиці.
5. Посилання.
6. Зображення.

Перші 4 питання є засадничими з точки зору структурування контенту, що уможливлює якісну взаємодію та реалізацію дизайнерського рішення для заданої сторінки.

Знання CSS дає змогу реалізувати довільний дизайнерський макет програмними засобами веб-технологій [1, 4, 5]. З метою забезпечення оволодіння здобувачами освіти усіма необхідними навичками для втілення дизайну веб-сторінок за темою CSS до занять включено наступні питання:

1. Селектори CSS, комбінування селекторів, псевдокласові селектори.
2. Розміщення стилів.
3. Стилізація тексту.
4. Блокова контентна модель (Box model).
5. Властивість background та використання фонових зображень.
6. Адаптивний дизайн веб-сторінки.
7. CSS Flexible Box Layout (Flexbox).

Засвоєння наведених тем дозволяє здобувачеві освіти у своїй професійній діяльності реалізувати візуальні макети довільної складності та естетичного наповнення.

Для створення динамічних веб-сторінок та взаємодії із back-end застосовують сценарії (скрипти) JavaScript [1, 3, 5]. Для забезпечення засвоєння здобувачами освіти відповідних знань, умінь і навичок за темою JavaScript на заняттях розглядаються наступні питання:

1. Типи даних JavaScript.
2. Об'єкти та їх створення.
3. Функції.
4. Масиви.
5. Замикання.
6. Простори імен.
7. Immediately Invoked Function Expression.

Знань за наведеними питаннями у випадку їх засвоєння цілком достатньо для успішного проходження здобувачами освіти співбесід на позиції стажиста (Trainee) або молодшого JavaScript-розробника (Junior JavaScript developer) у вітчизняних та зарубіжних компаніях з розробки програмного забезпечення.

Зазначені теми та питання, пов'язані з веб-розробкою засобами HTML, CSS та JavaScript, успішно імплементовано у формі лекційного матеріалу та методичних рекомендацій для виконання лабораторних робіт у межах відповідних освітніх компонентів.

Список використаних джерел

1. Трофименко О. Г., Козін О. Б., Задерейко О. В., Плачінда О. Є. Веб-технології та веб-дизайн : навч. посібник. Одеса : Фенікс, 2019. 284 с.
2. Брюханова Г. В. Комп'ютерні дизайн-технології : навч. посібник. Київ : ЦУЛ, 2018. 180 с.
3. Пасічник В. В., Пасічник О. В., Угрин Д. І. Веб-технології та веб-дизайн : підручник. Львів : Магнолія, 2013. 336 с.
4. Пасічник В. В., Пасічник О. В. Веб-дизайн : підручник. Львів : Магнолія, 2012. 520 с.
5. Maini M. ITdesk.info – project of computer e-education with open access – Handbook for Digital Literacy : Web Design. Zagreb : Open Society for Idea Exchange, 2015. 56 p. URL: http://www.itdesk.info/Web_design-handbook.pdf.

ЗАДАЧІ ДЛЯ МОДИФІКОВАНОЇ СИСТЕМИ РІВНЯНЬ ГАЗОВОЇ ДИНАМІКИ

Казмерчук Анатолій Іванович,
доцент кафедри диференціальних
рівнянь і прикладної математики

Для системи квазілінійних диференціальних рівнянь першого порядку розглянемо задачу Коші

$$\rho_t + (C(u)\gamma(\rho))_x = 0,$$
$$u_t + (B(u) + \theta(\rho))_x = 0, \qquad (1)$$
$$u|_{t=0} = u_0(x),$$
$$\rho|_{t=0} = \rho_0(x), \qquad (2)$$

де $u = u(t,x), \rho = \rho(t,x), C(u), \gamma(\rho), B(u), \theta(\rho) \in C^{2,\alpha}, \theta'\gamma(\rho) > 0, C'(u) > 0, u_0(x), \rho_0(x) \in L_\infty(R)$.

Разом з задачею (1),(2) для гіперболічної системи при кожному $\varepsilon > 0$ розглянемо задачу Коші для збуреної системи

$$\rho^\varepsilon{}_t + (C(u^\varepsilon)\gamma(\rho^\varepsilon))_x = \varepsilon\rho^\varepsilon{}_{xx},$$
$$u^\varepsilon{}_t + (B(u^\varepsilon) + \theta(\rho^\varepsilon))_x = \varepsilon u^\varepsilon{}_{xx}, \qquad (3)$$
$$u^\varepsilon|_{t=0} = \big(u_0(x)\big)^\varepsilon,$$
$$\rho^\varepsilon|_{t=0} = \big(\rho_0(x)\big)^\varepsilon. \qquad (4)$$

Тут $\big(u_0(x)\big)^\varepsilon, \big(\rho_0(x)\big)^\varepsilon$ – гладкі апроксимації, отримані за допомогою середніх функцій для функцій $u_0(x), \rho_0(x)$.

За вказаних умов існує ентропійна пара функцій $(U(\rho,u), F(\rho,u))$, яка задовольняє умові

$$\nabla F = \nabla U A$$

Наприклад, у випадку $C(u) = u, \gamma(\rho) = \rho, B(u) = \frac{u^2}{2}, \theta(\rho) = \frac{\rho^2}{2}$ система (1) має ентропійну пару функцій $U(\rho,u) = \frac{\rho^2}{2} + \frac{u^2}{2}, F(\rho,u) = u\rho^2 + \frac{u^3}{3}$.

Зазначимо, що наявність ентропійной пари дозволяє виділити допустимий узагальнений розв'язок задачі (1),(2).

Означення 1. *Обмежена вимірна вектор-функція* $(\rho(t,x), u(t,x))$ *називається узагальненим розв'язком задачі (1),(2), якщо* $\forall f(t,x) \in C^{o,\infty}\big((0,T] \times R^1\big)$ *виконуються рівності*

$$\iint\limits_{0-\infty}^{T+\infty} \{f_t\rho + f_x C(u)\gamma(\rho)\}dxdt = 0,$$

$$\iint\limits_{0-\infty}^{T+\infty} \{f_t u + f_x\,(B(u) + \theta(\rho))\}dxdt = 0,$$

та $\forall f(t,x) \in C^{o,\infty}\big((0,T] \times R^1\big)$, $f(t,x) \geq 0$ *виконується нерівність*

$$-\iint\limits_{0-\infty}^{T+\infty} \{U(\rho,u)f_t + F(\rho,u)f_x\}dxdt \leq 0,$$

а початкові умови (2) приймаються у сильному сенсі в $L_{1,loc}(R)$.

Теорема 1. Нехай $u_0(x), \rho_0(x) \in C^2$, тоді задача (1),(2) має гладкий розв'язок у деякому околі $t = 0$.

Теорема 2. Сім'я розв'язків $(\rho^\varepsilon, u^\varepsilon)$ задачі (3),(4) компактна, і для деякої послідовності ε_n маємо збіжність $(\rho^{\varepsilon_n}, u^{\varepsilon_n}) \to (\rho, u)$ при $n \to \infty$, де (ρ, u) – узагальнений роз'вязок задачі (1), (2).

Теорема 3. У випадку $(\rho_0(x), u_0(x)) = (\rho_l, u_l) + \theta(x)((\rho_r, u_r) - (\rho_l, u_l))$ $\exists\varepsilon_0 \forall\varepsilon < \varepsilon_0 \forall\rho_r, \rho_l, u_r, u_l\colon |\rho_r - \rho_l| + |u_r - u_l| < \varepsilon$ існує єдиний розв'язок задачі Рімана (1),(2), який є узагальненим у сенсі Означення 1.

Використані методи і отримані результати є спорідненими з такими, шо в працях [1–3].

Висновки Отримані результати можуть бути використані при моделюванні процесів газової динаміки, і загалом для процесів з наявними законами збереженнями у дивергентній формі.

Список використаних джерел

1. Казмерчук А. І. До обґрунтування наближених методів розв'язання квазілінійних законів збереження з негладкими даними задачі. *Вісник національного університету «Львівська політехніка». Прикладна математика*. 2000. № 411. С. 147–151.

2. Казмерчук А. І. В'язкісно-згладжувальний метод розв'язання задачі Коші для квазілінійного рівняння з частинними похідними першого порядку/ // «Veda a vznik – 2016». D. 10. S. 98–100. *Проблемы научной мысли*. 2016. Т. 12. № 10. С. 098–100.

3. Казмерчук А. І. Оптимізація швидкості збіжності в методах наближеного розв'язування задачі Коші для системи квазілінийних рівнянь з частинними похідними першого порядку. *Прикарпатський вісник НТШ. Число*. 2018. № 2 (46). С. 47–51.

ПРО ОДНУ КОМБІНАТОРНУ СХЕМУ

Махней Олександр Володимирович,
кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри диференціальних рівнянь і прикладної математики

Сьогодні відомо багато комбінаторних структур з різними інтерпретаціями. Значна їх частина допускає суттєві узагальнення. У доповіді розглядається побудова комбінаторно-алгебраїчної структури – множини алгебраїчних виразів, операнди яких належать мультимножині

$$M = \{a_1^{k_1}, a_2^{k_2}, \dots, a_m^{k_m}\}, \quad k_1 + k_2 + \dots + k_m = n, \tag{1}$$

а комутативні операції із наперед заданим пріоритетом – деякій множині

$$O = \{1,2,\dots,r\}, \ \ 1 \le r \le n-1. \tag{2}$$

Нехай $P(M)$ – множина всіх перестановок елементів мультимножини M.

Переплетенням кортежів $a = (a_1, a_2, \dots, a_n) \in P(M)$ і $b = (b_1, b_2, \dots, b_{n-1})$, $b \in O^{n-1}$, назвемо кортеж

$$a \wr b = (a_1, b_1, a_2, b_2, \dots, a_{n-1}, b_{n-1}, a_n)$$

довжини $2n-1$, непарні місця якого заповнені елементами кортежу a, а парні – елементами кортежу b.

Нехай, наприклад, $M = \{a^3, b\}$, $O = \{1, 2\}$, тоді переплетенням кортежу операндів (a, b, a, a) з відповідним кортежем операцій $(2, 1, 1)$ є кортеж $(a, 2, b, 1, a, 1, a)$.

Якщо у мультимножині (1) задати лексикографічний порядок її елементів і $O = \{1, 2, \dots, r\}$, то кожне переплетення можна нормалізувати. Алгоритм нормалізації переплетення полягає у наступному.

1. Поки переплетення містить різні операції, розбиваємо переплетення за операцією найнижчого пріоритету на переплетення меншої довжини та упорядковуємо їх за довжиною у незростаючому порядку.

2. Поки існують переплетення однакової довжини, упорядковуємо їх за пріоритетом операцій у лексикографічному порядку.

3. Операнди кожного переплетення з однаковими операціями записуємо у лексикографічному порядку.

Важливими, з точки зору кількості інтерпретацій, є переплетення, у яких присутні лише дві комутативні операції.

Наприклад, переплетення $b \cdot a \cdot b \cdot c + a + e \cdot d \cdot b \cdot c \cdot b + d \cdot a$ кортежу операндів $(b, a, b, c, a, e, d, b, c, b, d, a)$ мультимножини $M = \{a^3, b^4, c^2, d^2, e\}$ і кортежу операцій $(\cdot,\cdot,\cdot,+,+,\cdot,\cdot,\cdot,+,\cdot)$ можна нормалізувати до вигляду

$$b \cdot b \cdot c \cdot d \cdot e + a \cdot b \cdot b \cdot c + a \cdot d + a.$$

Алгеброїдом, побудованим на базі мультимножини операндів (1) та множини операцій (2), назвемо множину $A_O(M)$ всіх можливих нормалізованих переплетень, які можна побудувати на цій базі операндів та операцій.

Наприклад, нехай $M = \{a^2, b\}$, $O = \{\cdot, +\}$, тоді алгеброїд $A_O(M)$ містить 4 різних переплетення $a + a + b = 2a + b$, $a \cdot a + b = a^2 + b$, $a \cdot b + a = ab + a$, $a \cdot a \cdot b = a^2 b$.

Інтерпретацією алгеброїдів $A_{\{\cdot,+\}}(\{a^m, b^n\})$ можна вважати множину всіх робиттів цілих гаусових чисел на невід'ємні компоненти. Її вивчали в середині минулого сторіччя Чима (Cheema M. S.) [1] і Гупта (Gupta H.) [2] (див. також [3]).

Задача побудови алгеброїдів є далеко не тривіальною. Непростим є також обчислення їхніх потужностей. Очевидно, що потужність алгеброїда не залежить від змісту операцій множини O та ідентифікаторів операндів, а залежить лише від їхніх кількостей. Тому потужність алгеброїда

$$A_{\{1,2,\dots,r\}}\left(\left\{a_1^{k_1}, a_2^{k_2}, \dots, a_m^{k_m}\right\}\right)$$

можна позначити через

$$a_r(k_1, k_2, \dots, k_m).$$

Вище було встановлено, що $a_2(2,1) = 4$.

Зрозуміло, що

$$a_1(n) = 1.$$

Можна показати, що

$$a_2(n) = p(n),$$

$$a_2(n,1) = p(0) + p(1) + \dots + p(n),$$

де $p(i)$ – кількість невпорядкованих розбиттів натурального числа i на натуральні доданки, причому $p(0) = 1$.

Послідовність

$$a_2(n,1)_{n=0,1,2,\dots} = 1, 2, 4, 7, 12, 19, 30, 45, 67, 97, 139, 195, 272, 373, \dots$$

у Онлайн-енциклопедії цілочислових послідовностей має код A000070.

Для визначення чисел $a_3(n)$ було складено комп'ютерну програму на основі алгоритму нормалізації переплетень. У результаті роботи програми отримано наступну послідовність

$$a_3(n)_{n=0,1,2,\dots} = 1, 1, 3, 6, 14, 27, 58, 111, 223, 424, 817, 1527, 2870, 5279, \dots$$

У Онлайн-енциклопедії цілочислових послідовностей вона має код A001970.

Варто відзначити, що числа

$$a_r(k_1, k_2, \dots, k_m)$$

ще зовсім не вивчені.

Список використаних джерел

1. Cheema M. S., Gupta H. Tables of partitions of Gaussian integers. *National Institute of Sciences of India, Mathematical Tables*. 1956. Vol. 1. 67 p.

2. Gupta H. Tables of Partitions. *Royal Society Mathematical Tables*. 1958. Vol. 4. P. 90.

3. Knuth D. E. The Art of Computer Programming. Vol. 4A. Boston : Pearson Education Inc., 2011. 920 p.

КУРС «МІКРОПРОГРАМУВАННЯ» В ОПП ГАЛУЗІ ЗНАНЬ 12 «ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ»

Петришин Любомир Богданович,
доктор технічних наук,
професор кафедри комп'ютерних наук та інформаційних систем

При розробці спеціалізованих обчислювальних систем широко застосовують матричні логічні схеми і пристрої з мікропрограмним керуванням та розрядно-модульною організацією, що забезпечує гнучкість та універсальність і обґрунтовує техніко-економічнуефективність їх застосування [1, 2]. Використання такого технічного забезпечення дозволяє створювати системи високої швидкодії, архітектура яких враховує характер і структуру даних, специфіку розв'язуваної задачі та забезпечує точність обчислень. Чіткий поділ функцій і їх модульна організація дозволяють легко і ефективно реалізувати практично будь-який тип логіки. Широкого застосування пристрої з розрядно-модульною організацією і логічні схеми матричного типу набувають в системах спеціального призначення. За необхідності виготовлення обмеженої кількість обчислювальних систем, доцільним є застосування мікропрограмованих пристроїв, проте при значному планованому випуску розроблюваних систем більш економічним є використання надвеликих інтегральних схем [1, 3–5]. Набуття студентами теоретичних та практичних навичок побудови обчислювального середовища процесора та його мікропрограмування визначає актуальність впровадження навчального предмету «Мікропрограмування». Метою вивчення предмету є розуміння основ машинних мов, мов низького рівня та системного програмування.

Базовими складовими інформаційної технології, що становлять її інфраструктуру і згідно яких здійснюється підготовка фахівців за ОПП галузі знань 12 «Інформаційні технології» є [1]:

- користувачі інфотехнології;
- програмне забезпечення;
- технічне забезпечення.

При цьому в складі програмного забезпечення необхідно визначити:

- прикладне програмне забезпечення;
- алгоритмічне забезпечення;
- математичне забезпечення;
- операційне забезпечення;
- системне забезпечення;
- машинні мови, асемблери.

Як показує практика навчання, у студентів існує «принциповий» розрив розуміння взаємодії складових технічного та програмного забезпечення, що створює психологічний бар'єр в опануванні мов програмування та розумінні принципів програмного керування та функціонування апаратних засобів обчислювальної техніки. Дуже часто нівелюється, або просто опускається викладання принципів та методів програмного керування обчислювальним середовищем,

що ґрунтується на його динамічному реконфігуруванні в процесі виконання програми. Вивчення мов високого рівня без перехідної ланки мікропрограмного керування унеможливлює суб'єктивне розуміння основ програмування.

Запропоновано виділити в окремий предмет викладання основ та методів мікропрограмного керування, їх інтегрування у мови низького рівня – асемблери та синтез мов високого рівня програмування. Актуальність впровадження в ОПП предмету «Мікропрограмування» підтверджують також тенденції включення подібних предметів до навчальних планів цілим рядом провідних зарубіжних навчальних закладів за результатами аналізу матеріалів, розміщених на їх Інтернет сторінках.

У результаті вивчення предмету «Мікропрограмування» студент повинен розуміти:

- методи програмного керування ходом обчислювального процесу на апаратному рівні;
- основні принципи мікропрограмування та різницю між машинним кодом та мікропрограмою;
- методи побудови мікропрограм, включаючи методи організації умовних та безумовних програмних переходів;
- процес проектування мікрокоду, включаючи процес створення, тестування та підтримки мікрокоманд;
- застосування техніки мікропрограмування в проектуванні процесорів та інших обчислювальних пристроїв.

а також знати принципи і методи:

- структурної організації та керованого синхронного динамічного реконфігурування цифрових обчислювальних середовищ;
- синтезу мікрокоманд та їх організації в програмні модулі;
- організації, побудови і виконання основних складових блоків лінійного програмування та організації безумовних і умовних переходів;
- синтезу ефективних програм на рівні мікропрограмованого керування;
- виконання складених команд, їх математичну і алгоритмічну структуру, а також їх синтез за допомогою команд мікропрограмування;
- переходу до мов високого рівня та синтезу команд згідно закладених функціональних вимог.

Студент повинен вміти:

- здійснювати структурний аналіз цифрового обчислювального середовища, його функціональних можливостей і складу мікрокоманд;
- складати програми лінійні, а також із циклами;
- здійснювати структурну оптимізацію складених програм;
- синтезувати команди вищих рівнів мов програмування.

Основними предметами забезпечення є дискретна математика, комп'ютерна схемотехніка та алгоритміка.

Структура предмету «Мікропрограмування» включає такі розділи [2–6]:

- принципи та методи програмного керування обчислювальними середовищами на основі динамічного реконфігурування їх ресурсів;

- синтез структури та мікропрограмне керування однорозрядним процесором;
- основні методи адресування, структура мікрокоманд та синтез декодера команд;
- склад мікрокоманд, їх функції та коди операцій;
- методи організації, обробки і оптимізації програм лінійних та із безумовними і умовними розгалуженнями;
- синтез структури та мікропрограмне керування багаторозрядним процесором, специфіка обробки даних та виконання команд;
- методи організації програмного середовища та його обробки; пристрої станів;
- методи синтезу асемблер-команд та команд мов високого рівня.

Обгрунтування доцільності впровадження предмету «Мікропрограмування» підтверджено досвідом студентів, що його прослухали, а також набутими практичними навичками. Як показує практика останніх років, викладання вказаного предмету, значно підвищується якість розуміння студентами процесів програмного керування ходом обчислювального процесу, обробки даних, володіння методологією будови ефективних програм та їх оптимізації. Поглиблюється розуміння специфіки використання мов програмування високого рівня та підходів до методів програмування.

Загалом, вивчення предмету «Мікропрограмування» допоможе студентам зрозуміти принципи функціонування комп'ютерних систем та методи оптимізації їх роботи на рівні мікропрограмування [2–5].

Список використаних джерел

1. Stallings W. Computer Organization and Architecture. 11th ed. Pearson. 2021.
2. Agrawala A., Rauscher T. G. Foundations of Microprogramming: Architecture, Software, and Applications. New York : Academic Press. 1976. 2021.
3. Matthes W. Mikroprogrammierung. Prinzipien, Architekturen, Maschinen. Logos. 2021.
4. Microprogramming. Merriam-Webster.com Dictionary. URL: https://www.merriam-webster.com/dictionary/microprogramming. Accessed 20 Apr. 2023.
5. Dos Reis A. J. Constructing a Microprogrammed Computer. Second Ed. Independently published. 2022. 189 p.
6. Whatmough P., Wei G.-Y., Brooks D. Deep Learning for Computer Architects. Morgan & Claypool Publishers. 2017. 124 p.

МЕТОД ШВИДКОГО SAR АНАЛОГО-ЦИФРОВОГО ПЕРЕТВОРЕННЯ ФОРМИ ІНФОРМАЦІЇ

Петришин Михайло Любомирович,
кандидат технічних наук, старший викладач,
старший викладач кафедри
комп'ютерних наук та інформаційних систем

В практиці аналого-цифрового перетворення є кілька швидких методів, з посеред яких слід відзначити паралельне перетворення (flash conversion) [1], метод із наддискретизацію (oversampling) [2] та метод послідовної апроксимації (SAR) [3]. Останній володіє оптимальним співвідношенням швидкості перетворення щодо засобів його імплементації. За результатами дослідження обґрунтовано, що трійкове числення за основою $\log_2 3$ забезпечує мінімальну надлишковість кодування при перетворенні форми інформаці [4].

Метою дослідження було дослідження та розробка швидких методів та компонентів аналого-цифрового SAR перетворення. Запропоновано метод субтрактивно-адитивного SAR перетворення форми інформації із симетричним трійковим кодуванням вихідних результатів.

Процес SAR перетворення складається з визначеної кількості кроків, на кожному з яких формується

$$(\sum U_{et})_{y+1} = \begin{cases} (\sum U_{et})_y + (U_{et})^+_{y+1}, & \text{якщо } \Delta U > 0 \text{ та } a_{y+1} = 0 \\ (\sum U_{et})_y - (U_{et})^-_{y+1}, & \text{якщо } \Delta U > 0 \text{ та } a_{y+1} = -1 \\ (\sum U_{et})_y - (U_{et})^+_{y+1}, & \text{якщо } \Delta U < 0 \text{ та } (a_{y+1} = 1 \text{ або } a_{y+1} = 0) \\ (\sum U_{et})_y + (U_{et})^-_{y+1}, & \text{якщо } \Delta U < 0 \text{ та } a_{y+1} = 0 \end{cases}$$

та визначається різниця $\Delta U = U_{trans} - (\sum U_{et})_y$, яка одночасно порівнюється з U=0 та із $(U_{et})_0$. Якщо $\Delta U > 0$, то a_{y+1} =1, інакше, якщо $\Delta U > 0$, то a_{y+1} =0. Процес перетворення завершується, якщо $0 < \Delta U < 1$ та $a_{n-y-2} = 1$.

Розрядні коефіцієнти коду перетворення визначаються як

$$a_{y+1} = \begin{cases} -1, \text{якщо } \Delta_y < -1 \\ 0, \text{якщо } 0 \le \Delta_y < 1 \\ 1, \text{якщо } \Delta_y \ge 1 \end{cases}.$$

Якщо $0 \le \Delta U < 1$, то отриманий код $[a_{n-1}, a_{n-2}, \ldots, a_{n-y}, \ldots, a_1, a_0]$ є вихідним кодом перетворення, проте, якщо $-1 \le \Delta U < 0$, то вихідним кодом результату перетворення є декрементоване значення отриманого двійкового коду

$[a_{n-1}, a_{n-2}, \ldots, a_{n-y}, \ldots, a_1, a_0] - 1$.

Відмінність запропонованого методу від відомих методів порозрядного врівноваження полягає у тому, що вперше використано алфавіт {–1; 0; 1} та здійснено додаткове порівняння $\Delta U = U_{trans} - (\sum U_{et})_y$ з $(U_{et})_0$, а також контроль попадання ΔU в межі [0; 1) та [–1; 0) з метою прискореного завершення процесу врівноваження.

Розроблено та імплементовано пристрої аналого-цифрового перетворення, які володіють пришвидченими (від 18 до 21%) параметрами у порівнянні з класичними методами SAR перетворення.

Список використаних джерел

1. Understanding flash ADCs. URL: https://www.analog.com/media/en/technical-documentation/tech-articles/understanding-flash-adcs.pdf. Accessed 27 Apr. 2023.

2. Ocasio E. ADC Oversampling Techniques for Stellaris Family Microcontrollers. URL: https://www.ti.com/lit/an/spma001a/spma001a.pdf?ts=1682924078677&ref_url=https%253A%252F%252Fwww.google.com%252F. Accessed 27 Apr. 2023.

3. Kester W. ADC Architectures II: Successive Approximation ADCs. URL: https://www.analog.com/media/en/training-seminars/tutorials/MT-021.pdf. Accessed 27 Apr. 2023.

4. Hayes B. Third Base. *American Scientist*. Vol. 89, Num. 6. 2001. P. 490–494.

5. Petryshyn M., Volchok T., Goryelov V. Method of ternary subtractive-additive numbers presentation. *Zeszyty Towarzystw Naukowych. STN AGH*. Nr 25. 2012. P. 197–202.

6. Petryshyn M. Modeling of the IFT processes in binary numeral systems based on the vector-branching diagrams. *IEEE First Ukraine Conference on Electrical and Computer Engineering (UKRCON).* 2017. P. 1077–1083.

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ НАПРЯМУ «ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ» В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Превисокова Наталія Володимирівна,
доцентка кафедри комп’ютерних наук
та інформаційних систем.

Інформаційні системи та технології на сучасному етапі розвитку соціально-економічних систем проникають в різні сфери людської діяльності [1]. Системи використовуються людьми та організаціями для збору, обробки, фільтрації, розподілу та створення даних. У типовому промисловому середовищі інформаційні системи об’єднують інформатику та бізнес-аспекти через використання теоретичних основ обчислень та інформації, одночасно розуміючи бізнес-моделі, пов’язані з алгоритмічними процесами [2, 4]. У зв’язку з постійним технологічним розвитком, технологічними змінами і розвитком IT-індустрії є необхідність підготовки фахівців в галузі інформаційних систем та технології та аналізу змісту освітніх програм, які готують відповідних фахівців в світі.

Для отримання системи знань та навичок роботи з інформаційними системами можна вибрати навчальний курс бакалавра з інформаційних систем та технологій. Програма з інформаційних систем – це програма світового класу, яку пропонують різні технічні заклади вищої освіти у світі.

Терміни й визначення інформаційних систем та інформаційних технологій, з одного боку мають широке тлумачення, а з іншого боку – нормовані державними стандартами, зокрема, ДСТУ 2481–94 «Системи обробки інформації. Інтелектуальні інформаційні технології. Терміни й визначення», ДСТУ 2941–94 «Системи обробки інформації. Розробка систем. Терміни й визначення» і багато інших.

Інформаційні технології і інформаційні системи нерозривно пов'язані з комп'ютерними системами, але вимагають різної освіти та підготовки Здійснено аналіз трактування термінів закордонними освітніми закладами. У трактуванні [3] інформаційні технології є підмножиною інформаційних систем – у той час як інформаційна система охоплює набір інформації в цілому, інформаційна технологія стосується конкретно технологічного аспекту в цій системі. Напрям інформаційних систем працює як міст між технологіями та людьми.

Необхідною умовою розвитку освітньої програми є її постійне оновлення із врахуванням розвитку світових технологій, тенденції ринку, пропозицій стейкхолдерів. Більшість навчальних закладів у світі [2–3] пропонують окремі спеціальності «Інформаційні технології» та «Інформаційні системи».

Інформаційні технології здійснюють все більший вплив на діловий світ, перелік варіантів професій фахівців з інформаційних технологій включає наступні пропозиції [3]: технолог комп'ютерних та інформаційних досліджень, архітектор комп'ютерних мереж, аналітик комп'ютерних систем, аналітик інформаційної безпеки, розробник програмного забезпечення та системного програмного забезпечення, веб-розробник.

Також спостерігається зростання потреби фахівців з інформаційних систем, про що свідчить зростання кількості робочих місць у цій галузі та пропозицій програм для навчання. Потенційні приклади кар'єри бакалавра в області – інформаційних систем включають такі професії [3]: менеджер корпоративних систем, менеджер інформаційних ресурсів, технологічний консультант, розробник електронної комерції, бізнес-аналітик, спеціаліст підтримки.

На даний час у світі пропонується понад 230 освітніх програм з інформаційних систем та понад 500 програм з інформаційних технологій [3]. На основі аналізу виділено основні напрями і курси, які вивчаються в межах освітньої програми «Інформаційні системи»: інформаційні системи в бізнесі, людино-машинна взаємодія, інформатика. Основними напрямами і курсами, які вивчаються в межах освітньої програми «Інформаційні технології» є: Big Data, інформаційні технології в менеджменті, хмарні обчислення, комп'ютерна безпека, криптографія, кібербезпека, діджиталізація, мережеві технології, медіа інженерія та ін.

За освітньою програмою «Інформаційні системи та технології» одним із прикладів проаналізовано програму «Information systems and technologies» University of Belgrade. Основними складовими програми є основи інформаційних систем та технологій, математика, економіка, менеджмент, соціологія, блок професійних дисциплін та вибіркові дисципліни, серед яких розробка програмного забезпечення, аналіз і проектування інформаційних систем, інтернет речей, розподілені системи, аналіз даних, діджитал маркетинг, машинне навчання та ін.

У роботі наведено аналіз тенденцій розвитку напряму «Інформаційні системи та технології» у світі в закладах вищої освіти та охарактеризовано основні напрямки, що вивчаються в межах освітніх програм.

Список використаних джерел

1. Експортна стратегія України. Дослідження щодо секторальної стратегії розвитку інформаційно-комунікаційних технологій 2019–2023. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: https://issuu.com/mineconomdev/docs.

2. Bachelor Programs in Information Systems 2023. URL: https://www.bachelorstudies.com/bachelor/information-systems.

3. Information Technology vs. Information Systems. A University of Arizona? Global Campus. URL: https://www.uagc.edu/blog/information-technology-vs-information-systems-which-degree-is-right-for-me.

4. Жмурко Н. В. Аналіз ринку інформаційних технологій України. *Підприємництво та інновації*. 2020. №. 11–12. С. 91–97.

АНАЛІЗ ПОВЕДІНКИ БІТОВИХ ПОСЛІДОВНОСТЕЙ НА ЛОКАЛЬНИХ ДІЛЯНКАХ

Слободян Світлана Ярославівна,
доцентка кафедри математичного і функціонального аналізу

Стеганографія – наука про сховане передавання інформації. Вона включає в себе методи, техніки та алгоритми для забезпечення конфіденційності інформації, яка передається шляхом її приховування в інших носіях, таких як зображення, звукові файли, текстові файли тощо. Один із прикладів стеганографії полягає в тому, що секретна інформація розташовується в маленьких змінах кольорів пікселів зображення, іншим прикладом може бути розміщення повідомлення в кінці рядка в текстовому файлі, де він може бути непомітним для людей, які переглядають файл. Непомітним для людини може бути вкраплення до $\sqrt{n}$ бітів в бітову послідовність довжиною n. Стегоаналіз – наука про виявлення прихованої інформації та її аналіз в цифровому контенті – зображення, відео, аудіо або текстові файли.

Статистичні методи аналізу намагаються виявити найменші зміни в статистичній поведінці файлу, викликані вкрапленою стеганографією. Суть статистичних методів полягає в оцінюванні ймовірності існування стеганографічного приховання з невідомою стеганосистемою.

Щоб виміряти випадковість або ж виявити закономірності аналізованої бітової послідовності, використовують набори відповідних статистичних тестів. Їх результати вказують на характеристики, за допомогою яких можна зробити висновки про випадковість: лінійна залежність між частинами послідовності, періодичні властивості, здатність до компресії, тощо. Найвідоміші набори тестів для перевірки бітових послідовностей:

1) п’ять основних тестів [1, с.181];
2) статистичні тести Д. Кнута [2];
3) статистичний пакет NIST [3];
4) статистичний пакет DIEHARD [4];
5) статистичний пакет U01 [5].

Сумісні розподіли числа 2-ланцюгів і числа 3-ланцюгів фіксованого вигляду випадкової (0,1)-послідовності, які дозволяють здійснювати статистичний аналіз локальних ділянок цієї послідовності, знайдено в [5].

Відкритим залишається також питання знаходження відносної оцінки розташування бітів у (0,1)-послідовності довжини n, тобто

$$P\{\eta_n(1,1) = k_1\}: \max_k P\{\eta_n(1,1) = k\},$$

де $\eta_n(1,1)$ позначає число 2-ланцюгів виду (1,1) у бітовій послідовності довжини n. Наприклад, бітова послідовність довжини 6, а саме (1,1,1,0,1,1) має три 2-ланцюги вигляду (1,1).

Список використаних джерел

1. Alfred J. Menezes, Paul C. van Oorschot and Scott A. Vanstone. Handbook of Applied Cryptography. *CRC press*. 1997. 815 p. ISBN: 0–8493–8523–7

2. Knuth, Donald E. The Art of Computer Programming. 3rd ed. Boston, MA: Addison Wesley. 1997.

3. A Statistical Test Suite for Random and Pseudorandom Number Generators for Cryptographic Applications / AndrewRukhin, JuanSoto, JamesNechvatal, Miles Smid, ElaineBarker, Stefan Leigh, MarkLevenson, Mark Vangel, DavidBanks, AlanHeckert, JamesDray, SanVo. *National Institute of Standards and Technology. Special Publication 800–22 revision 1a*. 2010. 131 p. URL: https://nvlpubs.nist.gov/ nistpubs/Legacy/SP/nistspecial publication800–22r1a.pdf.

4. DIEHARD Statistical Tests. URL: https://stat.fsu.edu/pub/diehard.

5. TestU01: A software library in ANSI C for empirical testing of random number generators. Department d’Informatique et de Recherche Operationnelle, University of Montreal. 2013. URL: http://simul.iro.umontreal.ca/testu01/guideshor ttestu01.pdf.

6. Masol V. I., Popereshnyak S. V. Checking the Randomness of Bits Disposition in Local Segments of the (0,1)-Sequence. *Cybern Syst Anal*. 2020. 56. P. 513–520.

ФІЗИКО-ТЕХНІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ПРОЦЕСИ ДЕФЕКТОУТВОРЕННЯ В КРИСТАЛАХ СЕЛЕНІДУ ЦИНКУ З ДОМІШКОЮ МАГНІЮ

Павлюк Мирослав Федорович,
доцент кафедри комп'ютерної інженерії та електроніки

Напівпровідник на основі селеніду цинку перспективний для створення інжекційних світлодіодів з блакитно-синім свіченням [1, 2]. Однією з головних проблем при цьому є отримання кристалів або шарів з достатньо високими електронною та дірковою провідностями і домінуючим крайовим випромінюванням. Відомо, що кристали p-типу, зазвичай, є високоомними, а у спектрах люмінесценції зразків n-типу завжди присутня червоно-оранжева смуга, незалежно від концентрації і типу донорних домішок [1, 2]. Подальше покращення електрофізичних та випромінювальних параметрів зразків ZnSe:Mg пов'язано, насамперед, із встановленням ансамблю точкових дефектів, які визначають згадані властивості. Метою даної роботи є розрахунок концентрацій рівноважних дефектів та аналіз їх ансамблю у кристалах стехіометричного складу, відпалених у насиченій парі Mg.

При вирощуванні напівпровідникових бінарних сполук стехіометричного складу мають місце такі основні процеси [4, 5]:

1. Утворення власних точкових дефектів (ВТД) у результаті теплового розпорядкування кристалічної гратки;
2. Іонізація та деіонізація дефектів;
3. Утворення асоціатів внаслідок кулонівської взаємодії протилежно заряджених простих ВТД.

Варто звернути увагу на те, що останній процес вимагає врахування далеко не для всіх типів ВТД. Найбільш часто це робиться у випадках, коли один з центрів є мілким, а інший глибокий або обидва є відносно мілкими. Враховуючи зазначені процеси автори [3, 5] доказали, що основним механізмом дефектоутворення у бездомішкових розплавних кристалах ZnSe стехіометричного складу є розупорядкування за схемою Шотткі. Розрахунок концентрації рівноважних дефектів методом квазіхімічних реакцій (КХР) свідчить про те, що у них домінують додатні однозарядні вакансії селену $V_{Se}^{\bullet}$, від'ємні двозарядні вакансії цинку $V_{Zn}^{''}$, а також їх асоціати $V_{Zn}^{''}\ V_{Se}^{\bullet}$ [6]. Перші з них відповідають за формування блакитної смуги з максимумом при $\hbar\omega_m \approx 2{,}68$ еВ, а останні – червоно-оранжевої – з $\hbar\omega_m = 1{,}8 - 2{,}0$ еВ. Зауважимо, що розрахункова концентрація вільних електронів $n \approx 10^4 \div 10^7$ см$^{-3}$ узгоджується з експериментальним значенням n, яка знайдена з вимірювань електропровідності [6].

Відомо, що ізовалентна домішка (ІВД) приводить до додаткової генерації ВТД гратки, тип яких визначається співвідношенням ефективних зарядів базового напівпровідника і утвореної сполуки з ІВД. У випадку ZnSe:Mg у кристалі має відбуватись генерація вакансій цинку V_{Zn} та міжвузловинного селену Se_i [4,6]. Натомість, генерація катіонних вакансій магнієм неможлива,

оскільки останній сам «заліковує» V_{Zn}, яких у базових кристалах є у достатній кількості. Внаслідок зменшення концентрації катіонних вакансій, концентрація додатного заряду мілких донорних центрів $V_{Se}^{\bullet}$, які «звільнились» з комплексів ($V_{Zn}^{''}$ $V_{Se}^{\bullet}$) відбувається за рахунок інших акцепторів. Останніми, найбільш ймовірно, є міжвузловинні атоми селену. Отже, у даному конкретному випадку введення ІВД магнію супроводжується не лише зменшенням V_{Zn}, але й генерацією атомів Se_i. Відзначимо, що всі центри Se_i знаходяться в іонізованому стані, оскільки зразкам ZnSe:Mg притаманна електронна провідність, тобто рівень Фермі лежить у верхній половині забороненої зони.

У даній роботі проведено розрахунок концентрації рівноважних ВТД методом КХР з урахуванням викладених вище міркувань при температурі відпалу $T_в$=1200 К. Вибір останньої зумовлено тим, що саме при такій $T_в$ спостерігається найбільша інтенсивність блакитної смуги випромінювання [5].

Висновки. Таким чином, відпал бездомішкових відпалених кристалів ZnSe у насиченій парі Mg при 1200 К приводить до перебудови ансамблю ВТД, у якому домінують нейтральні та однозарядні вакансії селену, а також міжвузлинний селен. Всі зазначені центри сприяють значному підвищенню інтенсивності блакитної смуги люмінесценції, а вакансії селену – електронної провідності.

Список використаних джерел

1. Недеогло Д. Д., Симашкевич А. В. Электрические и люминисцентные свойства селенида цинка. Кишинев : Штиинца, 1984. 150 с.
2. Слетов М. М. Краевая люминесценция селенида цинка, легированого изовалентной примесью магния. *Письма в ЖТФ*. 2001. Т. 27. Вип. 2. С. 48–50.
3. Махній В. П., Раранський М. Д. Точкові дефекти в алмазоподібних напівпровідниках. Чернівці : Рута, 2002. 112 с.
4. Махній В. П., Малімон І. В., Ткаченко І. В. Аналіз механізмів дефектоутворення у нелегованому селеніді цинку. *Наук. вісн. Чернівецького ун-ту. Фізика. Електроніка*. 2004. Вип. 201. С. 53–56..
5. Махній В. П., Ткаченко І. В. Електрично та оптично активні центри у бездомішковому селеніді цинку. *Тези доп. ІІ Української наук. конф. з фізики напівпровідників.* Чернівці-Вижниця, Україна. 20–24 вересня 2004 р. 2004. Т. 2. С. 276–277.
6. Махній В. П., Стець О. В., Ткаченко І. В. Аналіз поведінки ізовалентних домішок у селеніді цинку цинку. *Наук. вісн. Чернівецького ун-ту. Фізика. Електроніка*. 2001. Вип. 113. С. 75–77.

РОЗРОБКА МОДЕЛЕЙ ТА ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ АНАЛІЗУ ДАНИХ Х-ПРОМЕНЕВОЇ ДИФРАКТОМЕТРІЇ

Яремій Іван Петрович,
професор кафедри матеріалознавства і новітніх технологій

Питання коректної діагностики структури матеріалів є актуальним для будь-яких методів дослідження, зокрема, і для Х-променевого структурного аналізу. Особливо важливою є інформація про кристалічну структуру тонких приповерхневих шарів монокристалічних матеріалів після різного роду їх обробки (поверхневого легування, іонної імплантації, лазерного відпалу, нанесення плівок чи шаруватих структур та ін.).

Для визначення параметрів дефектів у вище вказаних монокристалічних матеріалах для аналізу експериментальних дифрактограм проводиться моделювання дифракції *Х*-променів в неідеальних кристалах. Тому метою даної роботи була розробка програмного забезпечення для аналізу експериментальних кривих дифракційного відбивання на основі різних теоретичних підходів як до моделювання дифракції Х-променів, так і до опису структури кристала. В даній роботі представлено підходи до визначення параметрів дефектів в неімплантованих та імплантованих монокристалах та плівках.

Моделювання дифракції Х-променів проводилося засобами кінематичної теорії розсіяння *Х*-променів, динамічних теорій, які ґрунтуються на рівняннях Такагі та засобами статистичної динамічної теорії розсіяння *Х*-променів, яка дає можливість враховувати наявність у структурі конкретних типів дефектів та не накладає обмеження на розмір дефекта. Для цього, використовуючи мову програмування С++ (середовище С++ Builder), було розроблено відповідне програмне забезпечення, яке дало можливість моделювати теоретичні криві дифракційного відбивання (КДВ) при даних параметрах дефектів, а також, використовуючи комплекс методів мінімізації, проводити наближення експериментальних КДВ теоретичними. Для моделювання дифракції *Х*-хвиль в іонно-імплантованому шарі неоднорідний приповерхневий шар розділявся на підшари, в кожному з яких дефекти вважалися розподіленими однорідно, а параметри дефектів, деформація та ступінь аморфізації – сталими.

Такий підхід дозволяє отримати інформацію про стан приповерхневого шару монокристалів і, відповідно, про кількість, характеристики та глибинний розподіл радіаційних дефектів, які зумовлюють зміни міжплощинної відстані приповерхневого шару.

Скриншоти, які показують результати аналізу експериментальних КДВ та ступінь їх наближення теоретичними КДВ представлені на рис. 1. Як бачимо з рисунка, теоретичні КДВ досить добре співпадають із експериментальними, що свідчить про коректність як розшифрування, так і отриманих параметрів іонно-імплантованого шару у рамках використаних моделей.

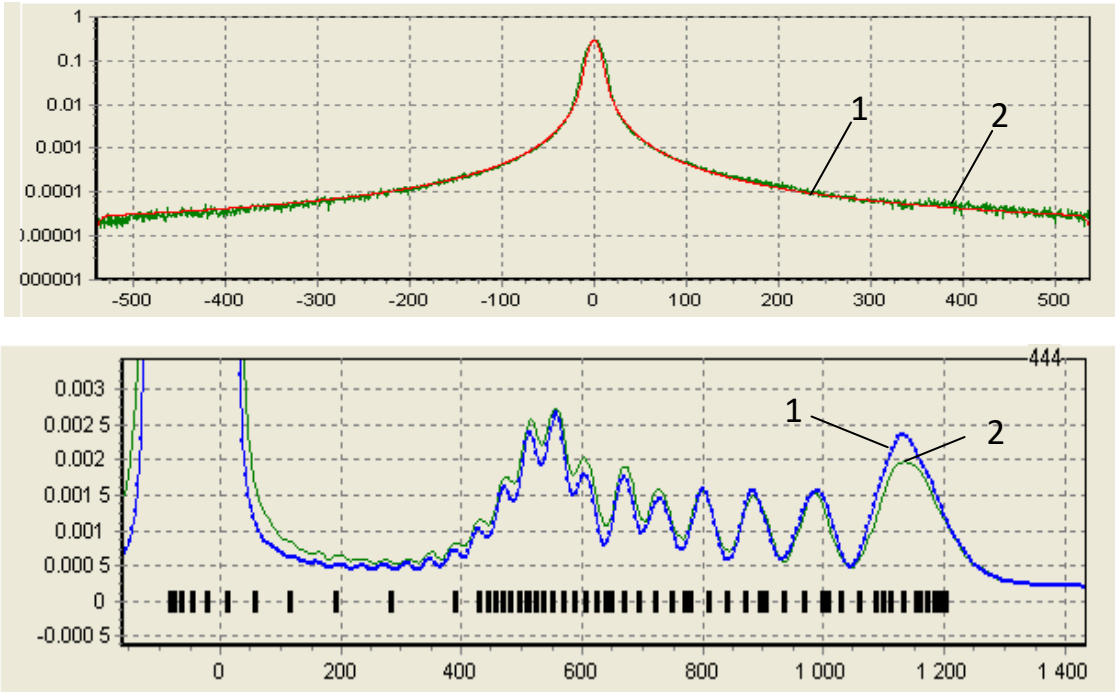

Рис. 1. Скриншоти панелей програми, які показують експериментальні (2) та теоретично обчислені (1) КДВ.

Загальний інтерфейс розробленої програми представлено на рис. 2 (справа внизу модельний профіль деформації).

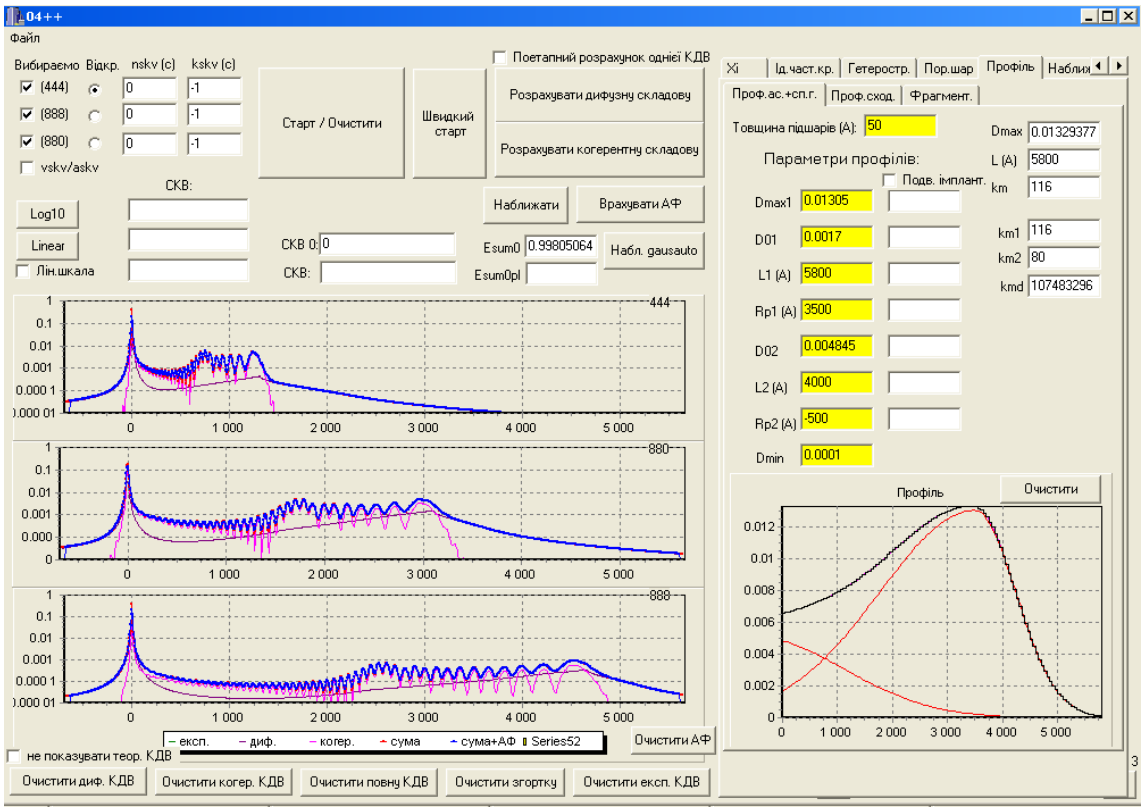

Рис. 2. Інтерфейс розробленої програми для моделювання дифракції *X*-променів у реальних кристалах.

ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ВПЛИВ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Кирста Наталія Романівна,
доцентка кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти

Дошкільна освіта є обов'язковою складовою освітнього процесу в Україні та першою і спрямовуючою ланкою формування життєвих компетентностей дитини у різних видах активностей. Відповідно сучасні педагогічні технології спрямовано на реалізацію Державного стандарту дошкільної освіти [1], впровадження найоптимальніших та результативних форм діяльності, що сприятимуть становленню дошкільника як особистості, відповідатимуть визначеним цілям психічного розвитку дитини.

Мета розвідки – розкрити особливості та критерії класифікації педагогічних технологій; визначити ефективні напрями їх використання в професійній діяльності вихователя ЗДО.

Педагогічні технології в дошкільній освіті засвідчують якісно новий етап взаємодії у системі вихователь – дитина, вихователь – батьки, вихователь – вихователь. Багатогранність педагогічної діяльності вихователя відкриває простір для використання низки педагогічних технологій, які згруповано за такими критеріями: 1) за рівнем застосування: загальнопедагогічні (стосуються загальних засад освітнього процесу), предметні (призначені для вдосконалення окремих методик), локальні та модульні (передбачають часткові зміни педагогічних явищ); 2) за провідним чинником психічного розвитку: біогенні (провідна роль належить біологічним чинникам), соціогенні (переважають соціальні чинники), психогенні (провідна роль належить психічним чинникам); 3) за філософською основою: матеріалістичні та ідеалістичні, діалектичні та метафізичні, наукові та релігійні, гуманістичні й антигуманні, антропософські і теософські, вільного виховання та примусу; 4) за науковою концепцією засвоєння досвіду: асоціативно-рефлекторні (в основу покладено теорію формування понять), біхевіористські (за основу взято теорію научіння), розвивальні (ґрунтуються на теорії розвитку здібностей), сугестивні (засновані на навіюванні), нейролінгвістичні (засновані на нейролінгвістичному програмуванні), гештальттехнології (засновані на психотерапевтичному впливі); 5) за ставленням до дитини: авторитарні (засновані на чіткій надмірній регламентації), дидактикоцентристські (центровані на навчанні), особистісно-орієнтовані (гуманно-особистісні, технології співробітництва, технології вільного виховання); 6) за орієнтацією на особистісні структури: інформаційні (формування знань, умінь, навичок), операційні (формування способів розумових дій), емоційно-художні й емоційно-моральні (формування сфери естетичних і моральних відносин), технології саморозвитку (формування самоуправляючих механізмів особистості), евристичні (розвиток творчих здібностей), прикладні (формування дієво-практичної сфери) техно-

логії; 7) за типом організації та управління пізнавальною діяльністю: структурно-логічні технології навчання (поетапне формулювання дидактичних завдань, вибору способу їх розв'язання, діагностики та оцінювання одержаних результатів), інтеграційні технології (дидактичні системи, які забезпечують інтеграцію різнопредметних знань і вмінь, різних видів діяльності на рівні інтегрованих курсів, навчальних тем, навчальних проблем та інших форм організації навчання), ігрові технології (ігрова форма взаємодії педагога і дітей, яка сприяє формуванню вмінь розв'язувати завдання на основі компетентного вибору альтернативних варіантів через реалізацію певного сюжету) [2]. В освітньому просторі ЗДО використовують театралізовані, рольові, дидактичні, комп'ютерні ігри, ігри з блоками Дьєнеша, ігри-стратегії, імітаційні вправи, ігрове проектування, які стимулюють пізнавальну активність дошкільників, вчать дітей спостерігати за навколишнім світом, мислити, розв'язувати винахідницькі завдання, моделювати, закладають основи дослідницької діяльності, сприяють швидкому переключенню уваги, фантазуванню, розвитку мовлення, прийняттю неординарних рішень, розвитку широкого спектру навичок та вмінь, прискорюють засвоєння нового матеріалу, соціального досвіду, вчать аргументувати та відстоювати свої позиції. У грі відбуваються якісні зміни психіки дитини, що готують її перехід до вищої стадії розвитку.

У процесі дослідження нами апробовано технологію нетрадиційного ліплення з фольги на заняттях з вивчення іноземної мови дітьми середнього дошкільного віку. Наводимо орієнтовну тематику занять: «Чарівна паличка Зими», «Сріблястий чупа-чупс», «Пружинка», «Парасолька», «Сріблястий букет осіннього листя», «Веселе сонечко», «Павутинка для павучків», «Кучерики овечки», «Тарілка з бубликами» «Пригоди мильних бульбашок», «Краплинки для хмаринки», «Незвичайне дерево», «Гроно калини», «Срібляста сніжинка», «Святковий чобіток», «Новорічна гірлянда», «Новорічна ялинка», «Мішок Святого Миколая», «Засніжене дерево», «Сніговик». «Будиночок в снігу», «Гілочка сосни», «Зимовий пейзаж», «Квітка-краплинка», «Квітка-спіралька», «Квітка-пружинка», «Квітка чупа-чупс», «Їжачок-хитрячок», «Космічне небо», «Писанка», «Весела гусеничка», «Весняний дощик», «Квітуча гілочка», «Метелик».

Упродовж занять діти вивчали не тільки іноземну мову, а й опановували різноманітними способами та прийомами ліплення з фольги: розкачування джґутика, скачування кульки, розплющування, скріплення джґутиків, спіралька, пружинка.

Використання означеної технології підвищувало активність та мотивацію дошкільників щодо вивчення іноземної мови, ненав'язливо розвивало уяву дітей, фантазію, творче мислення, вміння використовувати свій досвід, експериментувати, стимулювало їхні творчі здібності.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf.

2. URL: http://www.shevchenkove-dnz.kiev.sch.in.ua/metodichna_robota/innovacii_v_doshkiljnij_osviti.

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗВО В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Ковальчук Віра Миколаївна,
доцентка кафедри педагогіки та
освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика

У зв'язку з реформуванням вищої освіти значно розширюється поле взаємодії викладача і студентів, адже педагогічна діяльність в складних умовах воєнного часу, дистанційного навчання вимагає особливих контактів викладача ЗВО зі студентами, налагодження відповідного педагогічного спілкування. Спілкування − це взаємодіяння двох або більше людей, яке складається з обміну між ними інформацією пізнавального або емоційно-оцінного характеру; це сукупність взаємовідносин і взаємовпливів, які формуються та закріплюються в процесі спільної роботи між людьми. Спілкування можна поділити на дві великі групи: формальне спілкування (рольове) та неформальне спілкування (міжособистісне). Специфічним для формального спілкування є регламентованість змісту та прийомів комунікації соціальними ролями партнерів у спілкуванні. Міжособистісне спілкування розкриває глибину індивідуальності. Душевне міжособистісне спілкування розкривається в взаєморозумінні між людьми, а в його суті лежить довіра до особистості співбесідника.

Педагогічне спілкування є взаємодією суб'єктів, в якій відбувається обмін емоційною та раціональною інформацією, досвідом, діяльністю, навичками, знаннями та уміннями, а також результатами діяльності.

Вчені аналізують педагогічну комунікацію як форму навчальної співпраці, яка є умовою оптимізації навчання та розвитку індивідуальності. Педагогічне спілкування − це характерна міжособистісне взаємодіяння вчителя та учня (того, хто навчається), за підтримкою котрої проходить засвоєння знань та формування людини під час освітнього процесу [4, с. 42]. Таким чином, різноманітне уявлення про педагогічне спілкування показує, що комунікація між педагогом та учнем чи студентом є дуже складним поняттям.

Отже, педагогічне спілкування − це професійна комунікація викладача із студентами під час освітнього процесу, яка має чіткі педагогічні функції та цілеспрямоване на формування сприятливого психологічного клімату, налагодження академічної діяльності та взаємин між викладачем і студентом. Іншими словами, педагогічне спілкування − це комунікація викладача із студентами в педагогічних цілях. Це виняткова категорія спілкування, специфіка якого зумовлена різними соціально-рольовими та функціональними ролями суб'єктів даного спілкування. Викладач при педагогічному спілкуванні виконує (в прямій або непрямій формі) власні соціально-рольові та функціональні обов'язки з управління освітнім процесом.

У процесі комунікації та передачі інформації викладач безперервно підтримує спілкування з аудиторією та виконує комплекс комунікативної взаємодії суб'єктів педагогічного процесу на визначених рівнях:

− емоційному − поверхневий рівень, який формулює зручність ситуації при спілкуванні;

− когнітивному, який зв'язаний із наочним аспектом комунікації;

− соціально-психологічному, який встановлює міжособистісні та загальні відносини викладача із студентами.

Педагогічна комунікація є основоположною формою виконання педагогічного процесу. Продуктивність педагогічного спілкування характеризується, − цілями та цінностями спілкування, котрі повинні бути прийняті усіма суб'єктами педагогічного процесу як імператив їх особистої поведінки.

Головною метою педагогічного спілкування є передача соціального та фахового досвіду (знань, умінь та навичок) від викладача студентам, так і в обміні особистісними знаннями, зв'язаними з об'єктами, які вивчаються, і побутом в цілому. Під час спілкування формуються та виникають нові властивості та якості особистості як студентів, так і викладача.

Щоб педагогічне спілкування було ефективним мають бути дотримані такі принципи: гуманізму – «не перекладай на інших свої помилки», «не зашкодь», «не принижуй гідність людини»; демократизму − «відмовся від авторитаризму у взаємовідносинах із колегами та студентами»; демократизму − «відмовся від авторитаризму у взаємовідносинах із колегами та студентами»; оптимізму − «колезі та студенту позитивні уявлення про свої можливості та самого себе». оптимізму − «колезі та студенту позитивні уявлення про свої можливості та самого себе». індивідуально-особистісного підходу – «відмовся від репресивних методів впливу» «спочатку пізнай, вивчи особистість»; наступності − «не поспішай», «не забувай, що перед тобою студент або колега» [2, с. 74].

Специфічність педагогічної комунікації передусім виявляється в її направленості. Вона спрямована на саму взаємодію із студентами з ціллю їх особистісного розвитку, що є головним для самої педагогічної системи, на організацію засвоєння академічних знань і становлення на даній основі умінь і звичок [2, с. 71].

У ході комунікації основною особистісною потребою є потреба самовираження та самореалізації у роботі, слові, судженнях, яка щораз видозмінюються, відрізняється. Зовнішньою ознакою цього є обраний людиною для власного самовираження спосіб, котрий має вплив на комунікативну поведінку людини. Комунікативна поведінка викладача − організація мовного процесу, невербальної діяльності викладача, яка позначається на створенні емоційно-психологічної атмосфери педагогічного спілкування, на відносини між викладачем і студентами та стиль їх роботи [3, с. 26].

Таким чином, майстерність викладача виражається в майстерності створювати ситуацію педагогічної взаємодії, коли і викладачі, і студенти можуть та зобов'язані вибирати, оцінювати, рефлексувати свою поведінку і стан, вміти керувати собою.

Список використаних джерел

1. Васянович Г. П. Педагогічна етика. URL: http://westudents.com.ua/glavy/25887–13-predmet-struktura-funkts-zavdannyapedagogchno-etiki.html.

2. Ковальчук В. М. Формування та розвиток комунікативних навичок та вмінь викладача закладу вищої освіти. *Збірник наукових праць.* Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 70–73.

3. Синиця А. Аналіз стану дослідження проблеми спілкування вчителя фізичної культури та основні напрямки її вирішення. *Спортивна наука України.* 2014. № 6 (64). С. 23–31.

4. Савчук Б. П., Ковальчук В. М. Формування емоційного інтелекту як компетентності майбутнього фахівця: Постановка проблеми. *Науково-педагогічний журнал «Молодь і ринок»* 2020. №5/184. С. 41–44. URL: http://mir.dspu.edu.ua/article/view/223064.

ОСОБЛИВОСТІ КОМПЕТЕНТНІСНО ЗОРІЄНТОВАНОГО УРОКУ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Котик Тетяна Миколаївна,
професорка кафедри початкової освіти

У Державних стандартах початкової мовно-літературної освіти, починаючи з 2005 року, було передбачено формування в здобувачів освіти комунікативної та літературної компетенцій, які тлумачили як знання, уміння, навички пізнавального та творчого характеру, соціальні навички та світоглядні переконання [1]. У 2011 році було запроваджено компетентнісний підхід, який розуміють як спрямування освітнього процесу на формування ключових і предметних компетентностей особистості [2]. У результаті дослідження такого нового для вітчизняної педагогіки явища, як компетентність, науковці дійшли згоди, що це не лише набір або комплекс знань, умінь, навичок, а особлива особистісна *здатність* до виживання і стійкої життєдіяльності, що передбачає готовність діяти в різних проблемних ситуаціях і нести відповідальність за такі дії. Така здатність формується на основі життєвого досвіду та набутих знань, умінь, навичок, які й застосовують для розв'язання проблеми або соціальної ситуації.

Зважаючи на таке призначення компетентнісного підходу, здобувачі початкової освіти повинні отримати досвід розв'язання проблем і нестандартних завдань, спілкування та взаємодії, емоційно-ціннісного ставлення до оточуючого світу та себе самого. Звідси випливають вимоги до збагачення змісту уроків мовно-літературної освітньої галузі, а саме: розвиток емоційної царини учнів; залучення їх до розв'язання проблем і нестандартних завдань, що мають безпосередній зв'язок із сучасних життям учнів; спонукання до творчої діяльності; організація процесу навчання, що передбачає спілкування та взаємодію, збагачення учнів особисто важливою для них інформацією.

Сучасний урок, побудований за компетентнісним підходом, вирізняється такими особливостями: основна мета уроку – формування життєвих компетентностей, що передбачає активну навчальну діяльність учнів; ефективне планування й моделювання уроку з обов'язковим використанням компетентнісно зорієнтованих завдань [4].

У меті уроку спочатку обов'язково перелічують життєві компетентності, що формуватимуть на уроці, як провідний компонент навчання; далі – предметні компетенції, тобто основні знання та вміння, передбачені освітніми прог-

рамами [5; 6]; після цього потрібно визначити, які допоміжні знання й уміння, тобто способи діяльності, засвоюватимуть учні, що є необхідною умовою отримання основних знань та умінь. Важливе місце в ієрархії цілей компетентнісно зорієнтованого уроку належить світоглядним та виховним завданням для формування переконань в учнів щодо ставлення до суспільних цінностей. Актуальними і необхідними в меті уроку залишаються завдання щодо формування якостей особистості, що забезпечать повноцінне функціонування в суспільстві: комунікативні, інтелектуальні, культурні.

Ефективне планування уроку передбачає реалізацію всіх завдань, визначених в ієрархії цілей. Для цього потрібно правильно, коротко й необтяжливо для вчителя змоделювати урок, що має вихід на всі одинадцять компетентностей, передбачених Державним стандартом початкової загальної освіти 2018 р. [3]. Орієнтовна модель компетентнісно зорієнтованого уроку у вигляді матриці подано в рис. 1.

Етап уроку	Завдання етапу уроку	Діяльність учителя на цьому етапі уроку	Діяльність учнів на цьому етапі	Компетентнісно зорієнтоване завдання	Джерело інформації на цьому етапі	Результат роботи
1 2 3 4 5 6	Предметні компетенції	Метод, прийом	Форма роботи	Опис проблемної ситуації, завдання	Засоби	Вихід на ключову компетентність або наскрізне вміння
Підсумковий	Формування навички самоконтролю, самооцінювання, розвиток емоційного інтелекту	Підсумкова бесіда, спонукання до рефлексії	Індивідуальна: перевірка за зразком, оцінка власної роботи, шкала емоцій	Знайти прогалини в знаннях, сформулювати, що потрібно доопрацювати	Зразок правильно виконаного завдання, смайлики для самооцінювання, шкала емоцій	Уміння вчитися; загальнокультурна

Рис. 1. Модель компетентнісно зорієнтованого уроку

Як видно на рис. 1, модель компетентнісно зорієнтованого уроку коротко описує мету й кінцевий результат, роботу як учителя, так і учнів на кожному етапі уроку. Під час моделювання уроку важливо передбачити формування всіх наскрізних компетентнісних умінь в учнів упродовж уроку, а саме: організовую свою діяльність; читаю вдумливо; досліджую; співпрацюю; ефективно спілкуюсь; розвиваю власний емоційний інтелект; критично мислю; творчо мислю; рефлексую. Такі наскрізні вміння є індикаторами формування всіх ключових компетентностей, передбачених для здобувачів початкової освіти.

Для забезпечення активної навчальної діяльності учнів на уроці необхідно використовувати продуктивні (говоріння, слухання, читання, письмо), дослідницькі, частково-пошукові, проблемні та інтерактивні методи навчання.

Правильна побудова компетентнісно зорієнтованого завдання передбачає дотримання таких вимог: застосування учнями мовно-мовленнєвих та соціокультурних знань і умінь у різних видах діяльності, стандартних і нестандартних реалістичних ситуаціях; комунікативний контакт з іншими людьми; пошук додаткової інформації; добір способів для розв'язання проблемних завдань; розвиток самостійності й рефлексії. Структура компетентнісно зорієнтованого завдання може бути такою:

1) коротке окреслення обставин, за яких виникла проблема і які вводять у контекст ситуації;

2) потреба, що мотивує на виконання дії;

3) формулювання завдання, що вміщує вказівку на вид діяльності, спосіб реалізації потреби, джерело необхідної інформації;

4) умови для рефлексивної діяльності учня (зворотний зв'язок, зразок виконання, самооцінка, корекція, висновок).

Отже, умови реалізації компетентнісно зорієнтованого уроку передбачають поетапне цілеорієнтування уроку на формування життєвих компетентностей; створення й розігрування проблемних ситуацій як рольових ігор для набуття й актуалізації життєвого досвіду;формування навичок швидкого пошуку інформації для вирішення актуальних життєвих проблем; демонстрацію й аналіз різних способів вирішення проблеми учнівськими групами, у тому числі аналіз ефективності програми власних дій.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. 2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v–695290-05#Text.

2. Державний стандарт початкової загальної освіти. 2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462–2011-п#Text.

3. Державний стандарт початкової загальної освіти. 2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87–2018-п.

4. Концепція Нової української школи. б.д.н. 2016. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/280/konczepcziya.pdf.

5. Типова освітня програма розроблена під керівництвом О.Я. Савченко. 2017. URL: http://osvita.ua/school/program/program–1–4/60407.

6. Типова освітня програма під керівництвом Р.Б. Шияна. 2017. URL: http://osvita.ua/school/program/program–1–4/60408.

ФОРМУВАННЯ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ПРОЄКТІВ

Мацук Людмила Олександрівна,
професорка кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти

Сучасні динамічні зміни в суспільстві зумовлюють перегляд ролі і значення дослідницьких здібностей людини. Найбільш значущі – це вміння швидко орієнтуватися в різних життєвих ситуаціях, творчо вирішувати низку проблем, уміння знаходити і аналізувати інформацію, досліджувати та багато інших. Основи таких умінь та навичок закладаються ще в дошкільному віці. Сенситивний період розвитку особистості характеризується особливістю сприймання навколишнього світу, пізнавальною, дослідницькою та пошуковою діяльністю дітей дошкільного віку. Вони з цікавістю беруть участь у дослідницькій діяльності. В межах свого вікового періоду проявляють допитливість і бажання експериментувати. Їх пошукова активність, за правильно організованих умов, приводить до виникнення дослідницьких здібностей.

Провідні завдання такої роботи знаходимо у низці нормативних документів, а саме: Національній стратегії розвитку освіти України на 2022–2032 рр., Законі України «Про освіту», Законі України «Про дошкільну освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти України, чинних програмах.

Процеси, які відбуваються сьогодні в суспільстві та освіті потребують забезпечення нових підходів до організації освітньої діяльності ЗДО, в тому числі й дослідницької. Дослідницько-пошукова діяльність з використанням інноваційних технологій у роботі з екологічного виховання – це вимога часу. Формування дослідницьких умінь та навичок дошкільників – одне із завдань сучасної освітньої системи ЗДО. Дослідницька діяльність сприяє становленню особистості в пізнанні навколишнього світу. В її основі відбувається розвиток психічних процесів, пізнавальних інтересів, творчості та ін [2].

Сучасний вихователь завжди шукає щось нове, ефективне, цікаве, що сприяє розвитку творчих здібностей дітей, формуванню навичок самостійності, пізнання. Унікальним засобом такої роботи з дошкільниками є метод проєктування. Означений вид діяльності дозволяє розвинути й реалізувати творчий потенціал дітей. Метод проєктів передбачає вирішення певної проблеми з різних тем [7].

Ідею включення проєктної діяльності в освітній процес запропонував Дж. Дьюї та його учень В.Кілпатрік понад століття тому. Він удосконалив систему роботи над проєктами. Один з найперших запропонував класифікацію проєктів: створювані, споживчі, розв’язання проблем, проєкти-вправи. Також довів, що в основі проєктної діяльності лежить інтерес дитини.

Надалі проєктне навчання досліджував Е. Коллінгс. Він запропонував використовувати у створенні проєктів власний досвід дітей та таку класифікацію проєктів: ігрові, екскурсійні, трудові, проєкти-розповіді [1].

З середини 90-х років метод проєктівстає інтегрованим компонентом широко розробленої та структурованої системи освіти. Багато учених почали працювати над проблемою впровадження методу проєктів в освітню діяльність ЗДО, школи, ЗВО тощо.

Так, В. Слобідчиков вважає, що проєктування в освіті – це процес створення нових форм. Для цього слід створити певні умови. За словами дослідника, дитина виховується у процесі різних видів діяльності [6].

Відтак, О. Пометун, зазначає, що виконуючи проєкти, діти вчаться самостійно або в команді приймати рішення щодо розв'язання проблемних завдань. Проєкти стимулюють інтерес вихованців, спрямовані на розвиток пізнавальної активності, творчості. Під час проєктування варто застосовувати традиційні (демонстрація, спостереження, метод вправ) та нетрадиційні (творчі проєкти, фантазування, метод мозкової атаки, зразок тощо)[4].

Основне завдання проєктної діяльності допомогти дитині зорієнтуватися у низці подій та явищ, а також оволодіти досвідом. Її структурі компоненти наступні: мотив, мета, припущення, засоби, дії, результат. Основна складова означеної діяльності потреба у виконанні дослідницьких, творчих завдань. Тому означений метод можна віднести до технологій розвивального навчання. Він об'єднує дослідницькі, пошукові, проблемні, творчі методи навачання. Потребує дотримання таких принципів: принцип дитино центризму, взаємоконтакту – дорослий-одноліток, опори на набуті знання, принцип вільного вибору, зв'язку дослідження з навколишнім.

Для успішної роботи над проектом потрібно дотримуватися усталеного алгоритму. Слід запропонувати вихованцям обрати тему проєкту і прослідкувати за їхнім прийняттям рішень. У ЗДО переважно виділяють 3 етапи: підготовчий, дослідницько-творчий та заключний.

На першому етапі вихователь обговорює з дітьми проблему. Разом розробляють завдання, розподіляють ролі. Цікавими прийомами будуть тут доречні: бесіди, дискусії, запитання.

Наступний етап – основний. Вихователь разом з дітьми шукає шляхи вирішення завдань проєкту. Здійснюється пошук інформації. Можна для зацікавленості створити «Скриньку ідей». Діти у вигляді малюнків, схем, ілюстрацій чи дописів батьків збирають там інформацію. Прийоми, які тут будуть дієвими – це: евристична бесіду, квести, рольові ігри, дискусії.

Не менш важливим є заключний етап. Діти прагнуть до результату – завершити проєкт. Це може бути: колаж, лепбук, відеоролик, створення фотоальбому, виставка, макет, колективний малюнок. Прийоми: показ, розповідь, пояснення, презентація та ін. Саме основне, щоб всі діти були задіяні у роботі та побачили результат своєї діяльності [3; 5].

Зазначимо, що даний метод належить до педагогічних технологій XXI століття. В його основі закладено розвиток пізнавальних інтересів, умінь дітей. Принцип означеного методу– це врахування інтересу дітей щодо виконання завдань з означеної теми. Є спільна мета, узгоджуються методи, структурується хід виконання завдань на досягнення освітнього результату.

Список використаних джерел

1. Антоненко В. М. Сучасні інформаційні системи і технології : навч. посіб. Київ : КСУМГІ, 2005. 131 с.
2. Лисенко Н. В., Мацук Л. О., Лисенко О. М. Ознайомлення з природою та основи проекологічної освіти дітей дошкільного віку : підручник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2019. 336 с.
3. Освітні технології : навч.-метод. посібник / О. М. Пєхота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. Київ : Вид-во А.С.К., 2003. 255 с.
4. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібник. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
5. Проектні технології у дошкільному навчальному закладі. Харків : Вид. група «Основа», 2009. 234 с.
6. Слобідчиков В. І. Психологічні засади особистісно-орієнтованої освіти. *Світ освіти – освіта у світі.* 2001. №1. С. 14–18.
7. Токаренко Н. М. Метод проектів як ефективний засіб організації розвивально-пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку. URL: http://poippo. pl.ua/otmz/kruglyj_stol/3.pdf.

ОСОБЛИВОСТІ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПРИКАРПАТТЯ (1991–2022 рр.)

Паска Андрій Валерійович,
аспірант кафедри педагогіки та освітнього
менеджменту імені Богдана Ступарика

Після проголошення державної незалежності перед музеями закладів вищої освіти України постали складні завдання інтеграції в сучасний український освітній простір, оскільки у радянський період вони часто використовувалися як елементи ідеологічної пропаганди. Розпочався процес перепрофілювання існуючих музеїв, їхньої реекспозиції, оновлення, висвітлення маловідомих сторінок історії, які раніше були забороненими. У той же час створено багато нових історичних, етнографічних, мистецтвознавчих, технічних, природничих музеїв, у тому числі у ЗВО Івано-Франківщини.

В умовах сьогодення змінюються функції та завдання музеїв ЗВО. Якщо раніше на чільному місці стояло колекціонування та зберігання артефактів, то тепер велика увага почала приділятися освітньо-виховній функції та передачі певного досвіду аудиторії, науково-дослідницькій діяльності. Серйозним викликом для діяльності музеїв ЗВО стала пандемія коронавірусу та російсько-українська війна. Незважаючи на те, що вони призупинили на тривалий час приймати відвідувачів, їхні колективи продовжували працювати над створенням сучасних онлайн-методик, електронних освітніх та наукових матеріалів, віртуальних екскурсійних турів.

Науково-методичне обгрунтування освітньо-виховних можливостей музеїв ЗВО Прикарпаття, вплив музейної педагогіки на професійну підготовку студентів висвітлювали науковці П. Арсенич, Б. Гаврилів, В. Грабовецький, О. Звар-

чук, В. Калина, П. Лосюк, Л. Прокопів, П. Сіреджук, Р. Скульський, О. Соломченко, Б. Ступарик, Я. Треф'як, Ю. Угорчак, І. Цепенда, І. Червінська та інші.

Музейна педагогіка широко використовується в освітньому процесі Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника. Тут було створено декілька науково-пізнавальних музеїв, серед яких – музей історії університету, музей археології Прикарпаття, музей декоративно-прикладного мистецтва, музей природи, музей Олекси Довбуша, музей навчально-наукового Юридичного інституту.

Музей історії університету був відкритий у 1980 році до 40-річчя заснування Івано-Франківського педагогічного інституту. У той час він мав назву «Музей освіти Прикарпаття» та був одним із перших музеїв такого профілю в Україні. Значну роботу щодо організації музею та налагодження його діяльності здійснили викладачі-науковці історичного факультету: Б. Гаврилів, Ю. Угорчак, Я. Мельничук, І. Цепенда.

Експозиція музею складається з декількох розділів, що розкривають історію шкільництва й освіти Прикарпаття на різних етапах історичного розвитку. У фондах музею зберігається сотні документів, фотографій, книг та інших пам'яток історії розвитку освіти на Прикарпатті.

Музейна експозиція знайомить відвідувачів з історією розвитку освіти на Прикарпатті від часів Київської Русі і Галицько-Волинського князівства до наших днів. На базі музею проводяться тематичні екскурсії для студентів та школярів науково-практичні конференції, виставки, зустрічі з відомими постатями. Молоде покоління завдяки знайомству з музейними артефактами має можливість краще зрозуміти історичний шлях національної освіти, її значення у розбудові Української держави.

У 2021 р. з участю науковців ПНУ ім. Василя Стефаника відбулася науково-практична конференція «Музей сьогодні: аспекти діяльності» на базі Івано-Франківського краєзнавчого музею. Вона розглянула стан музейної справи на Прикарпатті, перспективи її розвитку, сприяла налагодженню наукової комунікації між музеями ПНУ імені Василя Стефаника та Івано-Франківським краєзнавчим музеєм, Національним заповідником «Давній Галич», Бережанським краєзнавчим музеєм, Музеєм Марка Черемшини та ін.

Заслуговує уваги досвід організації та функціонування музею Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв. Музей у 1945 р. започаткував і багато років очолював заслужений працівник культури України, кандидат мистецтвознавства Олексій Соломченко.

Сьогодні музей цього університету став своєрідним науково-пізнавальним центром, у якому зберігається мистецька спадщина кількох поколінь відомих майстрів народної творчості Гуцульщини, кращі дипломні роботи студентів з часу заснування навчального закладу. Викладачі фахової підготовки обов'язково планують академічні години для занять студентів у музеї. Співробітники музею проводять бесіди, лекції, консультації для студентів і викладачів з питань народного мистецтва, аналізують творчість окремих майстрів на конкретних роботах, які знаходяться в експозиції. Зараз у музеї нараховується понад

3,5 тис. експонатів, його матеріали послужили для створення понад 40 документальних кінофільмів вітчизняних та зарубіжних кіностудій.

Музейна педагогіка широко використовується у процесі навчання майбутніх фахівців медичної галузі в Івано-Франківському національному медичному університеті. У 2018 р. тут відкрито музей історії розвитку медицини Прикарпаття, який складається з двох основних відділів: історії ІФНМУ та історії розвитку медицини Івано-Франківщини. Концепція музею полягає у висвітленні важливих напрямів роботи в галузі терапії, хірургії, морфології, стоматології, фітотерапії та ін.

У музеї щороку проводяться Дні відкритих дверей для абітурієнтів. Екскурсії для студентів-першокурсників стають чудовим початком вивчення історії університету, розвитку прикарпатської та української медицини, організації системи охорони здоров'я у різні історичні епохи.

Ще одним оригінальним та популярним музеєм Медичного університету є Анатомічний музей, де студенти мають змогу практично вивчати анатомію людини. Він відкритий у 2015 р. в одному з корпусів університету, нараховує понад 1000 експонатів, які займають чотири зали та підвальне приміщення. На базі музею створено навчально-практичний центр для лікарів Івано-Франківська «Анатомія людини» [2].

Важливим освітньо-культурним закладом Прикарпаття став геологічний музей Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, в якому зібрано понад 10 тис. експонатів. У 2007 р. мінералогічна колекція музею отримала високу оцінку держави – вона була внесена до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання [3].

Багаті музейні традиції має один з найстаріших на Прикарпатті навчальних закладів – Коломийський педагогічний фаховий коледж. Тут функціонує три музеї: музей історії коледжу, музей коломийської книги та музей української мови.

У 2012 р. відкрито світлицю-музей «Карпатська спадщина» у Надвірнянському коледжі Національного транспортного університету. Його організатори використали концепцію, яка передбачала експонування побутово-ужиткових, сакральних речей та проведення майстер-класів карпатських ремесел: гончарства, вишивання, писанкарства, бісероплетіння. Музей функціонально складається із трьох блоків: виставкового, експозиційного та навчального.

Історико-етнографічний музей «Берегиня» Бурштинського енергетичного фахового коледжу було засновано у 1987 р. Сучасна експозиція музею відкрита у 2001 р. Сьогодні колекція музею становить більше 1500 експонатів – унікальних автентичних артефактів, зібраних студентами, викладачами, місцевими жителями.

Таким чином, музейні заклади системи вищої освіти на Прикарпатті широко впроваджують засоби музейної педагогіки в освітньо-виховній роботі з майбутніми фахівцями різних сфер національного господарства. Музеї ЗВО стали науково-дослідницькими та навчально-виховними центрам, що популяризують здобутки матеріальної і духовної культури українського народу. Перспективи розвитку музеїв ЗВО Івано-Франківщини тісно пов'язані з використан-

ням інноваційних освітніх технологій і музейної комунікації в умовах цифровізації навчальної діяльності, створенням віртуальних освітніх онлайн-платформ.

Список використаних джерел

1. Гаврилів Б., Угорчак Ю., Цепенда І. Народний музей освіти Прикарпаття: путівник. Івано-Франківськ : Прикарпатський університет імені В. Стефаника, 1995. 14 с.
2. Івано-Франківський національний медичний університет : вебсайт. URL: http://ifnmu.edu.ua (дата звернення: 12.11.2022).
3. Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу : вебсайт. URL: http://nung.edu.ua (дата звернення: 27.10.2022).
4. Паска А. Освітньо-виховна діяльність музеїв закладів вищої освіти Івано-Франківщини. *Вісник науки та освіти. Серія «Педагогіка».* 2022. № 5 (5). С. 395–409.

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ – ПРЕДСТАВНИКІВ ЦИФРОВОГО ПОКОЛІННЯ

Романишин Руслана Ярославівна,
докторка педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри початкової освіти
педагогічного факультету

Уже кілька років, як у початкову школу прийшли учні – представники цифрового покоління. На розвиток їхніх пізнавальних процесів та метакогнітивних умінь впливає цифрове середовище, у якому вони перебувають з раннього дитинства. У представників цифрового покоління погіршилася пам’ять, значно зменшився обсяг уваги, спостерігається кліпове мислення, яке характеризується комплексом властивостей: своєрідні прийоми одержання та опрацювання інформації (комп’ютерний серфінг), своєрідний стиль читання тексту (початок, кінець, середина – по діагоналі), що спричиняє швидкість обробки інформації, але виникають проблеми з її усвідомленням, встановленням зав’язків між елементами змісту; фрагментарне сприймання інформації призводить до відсутності системності у її змісті та мозаїчності картини світу.

Основою всіх когнітивних процесів є мозок людини. Очевидно, що під впливом новітніх технологій мозок дитини зазнає швидких змін. Щоденний вплив комп’ютерів, смартфонів, пошукових систем (Google, Yahoo) стимулює в мозку зміни на клітинному рівні та поступово укріплює нові нейронні зв’язки при одночасному послабленні старих. Оскільки мозок є основою пізнавальних процесів людини, тому для побудови ефективних методик навчання, потрібно знати, як він функціонує під час виконання навчальної діяльності.

Загалом, нейронауки розглядають розвиток мозку дитини за двома напрямками – *функціональним* розвитком та *розвитком нейронного* апарату. Щодо *першого напрямку*, то з психологічної точки зору її описують з допомогою поняття «*психічні функції*», які являють собою форми психічної діяльності. Се-

ред психічних функцій виділяються ті, які стосуються форм та видів пізнавальних процесів, притаманних тільки людині (*мислення*, *сприйняття*, *пам'ять*, *увага*, *уява*, *мовлення*), вони не є вродженими і формуються впродовж усього життя людини за допомогою механізму інтеріоризації. Їх формування та протікання на рівні мозку залежить від своєчасного дозрівання відповідних зон мозку (збільшення їхнього обсягу, що відбувається на різних вікових етапах дитинства) та їхньої взаємодії. Таким чином, анатомічне дозрівання мозку є основою для становлення функціональних поєднань мозкових структур, що забезпечує необхідні умови для психічної діяльності та її розвитку. Водночас, при формуванні ВПФ у дитини відбувається розвиток тих функціональних органів мозку, які задіяні до виконання певних психічних функцій. Загалом, для виконання навчальної діяльності у дитини мають розвинутися певні зони мозку, які беруть участь у ній, а з іншого боку – виконання навчальної діяльності розвиває ці зони [1].

Другий напрям розвитку мозку дитини – це розвиток нейронного апарату. З анатомічної точки зору, *мозок* – це орган центральної нервової системи, що має найбільшу кількість згрупованих нервових клітин – *нейронів*, які обробляють інформацію та передають її іншим нейронам. У процесі навчання нейрони поєднуються *нейронними зв'язками*, які змінюють індивіда, а запам'ятовування – це підтримка активності цих взаємозв'язків.

У процесі навчання виникають нові нейронні зв'язки, що зумовлюють утворення нової функціональної системи. Мозок фізично змінюється у відповідь на новий досвід. Нові нейронні зв'язки, які утворилися, змінюють спосіб реакції та взаємодії із зовнішнім світом [6]. У такий спосіб практика перетворюється у *навички*. Навичка – це елемент селективної зміни мозку, результат реорганізації та утворення нових стійких нейронних зв'язків. Такі анатомічні зміни в мозку викликає *процес навчання* [3; 4].

Процес формування навички, та його тривалість також обґрунтовані на основі нейропсихологічних досліджень. В результаті аналізу робіт з нейронаук, було встановлено, що перші нейронні зв'язки утворюються коли дитина зрозуміла пояснений матеріал та попрацювала з ним 1–2 рази. Експериментально доведено, що мозок формує нові навички та зв'язки протягом 7 днів з початку постійних занять. Однак придбана нова навичка без тренувань зникає так швидко, як і з'являється.

При створенні ефективних методик слід врахувати те, що у молодшому шкільному віці діти краще запам'ятовують і міцніше зберігають у пам'яті конкретні відомості, події, предмети, тобто образну інформацію, ніж означення, правила і пояснення, тобто словесно-логічну інформацію. Діти схильні до механічного запам'ятовування способом простого повторення, без усвідомлення змістовних зв'язків матеріалу. Вони часто дослівно вчать і відтворюють навчальний матеріал без його реконструкції, суттєвого перетворення, без намагання подати його зміст своїми словами [2; 4].

З початком навчання в школі виникає необхідність *довільного запам'ятовування* навчального матеріалу. У молодшому шкільному віці відбувається поступовий розвиток довільної пам'яті (вид пам'яті, який наразі триває під конт-

ролем свідомості у вигляді постановки мети і використання спеціальних прийомів – *мнемотехнік*, а також за наявності вольових зусиль) [1].

Водночас, у контексті формування навичок важливим є твердження про те, що, щоб уміння та навички стали усвідомленими (тільки в цьому випадку вони будуть міцними та ефективними), учням необхідно дати спосіб орієнтування у виконанні розумових дій, який має опиратися на систему теоретичних *знань*. При цьому необхідно дотримуватися положень теорії *поетапного формування розумових дій* (П. Гальперін), особливо тієї частини, яка опирається на певну систему орієнтирів. Важливе місце у ній відводиться орієнтувальній частині дії (ООД), яка є психологічним механізмом регуляції виконавчих та контрольних операцій.

Залежності від характеру дій та операцій, що входять в ООД, вона може бути подана у вигляді *алгоритму* або у вигляді *евристичної схеми*, блок-схеми, опорного конспекту, ментальної карти (інтелект-карти), пам'ятки тощо**.** Але в будь-якому випадку ці унаочнення дають змогу учням початкової школи, у яких провідним типом мислення є наочно-образне, дотримуватись і покроково реалізовувати ООД; вони є зовнішньою опорою внутрішніх дій, які виконує учень під керівництвом учителя. Водночас, доцільність використання наочності залежить від того, чи сприяє вона тій діяльності, заради якої її використовують.

Ефекту успіху можна досягти і через навчальне відкриття, яке здійснюється через оперування *роздатковим матеріалом*. До матеріальних засобів навчання зараховуємо як роздаткові, так і демонстраційні матеріали, які ідентичні роздатковим, але відрізняються від них розмірами, серед яких можна виділити *математичні матеріали Марії Монтессорі* [5].

Крім матеріальних засобів навчання, у сучасних умовах спочатку карантинних обмежень, а потім і військового стану широко застосовуються засоби навчання, створені на основі ІКТ. Мова йде про використання онлайн-сервісів *LearningApps, Liveworksheets, Wizer.me., OnlineMSchool, Міксіке* з підсистемою *Pranglimine,* які дають змогу побудувати процес засвоєння знань з різною мірою розгорненості.

Використання цих сервісів враховує особливостей дітей – представників цифрового покоління, водночас дозволяє контролювати час на роботу з ними виключно з дидактичною метою. Також однією з основ при проектуванні й моделюванні процесу навчання має бути врахування психологічних та нейрофізіологічних особливостей сучасних дітей – учнів початкової школи.

Список використаних джерел

1. Браун П., Редігер Г., Макденіел М. Засіло в голові. Наука успішного навчання / пер. з англ. Ю. Кузьменко. Київ : Наш Формат, 2019. 240 с.

2. Диспенза Д. Розвивай свій мозок. Наука про зміну мозку / пер. з англ. І. Павленко. Київ : Форс Україна, 2019. 656 с.

3. Оклі Б. Навчитися вчитися. Як запустити свій мозок наповну. 3-тє вид. / пер. з англ. А. Замоцний. Київ : Наш формат, 2020. 272 с.

4. Оклі Б., Сейновскі Т., Макконвіл Е. Уроки без мороки. Хороші оцінки без зайвих страждань / пер. з англ. Д. Кожедуб. Київ : Наш формат, 2019. 224 с.

5. Романишин Р. Я. Теоретико-методичні засади формування обчислювальних навичок в учнів початкової школи : монографія. Івано-Франківськ : *ТзОВ «ВГЦ «Просвіта»*, 2020. 424 с.

6. Свааб Д. Ми – це наш мозок / пер. з нім. О. Коцюби. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2016. 496 с.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕТНОПЕДАГОГІЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ШКІЛЬНИЦТВА НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (1772–1939 рр.)

Русин Галина Андріївна,
докторка педагогічних наук,
професорка кафедри початкової освіти

У складних сучасних умовах боротьби за незалежну українську державу особливого значення набуває реконструкція історичного досвіду нашої країни щодо навчання та виховання всебічно розвиненої, гуманістично зорієнтованої, національно самобутньої особистості громадянина-патріота. Ці концептуальні засади освітнього процесу закладені в численних державних документах, зокрема законах України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про вищу освіту», в ратифікованих міжнародних документах про навчання й виховання майбутніх поколінь.

Розвиток українського шкільництва в Західній Україні нами було з'ясувано, якою мірою в змісті освіти дітей та молоді відображено народні педагогічні традиції. Ми виявили такі основні чинники розвитку освіти на західноукраїнських землях у досліджуваний період:

1. Українське населення Західної України наприкінці XVIII – напочатку XX століття розглядалося австрійською, австроугорською, польською, російською владою як другорядний суб`єкт освітнього процесу, зосереджений переважно на рівні початкової та подеколи середньої (в тому числі гімназійної) освіти.

2. Демографічні характеристики українського населення Західної України, власне, підтверджували, що сільські українські родини обмежувалися початковою освітою для своїх дітей – у сільських парафіяльних шкілках, народних та однокласних державних школах та ін.

3. Ситуація із залученням українських дітей і молоді до середньої освіти дещо змінилася наприкінці XIX століття. У цей час було організовано численні українські гімназії по всьому західноукраїнському краї, а у Львові певний час із 1921 до 1925 року діяв український університет. Крім того, саме на початку XX століття виникла дошкільна українська освіта, що вплинуло на загальний стан і рівень розвитку національної освіти в західноукраїнському регіоні.

Як зазначає український історик Степан Перський: «Український народ усе мав замилування до освіти. Ця любов до науки й освіти пробивається скрізь уцілій історії України – від її найдавніших до найновіших часів. У науці й освіті український народ шукав і помочі й насолоди, горнувся до неї і серед найбільшого свого розвитку і в часи тяжких лихоліть… скільки то боротьби, зма-

гань, трудів і жертв ложено на жертівнику нації в ім`я науки й освіти. Ці змагання не йшли згори, як то бувало й буває у деяких інших народів, що заних думає власна держава, … лиш навпаки ці змагання йшли здолу, з низів, бо звідси виходила потреба науки, і саме ця свідомість освітньої потреби низів була й є живим джерелом та ідейним натхненням усякої освітньої роботи серед народу» [4].

На основі зібраного архівного матеріалу ми визначили три основні моделі освіти в Західній Україні, які виникали в різний час, існували більш чи менш тривалий історичний період, піддавалися соціокультурним, соціально-політичним та національно-етнічним трансформаціям, а також мали виражений регіональний характер в межах західноукраїнських земель.

1. Модель точково-фрагментарна, яка відображає фрагментарний характер створення, функціонування й розвитку українських освітніх закладів у Західній Україні в досліджуваний період, а також точковий характер функціонування культурно-освітніх установ і закладів, що сприяли розвитку освіти українців (клуби, бібліотеки,читальні, світлиці тощо).

2. Модель лінійно-фрагментарна, показниками якої є наявність одного з освітніх ступенів (наприклад, мережі початкових навчальних закладів) у більш чи менш повному представленні по всій території краю, і функціонування окремих освітніх закладів та установ, що належать до інших освітніх ступенів (наприклад, поява перших українських гімназій в Галичині і на Волині).

3. Модель ступенево-фрагментарна, до характеристик якої відносимо існування мережі освітніх закладів та установ усіх наявних у тогочасному суспільстві рівнів освіти (дошкільна, початкова, середня, вища; приватні й державні освітні заклади; заклади соціальної сфери, як, наприклад, притулки для українських дітей), з одного боку, та надалі фрагментарний характер функціонування української мови в межах кожного з освітніх ступенів, що детермінувався наявними в регіоні соціально-політичними, економічними й соціокультурними умовами.

Ми стверджуємо, що саме фрагментарність як основна характеристика народно-педагогічного сегменту в зазначених моделях є важливим показником, оскільки за весь час свого функціонування в умовах різного типу окупації українське шкільництво не змогло набути ознак завершеності, хоча й прагнуло до цього стану.

Підтвердження цьому знаходимо в монографії Богдана Ступарика (1994) «Шкільництво Галичини (1772–1939 рр)», де справедливо зазначено, що українське шкільництво перебувало впродовж всього досліджуваного періоду в необхідності відстоювати своє право на існування перед польською чи австро-угорською владою. Почасти українські школи створювалися лише для того, щоб довести переваги однієї окупації перед іншою» [7].

Список використаних джерел

1. Духнович А. В. Народная педагогия в пользу училищ и учителей сельских. Львов : Институт Ставропигіянский, 1857. Ч. І : Педагогія общая. 192 с.

2. Завгородня Т. Теорія і практика навчання в Галичині (1919–1939 рр.) : монографія. Івано-Франківськ : ПрНУ ім. В. Стефаника, 2007. 198 с.

3. Завгородня Т. К. Підготовка вчителів для української народної школи Галичини (1919–1939 роки) : монографія. Івано-Франківськ : Плай. 1999. 135 с.

4. Перський С. Популярна історія товариства «Просвіта» у Львові. 1932. 185 с.

5. Розлуцька Г. М. Зміст шкільних підручників як фактор полікультурного виховання молодших школярів у Закарпатті (1919–1939 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Житомир : Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2006. 30 с.

6. Русин Г. А. Етнопедагогіка українців на західноукраїнських землях (1771–1939 рр.) : монографія. Івано-Франківськ : НАІР, 2020. 510 с.

7. Ступарик Б. М. Шкільництво Галичини (1772–1939). Івано-Франківськ, 1994. 143 с.

8. Ступарик Б. М., Моцюк В. Д. Ідея національної школи та національного виховання в педагогічній думці Галичини (1772–1939 рр.) : монографія. Коломия : Вік, 1995. 173 с.

ОСВІТНІЙ КОМПОНЕНТ «ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ» У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Сабат Надія Володимирівна,
доцентка кафедри
соціальної педагогіки та соціальної роботи

Сучасне суспільство вимагає від фахівця соціальної роботи високого рівня готовності до професійної діяльності. Тому заклади вищої освіти ведуть систематичну роботу з оновлення освітніх програм, створення сприятливого для навчання освітнього середовища тощо.

У Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника підготовка майбутніх соціальних працівників здійснюється за освітньо-професійною програмою «Соціальна робота» підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня. Метою програми є підготовка національно свідомих, конкурентоспроможних фахівців у галузі соціальної роботи, здатних інтегрувати теоретичні знання та практичний досвід, на основі застосування певних теорій та методів соціальної роботи, сформованих фахових компетентностей, ідентифікувати, формулювати і розв’язувати професійні завдання, складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у соціальній сфері або у процесі навчання; надавати соціальні послуги особам/сім’ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, організовувати волонтерську діяльність в межах громади, регіону, а також зорієнтованих на подальший фаховий саморозвиток [1].

Зазначену мету реалізують за допомогою низки освітніх компонентів, зокрема, нормативного ОК «Історія та теорія соціальної роботи». На його вивчення (у першому семестрі) відведено 180 год. (6 кредитів), з них 60 год. – аудиторні, 120 год. – для самостійної роботи студентів. Матеріал представлено

у вигляді двох змістових модулів: перший – «Історичні основи становлення соціальної роботи», другий – «Теоретичні засади соціальної роботи».

В ході викладання ОК «Історія та теорія соціальної роботи» використовуємо різноманітні методи викладання, спрямовані:

1) *на засвоєння навчального матеріалу*: розповідь, пояснення, бесіда, опитування;

2) *на активізацію логічного мислення*: евристична бесіда, методи проблемного викладу, індуктивні та дедуктивні методи, методи візуалізації навчального матеріалу (наочні методи), частково пошукові, дослідницькі;

3) *на активізацію та мотивацію навчально-пізнавальної діяльності*: навчальні дискусії, «мозковий штурм», проблемна лекція;

4) *на організацію самостійної діяльності*: складання структурно-логічних схем, таблиць, конспектування навчальної літератури та першоджерел, складання опорного конспекту, глосарію наукових понять, хронологічних таблиць.

На лекційних заняттях здебільшого використовуємо пояснювально-ілюстративний, або інформаційно-рецептивний метод, який дозволяє забезпечити системний характер засвоєння знань. Виходячи зі змісту ОК, викладач розкриває основні питання теми, в кожному з яких виділено основні поняття, логічні зв'язки між ними. На лекціях з ОК «Історія та теорія соціальної роботи» використовуємо також проблемний метод навчання, що забезпечує розкриття системи доказів, порівняння точок зору, різних підходів щодо вирішення тієї чи іншої проблеми.

На семінарських заняттях використовуємо передусім проблемний метод, а також частково-пошуковий, оскільки саме під час обговорення на семінарах, розгляду різних варіантів вирішення тих чи інших питань можливе винайдення оптимальних моделей. Репродуктивний метод на семінарських заняттях застосовуємо щодо студентів з невисоким рівнем підготовленості. Для поглиблення знань і вмінь тих студентів, які виявляють високу активність у вивченні тем, є можливість використання дослідницького методу, що досягається шляхом орієнтації їх на виконання складних завдань, що потребують більшої самостійності та наполегливості.

Зміст ОК «Історія та теорія соціальної роботи» передбачає використання інноваційних освітніх технологій, зокрема ігрових, інтерактивних, інформаційних. Наприклад, ділові та інтелектуальні ігри, використання презентацій при проведенні занять тощо. Для поглиблення й розширення фахових компетентностей студентам пропоновано низку практичних завдань, до прикладу: скласти хронологічну таблицю еволюції теорій та моделей соціальної роботи; виписати і порівняти дефініції теорії соціальної роботи, альтернативні класифікації теорій і теоретичних моделей соціальної роботи; підготувати письмові повідомлення про внесок у розвиток певного виду теорій соціальної роботи ряду вчених; скласти генограму своєї родини, соціальну історію своєї сім'ї; опрацювати першоджерела тощо [2].

Таким чином, ОК «Історія та теорія соціальної роботи» займає важливе місце у змісті професійної підготовки майбутнього фахівця з соціальної роботи і забезпечує досягнення таких програмних результатів навчання: ідентифікувати, формулювати і розв'язувати завдання у сфері соціальної роботи, інтегрувати

теоретичні знання та практичний досвід; теоретично аргументувати шляхи подолання проблем та складних життєвих обставин, обирати ефективні методи їх вирішення, передбачати наслідки; самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна соціальна допомога; конструювати процес та результат соціальної роботи діяльності в межах поставлених завдань, використовувати кількісні та якісні показники, коригувати план роботи відповідно до результатів оцінки.

Список використаних джерел

1. Освітньо-професійна програма «Соціальна робота» першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 231: Соціальна робота. Івано-Франківськ, 2022. URL: https://ksptsr.pnu.edu.ua/освітні-програми/osvitnia-prohrama-bakalavr.

2. Сабат Н. І., Сабат Н. В. Історія та теорія соціальної роботи : методичні рекомендації. Івано-Франківськ : НАІР, 2022. 68 с.

АРТТЕРАПІЯ У ПРАКТИЦІ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ: ДОСВІД ФАХІВЦІВ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Сабат Наталія Іванівна,
кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри
соціальної педагогіки та соціальної роботи

Діти з особливими потребами – особлива соціальна група, яка має низку соціокультурних особливостей і потребує особливим умов життєдіяльності й інтеграції у соціум. Ефективним методом у цьому процесі є арттерапія [2, с. 509].

Арттерапія – вид психотерапії та психологічної корекції, що базується на мистецтві й творчості [4, с. 50]. Особливі діти, занурюючись у світ творення краси, не лише радіють, а й стимулюють захисні функції організму. Ми мали можливість переконатися в ефективності впливу арттерапевтичних занять під час співпраці з фахівцями Центру терапії та розвитку у місті Свідник. Група фахівців, серед яких – психологи, психотерапевти, лікарі – допомагає дітям зрозуміти та прийняти себе, побудувати кращі стосунки з людьми, отримати нові соціальні навички. У закладі створено оптимальні умови для розвитку самостійності, креативності, набуття особистісних та соціальних компетенцій. Робота з дітьми ведеться за такими основними напрямами:

1) включення у систему психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними обмеженнями тренінгових форм арт-терапевтичної роботи;

2) забезпечення наскрізного арт-терапевтичного супроводу дітей з функціональними обмеженнями;

3) організація конструктивної художньо-творчої арт-терапевтичної взаємодії дітей з функціональними обмеженнями та їх батьками.

У роботі з дітьми з особливими потребами польські фахівці використовують малювання різноманітними матеріалами, роботу з різними видами

ліплення (глина, віск, пластилін, солодке тісто), з папером (орігамі, колаж), музику, танці, казкотерапію.

Аналізуючи співпраці з фахівцями Центру терапії та розвитку, доходимо висновку, що заняття, які включають арт-педагогічні технології, дають більший виховний, розвиваючий і навчальний ефект. В особливій символічній формі (через малюнок, гру, казку, музику) ми можемо соціалізувати дитину, тобто допомогти їй дати вихід своїм емоціям, переживанням, отримати новий досвід вирішення конфліктних ситуацій [3, с. 47].

Артпедагогічні технології спрямовані на:

- формування у дитини з проблемами в розвитку естетичного ставлення до навколишнього світу;
- формування морально-естетичних якостей особистості;
- оволодіння дитиною певними художніми засобами вираження, і відображення з їх допомогою своїх почуттів;
- забезпечення і задоволення особливих потреб у вихованні та навчанні осіб з відхиленнями у розвитку засобами різних видів мистецтва тощо [1, с. 109].

На прикладі одного з проведених нами занять продемонструємо взаємозв'язок артпедагогіки та арттерапії. Так, на терапевтичному занятті діти малювали очі того, хто сидить навпроти. З точки зору артпедагогіки сам процес малювання є засобом соціалізації. Водночас проведена вправа мала й терапевтичний ефект, адже діти намагалися спіймати погляд іншої людини, вчилися не ніяковіти під чужими поглядами. Також для того, щоб виконати малюнок, діти й самі дивилися на оточуючих, а, отже, і на світ широко відкритими очима, вчилися порівнювати, узагальнювати, думати, як краще відтворити погляд свого сусіда.

Цікавим досвідом стала наша участь у проєкті «Дотиком пізнаю світ». Майстер-класи проводилися на базі Дому культури в Любліні. Діти з вадами розумового розвитку виготовляли м'які книжечки-іграшки, які згодом передадуть своїм ровесникам зі слабким зором та незрячим. У процесі роботи над виготовленням книжечок діти розвивали дрібну моторику, розвивали навички спілкування з ровесниками і, що важливо, усвідомлювали свою причетність до важливої справи, адже їм розповіли, що на виготовлені ними книжечки нанесуть текст шрифтом Брайля і незрячі діти зможуть читати захоплюючі історії. Таким чином, діти з особливими потребами вчилися бути корисними для інших, надавати посильну допомогу тим, хто її потребує.

Зауважимо, що під час занять особливо акцентують на творчому самовираженні дитини, завдяки чому на несвідомо-символічному рівні ведеться пошук шляхів гармонізації особистості. Арттерапевтичні заняття сприяють розвитку уяви, вмінню фантазувати, підвищують гнучкість, глибину мислення.

Підсумовуючи, зазначимо: особливим дітям потрібен не тільки комфорт у соціальному середовищі, вони також повинні віднайти своє місце в ньому, щоб мати можливості не лише повністю розкрити власні можливості, а й бути корисними. Особливі діти емоційні і дуже чутливі, тому важливо допомагати їм у діяльності, підбадьорювати, вчити правильно ставитися до різних подій і вчинків. В особливих дітей різна соціальна практика, різна поведінка, різні потреби і різні здібності. Але всі вони повинні мати шанс самореалізуватися, і

дорослі повинні допомогти їм у цьому. Вагомим та ефективним засобом цього процесу є арттерапія.

Список використаних джерел

1. Arteterapia, część 1 / pod red. nauk. Bartosza Łozy i Aleksandry Chmielnickiej-Plaskoty. Wyd. 2 zm. Warszawa : Difin, 2014. 306 s.

2. Dobrovolska R. Foreign experience of implementing music therapy: training, education and professional aspects. *Social Work and Education.* 2022. Т. 9. № 4. P. 508–515. https://doi.org/10.25128/2520–6230.22.4.6

3. Karolak W. Książka artystyczna w arteterapii. Warszawa : Difin, 2016. 141 s.

4. Karolak W., Karolak B. Arteterapia. Projekty. Warszawa : Difin, 2022. 166 s.

ПРИЧИНИ ПОРУШЕННЯ ПИСЬМА У ДІТЕЙ: ОСНОВИ СТАНОВЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ

Чупахіна Світлана Василівна,
докторка педагогічних наук,
професорка кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти

Механізми порушення читання та письма у дітей та дорослих актуальна проблема досліджень вчених в умовах розвитку інклюзивних процесів та реформування сучасної освіти загалом. Науковці обґрунтовуючи механізми порушення читання та письма підтримують думку про мультифакторну причину порушень письма (біологічна недостатність певних мозкових систем; функціональна недостатність, що виникає на її основі; умови середовища, в яких навчаються діти із особливостями розвитку чи незрілими психічними функціями), що визначає її системний характер [1].

Специфічними для дитячого віку на початковому етапі писемної діяльності визначено низку порушень: змішання кінем, графем [2]; несформована чи перехресно сформована латералізація функцій [4], порушення елементарних психічних процесів (моторики, графо-моторних координацій, порушення звукового аналізу та синтезу тощо), вищих психічних функцій (уваги, абстрактних форм мислення тощо), дисфункція або недорозвиток певних ділянок мозку, які відповідають за процес письма [2]; невідповідність програми навчання психологічним та психофізіологічним можливостям дитини [2]; переваги дитиною не загальноприйнятих напрямів письма у накресленні букв [4].

Порушення письма в спеціальній педагогіці та психології називають дисграфією. Вчені вказують, що дисграфія це стійка неспроможність дитини до оволодіння навичкою письма за правилами графіки (тобто, основою є фонематичний принцип письма), при збереженому у неї достатньому рівні інтелектуального та мовленнєвого розвитку чи відсутності тяжких порушень зору чи слуху [2].

Писемне мовлення, зокрема, письмо – як спеціальна психічна дія є складним процесом, який забезпечується структурами головного мозку, кожна з яких має специфічний внесок у цей процес [4]. Письмо має свій зміст, складну структуру та характеризується особливими шляхами формування означеного процесу у дітей [4].

Писемну діяльність визначено вченими як складний та багатоаспектний психічний процес, до структури якого залучаються різні ділянки головного мозку, що забезпечують злагоджену роботу всіх етапів письма.

Вчені також зосереджують особливу увагу на структурі письма праворуких та ліворуких дітей. Дослідження виявили, що час руху під час написання окремого графічного елемента і в праворуких, і в ліворуких дітей практично дорівнює часу паузи перед наступним елементом. Отож, на усвідомлення дії та визначення стратегії наступної дії необхідно така ж кількість часу, як і на виконання самого руху. Різке скорочення паузи знижує якість аналізу [3].

Дослідники приділяють особливу увагу труднощам, що виникають у дітей 6–10 років у засвоєнні процесу письма в певних напрямках, а саме: словотворення, морфологія, синтаксис, лексика, фразеологія [2; 4]. Однак недостатньо досліджень щодо труднощів у становленні письма на початкових етапах оволодіння грамотою, що у сучасної освітньої системі потрапляє у віковий період 5–7 років.

Встановлено, що у початковому етапі опанування письмом у дітей 6-ти річного віку зустрічаються різні типи помилок, пов’язані з реверсією форми: дзеркальне написання букв; заміни букв, подібних за зображенням чи таких, що мають однакові елементи; недописування елементів букв тощо [2], що не є дисграфією.

В означеному контексті вчені досліджують зв’язок провідної руки у графічній діяльності та труднощів, які виникають на письмі. За даними досліджень, частота дзеркального написання у ліворуких дітей становить 85%, що може бути пов’язано з домінуванням правої півкулі головного мозку [6]. Елементи дзеркального написання спостерігаються також у дітей із нестійкою праворукістю при втомі та неуважності. Зникнення такого феномена відбувається після десяти років, тобто після функціонального дозрівання мозолистого тіла [5].

У клінічних спостереженнях описано особливості письма у дітей та дорослих при ураженні певних відділів правої чи лівої півкуль (зон Брока і Верніке). В першому випадку учень розуміє написане, однак самостійно довільно написати не може. У другому випадку самостійно пише, однак не може прочитати написане [5]. В означених випадках можемо говорити про дисграфію або дислексію як рошушення письма чи читання.

У психолінгвістиці прийнято вважати, що письмо як навичка і вид графомоторної діяльності, включає три операції, кожна з яких є самостійною підсистемою, що має відповідне забезпечення: символічне позначення звуків рідної мови (фонем); моделювання звукової структури слова за допомогою графічних символів; графо-моторні операції [1].

У низці досліджень показано, що графо-моторні навички є прикінцевою рефлекторною складовою операцій письма, тобто вони можуть впливати на каліграфію та процес письма загалом [1]. Найважливішою функцією, від якої

означений процес залежить, є зорово-моторна координація [1]. Письмо, як вид діяльності, це певна послідовності операцій, що утворюють цілісну функціональну систему [5].

Сучасні дослідження стверджують, що писемне мовлення є складною усвідомленою формою мовленнєвої діяльності [2]. Узагальнюючи зміст писемного мовлення, вченими визначено його обов'язкові компоненти: аналіз звукового потоку; уточнення звуків мовлення за допомогою артикуляції; перекодування фонем у графеми; збереження системи просторових координат під час написання літер; включення аналізу послідовності елементів із гальмуванням побічних рухів; утримання вихідної програми з коригування та співставленням з нею дій тощо [3].

Дослідження засвідчили, що у дітей до 6–7 років мозкові структури, необхідні для реалізації процесу письма, функціонально незрілі, однак досягають мінімально необхідного рівня дозрівання для активного включення до функціональної системи письма. Дозрівання мозкових структур відбувається гетерохронно, відтак для кожного компонента процесу письма існує сенситивний період засвоєння [1].

Означене підтверджує присутність порушень писемного мовлення у молодших школярів без органічних уражень та затриманого розвитку.

Водночас письмо, як графо-моторна навичка, є автоматизованою моторною програмою, яку реалізує людина однією рукою [1]. На початкових етапах засвоєння графо-моторних операцій процес написання букв має розгорнутий характер, кожна операція якого усвідомлено контролюється. Зі збільшенням процесів автоматизації знижується рівень свідомого контролю та скорочується моторна програма [1].

Встановлено, що письма як графо-моторна навичка має власні часові та просторові характеристики. Розглянемо їх ґрунтовніше.

Часові – пов'язано з розпізнанням необхідної фонеми у звуковому потоці; співвіднесенням фонеми з графемою, що зберігається в пам'яті; реалізацією моторної програми написання графеми (слова). Перші з означених характеризують латентний час, який збільшується в процесі стомлення. Доведено, що час на пошук дитиною потрібної графеми та вилучення її з довгострокової пам'яті на початковому етапі засвоєння процесу письма дорівнює часу, витраченому на реалізацію моторної програми [2]. Водночас дослідження вказують на особливості зорово-моторних реакцій у дітей 4–7 років, що реалізуються правою та лівою рукою, а також зв'язок особливостей реагування із особливостями міжпівкульної асиметрії [3]. Також виявлено, що у праворуких рухи провідної руки індивідуалізованіші, краще відображають емоційні та особистісні особливості людини, відрізняються вищим ступенем автоматизації, перевершують у силі, спритності та швидкості, аніж у ліворуких [3].

Просторові характеристики графо-моторного процесу пов'язані з розташуванням елементів букв один відносно одного; послідовністю букв у слові; орієнтацією літери щодо суб'єкта та обмеженістю аркуша паперу; зрілістю зорово-моторної координації.

Науковці обгрунтовують, що в зоровій системі існує два типи опису: абстрактний інваріантний опис об'єкта за наявності роздільних каналів упізнан-

ня форми та розміру, і правопівкульний – конкретний та повний без поділу на ознаки. Водночас наголошується, що вторинна інваріантність може бути сформована під дією тренувань та зруйнована. Вихідна інваріантність, що забезпечується лівою півкулею, майже не залежить від навчання.

Виявлено, що успішність людей зі змішаним профілем під час виконання конкуруючих рухів вища, аніж у людей з іншими профілями. Найменшу успішність мають чіткі «правші» для лівої руки [6]. Однак означеним умовиводам суперечать результати того, що праворукі з вираженою міжпівкульною асиметрією та ефективною білатеральною синхронізацією раціональніше вирішують складні бімануальні завдання [3]. Діяльність, пов'язана з точними та швидкими мануальними діями ефективніша у праворуких осіб (з правими провідними ознаками – рукою, вухом, оком), оскільки для них характерна висока точність сприймання простору та часу, надійність просторової орієнтації, швидкості та якості зчитування інформації [3]. Права рука ефективніше виконує звичні рухи у правоврукиx, ліва – несподівані та складні при високому рівні поліцільового забезпечення та дефіциті часу [3]. Значення мають резерви довільного регулювання рухових функцій, особливо в умовах дефіциту часу, що визначається типом міжпівкульної асиметрії мозку [3]. Резерви довільної регуляції знижуються зі зменшенням правопівкульних ознак у структурі індивідуального профілю асиметрії [3]. Асиметрія довільного регулювання рухових реакції пов'язується з особливостями сприймання та переробки інформації в гемісферах [3; 5].

Отож рівень та спрямованість параметрів моторики кожної людини неоднозначна і залежить від індивідуального профілю її міжпівкульної асиметрії, віку, координації, складності завдання, вимог до точності та напрямку до переміщення, необхідності швидкого вибору. Слід зауважити, що сучасні дослідження вказують на вплив швидкості та сенсомоторного реагування правою та лівою рукою.

Отож вищеозначений системний характер причин зумовлюють труднощів у писемній діяльності впливають на навчання дітей у школі уже на початкових етапах. Вченими розкрито проблеми просторових характеристик процесу письма, водночас недостатньо уваги зосереджено саме на додатковому вивченні часового аспекту графо-моторних операцій. Важливим є вивчення індивідуального профілю функціональної асиметрії кожної дитини, що дозволяє визначити особливості навчання її грамоти (праворуких та ліворуких), прогнозувати особливості засвоєння хлопчиками та дівчатками граматичної та орфографічної сторін письмового мовлення у початковій школі.

Висновки. Відтак вченим прослідковано розбіжності у визначенні індивідуального профілю, з використанням методів визначення провідної ноги, в послідовності опису сенсорних і моторних ознак (рука, вухо, око або рука, око, вухо).

У практиці важливо раховувати зв'язки сенсомоторної інтеграції та специфіки міжпівкульної асиметрії (критерії зрілості сенсомоторних реакцій для дітей 6 –7 років):

Сформований рефлекс на час для обох рук. Сформованість рефлексу відображає рівень зрілості центральної нервової системи.

Виділення провідної руки. Рівень активності провідної руки це особливість латералізації функцій у мозку.

Різниця у швидкості реагування на потік сенсорних стимулів між провідною та не ведучою рукою. Дії провідною рукою відрізняються більшою точністю та скоординованістю.

Відповідно до запропонованих критеріїв респондентів поділяють на осіб із зрілими сенсомоторними реакціями (виконуються всі три умови), незрілими (виконується одна умова з трьох або не дотримується жодна) та з проміжними варіантами (коли зафіксовані дві з трьох ознак).

Залишається невирішеною проблема щодо ранньої діагностики можливих труднощів писемного мовлення на початковому етапі його засвоєння та психофізіологічних маркерів. Присутність у структурі письма просторових та часових компонентів дозволяє припустити наявність зв'язку графо-моторних операцій з вираженістю міжпівкульної асиметрії та сенсомоторною інтеграцією.

Список використаних джерел

1. Григорян В. Г. Міжпівкульна асиметрія викликаних потенціалів при виконанні зорово-просторових завдань. *Фізіологія людини.* Т. 29. № 6. 2003. С. 51–54.

2. Логопедія : підручник / за ред. М. К. Шеремет. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 776 с.

3. Міжпівкульна асиметрія: проблеми навчання в нормі та патології. URL: https://freestyle.in.ua/mizhpivkulna-asimetriya-problemi-navchannya-v-normi-ta-patologi%D1%97/#m-zhp-vkulna-asimetr-ya-problemi-navchannya.

4. Пашукова Т.І. Практикум із загальної психології / за ред. Т.1. Пашукової. Київ : Т-во «Знання», КОО, 2000. 204 с.

5. Рібцун Ю. В. Роль латералізації функцій головного мозку в навчанні дітей із вадами мовлення. *Вісник Інституту розвитку дитини* : зб. наук. пр. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. Вип. 26. С. 95–98.

6. Чупахіна С. Проблеми ліворукості: збереження здоров'я дитини в початковій школі. *Вісник Прикарпатського національного університету. Педагогіка.* Івано-Франківськ, 2010. Вип. XXXV. С. 183–86.

ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

СУЧАСНІ ДОСЛІДНИКИ ТРАДИЦІЙНОЇ АРХІТЕКТУРИ КАРПАТ

Берлін Ярослав Володимирович,
аспірант спеціальності «Історія та археологія»

Дослідження традиційної архітектури Карпат представлені широкою історіографічною базою, яка включає монографії та статті, розглянуті в загальноукраїнському контексті.

Значний внесок у дослідження традиційного житла українців Карпат зробила Т. Гощіцька. Зокрема, розглянуто надзвичайно важливу частину духовної культури українців – будівельну обрядовість, котра донедавна рідко привертала увагу дослідників. Аналізується будівельна обрядовість на пограниччі Бойківщини та Підгір'я. На основі польових матеріалів дослідниця розглядає сукупність вірувань та уявлень при будівництві нового житла на Сколівщині (Львівська область), локальному мікрорегіоні на перший погляд монолітного і добре дослідженого масиву Бойківщини. Т. Гощіцька також детально описує та вводить в науковий обіг відомості, що стосуються комплексу уявлень та вірувань, пов'язаних із особою майстра-будівельника на таких малодосліджених територіях як пограниччя Бойківщини та Підгір'я. Цю межу дослідники окреслили по лінії (зі сходу на захід): Ясень, Липовиця, Луги, Спас, Вигода, Витвиця, Болехів, Розгірче, Нижня і Верхня Стинави, Орів, Тустановичі, Опака, Підбуж, Недільна, Сушниця, Стара Сіль та Лопушня [1].

Ґрутовну інформацію про традиційне житлобудівництво та символіку інтер'єру української хати почерпнуто зі статей та монографій українського етнографа А. Данилюка. Автор розповідає про традиції житлово-господарського будівництва бойків. У науковому доробку «Українська хата» розповідається про виникнення, становлення та складну еволюцію житла в різних історико-етнографічних регіонах, а також визначено основні риси українського житла, його різновиди, подано ретроспективний огляд його розвитку від найдавніших часів до наших днів [2]. Чимало цікавої інформації про пам'ятки української народної архітектури та побуту, кращі зразки народного мистецтва, звичаї та обряди майже всіх регіонів України міститься в етнографічному нарисі «Шляхами України» [3].

З'ясування місцевої специфіки внутрішнього облаштування осель окремих етнографічних районів є на сьогодні доволі актуальним. У статті «Інтер'єр покутського житла (друга половина XIX – початок XX ст.)» дослідник Р. Радович аналізує особливості інтер'єру житла на теренах Покуття, в ході дослідження виявляючи спільноукраїнські риси та локальну специфіку [4]. Також автор досліджує особливості будівництва традиційного житла, специфіку організації дворів та господарських споруд на території Підгір'я станом на кінець XIX – початок XX ст.

Детальним вивченням звичаїв та обрядів, пов'язаних з будівництвом, займається професор кафедри етнології Львівського національного університету ім. І. Франка Р. Сілецький. Автор описує традиційні будівельні звичаї та обряди українців, зокрема вибір будівельного матеріалу – дерева й каміння. При підготовці до будівництва оселі й господарських приміщень для худоби матеріал проходив процес прискіпливого відбору. Численні табу на ті чи інші дерева, камені були пов'язані з дохристиянськими спільнослов'янськими світоглядними уявленнями про душу, потойбічний світ, загробне життя, різноманітні категорії «нечистих» мерців, з давніми поховальними звичаями. Також дослідник на основі польових етнографічних матеріалів висвітлює один із важливих компонентів народної будівельної обрядовості українців – новосільні традиції, розглядає повір'я про встановлення часових рамок для входин, виявляє ритуальні методи уникнення демонологічної небезпеки в новій хаті та з'ясовує поминальні мотиви обрядової трапези, демонологічні вірування в контексті розглядуваної обрядовості [5].

Дослідження Р. Сілецького «Традиційні ворожіння про місце для житла в українців» є спробою систематизації відомих ворожінь на основі літературних та польових етнографічних матеріалів, зібраних автором у 80–90-х роках у різних регіонах України, та виявлення тих світоглядних основ, що спричинили їх виникнення. Автор виділяє дві групи гадань за способами: 1) за поведінкою представників тваринного світу; 2) за змінами фізичних властивостей, порядку розміщення та місця знаходження предметів ворожіння [6].

Отже, в українській історіографії нагромаджена значна кількість наукових праць, серед яких є публікації як узагальнюючого характеру, так і напрацювання з традиційної будівельної обрядовості конкретних етнографічних регіонів. Серед відомих сучасних дослідників традиційної архітектури Карпат виділяємо Т. Гощіцьку, А. Данилюка, Р. Радовича, Р. Сілецького.

Список використаних джерел

1. Гощіцька Т. Уявлення, пов'язані з особою майстра-будівельника в традиційній свідомості (на основі польових матеріалів зібраних на бойківсько-підгір'янському пограниччі). *Наука. Религия. Общество.* Донецк, 2010. № 3. С. 67–71.

2. Данилюк А. Українська хата. Київ : Наук, думка, 1991. 110 с.

3. Данилюк А. Шляхами України : Етнографічний нарис. Львів : Світ, 2003. 256 с.

4. Радович Р. Інтер'єр покутського житла (друга половина XIX – початок XX ст.). *Народознавчі зошити.* Львів, 2019. № 3 (147). С. 715–731.

5. Сілецький Р. «Входчини» (новосільні звичаї та обряди). *Полісся України* : матеріали історико-етнографічного дослідження. Львів : Інститут народознавства НАН України, 1999. Вип. 2. Овруччина. 1995. С. 117–124.

6. Сілецький Р. Традиційні ворожіння про місце для житла в українців. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Львів, 2000. Вип. 35–36. С. 426–440.

ШАРЛЬ ДЕ ГОЛЛЬ: ВІД ВІЙСЬКОВОГО ДО ПОЛІТИКА

Борчук Степан Миколайович,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри всесвітньої історії

«Останній великий француз» – так охарактеризував Шарля де Голля відомий англійський письменник-публіцист Чарльз Вільямс. Найпереконливішим підтвердженням цього може бути незмінний науковий інтерес до цієї складної, суперечливої, але, безсумнівно, однієї з найвеличніших політичних постатей XX ст.

Його життєве кредо вкладається в лаконічну і водночас вичерпну характеристику – глибока віра у високу місію своєї країни. У своїх мемуарах Ш. де Голль зазначав: «Франція лише тоді є справжньою Францією, якщо вона стоїть в перших рядах. Франція, позбавлена величі, перестає бути Францією» [1, с. 5].

Шарль Андре Жозеф Марі де Голль народився 22 листопада 1890 р. в родині Жанни та Анрі де Голля в будинку дідуся по материнській лінії у м. Ліллі. Згодом батьки Шарля повернулися до м. Парижа, де мешкали у великому будинку на лівому березі р. Сени [4, с. 4].

У 1907 р. 19-літній юнак закінчив паризький єзуїтський коледж, деякий час вчився в Бельгії, а в жовтні 1910 р. розпочав навчання у престижній військовій школі Сен-Сірі, яка готувала командну еліту для французької армії. У 1912 р. Ш. де Голль у званні молодшого лейтенанта успішно закінчив училище із характеристикою: «має великі здібності, енергійний, ретельний, самостійний та рішучий. Може стати чудовим офіцером» [6, с. 37].

Першу світову війну Ш. де Голль зустрів у званні лейтенанта. 5 серпня 1914 р. полк, у якому він служив, був направлений до кордону з Бельгією задля оборони лінії по р. Маас. У 1916 р. в знаменитій битві під м. Верденом, відомій як «Верденська м’ясорубка», батальйон де Голля був практично знищений. Опинившись із залишками своєї роти в оточенні, капітан Ш. де Голль повів солдатів у рукопашний бій, намагався розірвати кільце оточення. Серйозно поранений, він потрапив у полон на 32 місяці і перебував там до закінчення війни. Ш. Де Голль повернувся до Франції капітаном з двома нагородами: Військовим Хрестом та орденом Почесного Легіону – найвищою нагородою Франції [4, с. 11–12].

Військова кар’єра для Ш. де Голля залишалася сенсом життя, тому у травні 1922 р. за підтримки маршала Ф. Петена він вступив до Вищої військової школи, яка була кузнею кадрів для Генерального штабу. У липні 1925 р. Ф. Петен влаштував Ш. де Голля на службу в особистому штабі. З 1931 по 1937 рр., перебуваючи на службі в секретаріаті національної оборони, Ш. де Голль вивчав та вдосконалював плани на випадок виникнення війни. Таким чином, Ш. де Голль накопичував безцінний досвід виховання в собі майбутнього генерала [5, с. 93].

За день до початку Другої світової війни Ш. де Голля призначили командувачем танковими військами 5-ї армії в Ельзасі. 10 травня 1940 р. війська фон Бока розпочали наступ на Францію, реалізуючи операцію під кодовою назвою

«Удар серпом». Коли танки німецького генерала Х. Гудеріана вирвалися на оперативний простір, протиставити їм у французькому генштабі було нічим. Ш. де Голль як командир 4-ї бронетанкової дивізії 17 травня прийняв бій, протягом 17–19 травня 1940 р. він зумів три успішних удари по південному флангу німців. По суті це було єдиним успіхом французів протягом усієї кампанії. 25 травня 1940 р. Ш. де Голлю присвоїли звання бригадного генерала. На нього покладалося вкрай важливе і водночас ірреалістичне завдання – перекрити німецьким танкам дорогу на Париж. Тоді, коли генерал Ш. де Голль безперестанно маневруючи домагався часткових успіхів, французька армія тікала на південь, а військову кампанію було безнадійно програно [6, с. 41–42].

6 червня 1944 р. союзницькі війська розпочали висадку в Нормандії. Одночасно у 40 французьких департаментах на заклик Ш. де Голля розпочалося національне повстання. 25 серпня 1944 р. вояки «Вільної Франції» отримали можливість здійснити стрімкий ривок і визволити м. Париж. Генерал Ш. де Голль організував парад перемоги, за яким спостерігало близько двох мільйонів французів. Ця подія стала тріумфом Франції і особисто генерала Ш. де Голля [4, с. 54–55].

Конституція Четвертої Республіки, схвалена у жовтні 1946 р., проголосила парламентську форму правління та широкі соціальні гарантії для французів. Генерал Ш. де Голль не став провідником для свого народу в ці нелегкі дванадцять років існування Четвертої республіки. Втомлений солдат взяв таймаут, щоб зібратися з думками, осмислити пройдений шлях.

13 травня 1958 р. Ш. де Голль приходить до влади, після обрання його на семирічний термін Президентом Французької Республіки. 16 вересня 1959 р. він оголосив нову національну політику в оборонній сфері. Розпочалась ера голлізму, яка мала надзвичайний вплив на події та життя Франції часів П’ятої республіки [3, с. 29].

Список використаних джерел

1. Голль Ш. де Мемуары надежд : Обновление 1958–1962 / пер. с фр. Москва : Прогресс, 2000. 340 с.

2. Дюрозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших часів / пер. з франц. Є. Марічева, Л. Погорєлової, В. Чайковського. Київ : Наука, 1995. 835 с.

3. Лозовицький О. Голлізм як взірець концепції переходу від залежного стану до національного піднесення. *Економічний часопис-XXI.* 2009. Вип. 1–2. С. 28–31.

4. Трубайчук А., Шевченко В. Шарлль де Голль. Київ : Асоціація істориків «Істина», 1997. 10 с.

5. Уильямс Ч. Последний великий француз. Жизнь генерала де Голля / пер. с англ. А. Ю. Шманевский. Москва : АСТ : Ермак, 2003. 607 с.

6. Черевко О. Шарль де Голль – солдат двох світових воєн. До 100-річчя від початку Першої світової війни / Інститут історії України НАН України. 2014. С. 36–49.

ІННОВАЦІЙНІ ЗМІНИ В КАЛЕНДАРНІЙ ОБРЯДОВОСТІ УКРАЇНЦІВ СХІДНОЇ БОЙКІВЩИНИ

Боян-Гладка Світлана Петрівна,
кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри етнології і археології

Календарна обрядовість – це комплекс вірувань, народних та церковних свят, історія виникнення яких сягає глибини століть. Їх коріння можна знайти в древніх віруваннях, язичницьких та християнських традиціях. Народні свята відрізняються своєю стихійністю, органічністю і природністю.

Мета дослідження полягає у виявленні динаміки змін у комплексі обрядів народних і християнських свят у східній частині Бойківщини на сучасному етапі. Дослідження народних свят та календарних обрядів на Бойківщині серед плеяди етнографів і краєзнавців залишається актуальним з другої половини XIX ст. і до сьогодні [1; 3].

Загалом усі свята в народному і церковному календарі були пов'язані з астрономічно-природним та господарсько-побутовим життям українців. Кожне з них має свої особливості, традиції та обряди. Християнська традиція принесла нові елементи в старі землеробські культи, але майже не змінила їхньої сутності. Це простежується на прикладі християнських свят і пов'язаних з ними традиціях.

Характерно, що у святах річного календарного циклу бойків, де чітко простежуються мотиви землеробського, скотарського характеру та культу померлих, закладено циклічне оновлення природи.

На сьогодні старше покоління в селах Східної Бойківщини в пам'яті зберігає давні народні звичаї, фольклор, суворо і ревно оберігає народні традиції, однак молодь часто виїжджає в міста та країни Європи шукати кращої долі, а повертаючись, вже не надає значення та первісного змісту традиціям.

Календарна обрядовість та її вивчення служить для розуміння, збереження та відновлення народних свят українців як виразного світоглядного підґрунтя їх духовної культури. Національні свята, традиції, звичаї – своєрідне сховище українського генофонду. А отож, їх треба якнайуважніше вивчати і якнайшвидше відновлювати, бо саме вони мають стати основою, ґрунтом нашого відродження. Повернуті із віковічного забуття, вони послужать духовній розбудові незалежної України.

Значне місце займають язичницькі пережитки у обрядах, котрі приурочені до свят у році, суть яких полягала у процесі трансформації язичницьких звичаїв, обрядів і свят у християнські, тобто показано явище двовірства.

Народний світогляд українців формувався на ґрунті давньоязичницьких уявлень і вірувань. Вони втілювались у формі легенд, гаївок, маївок, народних звичаях і обрядах, традиційних нормах моралі. Християнські свята хронологічно збіглися з язичницькими – Юрій (Велес), Купало (Різдво Івана Хрестителя) та інші. Переосмислювались народні обряди: посвячення великодніх кошиків, фруктів в день Другого Спаса (Преображення Господнє) тощо. Дохристиянські божества часто трансформувались у демонічну ієрархію (біси, дідьки,

мавки, русалки), або їхні якості переносились на християнських святих: Ілля (Перун), Юрій (Велес), Іван Хреститель (Купало) та інші.

Загалом календарні обряди в своїй першооснові належали до релігійно-магічних явищ, оскільки люди вірили, що за їх допомогою можна досягти бажаного результату, скажімо, забезпечити родючість через виконання певного обряду, позбавитися нечистої сили, зберегти врожай [2, с. 134]. На сьогодні відзначення календарних свят на Східній Бойківщині дедалі більше виступає як засіб естетичного та морально-етичного впливу на сучасну молодь і носять розважальний характер, хоча за традицією мають певну магічну властивість.

Отже, у народних обрядах втілились найважливіші риси духовного, соціального і економічного життя, психологія та моральні засади українців, що формувались протягом багатьох століть. У сучасних умовах незалежності України, дослідження календарної обрядовості стає особливо актуальним. В умовах, коли в XXI ст. відбувається вплив західноєвропейської культури на традиційну українську культуру, традиційна обрядова практика втрачається частково або навіть повністю, а окремі структурні компоненти народних свят поступово модифікуються або стираються з пам'яті українського народу.

На сьогодні Бойківщина як етнографічний район Карпатського регіону є осередком давніх звичаїв і традицій українського народу. В умовах російсько-української війни, їх необхідно популяризувати з метою відновлення, адже саме вони як і українська мова служать ідентифікатором української нації, джерелом відродження культури українського народу. Загалом, бойки як одна із етнографічних груп України змогли зберегти самобутню культуру у найдавніших своїх традиційних обрядах та звичаях.

Список використаних джерел

1. Зубрицький М. Народний календар, народні звичаї і повірки, прив'язані до днів у тижні і до рокових свят. *Записки у Мшанці Староміського повіту і по сусідніх селах. Матеріали до українсько-руської етнології.* Львів. 1900. Т. 3. С. 33–60.

2. Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат : у 4-х т. Т. II / за ред. С. Павлюка. Львів, 2006, 812 с.

3. Франко І. Я. Людові вірування на Підгір'ю. Етнографічний збірник. Львів, 1898. Т. 5. С.160–218.

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ ПИТАННЯ УКРАЇНЦІВ НА СЕСІЯХ ГАЛИЦЬКОГО КРАЙОВОГО СЕЙМУ (1908–1914 рр.)

Водославський Тарас Сергійович,
аспірант спеціальності «Історія та археологія»

Серед питань, які входили до компетенції Галицького крайового сейму, важливе місце належало культурно-освітній сфері. Протягом дев'ятої сеймової каденції (1908–1913 рр.) українські посли запропонували на розгляд 34 внески щодо цієї сфери. Абсолютна більшість із них стосувалися відкриття нових чи

розширення існуючих початкових і середніх навчальних закладів – 20 [2, с. 44, 52, 56, 71, 97], [3, с. 28, 35, 41, 46, 53, 73, 99, 102, 122], захисту прав «руської» (української) мови в освіті, культурі та громадському житті – п'ять [2, с. 56], [3, с. 62, 96, 109], зміни освітніх юридично-правових норм – чотири [2, с. 60, 83], [3, с. 49], влаштування професійно-освітніх курсів для населення – два [2, с. 44, 52], питання проведення перевірок для встановлення порушень у шкільництві – два [3, с. 54, 62], вирішення соціальних проблем, пов'язаних з освітньою сферою – один [2, с. 52].

Українські депутати зосередили основну увагу на боротьбі за створення нових початкових і середніх навчальних закладів, а також розширенні вже існуючих. З 20 запропонованих у цій справі внесків від українських послів сейм розглянув у першому читанні тільки 13. Зокрема, сім з них під час першої сесії з 15 вересня до 5 листопада 1908 р. було прийнято і відправлено до шкільної комісії, у т. ч. внески про засування гімназій з українською мовою навчання в Стрию від Євгена Олесницького [2, с. 178–179], Самборі – Івана Кивелюка [2, с. 181], Бережанах – Тимотея Старуха [2, с. 181–184], Яворові [2, с. 358–359] та Рогатині – Костя Левицького [2, с. 999–1000]. Ще поодному внеску направлено до гірничої та промислової комісій, відповідно від Івана Куровця щодо відкриття нижчої гірничої школи в Калуші [2, с. 270–271], І. Кивелюка – створення промислових шкіл у Копичинцях і Гусятині [2, с. 338].

Під час другої сесії, що тривала протягом 16 вересня – 16 жовтня 1909 р. і 11 січня – 19 лютого 1910 р., було прийнято в першому читанні і відправлено до шкільної комісії ще чотири внески, зокрема І. Кивелюка щодо створення гімназії з українською мовою викладання в Копичинцях [3, с. 2499–2500], І. Куровця – в справі перетворення двох шестикласних «людових», тобто початкових шкіл у Калуші на три чотирикласні школи виділові, які б давали можливість вступу до середніх професійних навчальних закладів [3, с. 2501–2502], Лазаря Винничука – з пропозицією відкрити чотирикласну школу в Ямниці [3, с. 3074–3075], Михайла Содомори – щодо створення четвертого класу при «людовій» школі в Завалові Підгаєцького повіту [3, с. 4095]. Ще один внесок І. Куровця, що передбачав перетворення додаткової промислової школи в Калуші на промислово-торгову, після першого читання був відправлений до промислової комісії сейму [3, с. 2500–2501].

Водночас невідкладний внесок І. Кивелюка щодо українських «людових» шкіл у Львові не пройшов першого читання. Зокрема, 10 лютого 1910 р. посол, мотивуючи тим, що українське населення Львова з 1900 р. до 1910 р. зросло з 29 до 32 тис., просив сейм звернутися до центрального уряду, а фактично – до Крайової шкільної ради як його репрезентанта в освітній сфері Галичини, з проханням покращити і розширити приміщення для єдиної української «людової» школи ім. М. Шашкевича, а також відкрити ще одну початкову школу в Городецькому передмісті, де в польських початкових школах навчалося 1170 українських дітей. Однак через відсутність кворуму цього дня внесок не було розглянуто [3, с. 4606–4607]. Голосування в цьому питанні відбулося 16 лютого 1910 р., але сеймова більшість не визнала внесок невідкладним, через що до комісії його не відправлено [3, с. 4737].

Під час функціонування Галицького сейму десятої каденції (1913–1914 рр.) основна увага послів зосередилася на досягненні польсько-українського компромісу в справі виборчої реформи. Після її прийняття сеймом 14 лютого 1914 р. українські депутати активізували діяльність у культурно-освітній сфері. Вони подали 51 внесок, більшість з яких стосувалася відкриття нових чи розширення існуючих початкових і середніх шкіл – 46 [4, с. 5, 24, 25, 30, 31, 32, 36, 39, 40, 42, 43, 51, 54, 69, 74, 79, 92, 93, 95, 99], фінансової допомоги для українських культурно-освітніх установ – три [4, с. 51, 69, 95], зміни освітніх юридично-правових норм – один [4, с. 46], питання проведення перевірок для встановлення порушень у шкільництві – один [4, с. 69].

З 51 культурно-освітнього внеску, поставленого під час десятої каденції, вдалося розглянути в першому читання тільки 16 [4, с. 24, 25, 30, 31, 32, 39, 40, 51, 54, 69, 74, 79, 92, 95], які стосувалися початкової та середньої освіти, а також один щодо зміни освітнього законодавства [4, с. 46]. Фактично вдалося ухвалити рішення лише про відкриття п’яти українських гімназій. Зокрема, 2 березня 1914 р. сейм ухвалив пропозиції Крайової шкільної комісії, в якій пропонувалося рівночасне одержавлення українських і польських гімназій у Чорткові, Яворові та Рогатині, а також ще трьох польських приватних гімназій – однієї в Західній Галичині та двох у східній частині краю – в Борщеві й Скалаті. Крім того, комісія повторила пропозицію Крайового відділу з 1909 р. про виокремлення філії української Академічної гімназії у Львові в самостійний навчальний заклад і запропонувала створити філію української гімназії в Перемишлі. Однак рішення сейму так і не було втілено в життя через початок Великої війни 1914 р. [1, с. 144–151].

Список використаних джерел

1. Moklak J. Hałyczyna contra Galicja: ukraińskie szkolnictwo średnie i wyższe w debatach Sejmu Krajowego galicyjskiego 1907–1914. Kraków, 2013. 203 s.

2. Stenograficzne Sprawozdania z Pierwszej Sesyi Dziewiątego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z roku 1908 od 15. Września do 5. Listopada 1908. 2308 s.

3. Stenograficzne Sprawozdania z Pierwszej Sesyi Dziewiątego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z roku 1909 i 1910 od 16. Września do 16. Października 1909 i od 11. stycznia do 19. Lutego 1910. 5035 s.

4. Stenograficzne Sprawozdania z Pierwszej Sesyi Dziesiątego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z roku 1913/14 od 5. grudnia 1913 do 14. marca 1914. 1665 s.

МАТЕРІАЛИ З ІСТОРІЇ ОСВІТНЬОЇ ТА ОПІКУНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УГКЦ В МЕЖАХ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ГУБЕРНІЇ (1916 – 1917 рр.) У ФОНДАХ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Гресько Андрій Михайлович,
аспірант спеціальності «Історія та археологія»

Ключовим елементом, який забезпечує опір нації ворожій агресії виступає національна свідомість. Війна РФ та її методи щодо України викликають паралелі з подіями 1914–1918 рр. У той час визначну роль у плеканні національної свідомості українців в межах Королівства Галичини та Лодомерії відіграли священнослужителі ГКЦ, які продовжували виконувати релігійні, освітні та опікунські обов'язки в запіллі і в умовах російської окупації. Значний пласт джерел з історії російської займанщини Галичини зберігаються у фондах Держархіву Івано-Франківської обл., які потребують аналізу для вивчення історії ГКЦ, освітньої діяльності в краї, та місця священнослужителів у ній. Мета: джерелознавчий аналіз документальних матеріалів з освітньої та опікунської діяльності ГКЦ у Чернівецькій губернії (1916–1917 рр.) у фондах означеної архівної установи. Об'єктом виступають фонди ДАІФО; Предметом – джерела з освітньої та опікунської діяльності ГКЦ на території Чернівецької губернії протягом 1916–1917 рр.

На сьогодні документи з історії освітньої та опікунської діяльності ГКЦ в межах Чернівецької губернії у Держархіві Івано-Франківської обл. розподілені між фондами російських окупаційних органів влади, а саме комісарів Городенківського (Ф. 15. Оп. 1. Спр.: 19, 97, 113), Коломийського (Ф. 605. Оп. 1. Спр.: 42, 272), Косівського (Ф. 12. Оп. 1. Спр. 28), Снятинського повітів (Ф. 62. Оп. 1. Спр.: 58, 63, 140, 154, 157), начальника Печеніжинського повіту (Ф. 604, Оп. 1. Спр.: 31, 32, 33). Усього у фондах установи збережено 14 справ з питання організації шкільництва, які становлять вагомий фактаж щодо функціонування ГКЦ на окупованих територіях.

Організаційні джерела репрезентовані наступники групами: І. Циркулярами адміністрації Галицького генерал-губернаторства та Чернівецької губернії щодо організації обліку поточного стану шкіл, вчительського персоналу, посадових осіб та відновлення навчання за 1916–1917 рр.; ІІ. Циркулярами щодо санкціонування діяльності окремих шкіл у повітах та ін.; ІІІ. Статутами товариств. Особливо цінними є: Тимчасове положення генерал-губернатора Галичини щодо організації навчальної частини в окупованій території від 14.10.1916 р.; постанови Чернівецької адміністрації щодо організації навчання у притулках ГКЦ від 21.02. 1917 р; Правила щодо задоволення релігійних потреб населення яке залишилося без місцевого греко-католицького духовенства від 17.01.1917 р. та ін.; статут благодійної організації священиків ГКЦ «Русько-українська охоронка ім. о. Маркіяна Шашкевича» у м. Снятин. Означені матеріали визначають нормативне поле діяльності священиків ГКЦ, їх повноважень та діяльності в окупованих територіях.

Обліково-звітні джерела представлені проміжними та загальними звітами на вимогу циркулярів Чернівецького губернатора щодо обліку поточного стану шкільництва від 20 серпня і 28 вересня 1916 р. та ін. Вміщують інформацію про: списки вчителів, переліки навчальних дисциплін, відомості про зарплату, кількість дітей, та ін. Означена інформація дозволяє шляхом кореспонденції з матеріалами щодо ГКЦ визначити кількість священнослужителів у школах, громадській та контрольній адміністрації краю та ін. інформацію про їх діяльність у західних повітах Чернівецької губернії.

Робочі матеріали репрезентовані перепискою між губернською, повітовою адміністрацією та громадами сіл, церковних організацій щодо: фінансових питань функціонування шкіл, шкільництва у притулках «Охоронки» у Снятині та «Охоронки сестер Служебниць Пречистої Діви Марії» у Печеніжині, протоколи засідань організацій, призначення священнослужителів у комісії нагляду над школами. Також наявні відомості про участь священників у засіданнях рад щодо організації шкіл, обсяг зарплати, викладацьку і опікунську діяльність.

Авторство матеріалів належить представникам верховної адміністрації Галицького генерал-губернаторства, всіх щаблів влади Чернівецької губернії, священників ГКЦ. Мета формування: моніторинг російською адміністрацією ситуації у сфері шкільництва задля організації контролю, запуску навчального процесу. Питання було другорядне, основна увага спрямовувалися зусиль на задоволення потреб Південно-Західного фронту. Повноцінно навчальний процес запущений не був. Час створення: літо 1916 – літо 1917 рр. Загалом, документи оформлені в паралельний часовий проміжок, що дозволяє провести кореспонденцію заради створення загальної картини про стан шкільництва в означений період та частково участь ГКЦ у ньому. Мова матеріалів – російська та українська.

У підсумку, 14 справ, які безпосередньо стосуються шкільництва в проміжку 1916–1917 рр. у фондах Державного архіву Івано-Франківської області широко, проте недостатньо розкривають місце греко-католицького духовенства у освітньому процесі означеного періоду. Вони репрезентують нормативне поле діяльності та фрагментарні відомості про місце священнослужителів у викладацькому персоналі, керівництві сирітських притулків, роботі комісій з питань освіти та посередницькій функції між російською адміністрацією та місцевим населенням. З метою доповнення інформації про освітню та виховну діяльність священиків ГКЦ у Чернівецькій губернії варто провести додаткові пошуки у Державному архіві Чернівецької області та Державному архіві Тернопільської області.

Список використаних джерел

Державний архів Івано-Франківської області

Ф. 12. Комісар Косівського повіту, м. Косів Косівського повіту Чернівецької губернії. Оп. 1. Спр. 28. Переписка с Черновицким генерал-губернатором об открытии школ и начале учебных занятий в уезде, списки школ. 20 серпня 1916 р. – 27 листопада 1916 р. арк. 16.

Ф. 15. Комісар Городенківського повіту, м. Городенка Городенківського повіту Чернівецької губернії. Оп. 1. Спр. 97. Циркулярные распоряжения Чер-

новицкого генерал-губернатора об открытии украинских школ и приютов и об отношении оккупационных властей к греко-католической церкви. 28 січня – 11 липня 1917 р. 10 арк.

Ф. 62. Комісар Снятинського повіту, м. Снятин Снятинського повіту Чернівецької губернії. Оп. 1. Спр. 58. Сведения об организации приюта для безпризорных и бедных детей обществом «Охоронка». 3 вересня – 9 грудня 1916 р. 18 арк.

Ф. 604. Начальник Печеніжинського повіту, м. Печеніжин Печеніжинського повіту Чернівецького повіту Чернівецької губернії. Оп. 1. Спр. 31. Переписка с Черновицким генерал-губернатором о возобновлении занятий в школах уезда, списки учителей и школ. 12 січня – 12 лютого 1917 р. арк. 40.

Ф. 605. Комісар Коломийського повіту, м. Коломия Коломийського повіту Чернівецької губернії. Оп. 1. Спр. 272. Прошения жителей уезда об открытии народных школ и списки учителей. 12 січня – 22 травня 1917 р. арк. 140.

ТРАДИЦІЙНІ ТИПИ ТА ФОРМИ ЖИТЛА НАСЕЛЕННЯ ПОКУТСЬКО-ГУЦУЛЬСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ

Досінчук Сергій Юрійович,
аспірант кафедри етнології і археології

Традиційне житло здавна серед населення Українських Карпат займало важливе місце у відзначенні християнських і народних свят. Основним місцем обрядовості етнографічних груп, їхнім автохтонним центром завжди була хата. Це місце де формувалися певні звичаї, традиції та норми. У подальшому житло ставало майоратом або мінoратом для членів її сім'ї та найбільшою сімейною цінністю. Традиційна хата в сакральному значенні символізувала замкнуте коло – тут людина народжувалась, – звідти її проводили в останню дорогу.

Вагоме місце в етнографічному вивченню Карпатського регіону займає польський дослідник Юзеф Шнайдер. У 1904 році він написав працю «Печеніжинські люди» [3], в якій детально дослідив побут, життя та народний календар мешканців Печеніжина.

Дослідники народного житла Р. Б. Сілецький [2] і В. П. Самойлович [1], зазначають, що на Покутті переважали двокамерні житла, котрі пройшли шлях еволюції. Першими ускладненнями такого простого типу планування стану виділення в сінях окремого приміщення для зберігання збіжжя, яке отримало назву комора. Зміна системи опалення також змінювала і вигляд оселі. Таким чином, утворився новий тип планування оселі : хата + сіни + комора.

Такий тип житла зустрічався на Покутті й у XX ст. Саме з нього розвинулися й досконаліші трикамерні типи планування житла, типу хата + сіни + хата двох варіантів: з різними розмірами кімнат (часто одна велика і тепла, а інша мала і холодна) або однаковими за розмірами житловими приміщеннями, які тут називали «хатою на дві половини». Велику кімнату називали «хата», тоді як менше приміщення іменували «хатчина». Варто зауважити, що «хатою» називали і весь житловий простір. Побутував також тип хата + сіни + комора,

який був притаманний для усіх сіл Покутського етнографічного краю. Окрім Покуття, такий тип житла був притаманний Карпатському регіону загалом [1].

Польський краєзнавець Ю. Шнайдер подав подібний опис житла: «з подвір'я до сіней ведуть, і з правого, і з лівого боків двері до житлових приміщень, навпроти – двері до комори, що простягається вздовж усього будинку. Комора може бути також добудована збоку хати, тоді вхід до неї з подвір'я. Хати бідніших господарів мають лише одне житлове приміщення, а на місці другого комору. У геть незаможних двері до помешкання лише з одного боку, за ними – двері до комори, або ж з сіней вхід лише до кімнати, комора ж прибудована збоку. Усередині стіни побілені вапном, «піч» – сивою глиною, а стеля не білена, підбита балкою, що зветься «сволок», на якому, зазвичай, міститься різне знадіб'я та посуд. Ззаду чи збоку хати найчастіше добудовані менші або більші стайні, хліви, броварні, дах яких є з'єднаний з дахом житлового будинку, так, що утворює його продовження по рівній лінії» [3, с. 26].

Підсумовуючи можемо зазначити, що на покутсько-гуцульському пограниччі переважали житла двокамерного типу хата+сіни+комора з господарськими добудовами. Такий тип і форма житла були зумовлені тодішнім соціально-економічним становищем жителів даного краю, які з певним часом зазнали еволюційних змін але все одно залишили елементи традиційного житлобудування.

Список використаних джерел

1. Самойлович В. П. Українське народне житло (кінець XIX − початок XX століть). Київ : Наукова думка, 1972. С. 50

2. Сілецький Р. Б. Сільське поселення та садиба в українських Карпатах XIX − початку XX ст. Київ : Наукова думка, 1994. С. 140

3. Шнайдер Юзеф. Печеніжинські люди (1904). Етнографічний нарис / упоряд., автор передмови і приміток М. Савчук; пер. І. Гулай-Назарової. Івано-Франківськ : Фоліант, 2017. С. 108

РОЛЬ МУЗЕЇВ «ЖИВОЇ ІСТОРІЇ» У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

Дрогобицька Оксана Ярославівна,
доцентка кафедри етнології і археології

Останніми роками все більшої популярності в Україні і за кордоном набувають музеї «живої історії». Згідно міжнародних визначень, музей живої історії – це музей, на базі якого експонати створені за зразком історичних і археологічних артефактів, їх можна торкатися і приміряти на себе, а фото та відеозйомка дозволені без обмежень. Окремі подібні музеї дозволяють відвідувачам мешкати на своїй території і практикують так зване «занурення» в об'єкт дослідження.

На Прикарпатті навіть традиційні музеї щоразу ширше використовують методи «живої історії» при роботі з відвідувачами, а особливо з школярами.

Так, Музеї етнографії Національного заповідника «Давній Галич» у с. Крилос Галицького району Івано-Франківської області стає майданчиком для проведення етнографічних фестивалів та історичних реконструкцій (андріївських вечорниць, зустрічі з Св. Миколаєм, колядування) [1]. Так само їх активно використовує для популяризації історико-етнографічної спадщини регіону Городенківський міський краєзнавчий музей «Покуття».

Ще одний напрям роботи таких музеїв – родинні тематичні фотосесії у народних строях. Тепер таку послугу успішно пропонують Івано-Франківський краєзнавчий музей, Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття (м. Коломия) і згаданий Музей Покуття. Такі фотосесії дозволяють відвідувачам ознайомитися з багатством і різноманіттям культури, регіональними особливостями народної ноші, краще проникнутися «духом часу». Крім цього, Івано-Франківський краєзнавчий музей на базі оновленої експозиції «Міський побут кінця XIX – початку XX століття» пропонує тематичні фотосесії у стилі даного періоду.

З точки зору «живої історії» особливо цікавою є експозиція Меморіального музею тоталітарних режимів «Територія терору», створеного у Львові на місці єврейського ґетто (1941–1943), а згодом пересильної тюрми №25 (1944–1955 рр.). *Тут широко використовуються мультимедійні технології та інтерактивність в експозиції. Музей включає два бар*аки, вагон-телятник та Колекцію радянського монументального мистецтва. Перша кімната експозиції розкриває тему «передчуття війни», побуту львів'ян у 30-х рр. XX ст, друга – «війна і лінія» (про життя у воєнне лихоліття), третя демонструє хаос під час обшуків та арештів. У музеї є окрема кімната, присвячена колаборації [3].

У січні 2019 р. музей «Територія Терору» розпочав новий усноісторичний проект «Непочуті», мета якого зафіксувати та зберегти спогади безпосередніх очевидців подій 1930–1950-х років **[**3**]**. Усні свідчення оповідачів, які є оригінальними, а не озвученими акторами, доповнюють загальне враження від експозиції і дозволяють учням глибше пройнятися минулим, побачити у ньому не безликий натовп, а конкретну людину з її індивідуальною життєвою історією.

Активно приймає відвідувачів, особливо школярів, музей «Жива історія» (с. Конопниця Пустомитівського району Львівської області), в якому розміщені експонати про події часів Першої і Другої світових воєн, визвольної боротьби українців у XX ст., сучасної російсько-української війни. Експозиція розташована на польовій фортифікаційній лінії оборони. Тут учні, студенти можуть ознайомитися із зразками зброї, одностроями різних військ, військовою технікою, а також побувати у криївці Української повстанської армії. Саме криївка дає відвідувачам уявлення про повсякденне життя повстанців, умови їхнього побуту тощо. Тут розміщені різні меморіальні речі (тогочасні повстанські листівки, гроші, друкарська машинка, металевий посуд), які дозволяють не тільки поглибити знання з історії, а й «зануритися» у минуле [2; 4]. Зазначимо, що на базі подібних музеїв можна проводити окремі уроки з історії, гурткові заняття з історичного краєзнавства чи етнографії рідного краю, віртуальні екскурсії з використанням інтернет-ресурсів, краєзнавчі екскурсії (оглядові чи тематичні) тощо. Такі музеї є цікавими та пізнавальними не тільки для учнів, а й студентів.

Загалом, використання елементів «живої історії» дозволяє сучасним музеям не тільки стати ближчими до відвідувачів і залучити ширше коло гостей, а й активно пропагувати історико-культурну спадщину. Водночас вони стають потужною базою для науковців і освітнім майданчиком для проведення уроків з історії, етнографії та краєзнавства.

Список використаних джерел

1. Вертепи та колядки: у заповіднику «Давній Галич» відсвяткували Різдво. URL: https://pravda.if.ua/vertepy-ta-kolyadky-u-zapovidnyku-davnij-galych-vidsvyatkuvaly-rizdvo/?fbclid=IwAR39rUYc8Hu2ffje-OFATfDOyScFBpdgZO7BayFoYQv86GKeMXm4KX5T81o.

2. «Жива історія» – музей, де ви не оглядаєте, а долучаєтеся. Сайт музею «Жива історія». URL: https://memoria.com.ua/istoria.

3. Семенік О. Музей «територія терору»: про #непочутих та чому пам'ять про біль треба берегти. URL: https://supportyourart.com/conversations/terror.

4. Терещук Г. Музей «живої історії» на Львівщині: криївка УПА, бойова техніка, військова амуніція. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/zhyva-istoriya-upa-kryyivka/31067465.html.

ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ ТРУДОВОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ УКРАЇНЦІВ ДИСТРИКТУ ГАЛИЧИНА НАЦИСТСЬКОЮ НІМЕЧИНОЮ В 1941–1944 рр.

Мосора Володимир Андрійович,
аспірант спеціальності «Історія та археологія»

Комплексне та всебічне вивчення опублікованих та архівних джерел, а також інформаційного потенціалу періодичних видань воєнного періоду і спогадів учасників подій, дають змогу дослідити особливості функціонування системи працевикористання українців дистрикту Галичина на роботах у Третьому рейху. Комплекс джерельних матеріалів з досліджуваної проблематики є цілком репрезентативним та інформативним, що дозволяє здійснити реконструкцію історії трудової мобілізації східногалицького соціуму в 1941–1944 рр.

Нормативно-правові документи надають нам велику кількість інформації про німецьку окупаційну владу та їхні заходи щодо залучення місцевого населення для потреб Третього рейху. Архівні матеріали показують, що документи очільників німецької адміністрації, органів місцевого управління, біржі праці, місцевої преси, які допомагають охарактеризувати масштаби трудової мобілізації Галичини, знаходяться у Центральному державному архіві громадських об'єднань України, Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України, Державному архіві Львівської області, Державному архіві Івано-Франківської області та Державному архіві Тернопільської області.

Німецькі законодавчі документи висвітлюють організаційний бік процесу вербування робітників (інформацію про відкриття бірж праці та їхніх відділів), особливості та динаміку процесу вербування, а також його перебігу, труд-

нощі, з якими стикались вербувальники, технічне забезпечення вербування, інформація про необхідність переходу до примусових засобів залучення галицьких робітників, взаємодію між установами із питань та механізмів прийняття рішень, особливості організації пропагандистської підтримки вербування.

Особливості джерел особового характеру, а саме епістолярні джерела та спогади «примусових» робітників, мають вагому інформативну цінність, оскільки висвітлюють найбільш суттєві потреби галицьких робітників та реальні умови їх життя та праці, а також емоційні переживання під час перебування у Німеччині. До прикладу, варто згадати спогади К. Паньківського «Роки німецької окупації» [3], Г. Дмитрів «Проти хвиль» [1], С. Іжик «Сміх крізь сльози: спомини з років 1939–1947»[2] та багато інших.

Наступним, і не менш важливим, видом джерел, є періодичні праці воєнного часу. Матеріали періодики воєнного часу мають багатий інформаційний потенціал, що дозволяє зрозуміти особливості розгортання вербувальної кампанії галицьких робітників для роботи у Німеччині в дистрикті Галичина, а саме: інформація про дати відкриття запису на роботу, час, дати та місця відправлення транспортів, їхній склад, соціальний стан від'їжджаючих, прізвища та імена відповідальних робітників, географічні місця прямування транспорту, а також способи відправлення працівників. Серед періодичних видань періоду окупації Галичини варто відзначити «Львівські вісті», «Станиславівське слово», «Рогатинське слово», «Жовківські вісті», «Газета Львовська», «Вісник Станиславівської обласної управи» та багато інших. У вказаних періодичних виданнях можна віднайти різноманітні матеріали про те, як робітникам потрібно поводитись у Німеччині («Виказки для робітників, що їдуть до Райху» [4]), інформацію про точну кількість вивезених робітників до Німеччини станом на квітень 1943 р. («300 тисяч робітників із Галичини до Райху» [5]), а також, що не менш важливо, дані про участь УЦК (Українського Центрального Комітету), котрий опікувався робітниками у Німеччині та їхніми родинами («Як У.Ц.К. опікується робітниками в Німеччині» [6]).

Однією з форм джерел, що несуть у собі відомості про досліджувані події, є усні свідчення очевидців. Саме вони спроможні розкрити маловідомі або замовчувані аспекти історичного минулого східногалицького соціуму. «Усна історія» потребує виваженого підходу до джерелознавчого аналізу. Найбільшу цінність несуть спогади, які висвітлюють інформацію про стратегії виживання в незвичних умовах, проводження дозвілля, особливостей життя та побуту тощо.

Таким чином, подані джерела є інформативними не тільки щодо відтворення усього кола запитань, пов'язаних з вивезенням та працею у Німеччині, але й допомагають у вивченні неординарних моделей поведінки, їхній досвід над пережитим на різних етапах життєвого шляху.

Список використаних джерел

1. Дмитрів Г. Проти хвиль (спогади лікаря). Накладом автора. Канада, 1964. 464 с.

2. Іжик С. Сміх крізь сльози: спомини з років 1939–1947. Видавнича Спілка «Поступ». Вінніпег, 1961. 207 с.

3. Паньківський К. Роки німецької окупації, 1941–1944. Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1983. 479 с.

4. Виказки для робітників що їдуть до Райху. *Львівські вісті.* Львів, 1942. Ч.121.

5. 300 тисяч робітників із Галичини до Райху. *Рідна земля.* Львів, 1943. Ч.16.

6. Як У.Ц.К. опікується робітниками в Німеччині. *Краківські вісті: тижневик*. Краків, 1944. Ч.15.

«ЧЕРВОНА РУТА» – СИМВОЛ УКРАЇНСЬКОЇ ПІСНІ

Паньків Марта Степанівна,
аспірантка спеціальності «Історія та археологія»

Володимир Івасюк – першопроходець української популярної музики, засновник сучасної української естради. Він був ровесником «ліверпульскої четвірки» – всесвітньо відомого ансамблю «Бітлз», що став музичним символом другої половини XX століття. В. Івасюк теж захопився, як і більшість молоді світу 1960-х рр. та сприйняв новітню форму музикування. Будучи натурою з яскраво виразним національним проявом, Івасюк увібрав ритмічні ідеї гурту «Бітлз», творчо переніс їх на український грунт, поклавши початок новій, названій популярною молодіжною, музиці в Україні.

Одним із яскравих музичних творів молодого музиканта стала пісня «Червона рута». Ідея написання «Рути» з'явилася у студента Івасюка після прочитання книги українських коломийок дослідника-народознавця, етнографа Володимира Гнатюка. В одному із куплетів був згаданий образ дивної квітки-зілля, який відразу запав у душу Володимиру, і він почав детальніше шукати відомості про міфічну рослину. Цьому сприяли його мандрівки гірськими селами районів Чернівецької та Івано-Франківської областей. Одна жінка розповіла йому, що за легендою рута цвіте тільки один раз на рік, і тим, хто її побачить – вона дарує вічну любов.

Як вважають дослідники, червона рута була магічною квіткою ще за часів Стародавньої Греції. А взагалі, вона веде свій природний родовід від біблійної неопалимої купини, неодноразово згадуваної на сторінках Святого Писання. Батько композитора Михайло Івасюк про цей період життя Володимира детально описав у своїй книзі «Монолог перед обличчям сина»: «Володя записує народні пісні. Відвідує село Чортория, гостює в надзвичайно співучій родині Миколайчуків».

В. Івасюк налагодив добрі стосунки з братами знаног кіноактора Івана Миколайчука, записує від них чимало народних пісень, які часто виконуються в родині Івасюків.

Докладаючи зусиль Володимиру хочеться знайти тлумачення поетичної загадки – червоної рути. Під враженнями від народних оповідей й народилися в Івасюка спершу вірші, а потім і самобутня новаторська мелодія. Знаменитий шлягер 20-річний студент створив на лекції під час навчання у медичному

інституті в Чернівцях. На рукописі пісні він написав присвяту: «Лекція з дерми. Марії Соколовській».

Марія Соколовська – студентське кохання Володимира. «Це був незабутній 1969 рік. У перерві між репетиціями оркестру в коридорі Володя сказав, що хоче наспівати мені свою нову композицію. Так я вперше почула уривок «Червоної рути». Йому була важлива моя думка. Я ж була захоплена піснею і сказала, що вона стане відомою, це – майбутній хіт. А потім була звичайна лекція про шкірні хвороби, на якій він простягнув мені аркушик із текстом «Червоної рути». Внизу – підпис: «Мусі від Володі. ІІІ пара по дермі…», – пригадує Марчук-Соколовська. В неї й досі зберігається цей аркуш паперу.

Пізніше за цей аркушик делегація українців із Франції пропонувала значну суму коштів. Але Марія їм відмовила, тому що це символ і безцінна пам'ятка. Усі такі прекрасні листи творяться з любові, Бог подарував їй щастя спілкування з талановитою людиною, і вона не має права зрадити його. Адже за п'ять років навчання вона дізналась про Володю як особистість, його характер, вдачу як ніхто інший. Навчання в медичному виші мало свій розпорядок: вранці ходили на заняття, вчили важкі анатомію та латинь, ввечері – репетиції ансамблю. «Чи був Володя закоханим у мене? Про все говорили його очі. Наша дружба і ці перші прекрасні почуття назавжди залишилися у моєму серці. Це те святе, що назавжди залишається з людиною і зберігається у таємниці…», – розповідає вона.

Пісня «Червона рута», згодом – «Водограй» та ін. багато років звучала по всьому Радянському Союзу. Ці пісні підхопив увесь світ – їх виконували польські, чеські, грузинські, японські ансамблі. Стало зрозуміло, що з творчістю В. Івасюка заявився новий напрям вітчизняної музичної культури, складової європейської естради. Сама пісня дала назву однойменним вокально-інструментальному ансамблю, музичному фільму, музичному фестивалю. «Червона рута» уже більше 50 років є пісенною візитівкою українських футбольних фанатів, які виконують її під час офіційних матчів національної збірної. На сьогодні вона уособлює українську символіку загадкової краси та давньої автентики.

Список використаних джерел.

1. Івасюк М. Монолог перед обличчям сина. Чернівці : Золоті литаври. 2000. 205 с.

2. Криса Л. Вернись із спогадів. Володимир Івасюк. Львів, 2006. 336 с.

3. Мрії повинні здійснюватися: подорож у дитячі та юнацькі роки Володі Івасюка : до 70-річчя від дня народження / Чернівецька обл. б-ка для дітей ; уклад. О. Сторощук. Чернівці, 2019. 14 с.

4. Василишин О. Творча спадщина Володимира Івасюка. Львів : Українська академія друкарства. 2007. 270 с.

5. Володимир Івасюк. Відлуння твоїх кроків : спогади, інтерв'ю, статті, документи про Володимира Івасюка / ред. Я. Тучапський ; упоряд.: Г. Івасюк, О. Івасюк, Л. Криса. Львів : Видавничий дім «Укрпол», 2011. 239 с.

ГРАМАТИКА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ФОРМУВАННЯ НАВИКІВ ГОВОРІННЯ ІСПАНСЬКОЮ МОВОЮ ЯК ДРУГОЮ ІНОЗЕМНОЮ

Поглод Ганна Якимівна,
асистентка, викладачка кафедри іноземних мов і перекладу

Навчання мови через завдання – підхід, найбільш наближений до освітніх реалій Іспанії, на базі якого проводиться вивчення, що ідеально адаптується до навчальної програми Інституту Сервантеса. Метою навчання мови є так зване кінцеве завдання, яке репрезентує комунікативні процеси, що лежать в основі реальних життєвих ситуацій [1, с. 79–83]. Щоб виконати це останнє завдання, студента слід навчити «робити такі речі» (говорити, читати, слухати та писати) іноземною мовою, які він не міг робити раніше. Таким чином, через комунікативну компетентність починається виконання завдань, що інтегрують всі компоненти навчального плану. Процес починається з вибору теми або сфери інтересів, які необхідно обговорити зі студентами, щоб вони відповідали їхнім потребам чи інтересам. Прикладами можуть бути такі теми: «Наш район/місто», «Дім моєї мрії», «Подорожі», «Наркотики», зроблені мурали, виставки, редакції. Наступний крок у визначенні комунікаційних цілей слід розробити на базі оволодіння чотирма навичками, а саме навиками письма, читання, розуміння та мовлення. Фундаментальною метою для його виконання стає запитання – яке кінцеве завдання може продемонструвати досягнення комунікативних цілей, визначених для заняття? Зразком такого завдання може слугувати наступний приклад: Під час заняття студенти розвиватимуть уміння: розуміти та демонструвати розуміння інформації; ставити запитання для отримання інформації; надавати інформацію, пов’язану з обраною темою, в усній та письмовій формі. До прикладу, студенти в групах обговорюють наявність часу для спільної подорожі та домовляються шукати інформацію про те, яке місце вони вирішили відвідати після обговорення різних пропозицій. Студенти готують файл із зазначенням місць, обраних для подорожі та інформацію, яка їм потрібна. Вони розподіляють завдання з пошуку інформації між учасниками групи. Підсумкові завдання – завжди комунікативні завдання. Важливо усвідомити взаємозв’язок між навчанням і знанням граматики. У цьому контексті розглянемо різницю між явними знаннями і неявним знаннями. Явні граматичні знання відповідають правилам і структурі іноземної мови. Їх можна охарактеризувати за допомогою наступних положень: такі знання складаються з правил або абстрактних зображень граматичного функціонування, наприклад, система морфологічних закінчень, яких вимагають дієслова, що закінчуються на -*ar*. Ці граматичні правила, як правило, проаналізовані, вже описані і класифіковані. Такі знання є пояснювальними, оскільки правила об’єктивно враховують функціонування мови, яка використовується для спілкування. Студент може їх легко сприйняти і без зусиль використовувати в мовленні. Граматичні неявні знання є інтуїтивними чи напівсвідомими і не входять до групи правил. Їхня характеристика наступна: складаються з двох видів одиниць – фраз-формул і інтуїтивних правил. Фрази-формули є лінгвістичним виразом без аналізу, завчені, наприклад: ¿Qué tal? (як

справи?) або фрази з пропусками, які можна заповнити функціональними еквівалентними словами, наприклад, ¿puedes pasarme? (можеш мені подати). Інтуїтивні правила формують граматику, вони є її основою. Студент розмовляє та пише мовою спонтанно. Зауважмо, що певні граматичні правила носії мови, в своїй більшості, не в силі пояснити усвідомлено. У навчанні спілкуванню використовуються обидва граматичні поняття: явні і неявні знання, але при контролюванні явних знань на письмі чи в усній мові у студента виникають труднощі. Основна функція контролю явних знань у спілкуванні – це моніторинг, перевірка формальної якості лінгвістичних праць студентів. Моніторинг має успіх, якщо дотримуватися трьох умов [2]. Студент повинен, по-перше, зрозуміти, що в його роботі є помилки. По-друге, знати правильний спосіб виправлення помилки. По-третє, мати відповідний час для 1 і 2 пункту. Цей набір фактів вказує, що явні знання відіграють другорядну роль у природному використанні мови.

Отож, імпліцитне знання граматики формально регулює використання мови в спілкуванні. Науковці в своїх працях про вивчення граматики та зв'язок між явними і неявними знаннями прийшли до висновку, що навчання граматики сприяє вищому рівню граматичної точності в лінгвістичних роботах студентів [2]. При цьому експліцитне навчання конкретних граматичних структур обов'язково перетворюється на імпліцитне граматичне знання [3, с. 159]. Вивчення граматики за допомогою вправ не обов'язково перетвориться на імпліцитне граматичне знання [1, с. 90–99]. Експліцитне навчання має тенденцію генерувати неявні знання, коли воно пов'язане з природними можливостями спілкування [3, с. 160–168]. Навчання граматики, пояснення, виконання вправ створюють чіткі знання, формування імпліцитних знань є скритим, воно заховане всередині процесу. При виборі дидактичного матеріалу, який використовуватимемо в аудиторії, потрібно запитати себе про психолінгвістичні процеси, що породжують імпліцитні знання.

Список використаних джерел

1. Gómez del Estal, M. y Zanón, J. «Tareas formales para la enseñanza de la gramática en la clase de español». En Zanón, J.(ed.). La enseñanza del español mediante tareas. Madrid: Edinumen, 1999, págs. 73–99.

2. Krashen, S. Principles and Practice in Second Language Acquisition. Oxford: Pergamon Press, 1982.

3. Spada,N. «Relationships between instructional differences and learning outcomes: A process-product study of communicative language teaching». Applied Linguistics, 1987, n. 2, págs. 159–168.

ПОЛІТИКА ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО АГРЕСІЇ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ ЯК ФАКТОР ПІДТРИМКИ НЕДЕМОКРАТИЧНИХ РЕЖИМІВ

Савчук Віталій Романович
аспірант кафедри політологія

Поняття відносин як в сфері міжнародної взаємодії, так і в особистому житті суспільства часто перетинаються. В тому числі перетинаються різні аспекти відносин. Одним з таких аспектів являється толерантність.

Цей латинський термін «tolerantia» точно перекладається як терпимість. Сьогодні зазначене поняття трактують здебільшого, як активне відношення, відповідно до якого визнається право на існування, виголошення думок та ведення способу життя, з котрими не всі погоджуються [5, с. 351].

Толерантність, як особливе бачення розвитку відношення до вирішення проблеми, у міжнародному дискурсі безсумнівно забезпечується викликами і загрозами, які стоять перед суб'єктами міжнародних відноси. В більшості випадків вони несуть розвиток взаєморозуміння для вирішення конфліктних подій та знаходження спільних особливостей під час вирішення суперечностей. Але не до всіх речей варто відноситись з толерантністю.

Особливо важливе діяння, яке часто толерують у міжнародних відносинах є агресія, особливо небезпечною для проявів толерантності являється військова агресія. Причини для виявлення толерантності до агресивної поведінки, одним міжнародним актором відносно іншого, часто можна спостерігати для досягнення тактичної переваги та позитивного завершення в переговорному процесі, але як і в суспільному житті тут можна прослідкувати аналогію в агресії між людьми, де показовий вияв толерантності до особливостей девіантної поведінки агресора відносно жертви провокує продовження агресії і несе виключно негативні наслідки не тільки для жертви, але і для його оточення.

Будь-яка агресія, як і в суспільному, так і в міжнародному житті держав, виникає переважно зі сторони авторитарних, тоталітарних країн, які для задоволення своїх економічних та політичних інтересів вирішують питання за допомогою сили. Водночас, будь-яка сповільнена та наперед неузгоджена реакція світового співтовариства призводить до підтримки агресивних дій, у зв'язку з чим агресор може розраховувати, що витрати на агресію можуть принести крім задоволення не тільки моральних аспектів агресивної поведінки, а навіть економічну користь, що є недопустимим і що потребує викорінення, щоб навіть намірів не було для проведення такого виду взаємовідносин.

Отже, можна спостерігати, що агресія в міжнародному суспільстві призводить до таких же наслідків, що і агресія в простих життєвих відносинах між людьми, але має масштабніші наслідки з великою кількістю жертв.

Як писав дослідник Франсуа Буньон: «Обмеження насильства – це сама суть цивілізації» [2, с. 5]. Тому потрібно проводити демократизацію процесів співіснування не тільки на внутрішньодержавному, але і на зовнішньодержавному рівні, тому що не має значення, яка країна у своєму внутрішньому розвитку, якщо вона спонсорує податками і розвиває торгівлею країну-агресора, часто навіть країну-терориста.

Можна прийти до висновку, що застосування агресії, особливо військової, незалежно від причин та мотивів, є недопустимим проявом в міжнародній політиці і має отримувати відповідну реакцію, навіть на підготовчих етапах. Свобода до дій не означає вседозволеність, тому якщо брати до оцінки різні військові конфлікти, то можна стверджувати, що будь-яка військова агресія призводить до набагато більших жертв, ніж допустимі жертви для яких було вирішено використовувати такий тип агресії, замість використання немілітарних засобів стримування.

Звичаї нашого часу показують, що прийшла епоха змінювати «політику толерантності», у зв'язку з військовою могутністю, економічними факторами, суспільними питаннями, на політку «нульової толерантності» до будь-яких навіть ознак, які можуть вказувати на прояв агресії в майбутньому, які б підстави для агресії не були.

Нульова толерантність – це принцип боротьби зі злочинністю, починаю від найменших проявів, не допускаючи розширення проблеми. Дослідник Чарльз Поллард пов'язує теорії такого типу з дослідженнями концепції «розбитих вікон» Джеймса Квінна Вілсона і Джорджа Келлінґа у 1982 році, яку автор вважає похідною для принципу «нульової толерантності». Згідно з концепцією невеликі порушення, через усвідомлення безкарності, призводять до великих проблем, а вчасне реагування на дрібні порушення можуть не допустити погіршення ситуації [1, с. 46–48]. Саме тому цей принцип є важливим для впровадження в систему міжнародної безпеки та для протидії агресії в світі.

Зараз все частіше можемо спостерігати підтримку одних недемократичних режимів іншими, таких як: Сирія-Росія, Іран-Росія, Білорусь-Росія, Росія-Північна Корея, Росія-Китай, які консолідуючись можуть утворювати небезпечні об'єднання і використовуючи свої «недемократичні острови» продовжувати економічне зростання, незважаючи на порушення міжнародної стабільності у світі. Особливу увагу варто звернути на недостатню протидію з боку демократичних країн в санкційному плані, що може призвести до показової недієвості великих міжнародних організацій, однією з яких є ООН, яка вже мусить перебувати на межі реорганізації через наявність права вето в однієї з найагресивніших країн світу [3, с. 11]. І як казав у своєму зверненні Постійний представник України в ООН Сергій Кислиця: «Хижаки нападають на тих, хто є або здається слабшим за них, і після таких нападів у них може розвинутися відчуття смаку до людської крові, й вони стають серійними вбивцями» [4].

Більшість війн починаються, в основній мірі, з економічних мотивів, тому проблема обґрунтування потреби виявляти толерантність до агресії мала б бути настільки знівельована, щоб навіть початок військових дій, не те що тривале застосування сили, було не вигідно в першу чергу економічно, і провокувало стагнацію на довгі роки країнам, які застосовують військову агресію для вирішення своїх інтересів на чужих землях.

Список використаних джерел:

1. Bratton, William J., and Norman Dennis. Zero tolerance: Policing a free society. Great Britain: IEA health and welfare unit, 1997, P. 46–48.

2. Bugnion, François. Just wars, wars of aggression and international humanitarian law. International Committee of the Red Cross, 2002, p. 5. URL: https://icrcndresourcecentre.org/wp-content/uploads/2019/08/JUSTWARS.pdf (дата звернення: 31.03.2023).

3. Institute for Economics & Peace. Global Peace Index 2022: Measuring Peace in a Complex World, Sydney, June 2022. p. 11. URL: https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2022/06/GPI–2022-web.pdf (дата звернення: 31.03.2023).

4. Statement by the Permanent Representative of Ukraine, Ambassador Sergiy Kyslytsya at the UN Security Council meeting on situation in Ukraine, June 21, 2022. URL: https://ukraineun.org/en/press-center/571-statement-by-the-permanent-representative-of-ukraine-ambassador-sergiy-kyslytsya-at-the-un-security-council-meeting-on-situation-in-ukraine (дата звернення: 31.03.2023).

5. Політологія : енциклопедичний словник / В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Н. М. Хома; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. П. Мельника. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. С. 351.

ПОЕТИКА ДРАМАТУРГІЇ ІЛАРІОНА ЧОЛГАНА

Семак Оксана Іванівна,
доцентка кафедри іноземних мов і перекладу

Поетика І. Чолгана вибудовується на органічному засвоєнні здобутків доби літературного бароко та неоромантичному переосмисленні повсякденного життя. На формування поетики його творів вплинув той факт, що автор був актором Театру-Студії в таборі для ді-пі в австрійському місті Ляндеку. Співпраця з талановитим режисером Й. Гірняком, який продовжував традиції інтерпретаційного театру Л. Курбаса «Березіль», а також те, що у виставах часом брали участь недосвідчені актори, вплинули на манеру письма І. Чолгана. З одного боку, його стиль став сплавом доброзичливого гумору, тонкої іронії та їдкої сатири, з іншого, – впадає у вічі мозаїчність, синтетичність його драм, побудованих за принципом п’єса в п’єсі. Синтетичність театру І. Чолгана виявляється також у нашаруванні різних за своєю природою текстів, що сприяє комічному відображенню дійсності.

У творі «Хождєніє Мамая по другому світу» устами Мамая автор пояснює свою позицію щодо використання сміхової культури: «Ми… маємо одну могутню силу, що держала нас віками, держить тепер у найтяжчих обставинах і держатиме – це наш український гумор. Сміймося біді в вічі – то її з досади чорт забере! Сміймося з себе та з усього світу! Коли ми сміємося, ми не пропали» [1, с.185]. Ю. Косач у статті «Основи українського комедійного дійства» писав: «Це таки суто український дух комедійного, з корінням у бароковій добі нашої культури, сатиричність, навіяна й глибокою іронією народної пісні, анекдотів, лубкового шаржу й старовинного деревориту. Цю південну многогранну українську сатиричність, що могла тільки у вертепному дійстві, в гелленістичній елегантній пікантності І. Котляревського, в остружжях метафізичної іронії М. Куліша найти свій новий вияв» [2, с.106].

Бароковість стилю І. Чолгана виявляється у вживанні макаронізмів: герої його творів використовують слова різних європейських мов. Змішування лексичних одиниць різних мов допомогло досягти ефекту комізму та відтворити атмосферу еміграційних буднів у таборі для ді-пі. Окремі сцени-описи пригод Мамая названі автором за традицією барокової доби інтермедіями і мають комедійний характер. За винятком вступної сцени, опису українського степу в стилі Гоголя, інші частини твору – чотири інтермедії. Запозичені тексти інших авторів, народні казки та анекдоти насичені подробицями щоденного життя українця-емігранта. Стилізація творів інших авторів витворює односпрямоване двоголосся. Це зближує його манеру письма з творчістю Котляревського.

Головним героєм трьох своїх найпопулярніших драматичних творів «Сон української ночі», «Хождєніє Мамая по другому світу», «Мамай невмирущий» І. Чолган зробив козака Мамая, образ якого у XVIII ст. був символом визвольного руху українського народу. Формуванню та канонізації цього образу сприяли політичні зрушення та пробудження національної свідомості. Проте, компонуючи характер свого персонажа, драматург надає перевагу елементам низького стилю, а основою художнього пізнання дійсності є дотепність. Герой І. Чолгана, виписаний в гумористичному плані, являє собою яскравий шаржований тип, за яким ховаються реальні прототипи. «Натуралізм» у зображенні людських характерів з метою їх вдосконалення, творення свого національного типу говорить про бароковість стилю І. Чолгана.

Образ Мамая зі «Сну української ночі» багато в чому нагадує образ Енея з «Енеїди» Котляревського. В Мамая-емігранта, як і в Енея, нема минулого(Січ, як і Троя, для останнього – стала «купою гною», а для Мамая рідна земля втрачена навіки). Схожою є поведінка обох героїв: «Пили до ночі та гуляли/ і п'яні спати полягали,/Еней був п'яний єлє жив», а Мамай говорить: «Коли чую оте слово – мед або запіканка – вмить хворію, хворію я… Ех, щоб так хоч чарочку!» [1, с. 111], їх цікавить жіноче товариство (Еней залицяється до Дідони, Мамай – до шинкарки).

На думку І. Чолгана, Мамай був «характерним українцем – він був популярним, бо є символом українського гумору». У п'єсах І. Чолгана «Замотеличене теля-2», «Останнє втілення Лиса Микити», «Сон української ночі» ремарки роблять автора учасником подій на сцені, надають п'єсам аналітичного характеру. Голос ночі, який виконує роль авторського слова у п'єсі «Сон української ночі», не лише розвиває драматичний конфлікт, але й мотивує характер Мамая. Умовами еміграції, в яких існувала театральна студія Й. Гірняка, спричинена поява невеликих за обсягом творів І. Чолгана, в яких на перше місце виходять характери українських емігрантів з авторським коментарем. Через головну особу – Оповідача – розкривається не лише панорама життя в таборі для ді-пі, що знаходиться на австрійсько-баварському кордоні, але й характери дійових осіб у іншій п'єсі І. Чолгана – «Діти Дажбога». Автор зазначає з іронією: «кожний табір – це наша фортеця. Там діють і борються державні мужі. Там скриваються наші колишні й майбутні герої» [1, с. 293]. Форма п'єси «Діти Дажбога» нагадує структуру драми американського драматурга Торнтона Вайлдера «Наше місто», в якій авторські ремарки озвучує Режисер театру.

Звернення до сміхової культури було закономірним явищем в історії української літератури. У свій час «Енеїда» Котляревського засвідчила «про інтенсивне збудження несвідомих національних механізмів, …що фіксують народження новітнього українського характеру в ситуації реальної загибелі національного державницького світу» [3, с. 58]. 150 років по тому І.Чолган, мешканець табору для ді-пі, один із тих, хто назавжди втратив батьківщину, звернувся до прийому пониження сміхом, завдяки якому, на думку Н. Зборовської, звільнявся простір для інстинкту життя в нових умовах, далеко від рідної землі.

Список використаних джерел

1. Чолган І. Дванадцять п'єс без однієї. Нью-Йорк : Слово, 1990. 517 с.

2. Косач Ю. Основи українського комедійного дійства. *Українські вісті.* Новий Ульм. 1948. 6 листопада.

3. Зборовська Н. Код української літератури. Київ : Академвидав, 2006. 500 с.

ПРО ДАТУ НАРОДЖЕННЯ В.В. ГРАБОВЕЦЬКОГО: УТОЧНЕННЯ ДО БІОГРАФІЇ

Срайчук Юрій Васильович,
аспірант спеціальності «Історія та археологія»

Актуальність і постановка проблеми. Актуальним завданням історичної науки є творення і збереження для нащадків достовірного знання про «факти-події» як певний фрагмент дійсності – того, що са́ме й яким чином насправді відбулося. Мета нашого короткого повідомлення – уточнення біографічних відомостей, фіксація в науковому обігу конкретного факту: справжньої дати народження відомого історика України професора В.В. Грабовецького.

Виклад основного матеріалу. Доброю традицією після смерті В.В. Грабовецького в 2015 р. стало проведення до його ювілеїв «Грабовецьких історичних читань», які вже відбувалися тричі. У 2023 р. до 95-річчя від дня народження визначного дослідника планується проведення чергових читань. Аналогічно не раз відзначалися ювілеї за життя історика, з публікацією збірників на пошану В.В. Грабовецькому. Тож своїм повідомленням автор жодним чином не ставить під сумнів доцільність їх проведення, що традиційно пов'язується з офіційною датою народження Володимира Васильовича 24 липня 1928 р. Однак мало кому спаде на думку, що офіційна дата його народження є невірною.

Мені поталонило працювати пліч-о-пліч з В.В. Грабовецьким на посаді старшого наукового співробітника в Історико-меморіальному музеї Олекси Довбуша (з 2007 р.), фундатором якого він був. Часто упорядковуючи його книги, чув від професора розповіді про віхи свого плідного, але нелегкого життя. Зокрема, вперше про справжню дату народження історика почув з його уст 24 липня 2010 р., коли він сказав, що радий був дочекатися цього дня, адже йому – 85! Точним роком свого народження сам В.В. Грабовецький вважав

1925 р., хоч цього не афішував, про це знали лише його найближчі по роботі й родинному спілкуванні люди, і то більше в останні роки життя.

Як сталося, що справжній рік народження В.В. Грабовецького не співпадає з офіційним? У зв'язку з сімейними обставинами в 1942 р. молодий Володимир переїздить до Львова. З приходом до Львова «других совітів» у 1944 р., будучи вихованцем Малої духовної семінарії, перед молодим хлопцем постав вибір: тікати з деякими однолітками на Захід чи залишатися. Влодко, як його називали печеніжинці, залишився. З часом молодих хлопців-семінаристів по черзі викликали в армію, звідки, на жаль, далеко не всі поверталися живими (зокрема, чимало однокурсників загинули під Кенінсбергом, нині – Калініград) [5, с. 29]. За сприяння духовенства в семінарії, зважаючи на хворобливий вигляд семінариста, вдалося за документами зробити його на два роки молодшим (в армію призивали з 18 років). У своїх спогадах В.В. Грабовецький згадує, що переїхавши до Львова, сестра хотіла віддати його на навчання в гімназію, але директор, побачивши юнака, сказав: «Він занадто змарнілий...». Водночас збереглася медична довідка студента І-го курсу Львівського університету Володимира Грабовецького про тимчасову непрацездатність, оскільки в нього була діагностована «загальна слабкість і упадок сил» (1948 р.), що доводить подальші проблеми зі здоров'ям[4, с. 36].

Володимир Васильович зберігав зміни в році народження в таємниці, бо приховував і своє навчання в духовній семінарії, що могло зашкодити кар'єрі науковця. Він був безпартійний, тож його біографію більш ретельно не перевіряли, як це робилося з тими, хто вирішив стати членом Компартії. Але в останні роки свого життя, вже в період незалежності України, В.В. Грабовецький нерідко ділився «секретом» зі своїми колегами та учнями і навіть мав бажання виправити помилку офіційно. Неточності з датою народження не є рідкістю для того часу. Згадаймо, для прикладу, як нещодавно відзначали 100-річчя від дня народження багаторічного колеги Володимира Васильовича по роботі у Львові та Івано-Франківську Олександра Юхимовича Карпенка, в якого теж значилися дві дати народження – 1921 та 1922 рр.

У 2011 р. побачила світ книга односельця В.В. Грабовецького краєзнавця Василя Гаврищука «Печеніжин. Пам'ять минулих століть: історико-документальна повість», в якій згадано, що рід Грабовецьких прийшов у кінці 1760-х рр. із села Грабівка на Долинщині (тепер – Калуського району). На основі метрикальних записів автор склав родовід Грабовецьких, фотокопія знаходиться в кім-наті-музеї В.В. Грабовецького в Історико-меморіальному музеї Олекси Довбуша в Івано-Франківську [3]. Родовід доведено до 1884 р. – від шлюбу діда історика Дмитра Грабовецького із Сметанюк Анною – донькою Степана і Марії Бойків. Василь та Гафія Грабовецькі мали семеро дітей, наймолодшим був Володимир, який народився згідно метричних записів 24 липня 1925 р. В одному з розділів даної книги про видатних печеніжинців В. Гаврищук чи не вперше вказує на вірну дату народження В.В. Грабовецького – 24 липня 1925 р. [5, с. 245]. Початкову освіту він почав здобувати в Печеніжині, з третього класу через неможливість оплатити за навчання батьки передають його до польської семирічної школи, яку закінчив у 1938 р. [6, с. 15]. Тобто на той час учню мало бути не менше 13 років.

Про справжню дату народження в 1925 р. свідчать зібрані нами спогади колег і друзів В.В. Грабовецького. «З професором Володимиром Грабовецьким, – пригадує Юрій Угорчак, – я вперше зустрівся у Яремчі, куди він був запрошений для читання лекції на курсах екскурсоводів. Лекцію читав про опришківський рух на Прикарпатті і, зокрема, про Олексу Довбуша. Володимир Васильович при підготовці до своїх ювілеїв часто звертав увагу, що він насправді дещо старший [1]. Доцент Іван Макаровський згадував: «Моє знайомство з Володимиром Грабовецьким відбулось ще на студентській лаві Чернівецького університету. Під час творчих прогулянок Володя часто розповідав про своє нелегке життя, зокрема, і про те, що довелося змінити офіційну дату народження» [2].

Висновки. На відміну від офіційної, справжньою датою народження В.В. Грабовецького є 24 липня 1925 р. Підтвердження цього сподіваємося знайти в метричному записі, що зберігається в Державному архіві Івано-Франківської області.

Список використаних джерел

1. Свідчення Юрія Угорчака, 1944 р. н., м. Івано-Франківськ. Записано Ю. В. Срайчуком. 7 березня 2023 р.

2. Свідчення Івана Макаровського 1940 р. н., м. Івано-Франківськ. Записано Ю. В. Срайчуком. 12 березня 2023 р.

3. Родовід Володимира Грабовецького / Фонд Володимира Грабовецького. Кн. 11: Історико-меморіальний музей Олекси Довбуша.

4. Академік Володимир Грабовецький. Світлини з життя, науково-педагогічної та громадської діяльності. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2004. 156 с.

5. Гаврищук В. Печеніжин. Пам'ять минулих століть: історико-докум. повість. Коломия : ЮКС, 2011. 302 с.: іл.

6. Михайлина П., Вуянко М. Володимир Грабовецький – історик України. *Життя і науково-педагогічна та громадська діяльність професора Володимира Грабовецького*. Івано-Франківськ, 1993. 290 с.

ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ

ВІРТУАЛЬНИЙ ІМІДЖ ПЕДАГОГА ЯК ЕЛЕМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Варварук Христина Петрівна,
аспірантка кафедри соціальної психології

Сучасний етап розвитку української освітньої галузі характеризується кардинальними змінами. За останніх п'ять років вчителі були зобов'язані працювати в умовах карантину зумовленого епідемією COVID–19, а тепер вже більше року працюють в умовах війни. Всі ці фактори змінюють набір обов'язкових навичок педагогічної роботи, форми та умови роботи, види комунікації та й загальне місце педагога у соціальній реальності. Вчитель певним чином зобов'язаний мати репрезентовану стійну соціальну позицію, бути прикладом, взірцем для підростаючого покоління, яке є активним користувачем віртуального простору. Здійснювати якісну професійну діяльність у єдності теоретичної і практичної підготовки можливо за наявності сформованої професійної ідентичності. Так, О. Жирун розглядає професійну ідентичність як компонент особистості, що забезпечує успішну професійну адаптацію, і як домінантний чинник професійної кар'єри, що базується на компетентності, профпридатності, ін-тересі до роботи та балансі із середовищем. За таких умов виникає необхідність формування нового стилю соціальної поведінки майбутнього педагога, яка б відповідала завданням розвитку суспільства, що, у свою чергу, вмотивовує розкриття проблеми, пов'язаної з формуванням іміджу, й актуалізує потребу її вивчення.

Так, проблемам іміджу педагога присвячені праці таких вітчизняних дослідників: В. Ісаченко, І. Размолодчикова, І. Ніколаєску, М. Сперанська-Скарга.

Слово «імідж» має щонайменше п'ять значень англійською мовою «зображення», «ідол», «подібність», «метафора», «ікона». В. Ісаченко вважає, що імідж – це образ або уявлення, що виникають в результаті сприйняття проявів зовнішніх і внутрішніх характеристик людини [4, с. 236]. Імідж – це уявлення про особу чи організацію, яке має емоційний, психологічний та інтелектуальний вплив, спрямований на популяризацію суб'єкта (особи чи організації). Погоджуємося зі М. Сперанською-Скаргою, що імідж як інструмент спілкування з масовою свідомістю надає можливість для самовираження, становлення й самопрезентації в умовах первинності такого чинника успішності, як відповідність соціальним очікуванням та стереотипам [6].

І. Ніколаєску пише, що саме особистісний компонент є стрижневим у професійному іміджі, оскільки він зумовлює вихованість, високу культуру поведінки, педагогічний такт, сприяє самоствердженню особистості, усвідомленню позитивного власного Я [5, с. 143].

Імідж створюється як безпосередньо під час взаємодії вчителя з учнем, так і опосередковано, наприклад, шляхом створення іміджу педагога в соціальних мережах. Тому імідж – це скоріше своєрідна інформаційна капсула, певний

інформаційний ореол, який необхідно мати вчителю в умовах інформаційного суспільства. Особливо важливою в епоху інформатизації є інформаційна капсула, яка включає педагогічний імідж, репутацію та авторитет педагога.

А. Маслоу і К. Роджерс стверджували, що ключова ідея Я-концепції особистості спрямована на розвиток особистості, задоволення потреби в самореалізації, набутті соціального пізнання. Тому імідж можна розглядати як продовження людини, як її представлення в інформаційному середовищі. Майже кожен університет та школа XXI століття на своєму веб-сайті розміщують інформацію про працівників, що є презентацією, рекламою закладу освіти [3].

Підтримання кар'єрно-орієнтованого іміджу в мережі вважається частиною самопрезентації шляхом розміщення індивідуальної інформації, пов'язаної з освітою та кваліфікацією, роботою, здібностями, досвідом, особистими досягненнями та соціальним життям. Це допомагає користувачам соціальних мереж розширювати зв'язки, бути в курсі тенденцій, ділитися інформацією, шукати розваг і навіть покращувати свої майбутні робочі перспективи.

Цікавим є таке поняття, як «нетворкінг». Налагодження робочих стосунків у мережі – нетворкінг, є одними з умов розвитку та сомовдосконалення. Нетворкінг – діяльність, спрямована на обмін інформацією між людьми, об'єднаними спільними професійними чи особистими інтересами, що зазвичай відбувається в неформальній обстановці. Робочі чати, блоги, канали, сайти професійного спрямування є чудовим місцем для обміну досвідом, набуття теоретичних знань і практичних навичок [2, с. 112].

Онлайн-імідж педагогів повинен розвиватися в напрямку підкреслення їхніх навичок, досвіду, репутації та міжособистісних взаємоззв'язків. Онлайн-імідж користувачів соціальних мереж створюється не лише ними, але й під впливом третіх осіб, таких як друзі, родичі, колеги, які коментують або позначають їх на фотографіях [1]

Самопрезентація людини в онлайні її віртуальний імідж впливають на її самоефективність. Самоефективність визначається як віра у свою здатність організовувати та здійснювати певні дії, необхідні для досягнення конкретних цілей. Це форма суб'єктивної оцінки здатності людини виконувати певну роботу. Іншими словами, це відображає переконання людини щодо її здібностей, а не реальні навички. Люди з низькою самоефективністю мають менше шансів ефективно керувати ситуаціями, незважаючи на те, що вони знають, що робити, і володіють необхідними навичками. Базуючись на теорії самоефективності Бандури, науковці виділяють самоефективність соціальних медіа як «переконання людини в середовищі соціальних медіа щодо її можливостей виконувати бажані функції» [3].

Отже, робимо висновки, що імідж педагога – це емоційно забарвлений стереотип сприйняття профілю вчителя у свідомості учнів, колег, соціального середовища, у масовій свідомості, враження, яке людина справляє на оточуючих, це цілісне уявлення, формалізоване в уявленнях людей. При формуванні іміджу вчителя реальні якості тісно переплітаються з тими, які йому приписує оточення. Імідж для вчителя являється життєво важливою складовою його професіоналізму Імідж будь-якого фахівця, а особливо педагога, повинен відповідати вимогам часу і суспільства.

Список використаних джерел

1. Anh Tho To. Perceiving Facebook as a job searching tool and maintaining a career-oriented online image. 2022. URL: https://pjms.zim.pcz.pl/api/files/view/1898457.pdf.

2. Mynbayeva A., Yessenova K. Distinguishing Features of Teacher Image and Faculty Member's Image: Comparative Study. *International Review of Management and Marketing.* 2016. № 6. С. 110–117.

3. Parnell, W. Image of the Teacher in Educational Leadership. *International Journal of Educational Leade rship Preparation*. 2010. URL: http://cnx.org/content/m34806/1.2.

4. Ісаченко В. П., Левченко Н. В. Професійні вимоги до іміджу соціального працівника. *Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки*. 2017. Вип. 80 (2). С. 233–237. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_80%282%29__49.

5. Ніколаєску І. Особливості професійного іміджу викладача-андрагога в системі післядипломної освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2012. Вип. 25. С. 142–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2012_25_47.

6. Сперанська-Скарга М. А. Педагогічні умови формування професійно-педагогічного іміджу майбутнього вчителя-філолога в позанавчальній діяльності. *Науковий вісник Донбасу*. 2010. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2010_1_12.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ ЖІНОЧОГО ЛІДЕРСТВА

Василик Олександра Миколаївна,
аспірантка кафедри соціальна психологія

Ключові слова: менеджмент, лідерство, жіноче лідерство, управління, організаційна психологія

Вступ. Аналіз організаційних змін, які відбулися за останні 20 років вказують на зниження рівня ієрархічності та підвищення рівня командно-орієнтованості. Зокрема, варто відзначити серйозні зміни організаційних структур, які стають плоскішими, більш матричними, складнішими та більш залежними від гендерної різноманітності й орієнтовані на команду, яка зможе забезпечити досягнення високих результатів. При цьому академічне середовище наводить все більшу кількість аргументів на користь жіночого стилю лідерства у сучасних умовах, оскільки він більше відповідає парадигмі лідерства 21-го століття, яке фокусується на командах і їх розвитку. Останні наукові дослідження проливають більше світла на чинники, які впливають на зайняття жінками керівних посад. Водночас залишаються відкритими питання факторів ефективності жіночого лідерства, що й виступає предметом нашого дослідження.

Отже, **мета** наукової розвідки: теоретичний аналіз феномену жіночого лідерства, зокрема, виокремлення факторів його ефективності у період соціальних криз.

Матеріали та методи. Для її досягнення проведено огляд і аналіз наукових праць, які присвячені проблемі жіночого лідерства і опубліковані протягом останніх 5 років українськими та зарубіжними вченими. Ключові ідеї дослідників узагальнено та систематизовано. У результаті проведеного теоретичного дослідження виокремлено провідні теоретичні підходи до вивчення жіночого лідерства, а також підсумовано його переваги.

Результати та обговорення. Справедливо зауважити, що за кордоном дослідження психології жіночого лідерства має майже тридцятирічну історію. За цей час були створені моделі жіночого кар'єрного розвитку (Астін, Фармер, Бетз, Фітжеральд). Проаналізовано бар'єри, що перешкоджають успішній кар'єрі жінок (Хорнер, Піел, Епштеін), а також вивчені психологічні особливості жінок, що вибудовують кар'єру (Мюнлей, Гудел, Холл, Рітчі, Богем, Стард). Здійснено ґрунтовний аналіз стилів жіночого керівництва (Розенер, Інстон, Регінс). Серед українських вчених особливу увагу досліджуваній проблематиці приділяли Бондаренко В.В., Гуменюк О.Г., Гура Т.В., Заграй Л.Д., Кікінеджі О.М., Книш А.Є., Романовський О.Г., Трофименко Л. С. Савелюк Н.М., Мороз Л. І. Водночас питання феномену жіночого лідерства у кризові періоди та його переваги залишаються маловивченими.

Зміни в управлінських ролях і збільшення кількості жінок на керівних посадах актуалізують фундаментальні питання щодо психологічних особливостей їхнього підходу до управління та сприйняття жіночого лідерства. Зокрема, важливі параметри лідерства, виявлені в найбільш ранніх дослідженнях, сприяють розумінню того, як жінки керують сьогодні. При цьому новіші дослідження показують, що жінки більше, ніж чоловіки, лідирують у аспекті

залучення до діяльності та формування прихильності до організації, що свідчить не лише про те, що жінки ведуть працівників за собою по-іншому, але й про вищі показники ефективності управління.

Інша відмінність у жіночому та чоловічому лідерстві простежується у ролях, які вони відіграють у соціальних групах всередині організацій. Відтак, результати емпіричних досліджень вказують на те, що чоловіки, як правило, сильніше зосереджені на завершенні поставленого перед групою завдання, тоді як жінки витрачають більше часу на почуття та емоційні потреби членів групи [3]. Кілька наукових розвідок показують, що жінки сильніше орієнтовані на почуття ніж на завдання у порівнянні з лідерами-чоловіками, [4; 5]. Також, вони забезпечують вищий рівень емоційної підтримки співробітників, мотивують та надихають їх на досягнення поставлених цілей без застосування примусу та авторитарного стилю управління, що визнаний багатьма вченими як менш ефективний у сучасних реаліях [2].

Зовсім недавно вчені звернули увагу на те, що жінки та чоловіки відрізняються використанням трансформаційних стилів лідерства. Трансформаційні лідери надихають, мотивують та розвивають своїх послідовників, і їх часто порівнюють із транзакційними лідерами, які мотивують послідовників через систему стимулів на основі винагороди [1; 3]. Відтак, емпіричні дослідження підтвердили, що жінки схильні частіше використовувати трансформаційний стиль лідерства, ніж чоловіки. При цьому, жінки-лідери, як правило, більш трансформаційні, ніж чоловіки-лідери, а чоловіки-лідери, як правило, більше трансак-

ційні, ніж жінки-лідери [4]. Важливо, що окремий мета-аналіз 87 досліджень, проведений Піколо, показав позитивний зв'язок між ефективністю та трансформаційним лідерством [2]. Разом ці результати свідчать про жіночу перевагу на керівних та лідерських позиціях у тому, що вони, як правило, використовують стиль лідерства пов'язаний з більшою ефективністю виконання уп-равлінських функцій та досягнення цілей діяльності організації. Варто зазначити, що дані показники досягаються за рахунок високого рівня демократичності у процесі управління та прийняття управлінських рішень, а також сприяння розвитку співробітників і послідовників, що зумовлює підвищення їхньої професійної компетентності, гнучкості, здатності до адаптації в умовах кризової ситуації. Звідси випливає, що підопічні жінок-лідерів більш підготовлені до викликів сучасності, схильні проявляти творчий підхід до пошуку шляхів вирішення складних завдань, оскільки відчувають більше свободи у своїх діях ніж підопічні чоловіків-лідерів, яких здебільшого мотивують за допомогою системи винагород за певні досягнення без акценту на можливостях для особистісного зростання у процесі їх виконання.

Висновки. Отже, можна зробити висновок про вплив схильності жінок сильніше слідувати соціальним цінностям на їх лідерську поведінку. Відтак, вони надають перевагу трансформаційному стилю лідерства, що фокусується на створенні умов для розвитку та зростання їх послідовників, мотивуванні їх до самостійного вирішення поточних проблем і виконання поставлених завдань шляхом використання своїх сильних сторін і здібностей. Звідси випливає висновок про те, що працівники та послідовники жінок-лідерів, завдяки постійному розвитку та відчуттю підтримки зі сторони керівника, більше готові до ефективної діяльності у період криз і соціальних потрясінь.

Список використаних джерел

1. Bhattacharya S., Mohapatra S., Bhattacharya S. Women advancing to leadership positions: A qualitative study of women leaders in IT and ITES sector in India. South Asian Journal of Human Resources Management, 5(2), 2018, pp. 150–172. https://doi.org/10.1177%2F2322093718782756

2. Bhatti A., Ali R. Women constructing leadership identities in academia: Intersection of gender and culture. Issues in Educational Research, 31(1), 2021, pp. 1–18. https://search.informit.org/doi/10.3316/informit.748616904401492

3. Chen J., Houser D. When are women willing to lead? The effect of team gender composition and gendered tasks. The Leadership Quarterly, 30(6), 2019, pp. 1–16, https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2019.101340

4. Hoyt, Crystal L., «Social Psychological Approaches to Women and Leadership Theory». In Handbook of Research on Gender and Leadership, edited by Susan R. Madsen. Cheltenham: Edward Elgar Publishing. 2017, pp. 85–99.

5. Kulkarni, A., & Mishra, M. Aspects of Women's Leadership in the Organisation: Systematic Literature Review. South Asian Journal of Human Resources Management, 9(1), 2022. pp. 9–32. https://doi.org/10.1177/23220937211056139

ПСИХОСОЦІАЛЬНІ ФАКТОРИ, ЩО СПРИЯЮТЬ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Готич Вікторія Олександрівна,ка
аспірантка кафедри соціальної психології,
методистка факультету психології

Психологічна стійкість визначається, як психосоціальна конструкція, що описується як адаптивні характеристики індивіда, щоб справлятися з негараздами та відновлюватися після них, а іноді навіть процвітати після них.

Розуміння факторів психологічної стійкості може допомогти підвищити стійкість людей до того, як вони навіть зіткнуться з травмою, може інформувати про стратегії психосоціального втручання для лікування тих, хто пережив травму, і може допомогти у розвитку стійких спільнот.

Психосоціальні фактори, пов'язані зі стійкістю, включають оптимізм, когнітивну гнучкість, активні навички подолання, підтримку соціальної мережі підтримки, увагу до свого фізичного благополуччя та прийняття особистого морального компасу.

Одним із факторів, який містить переважно когнітивні елементи, є оптимізм. Оптимізм означає збереження позитивних очікувань щодо важливих майбутніх результатів (Carver, Scheier, & Segerstrom, 2010). Оптимізм концептуалізували як вимір особистості, припускаючи, що це, швидше за все, риса, ніж характеристика стану, хоча можна спостерігати, як ступінь оптимізму людини змінюється з часом або в різних ситуаціях. У дослідженнях оптимізм асоціювався з психосоціальним благополуччям тих, хто довго пережив рак молочної залози (Carver et al., 2005), з психологічною адаптацією під час зміни життя (Brissette, Scheier, & Різьбяр, 2002), а також з нижчими рівнями посттравматичних симптомів після переживання смертоносного землетрусу (Ahmad et al., 2010). Що стосується стійкості перед лицем лиха чи травми, то збереження оптимізму щодо майбутнього під час страждань у сьогоденні може зміцнити дух і надати витривалості, щоб витримати.

Ще один важливий фактор стійкості, когнітивна гнучкість, яка стосується здатності переоцінити своє сприйняття та досвід травматичної ситуації замість того, щоб бути жорстким у своєму сприйнятті. Переоцінка також може передбачати спробу знайти сенс і позитивні результати, а також усвідомлення негативних і болісних наслідків. Травматичний досвід може бути переоцінений, змінюючи сприйману цінність і значущість події. Якщо людина навчиться переосмислювати свої думки про травматичну подію, асимілювати ці думки у своїх спогадах і переконаннях про цю подію, вона зможе прийняти її та, зрештою, одужати. Прийняття та асиміляція травматичного досвіду у своєму життєвому наративі передбачає визнання того, що досвід стресу чи навіть травми, може надати можливості для зростання.

Разом оптимізм і когнітивна гнучкість дозволяють людині зберігати віру в те, що вона переможе або виживе, незважаючи на наявні труднощі, і в той же

час протистояти жорстоким фактам поточної реальності та приймати їх. Зараз це відоме як парадокс Стокдейла (Коллінз, 2014).

Активні навички подолання, як фактор сприяння стійкості, включають когнітивні та поведінкові компоненти. Стійкі люди використовують активні, а не пасивні навички подолання – вони діють і створюють власну стійкість. Когнітивний компонент включає уважність до своїх думок в ситуації, в яких вони опинилися, і активну мінімізацію оцінки загрози (але не заперечення загрози), щоб не бути поглиненим страхом. У той же час спроби створити позитивні твердження про себе та свою ситуацію, а також активні спроби шукати допомоги та підтримки інших містять поведінковий або орієнтований на дію компонент. Це також пов'язано з іншим важливим фактором для сприяння стійкості, створення та плекання мережі соціальної підтримки. Дуже небагато можуть «пройти самі», і співбесіди зі стійкими людьми часто дають визнання неоціненної соціальної підтримки. Значну емоційну силу отримують тісні стосунки з людьми і навіть організаціями (Pietrzak & Southwick, 2011).

Крім того, деякі дослідження показали, що наявність соціальної підтримки може позитивно впливати на власне мислення про себе та свій світ, захищаючи від безнадії та негативних психологічних наслідків травми (Panzarella, Alloy, & Whitehouse, 2006).

Фізична активність є ще одним чинником, який має переважно поведінковий характер. Догляд за власним фізичним благополуччям до, під час і після зіткнення зі стресом або травмою може сприяти стійкості. Фізичні вправи покращують фізичну витривалість, що саме по собі може збільшити шанси вижити в певних травматичних ситуаціях. Разом із позитивним впливом на настрій і самооцінку фізичні вправи (Scully, Kremer, Meade, Graham, & Dudgeon, 1998), пам'ятаючи про свою фізичну витривалість під час травматичної ситуації, це може сприяти психічній стійкості, щоб терпіти та виживати.

Психосоціальний фактор, який включає когнітивні, поведінкові та екзистенціальні фактори, охоплює особистий моральний компас. Когнітивний компонент особистого морального компасу включає розвиток і дотримання набору основних переконань, які є позитивними щодо себе та своєї ролі в світі, і які мало що може зруйнувати.

Дослідження теорії безнадійності при депресії показали, що безнадійність і депресія можуть виникати внаслідок підтримки негативних основних переконань щодо стабільності (зберігається протягом тривалого часу), глобальності (пронизує різні сфери життя) та внутрішньої приналежності (щодо власних особистих характеристик) негативні життєві події, з якими вони стикаються (Alloy, Just, & Panzarella, 1997).

Отже, позитивна або альтруїстична поведінка по відношенню до інших може призвести до позитивних основних переконань. Таким чином, альтруїзм є важливим поведінковим компонентом розвитку та прийняття особистого морального компасу, і, насправді, альтруїзм тісно пов'язаний зі стійкістю дітей і дорослих (Leontopoulou, 2010; Southwick, Vythilingam, & Charney, 2005). Альтруїстична поведінка або інша поведінка, яка дає відчуття спільності та зв'язку, також може сприяти усвідомленню сенсу та мети життя, що є екзистенціальними компонентами прийняття особистого морального компасу.

Для багатьох віра в поєднанні з релігією чи духовністю також є важливою екзистенційною складовою особистого морального компасу. Релігія та духовність можуть надати людям можливість поставити та отримати певне розуміння питань про життя та особисте значення, коли вони стикаються з травматичними ситуаціями. Це може допомогти в побудові особистих наративів із залученням здорових перспектив травматичних ситуацій і, відповідно, сприяти стійкості перед обличчям травми. Багато досліджень досліджували зв'язок між релігійною активністю та психічним здоров'ям. Позитивне релігійне подолання асоціюється з кращими фізичними та психічними результатами у відповідь на ряд ситуацій, у тих, хто пережив катастрофу (наприклад, люди, які постраждали від великомасштабних повеней; Smith, Pargament, Brant, & Oliver, 2000) пацієнтам із захворюваннями (Pargament, Koenig, Tarakeshwar, & Hahn, 2004).

Список використаних джерел

1. Alloy L. B., Just N., Panzarella C. Attributional style, daily life events, and hopelessness depression: Subtype validation by prospective variability and specificity of symptoms. *Cognitive Therapy and Research*. 1997; 21: 321–344.

2. Ano G. G., Vasconcelles E. B. Religious coping and psychological adjustment to stress: A meta-analysis. *Journal of Clinical Psychology*. 2005; 61: 461–480.

3. Breslau N., Kessler R. C., Chilcoat H. D., Schultz L. R., Davis G. C., Andreski P. Trauma and posttraumatic stress disorder in the community: The 1996 Detroit Area Survey of Trauma. *Archives of General Psychiatry*. 1998; 55: 626–632.

4. Brissette I., Scheier M. F., Carver C. S. The role of optimism and social network development, coping, and psychological adjustment during a life transition. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2002; 82: 102–111.

5. Charney D. S. Psychobiological mechanisms of resilience and vulnerability: Implications for successful adaptation to extreme stress. *American Journal of Psychiatry*. 2004; 161: 195–216.

6. Connor K. M., Davidson J. R. T. Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC). Depression and Anxiety. 2003; 18: 76–82.

ОГЛЯД ПОРТУГАЛЬСЬКОГО ПІДРУЧНИКА З ФІЛОСОФІЇ

Даниляк Ростислав Петрович,
доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства

Вітчизняні дослідники склали собі уявлення про особливості викладання філософії в освітніх системах країн, що колись входили до єдиного геополітичного простору разом із Україною. На думку автора, корисним може виявитися огляд підручника, типового для культурно-освітнього середовища Західної демократії, суттєво віддаленої від України географічно, ментально та мовно. Тому для огляду обрано підручник з філософії, який пропонується для використання студентам Португалії, а саме «Філософія. Вступ до дисциплін», написаний колективом авторів за загальною редакцією Педру Галвао [2].

Варто почати огляд з двох загальних зауважень.

По-перше, португальська система освіти має тривалу традицію викладання філософії на доуніверситетському рівні. Предмет тривалий час був частиною навчальних програм обов'язкової середньої освіти (ensino secundário), а в другій половині XX століття став та донедавна залишався базовою дисципліною, що забезпечувала доступ до вищої освіти [1, с. 729–730]. Тобто, значна частина молодих людей отримують уявлення про філософію, навчаючись у базовій середній школі.

По-друге, в Португалії присутня частка перекладної загальної літератури для ознайомлення зі змістом філософських проблем. З цього можна зробити висновок, що тематика та зміст філософських студій англомовного світу не тільки не суперечить розумінню філософії в Португалії, але й формує його.

Обидва згадані моменти знаходять свій вияв у розглянутому підручнику.

Структурно він складається з одинадцяти частин, які відповідають найменуванням філософських дисциплін або розділів філософського знання: логіка, метафізика, епістемологія, етика, політична філософія, філософія релігії, філософія науки, філософія мови, філософія свідомості (Filosofia da mente), філософія діяльності (Filosofia da acção), естетика та філософія мистецтва. В передмові редактор П. Галвао зазначає, що згадані розділи відтворюють концептуальну мапу філософії, яка охоплює не тільки головні дисципліни, але також більш спеціалізовані області знання [див. 2, 5].

Звернімо увагу на кілька моментів.

Не всі найменування мають відповідники у прийнятій в Україні структурі філософського знання. Найбільшою мірою це стосується «Філософії діяльності» та «Філософії свідомості», які є звичними назвами для широкого кола досліджень, заангажованих, зокрема, в аналітичній традиції.

По-друге, відсутній блок «Історія філософії», без якого годі уявити будь-який вітчизняний підручник з академічної філософії.

По-третє, наше уявлення про «головні дисципліни», очевидно, відрізняється від розуміння важливості того чи іншого розділу філософського знання португальськими авторами. Йде мова про те, що в підручнику не розглядається проблематика філософської антропології чи соціальної філософії, яку не можуть оминути автори українських навчальних видань.

Змістовне наповнення підручника свідчить, що навіть відносно лаконічний виклад дисциплін (кожен із розділів займає близько тридцяти-сорока сторінок) вимагає від читача достатнього рівня попередніх знань. Тобто, попри присутню в найменуванні вказівку на пропедевтичний характер, підручник важко назвати працею для початківців. Це помітно відразу ж у змісті першої частини, де виклад логіки не обмежується традиційною формальною, але багато уваги присвячено класичній символічній (логіці предикатів та пропозиційній) та навіть модальним логікам. Також суттєві за змістом та обсягом частини інших розділів викладені із залученням логічного апарату та формалізованої мови.

З цього можна зробити висновок, що автори підручника розраховують на достатній рівень підготовки читача-випускника базової середньої школи.

Також зміст розділів та, особливо, списки рекомендованої літератури в кожному з них, свідчать про суттєву залежність розуміння філософії португальськими авторами від концептуальних схем, притаманних англомовній дослідницькій традиції.

У зв'язку з цим відзначимо два моменти.

З формального боку, у згаданих списках літератури присутні лише поодинокі португальські джерела. Абсолютна більшість праць є англомовними працями, випущеними відомими у Великобританії та США центрами навчально-наукової публікаційної активності.

Зі змістовного боку, концепції та персони, що розглядаються у підручнику, рідко пов'язані з так званою «континентальною філософією». Часто імена видатних європейських філософів, які ми очікуємо побачити, маючи досвід роботи з вітчизняною навчальною літературою, тут відсутні. Зокрема, немає згадок про Едмунда Гусерля чи Мартіна Гайдеггера. Інші ж згадуються в дуже вузькому контексті. Характерний приклад стосується особи Фрідріха Ніцше. Імені німецького філософа немає в тексті жодного з розділів, а його вплив на світову філософію фіксується тільки у вигляді «натяку» на «постніцшеанський моральний словник» у розділі «Філософія діяльності» [2, с. 377] чи «телеологічну концепцію [справедливості] ніцшеанського типу» в огляді «Політичної філософії» [2, с. 177].

Таким чином, філософія в згаданому підручнику викладається як теоретична дисципліна з високим ступенем абстрагування, що потребує попередньої підготовки. Найменування та зміст розділів демонструють суттєву залежність від розуміння предмету філософії в англомовній традиції.

Список використаних джерел

1. Manso A. A Disciplina de Filosofia no Atual Contexto Curricular do Ensino Secundário em Portugal. *Currículo na Contemporaneidade: Internacionalização e Contextos Locais*. Santo Tirso: Instituto de Educação – Universidade do Minho, 2014. P. 728–732.

2. Filosofia. Uma Introdução por Disciplinas / Pedro Galvão [et al.]. Lisboa: Edições 70, 2012. 446 p.

ПОТЕНЦІАЛ АРТ-ТЕРАПІЇ У ЗБЕРЕЖЕННІ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ

Дзюбинська Марія Ярославівна,
асистентка кафедри психології розвитку

Актуальність проблеми збереження психічного здоров'я дітей та підлітків зумовлена реаліями життя. В сучасних умовах нестабільності повсякденного життя, складно підтримувати високий рівень суб'єктивного благополуччя. Одним із ефективних методів для зміцнення психічного здоров'я є використання арт-терапії.

На сьогоднішній день існує багато наукових точок зору з приводу дефініції арт-терапії. Американська асоціації арт-терапії, розглядає дане поняття як професію психічного здоров'я, яка використовує творчий процес для поліпшення фізичного, психічного та емоційного благополуччя людей різного віку [2].

Арт-терапія ефективна для людей будь-якого віку, тим не менш, вона особливо корисна для дітей та підлітків завдяки здатності мистецтва передавати думки та почуття без складних вербальних описів. Основні принципи арт-терапії для дітей і підлітків полягають у тому, що створення візуальних образів є важливим аспектом природного емоційного та соціального процесу навчання.

Потенціал арт-терапії полягає в можливості впоратися з надзвичайними переживаннями шляхом визначення почуттів невербально. Символічна мова дає можливість особистості більш конструктивно проявляти свої емоції, переживання, по-новому бачити проблемні і конфліктні ситуації, і завдяки цьому – шляхом включення механізмів саморегуляції самостійно знаходити конструктивні шляхи до їх вирішення й подолання [1].

Арт-терапія, як експрес-терапія, має багато переваг, таких як заохочення до спілкування та вираження емоцій, сприяння емоційному катарсису та переживання позитивних емоцій, підвищення позитивної поведінки, покращення якості життя та самооцінки [4].

Діти та підлітки часто сприймають арт-терапію як спосіб лікування, який не становить загрози. Твори мистецтва, які вони створюють, допомагають психологу краще зрозуміти їхні проблеми та життєві обставини, особливо ті ситуації, про які соромно говорити. Творчий процес допомагає їм розвинути розуміння власного внутрішнього голосу, встановити ідентичність, перевірити цінності, поставити під сумнів авторитети та будувати плани на майбутнє.

Розвиток навичок вільного самовираження у дітей та підлітків веде до того, що вони починають свідомо і активно сприймати себе та інших, відкривають здатність щось міняти в собі, змінювати щось у світі, а не тільки пристосовуватися до нього. Таким чином, арт-терапія – це не стільки лікування, скільки розвиток у людини властивої їй креативності, гармонізації та розвитку особистості, що допомагає при вирішенні проблем [3].

Отже, арт-терапія є ефективним інструментом у збереженні психічного здоров'я дітей та підлітків. Вона дозволяє використовувати творчість як засіб вираження і розуміння своїх емоцій та думок. Завдяки арт-терапії діти та підлітки можуть розвивати свій потенціал, підвищувати самооцінку, знижувати рівень стресу та тривоги, а також зміцнювати соціальні навички.

Список використаних джерел

1. Бабій І. В. Теорія і практика арт-терапії : навчально-методичний комплекс. Умань : Алмі, 2014. 75 с.

2. Вознесенська О. Л. Арт-терапія як засіб психосоціального відновлення особистості. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки* : зб. наук. пр. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2015. № 3 (29). С. 40–47.

3. Подкоритова Л. Багатовимірність арт-терапії як професійного буття психолога. *Простір арт-терапії* : зб. наук. ст. / УМО, 2010, ГО «Арт-тера-

певтична асоціація»; редкол.: Лушин П.В., Чуприков А.П. та ін. Київ : Золоті ворота, 2011. Вип. 2 (10). С. 15–23.

4. Kaimal, G.; Jones, J.P.; Dieterich-Hartwell, R.; Acharya, B.; Wang, X. Evaluation of long-and short-term art therapy interventions in an integrative care setting for military service members with post-traumatic stress and traumatic brain injury. Arts Psychother. 2019, 62, 28–36.

ВПЛИВ ДЕСТРУКЦІЇ НА ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кушнікова Світлана Вікторівна,
аспірантка кафедри соціальної психології

У психологічній літературі, психологічне благополуччя особистості – це динамічна характеристика особистості, в яку входять суб'єктивні та психологічні складові, які, своєю чергою, пов'язані з адаптивною поведінкою [1]. Український дослідник П. Фесенко, визначає психологічне благополуччя як деяку системну якість людини, основою якої є психологічне, психосоматичне та психічне здоров'я [2].

Психологічне благополуччя є: динамічною характеристикою особистості, включає в себе психологічні складові й пов'язане з адаптивною поведінкою [3]; інтегральним феноменом, яке характеризує позитивне функціонування людини та носить суб'єктивний характер відчуття задоволеності життям, високої інтегрованості тощо [4].

Українська дослідниця Т. Данильченко [5], в своїй монографії «Суб'єктивне соціальне благополуччя: психологічний вимір» пояснює благополуччя через протистояння людини та її існування до існуючих соціальних норм, які є загальноприйнятими. Дослідниця робить акцент на одному із факторів впливу на відчуття благополуччя – соціальному. Важливо вказати на те, що як в самому психологічному благополуччі, так і у його складових, виділяють два важливі компоненти: когнітивний та емоційний. Отже, психологічне благополуччя – це сукупність певних психологічних характеристик людини, які дають можливість їй адекватно адаптуватися до викликів, які обумовлені чинниками, що забезпечують позитивне як реагування так і функціонуванняособистості.

Сьогодення визначає актуальне питання про те, як збройні конфлікти та війни впливають на психологічний стан людей. Нині наша незалежна держава знаходиться в стані не просто збройного конфлікту, а повномасштабної війни, яку розпочала країна-терорист росія. Від цієї війни страждають люди різних категорій, в тому числі і вчителі. Тому важливо зрозуміти, який вплив має воєнний стан на психіку вчителя і як потрібно відновлюватися.

Насамперед, слід згадати про те, які складові психологічного благополуччя виділяє К. Ріфф[6]: автономія, управління оточуючим середовищем, позитивні стосунки з оточуючими, наявність мети у житті, особистісне зростання, самоприйняття. Виділяється 6 критеріїв, які є доказом того, що людина відчуває психологічне благополуччя тоді, коли ці складові задовольняються. Розгля-

немо, як ці складові психологічного благополуччя задовольняються в умовах війни та обмежень, які існують під час воєнного стану.

1. *Автономія.* Звісно вона задовольняється, але не в повній мірі, бо вчителю складно протистояти соціальному тиску в тому об'ємі, який є під час війни і воєнного стану. Обмеження це теж тиск. Людям, які пережили і продовжують переживати психотравми дуже важко контролювати і керувати своєю поведінкою. Коли на вчителя впливають стрес-фактори, то відбуваються зміни у емоційно-вольовій сфері, а це негативно впливає на його психіку.

2.*Управління оточуючим середовищем*. Ця складова в таких важких умовах не задовольняється повністю. Людина, перебуваючи під постійними артобстрілами, масованими ракетними ударами, знаходячись в укриттях, щоб зберегти власне життя, не може задовольнити цей компонент, а значить не може контролювати оточуюче середовище. Важливо, щоб вчитель під час знаходження в укриттях разом з учнями, дітьми міг би їх заспокоїти і підтримати.

3. *Позитивні відносини з оточуючими*. Сьогодні вчитель не спроможний налаштувати позитивні відносини з іншими і цьому є причини: втрачено зв'язок з родичами, які проживають на території країни-агресорки, країни-терористки і немає бажання їх відновлювати; якщо хтось із чоловіків, синів, родичів знаходиться в полоні, чи в госпіталі на лікуванні, або загинули, захищаючи державу, то вчитель стомлюється від постійного співчуття, від вторинної травматизації [7], бо в них немає ні сил, ні бажання, аби спілкуватися з оточуючими без нагальної на то необхідності.

4. *Наявність мети у житті*. В період війни мета одна – вижити. Зрештою, наступає такий момент, коли виникає треба у знаходженні мети. Так з'являються вчителі-волонтери і мобілізують всі свої сили на те, щоб допомогти і переселенцям, і ЗСУ. На початку війни було складно усвідомити, що відбувається, а тому складно планувати майбутнє. Зараз все більше чутно, як випускники ліцеїв, гімназій озвучують свої плани про вступ; вчителі вже планують, що зроблять в першу чергу в мирний час.

5. *Особистісне зростання*. Це власне прагнення до розвитку, саморозвитку, розуміння значимості власного прогресу. Нині вчителі активно проходять різні курси підвищення кваліфікації, проходять міжнародні стажування, є активними учасниками міжнародних поєктів і навіть, відвідують театри і виставки. Це є підтвердженням того, як реалізується саме ця складова психологічного благополуччя. Особливий вплив на бажання власного зростання (посттравматичний ріст) під час війни або воєнного стану, мають позитивні зміни, які відбуваються з людиною після перенесеної травми, після пережитих травмуючих подій.

6. *Самоприйняття*. К. Ріфф пояснює цю складову як усвідомлення всіх сторін своєї особистості, їх прийняття, позитивну оцінку себе та свого життя Коли на вчителя чиниться тиск, то складно оцінювати своє життя позитивно.

Отже, висновок наступний. Війна та воєнний стан впливають деструктивно на вчителя. Таким чином, психологічне благополуччя особистості можна визначити як динамічну характеристику, що являє собою сукупність певних психологічних характеристик людини, які дозволяють їй адекватно адаптуватися до подій, а ці події обумовлені чинниками, які забезпечують її позитивне

функціонування. Тому важлива психологічна допомога і підтримка сучасному вчителю, який працює в надзвичайних умовах.

Психологічна допомога має бути на актуалізацію внутрішнього потенціалу вчителя, а значить її результатом може бути поліпшення психічного та психологічного благополуччя, що тим самим позитивно впливатиме і на психічне здоров'я. Арт-терапія – один із видів психотерапії та психокорекції. Цей метод звертається до внутрішніх ресурсів людині, які можуть допомогти їй самозцілитися і котрі, власне, пов'язані з творчими можливостями людини [8]. Результатом впровадження та використання методів та технік, може бути підвищення рівня психологічного благополуччя вчителя, зняття напруги, розвиток вміння розпізнавати власні емоці і вміти ними керувати.

Список використаної літератури

1. Каргіна Н. Теоретичні аспекти психологічного благополуччя в екзистенційному розумінні. *Психологічні перспективи.* 2019. Вип. 33. С, 127- 138. DOI: https://doi.org/10.29038/2227–1376–2019–33–127–138 (дата звернення: 20.03.2023).
2. Кашлюк Ю. Основні чинники, які впливають на психологічне благополуччя особистості. *Проблеми сучасної психології* : зб. наукових праць. 2016. 34. DOI: https://doi.org/10.32626/2227–6246.2016–34.%p (дата звернення: 25.04.2023).
3. Каргіна Н. В. Основні підходи до вивчення психологічного благополуччя особистості: теоретичний аспект. *Наука і освіта* : наук.-практ. журнал. 2015. № 3. С.48–55
4. Ярослав Л. О. Психологічне благополуччя в контексті системи відносин. *Ракурси психологічного благополуччя особистості* : зб. тез доповідей Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Ніжин, 9 червня 2017). Ніжин, НДУ ім. М. Гоголя, 2017. С. 164–169.
5. Данильченко Т. В. Суб'єктивне соціальне благополуччя: психологічний вимір : монографія. Чернігів : Десна Поліграф, 2016. 543 с.
6. Carol Ryff's Model of Psychological Well-being The Six Criteria of Well-Being. Available at SSRN. URL: http://livingmeanings.com/six-criteria-well-ryffs-multidimensional-model/ (Last accessed: 18.04.2023).
7. Журавльова Н. Ю. Особливості вторинної травматизації у дружин ветеранів війни: орієнтири психологічної допомоги. *Актуальні проблеми психології :* зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Вип. 14. Т. 3 : Консультативна психологія і психотерапія. Київ, 2018. С. 124–153
8. Арт-терапія – що це таке в психології: види, техніки, методи і вправи URL: https://ango.org.ua/?p=17526 (дата звернення 21.04.2023).

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КРИЗИ У СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Петрук Надія Юріївна,
аспірантка кафедри соціальної психології

Дослідження життєвої кризи є дуже актуальним в наш час, оскільки багато людей зіштовхуються з цією проблемою на різних етапах свого життя. Сьогодні важливо розуміти, які чинники сприяють розвитку кризи, які наслідки вона може мати, які існують ефективні інтервенції для допомоги людям у складних життєвих ситуаціях. На нашу думку, дослідження поняття кризи необхідне саме для розробки ефективних інтервенцій, для того, щоб допомогти особистості ефективно, конструктивно переживати життєву кризу.

Криза – це тривалий внутрішній конфлікт, коли під загрозою опиняється проект майбутньої світобудови, життєвий план, задум. Тобто, коли частково, або повністю руйнуються життєвій досвід особи, який був отриманий до цього моменту життя, цінності, смисли, цілі, ідеали [1, с. 14]. У процесі переживання кризи людині необхідно перетворювати себе: змінювати уявлення про себе, про власну цінність, про своє призначення у світі, про сенс життя, цілі, а це є довготривалим та болісним процесом для індивіда. Процес переживання кризи значною мірою залежить від рівня усвідомленості особистості, її зрілості, вміння рефлексувати. Тобто, чи помічає особистість розгортання кризової ситуації, ускладнення у спілкуванні, тривожність та інше [1, с. 14]. Також, форма переживання кризи залежить від типу особистості (її ресурсів, досвіду), від конкретної життєвої ситуації.

Життєві кризи, відрізняються від складних життєвих ситуацій, тим, що переживаються як необхідність реконструювати ставлення до себе, до власного минулого, сьогодення та майбутнього; включаючи фундаментальні життєво значущі цінності та потреби людини. Криза супроводжується сильними емоційними переживаннями; дезорганізуючи життєдіяльність, вона приводить до необхідності переосмислювати своє життя [2].

Життєва криза – це загострення внутрішньоособистісних протиріч: між «реальним – Его» і «ідеальним – Его», між уявленнями про свій ресурсний потенціал, очікуваннями (суб'єктивними) інших людей і реальними обставинами, між уявленнями про людські цінності та неможливістю їх реалізації в сучасних реаліях. Фрустрація цілей, потреб, цінностей життя трансформується, через ці конфлікти, у внутрішній світ людини як суб'єктивно значущі психологічні проблеми. За умови достатнього рівня особистісних ресурсів для вирішення кризових ситуацій особистісні протиріччя можуть стати джерелом індивідуального розвитку, нових життєвих стратегій. Натомість неконструктивні стратегії життєвої кризи можуть призвести до широкого спектру психоемоційних розладів, психосоматичних захворювань, проявів соціальної дезадаптації [5, с. 361].

Життєва криза – це глибоке переживання людиною стану неможливості продовжувати звичне життя, що пов'язаний з необхідністю переоцінки життєвих цінностей, сенсу життя, зміною самосприйняття та знаходження прийнятного (не завжди конструктивного чи оптимального для людини) виходу із

кризової ситуації. Складна життєва ситуація виступає причиною кризи, після якої особистість не може реалізувати свій життєвий шлях звичним способом. Ця ситуація може бути зумовлена зовнішніми, або внутрішніми чинниками [3, с. 52]. Криза може викликати втрату соціальних стосунків і соціального статусу особистості, здатна загрожувати цілісності Я [3, с. 42].

Особливостями життєвої кризи також є: почуття неконтрольованості ситуації, відчуттів; несподіваність того, що порушує звичний хід життя; невизначеність майбутнього; пригніченість, страждання, поглинутість ситуацією, переживання горя, почуття втрати, небезпеки або приниження.

Існує безліч поділів життєвих криз на види за різними класифікаціями, обґрунтування та принципами. Зокрема виділяють нормативні та ненормативні кризи. Нормативна життєва криза – це життєва криза, яка виникає на певному етапі життя людини, коли вона стикається з очікуваними викликами і змінами, які пов'язані з її віком, розвитком і соціальним статусом. Ці кризи є природними і передбачуваними етапами розвитку і можуть відбуватися у будь-який період життя. Це такі кризи, як криза одного року життя, криза трьох років життя, криза семи років, кризи підлітково та юнацького періоду та інші. Ненормативна життєва криза – це ситуація, коли людина не може ефективно впоратися з важливою життєвою проблемою, і це призводить до значного ступеня стресу, неспокою і незадоволення. Ця криза може мати різні форми, такі як проблеми зі здоров'ям, втрата роботи, проблеми у відносинах, сімейні конфлікти, фінансові труднощі, травми або втрати близьких людей та інші.

Інша класифікація виділяє такі типи життєвих криз:

- криза розвитку – кризи нормального життя (події), кризи «втрати», які спричинюють переживання напруження, стресу;
- ситуативна криза – є результатом емоційно поглинаючих і раптових подій, при яких звичні способи справлятися з ними не діють;
- екзистенційна криза – пов'язана з самореалізацією, самоздійсненням, досягненням мети життя, підбиттям підсумку життя на певному його етапі. Може супроводжуватися смутком і переконаністю, що неможливо досягти поставлених раніше цілей [4].

Також існує поділ життєвих криз на нормальні та анормальні. Нормальна криза виникає при переході особи від одного вікового етапу до іншого. Аномальна криза виникає в складних життєвих умовах, коли людина переживає події, ситуації, що несподівано змінюють її долю [2, с. 92].

Критеріями класифікації криз можуть бути такі: рівень складності її переживання (слабкий, середній, важкий); тривалість: мікрокриза, середня (тижні – місяці), довготривала (більше місяця – роки); результат: конструктивна, деструктивна [3, с. 46].

Отже, після теоретичного аналізу наукових джерел можемо сказати, що немає єдиного визначення поняття «життєва криза», і у зв'язку з цим немає цілісного розуміння поняття. У свої дослідження ми будемо опиратися на обґрунтування кризи Т. Титаренко: життєва криза – це тривалий внутрішній конфлікт, коли під загрозою опиняється проект майбутньої світобудови, життєвий план, задум.

Сьогодні більше досліджень проводиться для дослідження нормальних криз, а саме таких, як криза дитинства, підліткового віку. Криза юнацького віку на сьогодні недостатньо вивчена. Саме тому перспективами нашого дослідження буде теоретичний та емпіричний аналіз проживання юнаками нормальної кризи, а також виникнення, інтенсивність, особливості переживання аномальних криз.

Список використаних джерел

1. Психолоія життєвої кризи / ред. Т. М. Титаренко. Київ : Аргопромвидав України, 1998. 348 с.
2. Титаренко Т. М. Життєві кризи: технології консультування. Перша частина. Київ : Главник, 2007. 144 с.
3. Чуйко Г. В., Комічрик М. І. Проблема життєвих криз особистості у психології. *Psychological journal*. 2019. №1 (21). С. 41–56. DOI (Article): https://doi.org/10.31108/1.2019.1.21.3.
4. MacDonald D.K. Crisis Theory and Types of Crisis [Електронний ресурс]. 2016. URL: http://dustinkmacdonald.com/crisis-theorytypes-crisis.
5. Trofaila N., Mateiko N., I. Melnyk Psychological Strategies for Overcoming the Life Crisis of the Individual in Postmodern Practical Psychology. *Brain broad research in artificial intelligence and neuroscience*. 2021. № 12(4). С. 358–373. URL: https://www.researchgate.net/deref/https%3A%2F%2Fdoi.org%2F10.18662%2Fbrain%2F12.4%2F255.

ЗАСТОСУВАННЯ ТРЕНІНГУ БАТЬКІВСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЛЯ СІМЕЙ, ЩО ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОЗНАКАМИ АУТИЗМУ

Федорів Анастасія Ярославівна,
аспірантка кафедри соціальної психології

Постановка проблеми та її актуальність. Проблема батьківської компетентності є дуже актуальною в сучасному світі. На жаль, багато батьків не мають достатніх знань та навичок у вихованні дітей, що може призвести до негативних наслідків для дитини та всієї родини. Низький рівень батьківської компетентності може вплинути на психологічний стан дітей, їхній розвиток, навчання та майбутнє. Якщо ж говорити про батьків, які виховують дітей з аутизмом, то перед ними ще стоять додаткові виклики пов’язані інтеграцією дитини в соціум, прицільним розвитком та особливістю взаємодії. Саме тому є необхідність розкриття теми проведення тренінгів для батьків, які мають дітей молодшого дошкільного віку з ознаками аутизму.

Метою дослідження було перевірити ефективність тренінгових втручань щодо розвитку батьківської компетентності сімей, що виховують дітей молодшого дошкільного віку з ознаками аутизму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Взаємодія батьків та дітей молодшого дошкільного віку з ознаками аутизму вимагає чимало зусиль та пильності у психологічному плані. Саме тому важливо вчасно скерувати свою увагу на розвиток батьківської компетентності, стресостійкості та резилієнтності, когнітивної гнучкості щодо способів вирішення труднощів і перешкод, які будуть стояти на шляху при досягненні цих цілей [5, с. 65].

У сучасних наукових джерелах знаходимо кілька ключових напрямків інтерпретації батьківської компетентності. Так, у педагогічному (андрогогічному) – це наявність знань, вмінь, навичок, необхідних для вирішення проблем, що виникають під час виконання батьківських функцій. У психологічному аспекті батьківська компетентність передбачає здатність використовувати наявні знання, вміння, навички для виконання функцій та отримання соціально схвального результату – вирішення тої чи іншої проблеми [6, с. 334]. Спробуємо проаналізувати особливості батьківської компетентності у випадках виховання дитини з аутизмом.

Так, Н.В. Базима зазначає, що у дітей з РАС спостерігається недостатність встановлення зорового контакту, концентрації та розподілу зорової уваги, неадекватна реакція на взаємозв'язок, відсутність зацікавлення до спостереження за діяльністю дорослих, дефіцит видозміни емоцій, інтонації залежно від мети комунікації. Це може викликати негативні реакції батьків, які є не готовими до подібного [1, с. 64].

Феномен «батьківської компетентності» не має наразі адаптованих і стандартизованих методів дослідження, тому нами був обраний метод анкетування батьків з розгорнутими відповідями [2, с. 28]. За результатами такого дослідження було визначено, що 80% батьків за власною суб'єктивною оцінкою вважають що не володіють необхідною батьківською компетентністю у взаємодії з дітьми, враховуючи їхні проблеми РАС. Головними реакціями у батьків на особливості поведінки своєї дитини з РАС є нерозуміння такої поведінки, злість, розпач, дратівливість, шок, емоційне напруження, тривожність, емоційне виснаження, емоційна дистанція, депресія, почуття вини та інші. Наслідками важкої поведінки дітей, зазвичай є проблема прийняття батьками дитини такою, як вона є, тому розвиток батьківської компетенції – перше завдання, які батьки мають собі ставити перед вихованням своїх дітей [3].

Тому після цього було проведено з ними тренінгові роботу, яка мала на меті підвищити батьківську компетентність стосовно своїх дітей з ознаками аутизму. Тренінг був розрахований на 10 зустрічей, де батьки вчилися взаємодіяти зі своїми дітьми. Кожна зустріч була тривалістю по 1 годині. Окрім психоедукаційної роботи були використані наступні вправи: «Валіза емоцій», методика «Сходинки для батьків», вправа «Емоції», вправа «Очищення від тривог», вправа «Вчимося бачити позитивні наміри дитини», тест «Сімейна соціограма», вправа «Зона відповідальності», вправа «Якісна похвала», вправа «Поставлені ярлики» та заключна вправа «Спільний малюнок» [4, с. 39].

За результатами проведених зустрічей батьки повторно пройшли анкетування, результати якого показали підвищення рівня батьківської компетентності в середньому на 34% , також батьки повідомили про відчутне зниження

рівня тривоги стосовно майбутнього своїх дітей та їх подальшої інтеграції у соціум.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Основними досягненнями при проведенні тренінгових занять для батьків, є розвиток їхньої компетентності стосовно своїх дітей з РАС та вдосконалення вмінь самоконтролю при ситуаціях, які можуть бути стресовими чи незрозумілими, викликаними поведінкою власних дітей. Оскільки, батьківська компетентність – це наявність знань, вмінь, навичок, необхідних для вирішення проблем, що виникають під час виконання батьківської функції, то з позиції особистісного підходу батьківська компетентність є інтегративною особистісною характеристикою батька або матері, яка ґрунтується на особистісній зрілості і батьківському потенціалі (А.С. Співаковська, Р.В. Овчарова). Саме тому застосування тренінгів під контролем спеціаліста є невід'ємною складовою для розвитку та вдосконалення батьківської компетентності, коли мова іде про їх дітей з РАС.

Перспективами подальшого вивчення вбачаємо розширення поняття батьківської компетентності та визначення більш точного у розумінні її складових стосовно дітей з РАС.

Список використаних джерел

1. Базима Н. В. Розвиток мовлення дітей з аутизмом : навч. посіб. Харків : Ранок, 2018. 144 с.
2. Освіта дітей з аутизмом: від міфу до реальності : навчально-наочний посіб. / уклад. Т. Скрипник. Київ : Гнозі, 2014. 64 с.
3. Піроженко Т. О. Психолого-педагогічне просвітництво дітей раннього та дошкільного віку. Наукова доповідь загальним зборам НАПН України 19 листопада 2021 р. *Вісник НАПН України*. 2021. № 3(2). URL: https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/224 (дата звереннння: 09.11.2022).
4. Розлади аутистичного спектра (розлади загального розвитку). Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої), третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги та медичної реабілітації. *Нейронews*. 2015. № 6 (71). С. 38–42.
5. Чорей Д. В., Романів О. П., Надь Б. Я. Особливості психоемоційної сфери батьків, що виховують дитину з розладами аутистичного спектру. *Україна. Здоров'я нації. Матеріали учасників конференції* 2018. № 3/1 (51). С. 64–65. ISSN 2077–6594.
6. Khvorova H. M. The content and levels of parental competence in correctional-pedagogical aspects. Actual problems of the correctional education: Ministry of Education and Science of Ukraine, National Pedagogical Drahomanov University, Kamyanets-Podilsky Ivan Ohyenko National University / ed. by V. M. Synjov, O.V. Havrilov. Issue 5. Kamyanets-Podilsky: *Medobory–2006*. 2015. P. 333–347.

ПРОБЛЕМА ВАЛОРИЗАЦІЇ ПАМ'ЯТІ В КОНТЕКСТІ РОЗУМІННЯ ІСТОРІЇ

Черняк Артур Анатолійович,
аспірант кафедри філософія,
соціологія та релігієзнавства

На сьогоднішній момент помітне значне зростання ролі пам'яті в досягнені істини про минуле: як на рівні історії, так і на менших рівнях. Наприклад, в деяких терапевтичних колах велику увагу приділяють пригадуванню травмуючих моментів для роботи з ними. Через активний розвиток медіа, пам'ять медіа-персон має величезний вплив на формування начебто історичного простору.

В чому ж спільність та відмінність між історією та пам'яттю? Ерік Гобсбаум зауважив про те, що історія розривається між зобов'язанням перед універсальним знанням про минуле з однієї сторони, та між зобов'язанням перед конкретними ідентичностями. І друге часто артикулює з питаннями пам'яті, через що виникає певна напруга між історією та пам'яттю. Напруга полягає в тому, що історія, з однієї сторони виявляє себе як псевдоісторичний вимір, який грубо обходить конкретні спогади, які мають емпіричну реальність, з іншої ж, пам'ять постає як невиміряний дискурс, достовірність якого виводиться із самої ж пам'яті [2].

Приклад ототожнення пам'яті з історією можна помітити в дискусіях істориків щодо визначення поняття «першоджерела». Відомо, що для першоджерела ключовим є відповідність джерела події, про яку вона говорить по часу, або безпосередньо через автентичний досвід тих, хто цю подію пережив. Наприклад, інтерв'ю з людьми, які пережили значну подію, через декілька років після самої події важко назвати першоджерелом, хоча б через властиве людям забування.

Однак, щоб переконатися, наскільки сильно забування впливає на відтворюваність моментів із пам'яті в цілісності, слід детальніше розглянути сам механізм забування. Один із підходів передбачає чіткі механізми, що сприяють забуванню. Деякі теорії говорять про процеси так званого активного забування. Наприклад, в клінічній психології Фройд стверджував, що спогади можна пригнічувати, щоб зменшити психологічний конфлікт. Сьогодні вважається, що подібне активне забування – це побічний ефект так званого гальмівного контролю. Говорячи про гальмівний контроль, це є можливість для людей перекривати сильні звичні реакції, коли вони стають невідповідними. Гальмівний контроль підтримує принаймні дві функції, які є важливі для спрямування поведінки: вибір та зупинку. При виборі, ми відбираємо одну відповідь, що відповідає нашим цілям від конкурентів, які змагаються за контроль над поведінкою (приклад про 2 версії 1 історії). Під час зупинки ми скасовуємо одну домінуючу відповідь [1].

Аллан Мегіл дійшов до висновку, що пам'ять з'являється там, де проблематизується ідентичність. Це значить, що коли цілісності людини загрожують якісь фізичні або психологічні фактори, вона звертається до пам'яті в одній із

двох причин: або ж для укріплення моментів із пам'яті задля укріплення власної ідентичності, або ж задля забування невідповідних моментів для уточнення ідентичності. Наприклад, Маргарет Сміт досліджувала ритуальне насильство над дітьми в США і у висновку отримала те, що першою реакцією травмованої таким чином дитини – є забування (заперечення) моментів насилля [2].

В філософії історії є два різних підходи щодо проблеми історії, яка розкривається в необхідному пошуку міри між необхідністю історії опиратись на конкретний досвід (ідентичності), та не перетворюватись на боротьбу за окремі ідентичності.

В першому підході (Пол Рікьор, Колінгвуд) говориться про минуле як фундаментально пізнаване. Це означає, що правдиву історію можна пізнавати, виключаючи конкретні ідентичності. Це розкрито в «Ідеї історії» Колінгвуда, де він в детективній манері аналізує складну ситуацію з шантажем і вбивством. В процесі розповіді, Колінгвуд, під час аналізу від лиця детектива, виключав всі травми, які стосувалися задіяних персон (тобто конкретні ідентичності) і все одно дійшов до розкриття причин злочину, завдяки історичному методу, точність якого уподібнює математиці.

В іншому ж підході (Серто, Вайт) говориться про минуле як фундаментально непізнаване. Вайт вводить термін історичного ноумену, як набору певних елементів, які ми здатні пізнати в історії, а які не здатні. І хоча він стверджує, що історія так чи інакше включає істину в тому, про що вона розказує, але через опосередкування суб'єктивності вона здатна розмивати конкретність істини. Як наприклад з тим же самим забуванням травмуючого спогаду [2].

Отже, в наш час збільшується усунення історії в користь пам'яті, або ж ототожнення історії та пам'яті, що ще гірше. Хоча, ризики валоризації пам'яті для історії прозорі – вони нерідко викривляють фактичне сприйняття актуальних історичних подій. Пам'ять є «Іншим» для історії, хоча постійно переслідує її.

Пам'ять – це образ минулого, сконструйований суб'єктивністю в сьогоденні. Вона й сама суб'єктивна, а також може бути ірраціональною, корисливою, непослідовною і оманливою. Пам'ять не може служити історичному минулому.

В свою чергу історія як дисципліна повинна бути об'єктивною, єдиною, упорядкованою та виправданою, що теж неможливо через залучення до суб'єктивності, які неможливо усунути.

Слід з великою обережністю відноситись до пережитого досвіду інших людей і не формувати власне розуміння минулого на цих спогадах.

Список використаних джерел

1. Anderson M. C., Weaver C. Inhibitory control over action and memory. *Encyclopedia of neuroscience.* 5th ed. 2009. P. 153–163.

2. Megill A. History, memory, identity. *History of the human sciences*. 1998. Vol. 11. № 3. P. 37–62.

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВ

КРЕАТИВНА ОСВІТА У МИСТЕЦТВІ

Білієнко Денис Олегович,
провідний концертмейстер
кафедри сценічного мистецтва і хореографії

Сьогодні перед викладачами закладів вищої освіти постає рад завдань: навчити студента за допомогою креативної методики навчання творити у будь-якому європейському стилі музики та створювати щось своє, індивідуальне, за допомогою творчого мислення, інтелекту та базису, здобутого у процесі навчання та практики; виховувати сучасних молодих виконавців шляхом використання європейських креативних методик; надати можливість виступів перед публікою та реалізувати себе як виконавця, артиста.

З допомогою цифрових трансформацій, шляхом обміну ідеями та, пропагуючи спільні проєкти, можемо творити та реалізовувати свої потреби у збагаченні музичного світу як в Україні, так і в Європі; поєднувати різні стилі музики і виконавців; шукати нове креативне звучання за допомогою цифрових обробок і мікс-технологій; розвивати демократію, пропагувати спільні цінності та громадянську активність шляхом наслідуванням світових трендів у сучасному європейському мистецтві.

Креативна мистецька освіта розв’яже проблематику застарілої системи навчання, яка сьогодні вичерпала себе. Тому у систему навчання студента мають бути включені інноваційні засоби подачі матеріалу, що базуються на реальних потребах сучасного мистецтва. Одним із засобів є обов’язкове включення у методику навчання практики, що пов’язана з цифровими трансформаціями.

Креативна освіта у мистецтві – це цікаве поєднання навчання з творчістю за системою навчання німецького композитора, музикознавця, педагога, члена Баварської академії мистецтв Карла Орфа, що адаптована до сучасних потреб музичної освіти.

Адаптована система навчання спонукає до імпровізації, пошуку цікавих звукових палітр, ритмів, гармоній, побудована на колективній роботі викладача та студентів. Використання народних інструментів та голосу у поєднанні з електронним саундом є не тільки цікавим, а й креативним. Підбір студентом ритмічної основи, шляхом застосування музичних цифрових програм із запису музики (Pro tools, Logic, Cubase), дають йому можливість експериментувати, шукати та швидше реалізовувати свої цілі, відчувати Groove. Тому важливим завданням педагога є ознайомлення студента із аудіо-рекордерами і навчання роботи з ними.

У нашій практичній діяльності ми це робимо, спираючись на досвід таких метрів як Dave Pensado Pensado’s Place is a Grammy Award-winning mix engineer; Bobby Owsinski is an American audio engineer, producer, musician, and author based in Los Angeles; Brian Lee Wite mixing a Hip-hop and R&B Song in Pro

Tools. Для ефективності та адаптації під сучасні реалії, впроваджуємо на заняттях доступну хореографію. Це допомагає працювати над характером твору і збуджує емоції, які є своєрідним джерелом енергії у виконанні і подачі твору з наснагою.

Завдання музичного виховання – стимулювати творчу фантазію, вміння імпровізувати, творити в процесі індивідуального і колективного музикування. Тому, важливу роль надаємо інтонуванню на гармонічній основі (акомпанемент) та застосуванню її на практиці. Для цього використовуємо хрестоматію Зої Барської «Гармонічне сольфеджіо на основі української народної пісні» [1] та навчально-методичний посібник Володимира Откидача, в якому зокрема звертається увага на сучасну інфраструктуру концертного виступу [2, с. 188–205.],

В результаті наших спостережень розподіляємо студентів на такі групи: 1) артисти, виконавці, які бачить себе на сцені; 2) менеджери та організатори пост продакшену, які хочуть просувати та реалізовувати проекти; 3) аранжувальники, композитори, які працюють над створенням музики; 4) педагоги, теоретики, музикознавці.

Наступний крок – створюємо творчий проєкт, в процесі реалізації якого:

1) забезпечуємо організацію та створення студентами і викладачами якісного музичного продакшену – зйомки кліпів, запис якісного аудіо, просування продукту у медіапростір, організація концертів, прийняття участі у різноманітних музичних заходах та фестивалях, організація конференцій, майстер-класів;

2) сприяємо розповсюдженню творів музичного мистецтва через радіотрансляцію та телебачення, прес-конференції, виступи на громадських заходах;

3) популяризуємо цифрові медіа-платформи (youtube, facebok, instagram, Spotify та інші);

4) здійснюємо вплив на місцеві засоби масової інформації;

5) спонукаємо студентів створити веб-сайт курсів, де буде запрошення для студентів, вчителів, творчої молоді та мистецької громади, фахівців-музикантів та усіх бажаючих. На сайті може бути представлена навчальна програма курсів, робочий план-презентація, створена на його основі, викладацький склад, розклад занять, аудиторії, де будуть відбуватися заняття.

Отож, використання креативних методик навчання у роботі зі студентською молоддю сприяє покращенню мистецької освіти в Україні, активному просуванню нашої країни в європейський культурно-освітній простір.

Список використаних джерел

1. Барська З. М. Гармонічне сольфеджіо на основі української музики : хрестоматія. Ч. 1 : Одноголосся. Доповн. і перероб. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2018. 80 с.

2. Откидач В. Естрадний спів і шоу-бізнес : навч.-метод посіб. Вінниця : Нова Книга, 2013. 368 с.

OPEN AIR ЯК ФОРМА АЛЬТЕРНАТИВНОГО КОНЦЕРТУВАННЯ В МУЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ АКАДЕМІЧНОЇ ТА НЕАКАДЕМІЧНОЇ ТРАДИЦІЙ

Вільчинський Дамян Юрійович,
аспірант кафедри музичної україністики
та народно-інстурументального мистецтва

Open air – культурний феномен з багатовіковою історією. Дослівно open air перекладається з англійської, як відкритий простір або ж просто неба. Витоки цього феномену лежать у глибокій античності, коли вистави та інші дійства проходили на відкритих площадках чи амфітеатрах. Згодом традиція музикування під відкритим небом знайшла відображення у творчості середньовічних мандрівних музикантів і театральних труп. Саме в умовах середньовіччя з'являються перші зародки комерційності та масовості у цій сфері культурного життя європейців того часу. На територіях Древньої Русі цю традицію розвивали скоморохи, мандрівні співці та музиканти. Пізніше такий спосіб музикування перейняли старці, кобзарі.

У сучасному культурному середовищі термін open air застосовують для означення музичних заходів, концертів, фестивалів та інших форм публічного музикування, які проводяться під відкритим небом, а не у спеціалізованих залах чи інших приміщеннях. У середині і наприкінці XX століття популярності набирають концерти на стадіонах, що було зумовлено величезною кількістю шанувальників тогочасних ідолів масової музичної культури. З кінця XX та у XXI століття популярності набуває фестивальний рух, який стає черговим еволюційним кроком у розвитку феномену музики відкритого простору.

Розглядаючи open air як форму побутування музичного мистецтва, необхідно звернутися до понять концерту і фестивалю, оскільки ці види виконавської практики мають спільні риси із заходами open air. В Українській музичній енциклопедії пропонується таке визначення концерту: «Концерт – публічне комерційне (чи благодійне) виконання музики, за наперед оголошеною програмою одним чи декількома музикантами в спеціально пристосованому приміщенні» [2, с. 535]. У той же час у Великому тлумачному словнику сучасної української мови представлений такий варіант: «…Прилюдне виконання музичних творів, балетних, естрадних і т. ін. номерів за певною програмою» [1, с. 571]. Отже, згідно із традиційним розумінням, концерт – це публічне виконання музики у відповідно облаштованому приміщенні. Open air виходить за рамки такого тлумачення, адже у цьому форматі музика звучить просто неба. Це робить музику відкритого простору не традиційною або ж альтернативною формою концертування, але й не обмежує її цим визначенням, оскільки це поняття об'єднує також фестивалі, вечірки, тематичні театралізовані музичні заходи тощо. Оскільки для XXI століття характерними є масовість, змішання музичних стилів і жанрів, спростування та переосмислення класичних естетичних аксіом, то такі форми альтернативного концертування знайшли свою нішу в культурному середовищі постмодерної доби.

Тенденція до відмови від традиційних форм концертного виконання набуває поширення не лише у народному та самодіяльному, але й в академічному музичному виконавстві. Класичне музичне мистецтво «виходить» із концертних залів у відкритий обшир, просто неба, у незвичний, дивний, на перший погляд, простір, що не обмежений стінами приміщень і рамками певного стильового напряму, кількістю учасників чи форматом.

Зважаючи на ряд характеристик, притаманних музиці відкритого простору, можна умовно розподілити форми open air за кількома ознаками на певні види:

- академічний концерт у форматі open air. Зазвичай академічні концерти мають певні принципи побудови концертної програми, чіткий репертуар, способи театралізації музичного виступу, доволі обмежене використання технічних засобів, певний дрес-код для виконавців, дещо дистанційовану манеру комунікації виконавців та слухачів;
- концерт сучасної (рок, джаз, поп) музики, естрадні концерти під відкритим небом. Тут немає обмежень у побудові концертної програми, використанні технічних засобів (підзвучування, семплів, мінусовок тощо). Дрес-код у жодному разі не носить обов'язкового характеру, а комунікація між виконавцями і слухачами між собою носить абсолютно стихійний характер;
- фестивалі. Найчастіше не є обмеженими у перерахованих вище аспектах, але в той же час можуть мати чітку періодичність, тематичну орієнтованість та географічну прив'язку.

Музика відкритого простору не має чітких жанрових особливостей, визначеної регуляції кількості учасників, географічних, демографічних чи інших обмежень. Це може бути маленька вечірка з десятком глядачів і одним виконавцем чи гуртом або масовий захід на десятки тисяч учасників із залученням виконавців зі світовим іменем, знаменитостей та зірок шоу-бізнесу.

Отже, музика відкритого простору має ряд характеристик, які підтверджують актуальність цього явища культури у постмодерному мистецькому середовищі. Серед найхарактерніших рис open air – полімистецькість, масовість, стихійність, комерційність чи благодійність, використання технічних звукових засобів і візуальних спецефектів, театралізованість, тематична орієнтованість. Такі характерні риси роблять open air яскравою формою альтернативного концертування, популярним різновидом побутування музичного мистецтва, яке займає визначне місце у сучасному культурному просторі.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250 000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII, 1728 с.

2. Українська музична енциклопедія. Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАНУ, 2008. Т. 2. 554 с.

ТВОРЧЕ МИСЛЕННЯ СТУДЕНТА НА ЗАНЯТТІ З ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ

Дудик Романа Волоимирівна,
кандидатка мистецтвознавства,
доцентка кафедри методики музичного
виховання та диригування

Творче мислення студента на занятті з хорового диригування відіграє важливу роль у формуванні його професійних навичок та здібностей. Завдяки розвитку творчого потенціалу, студент може вдосконалювати свої диригентську техніку та вміння керувати хором, а також відкривати нові горизонти в музичному мистецтві.

Сучасні вітчизняні науковці, мистецтвознавці, педагоги, психологи вивчають творчість диригентів та їхнє творче мислення з різних поглядів, зокрема з психологічного, музикознавчого, філософського та соціологічного тощо. Так, В. П. Андрющенко [1], Л. Я. і О. В. Люлюк [2], М. А. Михаськова [3], Л. А. Теряєва [4; 5; 6] зазначають, що творчість диригента базується на поєднанні технічних та естетичних знань, здібностей та досвіду. Вони вважають, що диригент повинен бути тонким естетом, який володіє здатністю розуміти та передавати виконавцям глибинний зміст музичного твору.

Творче мислення студента на занятті з хорового диригування може проявлятися на різних рівнях. На початковому рівні студент може проявляти творчий підхід до виконання певних музичних партій чи аранжувань. Він може пропонувати альтернативні ритмічні та мелодичні рішення, які доповнюють основний звуковий образ.

На більш високому рівні студент може розвивати власну ідею створення нових композицій та аранжувань. Він може працювати з музикою різних стилів та жанрів, експериментувати зі звуками та формами, тим самим, створюючи щось оригінальне та нове. Також, творче мислення може проявлятися в підході до репетицій. Студент може пропонувати нестандартні способи роботи з хором, ефективні підходи до навчання нового матеріалу, розвитку вокальної техніки та виразності.

Підготовка студента до творчого мислення на занятті з хорового диригування передбачає розвиток його творчих здібностей, вміння виявляти ідеї та реалізовувати їх у музиці, а також розуміння основних принципів та техніки диригування.

Основні етапи підготовки студента до творчого мислення на занятті з хорового диригування можуть включати:

1. Розвиток музичної культури. Студент повинен мати глибокі знання про музику різних стилів та жанрів, щоб бути в змозі створювати твори в різних музичних напрямах.

2. Розвиток слуху та музичного сприйняття. Студент повинен вміти розпізнавати різні музичні елементи, такі як ритм, мелодію, гармонію, динаміку та темп, для використання їх у своїй композиції та аранжуванні.

3. Вивчення техніки диригування та розвиток вокальної техніки. Студент повинен вміти використовувати різні техніки диригування та мати досвід роботи з хором, щоб здійснювати свої творчі задуми.

4. Вивчення сучасних технологій та програм для створення музики. Студент повинен вміти використовувати сучасні програми для запису та обробки музики, щоб створювати свої композиції та аранжування.

5. Розуміння творчого процесу та методів стимулювання творчості. Студент повинен розуміти, як працює творчий процес, та які методи можуть стимулювати творчу активність.

Один із методів, який можна використовувати на заняттях з хорового диригування, – це стимулювання творчого мислення студентів шляхом використання творчих завдань. Це може бути застосування інтерактивних технологій навчання, таких як метод проектів, діалогічний метод, метод проблемного навчання та інші. Застосування цих методик дозволяє студентам виявляти свою творчість, розвивати критичне мислення, збільшувати свою мотивацію та самостійність.

Також, на заняттях з хорового диригування можна проводити вправи на розвиток музичної фантазії та відчуття музичного простору. Наприклад, студентам можна пропонувати написання власного аранжування музичного твору, що сприятиме розвитку їх творчих здібностей та вмінь працювати зі звуковим матеріалом. Можна пропонувати студентам створювати власні хорові композиції, розвиваючи при цьому їх творчість, музичний слух та гармонійність.

Також, на заняттях можна проводити імпровізаційні вправи та стимулювати студентів до власних ідей щодо додавання нових інструментальних партій до відомих композицій, зміни ритміки та мелодійних ліній чи писати музику на конкретну тему, що сприятиме розвитку їх творчих здібностей та здатності до самостійної роботи.

Усі ці методи роботи дозволяють стимулювати творчість і фантазію студентів, розширювати їхні горизонти та підвищувати рівень креативності. Важливо забезпечити на заняттях вільну атмосферу та підтримку творчих ідей студентів. Це дозволить їм розвивати свій творчий потенціал та відчувати себе повноцінними учасниками процесу музичної творчості.

Загалом, творче мислення студента на занятті з хорового диригування допомагає розширювати горизонти його музичного світу, розвивати вміння і навички, а також допомагає знайти власний стиль та індивідуальний підхід до музичної творчості.

Список використаних джерел

1. Андрющенко В. П. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до музично-естетичної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2000. 20 с.

2. Люлюк Л. Я., Люлюк О. В. Хормейстерська підготовка майбутніх вчителів музики у сучасній вищій школі. *Проблеми педагогіки музичного мистецтва :* збірник науково-методичних статей / упор. О. Я. Ростовський. Ніжин : НДПУ, 2004. 185 с.

3. Михаськова М. А. Особливості й проблеми музично-освітньої діяльності студентів музичних факультетів вищих закладів педагогічної освіти. *Проблеми педагогіки музичного мистецтва* : збірник науково-методичних статей / упор. О. Я. Ростовський. Ніжин : НДПУ, 2004. 185 с.

4. Теряєва Л. А. Застосування музичних інформаційних технологій при вивченні навчальної дисципліни «Хорове диригування». *Освітологічний дискурс* : електронне наукове фахове видання. 2019. № 1–2 (24–25). С. 272–285. ISSN Online: 2312–5829 https://doi.org/10.28925/2312–5829.2019.1–2.272285.

5. Теряєва Л. А. Оцінювання ефективності застосовування методів, форм, видів та засобів навчання на заняттях з хорового диригування. *Освітологічний дискурс* : електронне наукове фахове видання (2). 2020. С. 26–39. ISSN 2312–5829. https://doi.org/10.28925/2312–5829.2020.2.3.

6. Теряєва Л. А. Методичні рекомендації до формування методичної компетентності майбутніх учителів музики на заняттях з хорового диригування. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. 32 с.

САКРАЛЬНА ТЕМАТИКА В СКУЛЬПТУРІ ІГОРЯ СЕМАКА

Кіндрачук Володимир Богданович,
аспірант, старший викладач кафедри
декоративно-прикладного мистецтва та реставрації

Скульптор з Калуша Ігор Семак відомий передовсім як автор монументальних пам’ятників видатним історичним постатям нашого краю. Особливе місце у творчості скульптора займає сакральна тематика.

Народився Ігор Семак у 1957 р. у Якутії, невдовзі родина переїздить на Прикарпаття в Калуш. Навчався скульптурі у викладача Івано-Франківської дитячої художньої школи Михайла Пирога. У Львові здобув фах інженера-геодезиста, там він відвідував майстерні скульпторів, зокрема таких метрів скульптури як В. Борисенко, Я.Чайка та ін. Завершивши навчання, працював у Якутії, де не полишав займатися скульптурою. Після 15 років перебування в Якутії, 1994 року І. Семак зі своєю сім’єю повернувся в Україну, в Калуш. 2006 року став членом Національної спілки художників України.

Тематика іконопластики у скульптурній творчості Ігоря Семака різноманітна і різножанрова. Художник майстерно володіє професійним інструментарієм скульптора, добре знає техніки і прийоми пластичного формовияву, вправно оперує різноманітними скульптурними матеріалами. Йому підвладні різні пластичні мови і стилі, від класичних до модерних. У творчому доробку скульптора, як і в житті, тісно переплітаються духовне з матеріальним, божественне з буденним, образи святих та звичайних людей.

Скульптурне зображення Ісуса Христа є наче частиною і продовженням галереї портретів сучасників скульптора. Скульптор звертається до образу Христа у кількох варіантах композиції «Вознесіння» і якщо голову Христа з терновим вінцем автор моделює у традиційному академічному реалістичному стилі, то в у варіантах «Вознесіння» яскраво виражені тенденції пошуків но-

вітньої пластичної форми. Богородиця у творчості І. Семака представлена у різноманітних жанрових варіантах, від станкових камерних скульптурних творів, до монументальних фігур Матері Божої у контексті архітектурно-просторового ландшафту.

Вагоме місце у сакральній тематиці скульптурних творів І. Семака посідає образ ангела. Такі роботи як «Галицький ангел», «Калуський ангел» промовисто засвідчують усвідомлення автора про потребу захисту і опіки як усієї України, так і рідної землі малої Батьківщини. Образ знесиленого ангела використав скульптор на меморіальній дошці закатованим жертвам на мурах в'язниці-катівні НКВД у Калуші. Скорботна фігура ангела є центральною у композиції стелли-пам'ятника примусово вивезеним 1951 року енкеведистами мешканцям села Кадобна. Цікавим з точки зору гармонійної взаємодії скульптури і архітектури є фігурні та рельєфні композиції святих розміщені у капличках: барельєфи Бориса, Гліба та Спаса на каплиці Андрія Первозванного, фігури св.Антонія в Калуші, св.Юди Тадея у с.Лоєва та ін.

Одним з найвагоміших комплексних сакральних творів у пластичному доробку І. Семака є скульптурні рельєфні композиції Хресної Дороги, виконані на замовлення греко-католицької громади містечка Єзупіль. Вона являє собою 14 горельєфів виконаних у бронзі, встановлених у нішах відповідних архітектурних форм. Прямокутна форма площини рельєфу має арочне завершеня. Усі рельєфи цільно вибудувані композиційно і сприймаються як іконопластична серія. Кожен рельєф зокрема має свою сюжетну композицію, але для всіх рельєфів є спільне трактування плановості. У цих рельєфах скульптор залишає чимало чистої, неторканої площини, а натомість всю увагу зосереджує на трактуванні фігур, жестів. Автор свідомо уникає декоративності, трактуючи образи реалістично, він демонструє нюанси пластичної анатомії, загострює увагу на емоціях персонажів.

Підсумовуючи, слід зазначити що релігійне скульптуротворення калуського художника І. Семака є вагомим не лишень у його творчості, а й посідає чільне місце в іконопластиці Прикарпаття.

Список використаних джерел

1. Тимків Б. Приборкувач глини та каменю. Калуш, 2015.
2. о. Василь Ткачук. Розважання над Хресною дорогою. Львів, 2002.
3. о. Тарас Сеньків. Роздум над Хресною дорогою. Рим, 2003.

ТРАДИЦІЙНЕ ТКАЦТВО ОСЕРЕДКУ НАРОДНИХ ПРОМИСЛІВ ГЛИНЯНИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ ГАЛИЧИНИ (МИНУЛЕ ТА СЬОГОДЕННЯ)

Коман Галина Михайлівна,
аспірантка кафедри дизайну та теорії мистецтва

Неподалік від Львова розташоване маленьке затишне містечко Глиняни. Ще з давніх часів тут зародилось ткацьке виробництво. Наприкінці XIX ст. парох отець Филимон Решетилович започаткував в Глинянах «Товариство ткацьке», яке згуртувало місцевих ткаль та стало поштовхом для розвитку ткацького ремесла в регіоні. Перші спроби виготовлення виробів та пошуку ринку збуту не увінчались успіхом, а події Першої світової війни й зовсім призвели до занепаду виробництва. Проте, в 1920 р. будівлі збанкрутілої фабрики були продані Михайлу Хамулі і відтак у Глинянах постала ткацька фабрика Михайла Хамули. Новий власник ткацького виробництва зумів започаткувати виготовлення високоякісних килимів, які продавались у крамницях глинянської фабрики у великих містах Західної України та Польщі [2].

Для виготовлення килимів вовну закупляли в Аргентині та Австралії. Задля популяризації виробів фабрики на шпальтах української міжвоєнної преси були розміщенні рекламні оголошення. Неабиякої слави глинянські килими здобули на міжнародних виставках у Празі, Відні, Мілані, Познані, Варшаві, Парижі, Нью-Йорку. Крім світових виставок, килими фабрики Михайла Хомули кожного року виставлялись на «Східніх Торгах» у Львові.

До розробки ескізів для майбутніх сюжетних килимів було залучено відомих тогочасних митців: Петра Холодного, Олену Кульчицьку, Василя Дядинюка, Дмитра Бутовича, Северина Борачка. Відтак і по-сьогодні в Глинянському музеї ткацтва експонується виріб «Пава», створений за ескізом знаного графіка міжвоєнного періоду Павла Ковжуна [3]. Варто зазначити, що композиція столітнього килима має цілком авангардний вигляд. Так трактування павича та рослинного орнаменту навколо виконане в притаманній для арт-деко стилістиці, а поєднання зигзагоподібних гострокутніх елементів надає певної динаміки сюжету.

З приходом радянської влади в 1929 році все ткацьке виробництво у Глинянах націоналізувати та створили нову артіль, а після Другої світової війни – Фабрику «Перемога». З 1991 року фабрику приватизували і вона отримала нову назву – «Глинянські килими». На жаль, належного розвитку виробництво так і не зазнало, оскільки із дешевими турецькими та китайськими ткацькими виробами не змогло конкурувати [1].

Однак в 1996 році відома мисткиня та дослідниця Зеновія Шульга започаткувала проєкт «Відродимо глянянський килим». Зеновія Михайлівна змогла організувати чимало виставок, конференцій, майстер-класів, які сприяли відродженню історії глинянських килимів. В 2016 році вдалось залучити кошти Європейського союзу та заснувати комплекс «Мозаїка», в який входить музей ткацтва та килимарства та ткацькі майстерні. Цей мистецький простір згуртовує

однодумців, поціновувачів ткацького мистецтва та знайомить усіх гостей із історією, розвитком цього неймовірного осередку килимарства.

Список використаних джерел

1. Палагнюк А. Глинянські килими: шанс на відродження. URL: https://slovopys.kubg.edu.ua/unikalni-kylymy-iz-hlynian (дата звернення: 05.04.2023).

2. Хамула М. Глиняни – місто моїх килимів. Нью-Йорк : Українська Видавнича Спілка в Лондоні, 1969. 138 с.

3. Цуркан К. С. Народний та професійний текстиль на Львівщині в другій половині XIX – на початку XXI ст.: освітньо-культурний аспект : дис. … канд. істор. наук : 07.00.05. Львів, 2021. 451 с.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕТОДИ РЕСТАВРАЦІЇ

Кротенко Роман Олександрович,
аспірант кафедри
образотворчого мистецтва
і декоративного мистецтва та реставрація

Збереження та відновлення пам’яток архітектури та мистецтва є одним з пріоритетних завдань суспільства. Адже дефіцит фінансування реставраційно-консерваційних заходів, недостатній систематичний контроль за станом кожного об’єкта, занедбаність і руйнівний вплив навколишнього середовища зачепили в Україні загалом та у Західному регіоні зокрема пам’ятки як державного, так і місцевого значення. Якщо найближчим часом такий лавиноподібний процес не зупинити, то це призведе до втрати цінних артефактів. Стримати цей процес дегенерації можна завдяки застосуванню комплексного або системного підходу, який перетворює пам’ятки з «пасивних» експонатів на «активні» об’єкти, які будуть дійсно варті нашої культурної спадщини. Таким чином, на сьогоднішній день, актуальними є різноманітні методи збереження й відновлення цінних об’єктів архітектури та мистецтва. Традиційними для даної сфери є методи реставрації, консервації, реновації, реконструкції, ревалоризації, модернізації, створення нового архітектурного та мистецького середовища, «макетування», а також ревіталізації. Пам’яткоохоронні заходи повинні залишати шанси для наступних пам’яткоохоронних дій, наскільки це можливо, і бути за певних умов вилученими, а також сумісними з наявною матеріальною субстанцією об’єкта та його довкіллям.

Сьогодні світовою спільнотою визнаний цілий ряд міжнародних правових документів в галузі охорони та реставрації пам’яток, які є основою і обгрунтуванням проведення реставраційних і консерваційних робіт: Венеційська хартія 1964 року, кодекс Міжнародної ради з питань пам’яток і визначних місць, Паризька конвенція про захист всесвітньої і природної спадщини 1972 року, Гранадська конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи 1985 року та ряд інших документів. Міжнародна рада з питань пам’яток і визначних місць виробила кодекс етичних принципів охорони і реставрації пам’яток, ансамблів

та визначних місць, який з 1993 року є складовим чинником підготовки фахівців пам'яткоохоронної галузі. Зокрема, в цьому кодексі підкреслюється, що охоронні і реставраційні заходи повинні відповідати найвищим досягненням сучасної пам'яткоохоронної та реставраційної науки і практики, тому повинні виконуватись лише висококваліфікованими фахівцями з спеціальною освітою. Дослідження об'єктів спадщини в культурному, технологічному і історичному аспектах, включаючи зміни значущості об'єктів у соціальному та фізичному контекстах, мають бути вичерпними. До втручання в матеріальну субстанцію пам'ятки, ансамблю або визначного місця мають бути задокументовані фізичні ознаки об'єкта, визначені стан і чинники руйнації. За результатами обстежень і досліджень встановлюється цінність об'єкта спадщини і на цій основі визначаються основні принципи пам'яткоохоронних заходів, які передбачають не лише першочергові заходи, а й вироблення довгострокової програми охорони та реставрації пам'ятки. Ми бачимо впровадження інновацій в практику реставрації, пов'язане з використанням інформаційних технологій: віртуальна реконструкція, реставрація живопису, 3D-сканування об'єктів, оцифрування творів мистецтва; моніторинг стану конструкцій. В основі технологій 3D-сканування лежить безконтактне визначення координат окремих точок поверхні вихідного об'єкта за допомогою високоточних лазерних далекомірів. В результаті сканери дозволяють у максимально короткий термін отримати тривимірну електронну модель об'єкта («віртуальну копію»), яка несе в собі інформацію про його розміри та геометричну форму. Поєднання методів лазерного сканування та цифрової фотограмметрії дозволяє отримувати обмірні креслення деталей у будь-яких масштабах, включаючи шаблони 1:1 [1].

Також широкого застосування здобуває BIM-модель, яка у кілька разів спрощує роботу зі складним масивом даних. BIM-інструменти дають можливість проектним групам спеціалістів усувати потенційні конфлікти та колізії між інженерними системами, наприклад, між повітропроводами та трубопроводами або несучими балками. Більше того, у цій моделі активно використовуються інструменти командної роботи. Це дозволяє кільком учасникам працювати над одним проектом у режимі реального часу. Постійне оновлення моделі прискорює роботу і позбавляє проблем між фахівцями. Тут використається принцип інтегрованого проектування. Це ефективне середовище, що дає можливість архітекторам та інженерам працювати як одна команда. В основі цього підходу лежить технологія, що дозволяє створювати єдину загальну модель, щоб підвищити якість обміну даними. В результаті всі учасники проекту завжди та скрізь мають постійний доступ до актуальної інформаційної моделі [2].

Отже, стан сучасної реставрації – це не застиглий стан, а процес, що постійно розвивається. Навіть коли будуть створені досконаліші прилади, що озброять реставраторів інформацією, яка дозволяє ставити безпомилкові діагнози в «лікуванні» пам'яток архітектури, значення «людського фактора» та вибір домінуючого фактора в системі цінностей пам'ятки залишаються найважливішими елементами процесу збереження об'єктів культурної спадщини.

Список використаних джерел

1. Осиченко Г. Сучасні тенденції в реставрації пам'яток архітектури. *Містобудування та територіальне планування*. 2022. № 81. С. 291–293. URL: http://mtp.knuba.edu.ua/article/view/256314/253411.

2. Levchenko N. M, Beiner P S. Реконструкція будівель з використанням BIM технологій при відновленні міст в Україні. *Metal Science and Heat* … 2022. URL: http://mtom.pgasa.dp.ua/article/view/274418/269551.

САКРАЛЬНА МОЗАЇКА ЄВГЕНА АНДРУХІВА

Кузенко Петро Ярославович,
доцент, завідувач кафедри образотворчого і
декоративно-прикладного мистецтва та реставрації

Із здобуттям Україною незалежності активного розвитку набуло сакральне мистецтво. Сучасні митці активно працюють над створенням різноманітних творів скульптури, графіки, живопису, зокрема й мозаїки релігійного призначення. До когорти найяскравіших сучасних художників сакрального мистецтва, які виконують твори в техніці мозаїки, належить івано-франківський митець, священик УГКЦ о. Євген Андрухів. Він створив численні твори у багатьох храмах України, у тому числі й Івано-Франківщини.

Отець Євген Андрухів опановував техніку мозаїки в ательє сакрального мистецтва Центру «Еціо Алетті». Ще в період навчання він разом із митцями Центру працював над оздобленням багатьох храмів Західної Європи та США, зокрема каплиці Redemptoris Mater у Ватикані, новозбудованого храму у Фатимі (Португалія), центрального собору в Лурді (Франція), Католицькому університеті Священного Серця (Sacred Heart University) в Нью-Йорку та ін.[2].

Одним із керівників Євгена Андрухіва, чия творчість вплинула на становлення митця, був о. Марко Іван Рупнік. Для мозаїк Рупніка характерний яскравий і чистий колір. Із різних за розміром і формою шматочків граніту, мармуру, кольорових каменів, привезених з різних частин світу, а також смальти і позолочених пластинок художник створює твори мистецтва з яскравим багатим колоритом. Використання в мозаїці натуральних каменів різного кольору і розміру, на думку митця, дозволяє показати, що «матерія не мертва, а жива» і що в ній закладене Слово Боже. Використання у роботах великої яскравості та експресії кольору, художник пояснює тим, що Церква не повинна бути сумною, вона має сяяти, як свідчення нового життя [2].

Після навчання в Італії Євген Андрухів повернувся в Україну, де в Івано-Франківську, 2014 р. організував майстерню мозаїки. Тут він разом із помічниками створює монументальні мозаїки, якими оздоблюють новозбудовані храми Прикарпаття та інших регіонів заходу України.

Специфіка мозаїчних робіт Євгена Андрухіва полягає в майстерному поєднанні декількох античних технік, що походять ще з дохристиянських часів: opus tessellatum, opus vermiculatum, opus signinum. Художник не створює проєктів, бо вони вкладають творчість в рамки. Як стверджує Євген Андрухів, літургію,

як і мозаїку, неможливо вкласти в якийсь проєкт, бо вона відбувається одночасно на небі та землі – вона є всеосяжною. Народження мозаїки відбувається безпосередньо на тому місці, де її створює майстер [1].

В композиційному та кольоровому вирішенні творів митець дотримується іконописних канонів. Водночас, його роботам властиві цікаві нестандартні художні рішення, сучасна стилістика, яскраві та чисті кольори.

Монументальну творчу роботу в техніці мозаїки Є. Андрухів виконав у соборі Матері Божої в Зарваниці. Великої площі мозаїка вкриває всі стіни вівтарної частини храму, а також два стовпи центральної нави по обидва боки іконостасу. На стовпах зображено стоячі постаті Богородиці і архангела Гавриїла, а на вівтарній стіні позаду іконостасу в центрі зображено Деісус, обабіч якого зображені Богородиця та Іван Предтеча.

Однією з найбільших робіт Є. Андрухіва стало оздоблення в техніці мозаїки собору Преображення Господнього в Івано-Франківську. Тут виконано велику мозаїку «Розп'яття з Пристоячими». Розп'яття розміщене у спеціальній ніші апсиди храму, утвореній видовженими вікнами з вітражами. Під ним традиційно зображені «мощі Адама», а обабіч – фігури пристоячих: ліворуч – Богородиці, Марії Магдалини, праворуч – Івана Богослова, римського воїна (сотника) Лонгина. Композиція мозаїки доповнена стилізованими мотивами українського народного орнаменту, а також поширеній у візантійському мистецтві виноградної лози і близьких українському духові – колосків пшениці, які разом можуть бути символами Євхаристії.

Масштабну запрестольну ікону-мозаїку «Небесна Євхаристія» виконав Є. Андрухів разом із помічниками 2013 р. у церкві Кирила і Методія в Івано-Франківську. Вона займає всю площу великої стіни у вівтарній частині храму. В центрі композиції твору розміщено зображення Ісуса Христа, апостолів та Святого духа, який сходить у вигляді голуба. По боках мозаїка обрамлена медальйонами, які символізують єдність християнства: це портрети святих українського народу – Князя Володимира та Священномученика Йосафата; апостолів слов'ян та нинішніх покровителів парафії – Св. Кирила та Методія, Св. Томи Аквінського та духовного батька Згромадження Івана Павла II [3].

Отже, о. Євген Андрухів має великий досвід виконання мозаїки на сакральну тематику, зокрема практику європейської школи мозаїки та знання української традиції розвитку цього виду мистецтва. Поруч із священичим служінням він активно працює як художник-новатор, здійснюючи вагомий внесок у розвиток мистецтва оздоблення інтер'єрів сучасних храмів України.

Список використаних джерел

1. Гавалешко В. Мозаїка, як відображення Літургії, що звершується на небі й на землі», – отець Євген Андрухів. URL: https://novazoria.com.ua/?p=5098.

2. Гавалешко В. Мозаїка Гробу Господнього у Старуні чекає на паломників. URL: http://svmlukach.org.ua/mozayika-grobu-gospodnogo-u-staruni-chekaye-palomnykiv.

3. Соловка Л. Храм Святих Рівноапостольних Кирила і Методія, УГКЦ. URL: https://krykhivtsi.if.ua/xram-svyatix-rivnoapostolnix-kirila-i-metodiya-ugkc.html.

АВТЕНТИЧНІСТЬ У РЕСТАВРАЦІЇ: НЕОБХІДНІСТЬ ЧИ СВІДОМИЙ КОНСЕРВАТИЗМ

Левицький Андрій Степанович,
аспірант кафедри дизайну та теорії мистецтва

Об'єкти реставрації є предметом багатьох дискусій саме в частині збереження історичної правди і надання естетичного вигляду. Перед реставраторами творів мистецтва постійно стоїть дилема у виборі: історичне минуле чи естетичне сьогодення?

Дотримання автентичності з її тонкими гранями є справою не стільки професійних навичок реставратора, скільки розуміння реставратором-дослідником походження твору, розуміння цілей, що поклав собі його автор перед створенням. Нині, в гонитві за автентичністю ми можемо забути про ключову властивість кожного об'єкта реставрації, а саме: функцію, призначення, для чого його створено. **Метою** нашої розвідки є дослідити та встановити критерії необхідності дотримання автентичності при реставрації об'єктів культурної спадщини та архітектури.

Визначення поняття *автентичності* досліджували автори статті «*Автентичність і достовірність: концепт і проблема архітектурної реставрації»* Ольга Пламеницька та Зоя Мойсеєнко. Якщо узагальнити їхні твердження, то автентичними є ті твори мистецтва, зокрема архітектури, які не зазнавали перебудов і втрат. Авторами слушно зауважено, що «навіть у разі повернення споруді історичного вигляду з максимальною точністю, вважати її автентичною у розумінні «справжності» (істинності) неможливо: втрачена матеріальна субстанція є невідтворюваною» [1].

Але наскільки важливе дотримання автентичності твору? Без сумніву дуже важливе. Нас постійно турбує відповідність напису на етикетці товару його справжньому походженню, відповідність складу на обгортці продукту його фактичному складу. І нас менше цікавлять копії творів мистецтва чи твори із заміненими елементами.

Окрім оригінальності елементів, для реалізації своєї основної функції, твір мистецтва повинен бути цілісним, завершеним у своїй естетичний формі. Девід Скотт, автор книги «Мистецтво: автентичність, реставрація, підробка», у розділі «Культ автентичності», досліджуючи це питання, наводить цитату з роботи американського історика і географа Девіда Ловенталя (1992, «Автентичність? Догма самообману» у «Фейк? Мистецтво обману» під редакцією Марка Джонса): «Справжня цінність невідреставрованих об'єктів, позбавлених впізнаваної форми, – пише Ловенталь, – є виключно академічною; естетичний захист ерозії часу – це донкіхотська пристрасть до pentimenti (пентименто) і торсів без кінцівок» [3]. Виходить, зберігати твір мистецтва у руїні, що не виконує задуманої автором функції, немає сенсу.

Можна поставити питання по-іншому: чому необхідна автентичність у реставрації об'єктів культурної спадщини? Говорячи про автентичність твору передусім згадується матеріяльна його складова, тобто те, що піддається візуальним і тактильним відчуттям. Але не менш важливою є його нематеріяльна

складова – духовність твору як пам'ятки, те, що інколи важко пояснити, але це те, що наповнює твір певною вагою, суспільною значимістю. Про цей аспект автентичності згадує автор статті «*Поняття автентичності в архітектурному пам'яткознавстві і реставрації*» Леонід Прибєга. На його слушну думку суспільний інтерес до пам'ятки посилює її духовність, але за умови їхньої широкої популяризації та збереження в автентичному стані. Тільки залишена в такому вигляді пам'ятка дивуватиме яскравими історико-культурними образами й наповнюватиме відповідний терен духовністю. Отже, вона «утримується автентичною матеріальною субстанцією пам'ятки, без неї духовність не генерується» [2].

Підхід до реставрації об'єкта культурної спадщини має бути виваженим. Зберігання руїни в середмісті заради демонстрації відбитку часу на такому творі мистецтва може бути дисонуючим чинником як в архітектурному плані, так і психологічному. Нині в науці спостерігається зміна консервативних поглядів на автентичність у реставрації на більш практичний інтегральний підхід. У той же час втручатися у давній твір мистецтва новими матеріалами потрібно з обережністю.

Список використаних джерел

1. Пламеницька О. А., Мойсеєнко З. В. Автентичність і достовірність: концепт і проблема архітектурної реставрації. *Архітектурний вісник КНУБА* : наук.-вироб. зб. / Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. ; відп. ред. П. М. Куліков. Київ : КНУБА, 2014. Вип. 2. С. 83–92. URL: https://repositary.knuba.edu.ua/handle/987654321/728.

2. Прибєга Л. Поняття автентичності в архітектурному пам'яткознавстві і реставрації. *Українська академія мистецтва* : збірник наукових праць. 2022. Вип. 31. С. 7–14. URL: https://naoma-science.kiev.ua/index.php/journal/article/view/95/86.

3. David A.Scott, Art : Authenticity, Restoration, Forgery, Los Angeles, UCLA, Cotsen Institute of Archeology Press, 2016, 656 p. ISBN–10: 1938770080. URL: https://escholarship.org/uc/item/5xf6b5zd.

СТИМУЛЮВАННЯ ЗДАТНОСТІ УЧНІВ ДО ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОГО САМОВИРАЖЕННЯ

Музика Леся Адамівна,
викладачка кафедри методики
музичного виховання та диригування

Головною метою сучасної української школи є формування особистості з інноваційним мисленням, здатної до життєтворчості та самореалізації в складних і суперечливих процесах сьогодення. Відповідно до Концепції Нової української школи встановлено, що метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей з урахуванням індивідуальних, психофізіологічних особливостей і потреб. Тому актуальною проблемою у сфері методики му-

зичного виховання залишається стимулювання здатності учнів до художньо-творчого самовираження.

Значущість засобів мистецтва і мистецької діяльності для стимулювання творчої активності особистості розкрито в естетико-мистецтвознавчих дослідженнях (Ю. Борєв, М. Каган, В. Кандинський, М. Кияценко, Л. Левчук, О. Оніщенко та інші), дослідженнях з педагогіки мистецтва (Е. Бєлкіна, О. Комаровська, В. Кудрявцев, Л. Масол, Н. Миропольська, Г. Падалка, О. Рудницька, Г. Шевченко, Л. Хлєбникова, Б. Юсов та інші).

В умовах сьогодення для всебічного розвитку особистості дитини унікальні можливості має художньо-творча діяльність, яка дозволяє гармонійно поєднувати логічне мислення, креативність та інтуїтивні процеси, що є важливими для духовного та психічного здоров'я. Для сучасної освіти особливо актуальною є проблема розвитку творчої активності особистості дитини. Це зумовлено тим, що нові соціокультурні умови змінили уявлення про соціально важливі якості особистості. Пріоритетом стають новаторство, ініціативність, самостійність. Тому і в загальноосвітній школі особлива увага приділяється завданням художньо-творчого розвитку дитини. Адже саме тут відбувається формування її як особистості. Відповідно основним у виховній та освітній діяльності школи сьогодення є завдання сприяння творчого саморозвитку та самовираження школярів.

Важливим аспектом творчого розвитку особистості є пізнавальна сфера, яка дає поштовх до винахідливості та розвитку пам'яті, а також й емоційна сфера, що сприяє оригінальності власної думки. Основою процесу формування творчості є розуміння того, що кожна дитина має в собі живий паросток творчого потенціалу, який важливо розгледіти та розкрити, не давши йому потьмяніти. Надзвичайно важливо враховувати пізнавальні можливості дитини, спонукати її до свободи активності. Стимулювання пізнавальної діяльності є умовою успішного творчого самовираження.

Слід зазначити, що в основі ідеї педагогічного стимулювання, як стратегії освітнього процесу, лежать ігрові технології навчання, в процесі яких відбувається включення дитини у навчальну гру (ігрове моделювання явищ, «проживання» ситуації). Саме ігрова діяльність як вид творчого самовираження є свого роду дитячим моделюванням соціальних відносин і спрямована на пізнання дитиною навколишнього світу. При вмілому та правильному керівництві з боку вчителя можна домогтися активної співучасті дитини як в праці, так і в повсякденному житті.

Активне прилучення школярів до духовних цінностей полягає у стимулюванні потреби їхньої творчої самореалізації у різних видах музичної діяльності. Організовуючи творчість учня в умовах інтеграції різних видів музичної діяльності, слід пам'ятати, що під впливом оточення у дитини формується уявлення про себе, зміст якого визначатиме її поведінку, успіхи, можливості і бажання самовпливу. Проте реалізувати себе школяр може лише тоді, коли починає працювати над собою під впливом внутрішніх спонукань, усвідомлюючи власні потреби і цілі.

Ефективний розвиток творчої самореалізації школярів передбачає певні організаційно-педагогічні дії з боку вчителя, зокрема:

- прилучення учнів до музичного мистецтва та накопичення власного позитивного досвіду творчості у різних видах музичної діяльності з урахуванням особливостей молодшого шкільного віку;
- сприяння становленню учня як суб'єкта творчості та утворенню позитивної «Я»-концепції;
- забезпечення можливостей найповнішого прояву творчого потенціалу учня;
- розуміння, прийняття і визнання проявів творчої самореалізації учня, яка передбачає застосування у навчально-виховному процесі активних форм і методів, спрямованих на формування духовних якостей та сталого інтересу до пізнавальної музичної діяльності;
- намагання вчителя на власному прикладі демонструвати творчі можливості людини та виконувати функцію тактовного й делікатного консультанта, залишаючи дитині свободу вибору.

Таким чином, на основі вищевикладеного можна зробити наступні висновки: виховання у дітей духовних цінностей є основою їх духовного розвитку в єдності всіх його складників. Розглядаючи музику в контексті духовної культури можна стверджувати, що існує тісний взаємозв'язок цінностей особистості з ціннісним світом музики. Музичне мистецтво має у своєму арсеналі ефективні засоби впливу на художньо-творчу діяльність школярів, формування комплексу індивідуальних якостей, необхідних для розвитку духовних цінностей: творчої уяви, образного мислення, фантазії, творчого сприйняття музичних творів, ініціативності, самостійності тощо. Організація освітнього процесу повинна спрямовуватися на усвідомлення школярами своїх духовних орієнтирів у сфері життєтворчості та реальних засобів їх досягнення. Ефективність розвитку музично-творчих здібностей залежить від залучення учнів до таких форм діяльності, які вимагають вияву інтелектуальної, художньої, емоційної, творчої діяльності в єдиному комплексі.

Список використаних джерел

1. Здібності, творчість, обдарованність : теорія, методика, результати досліджень / ред. В. О. Моляко, О. Л. Музика. Житомир : Видавництво ПП Рута, 2007. 319 с.

2. Кушка Я. С. Методика музичного виховання дітей : навчально-методичний посібник для студ. вищих музичних навч. закладів I-II р. а. 2000. 224 с.

3. Моляко В. О. Художня обдарованість. *Обдарована дитина.* 1998. № 5–6. С. 10–12.

4. Падалка Г. Учитель, музика, діти. Київ : Музична Україна, 1982. 144 с.

5. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання : навчально-методичний посібник для вузів. Київ : ІЗМН, 1997. 248 с.

6. Жуков С. М. Освіта, творчість, духовність, моральність; розвиток потреб та інтересів у дітей. *Теорія та методика навчання та виховання* : зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2008. Вип. 22. С. 71–81. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpkhnpu_ttmniv/2008_22 /10.html.

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЕТНОСПІЛЬНОТ БУКОВИНИ ПЕРІОДУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Осипенко Ярослав Сергійович,
аспірант кафедри музичної україністики
та народно-інструментального мистецтва

Буковина є регіоном, який має багату історію та культурну спадщину. Після отримання незалежності України етноспільноти Буковини стали активно займатися культурно-просвітницькою діяльністю з метою збереження та розвитку своєї культурної спадщини, що є важливим та актуальним для розвитку культурного життя регіону в цілому, а також для підтримки різноманітності культур українського народу. Дослідження культурно-просвітницької діяльності етноспільнот Буковини може бути корисним не тільки для інших регіонів України, а й для Європейської спільноти, де також присутнє розмаїття різних етнічних груп, що займаються культурно-просвітницькою діяльністю.

Згідно даних Всеукраїнського перепису населення 2001 року в Чернівецькій області проживали представники 80 національностей та народностей, що свідчить про багатонаціональний склад населення регіону. Найчисельнішими на території області є представники 7 етнічних груп: українці (75,0%), румуни (12,5%), молдовани (7,3%), росіяни (4,1%), поляки (0,4%), білоруси (0,2%) та євреї (0,2%) [4,с. 151].

Із здобуттям Україною незалежності поступово відкриваються нові можливості для розбудови національної політики та збереження толерантності у релігійному і національно-культурному аспектах як перевіреної часом надійної основи для розвитку надбань національних меншин та міжконфесійного миру. Сьогодні у Чернівецькій області ефективно працюють 22 національно-культурні спільноти [2, с. 145]. Такі як – Товариство румунської культури імені Мігая Емінеску, Товариство польської культури імені Адама Міцкевича, Єврейська Рада Буковини, Товариство австро-німецької культури ім. Й.-В. Гете, тощо. На Буковині діє 88 шкіл з румунською мовою викладання, в Чернівцях функціонує школа з поглибленим вивченням єврейської мови, а у кількох школах Сторожинецького району вивчається польська мова. Діють різноманітні фольклорні колективи національно-культурних товариств [1, с.76].

Щороку фінансуються та отримують підтримку культурно-мистецькі заходи державного та місцевого рівнів, відзначення пам’ятних дат, національних та релігійних свят (румунське свято весни «Мерцішор»; єврейське національне свято «Пурім»; вшанування пам’яті жертв сталінських репресій, участь колективів області у фольклорному фестивалі «Буковинські зустрічі», що проводиться у Польщі, Україні, Румунії та Угорщині; традиційне румунське свято «Наша рідна румунська мова»; відзначення релігійних свят – Різдва Христового, Великодня, та Трійці за григоріанським стилем; проведення щорічного фестивалю різдвяних та новорічних румунських обрядів, та ін. [3, с.236].

Міжнародна співпраця з дружніми країнами також відіграє велику роль у розвитку та збереженні культурних надбань національних спільнот. Тому

відповідні угоди про міжнародну співпрацю укладаються як на рівні органів управління освітою, так і на рівні навчальних закладів [4, с.162].

При Департаменті освіти і науки Чернівецької ОВА функціонує Рада директорів шкіл, головним завданням якої є забезпечення представників національних меншин права на навчання рідною мовою [7].

Хоча впродовж 2020–2022х років більшість запланованих традиційних заходів не вдалося провести у зв'язку із забороною проведення масових заходів, пов'язаних з карантинними обмеженнями, впровадженими через пандемію COVID–19 та введенням військового стану в умовах широкомасштабного вторгнення РФ на територію України, управління культури Чернівецької ОВА, продовжує підтримку програм національних меншин регіону, та проводить конкурс з визначення найкращих з них, для реалізації яких у 2023 році надаватиметься фінансова підтримка коштом обласного бюджету [7].

Отже, етнічні групи Буковини займають активну позицію у підтримці та розвитку своєї культури, мови та традицій. За допомогою культурно-просвітницьких заходів, таких як фестивалі, виставки, конференції, культурні та освітні проекти, етноспільноти зберігають свої національні особливості та сприяють взаєморозумінню та міжкультурній взаємодії в Буковині.

Список використаних джерел

1. Сухомлинов О. Буковина як пограниччя культур (в контексті інтеграційних процесів в Європі). *Bliżej siebie. Rumuni i Polacy w Europie. Historia i dzień dzisiejszy – Mai aproape unii de alţii. Români şi polonezi în Europa. Istorie şi prezent. Suceava*. 2006. С. 69 –77.

2. Чевюк Ф.,Захарчук В. Буковина і буковинці (Про історію краю і життя людей). Львів : Світ, 2008. 200 с.

3. Гутковська І., Кульбабська М. Розвиток національно-культурних товариств на Буковині як вияв феномена толерантності». *Світоглядно-ціннісне самовизначення людини. Толерантність: соціально-смислові варіації та євроінтеграційний контекст* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2015. С. 233–236

4. Довідник міжетнічної толерантності / упоряд. Н. Ю. Ротар ; за ред. А. М. Круглашова. Чернівці : Видавничий дім «Букрек», 2011. 232 с.

5. Чернівецька обласна військова адміністрація Офіційний вебпортал URL : https://bukoda.gov.ua/ (30.04.2023).

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОЄКТНО-ХУДОЖНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОЇ ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

Петрів Роман Степанович,
аспірант кафедри образотворчого і
декоративно-прикладного мистецтва та реставрації

Актуальність теми дослідження зумовлена прагненням проєктно-художньої діяльності краще адаптуватись до змін та використовувати нові можливості, що надаються технологіями, щоб розвиватися в гармонії з сучасним світом.

Рушієм стрімкого розвитку сучасності є «інформаційне суспільство – це якісно новий етап розвитку людства, в якому будь-яка людина за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій може отримувати, переробляти, розповсюджувати інформацію, а держава забезпечує високий рівень інформатизації всіх галузей» [1, с.129]. Такими формуючими факторами стали: промислова революція в XVIII ст., зростання освіти, поширення телекомунікацій, цифрова революція та глобальний обмін інформацією. Хоча інформаційне суспільство не є феноменом, що з'явився раптово, основні його риси стали помітними тільки у другій половині XX століття, що підкреслюють велике значення інформації в освіті, культурі та політиці, швидкий і обширний доступ до інформації та її переповнення, масштабування інформаційних технологій, нові форми комунікації та соціальної взаємодії.

Метою дослідження постало вивчення та аналіз основних змін, тенденцій та впливів, які виникли в результаті глобальної цифровізації на різні аспекти проєктно-художньої діяльності.

Проєктно-художня діяльність розвивається з часів античності, а саме: Давньої Греції та Риму, протягом століть вона зазнавала значних змін, але найбільш помітними вони стали в епоху модернізму та постмодернізму. Але з появою комп'ютерних технологій на початку 1980-х років проектно-художня діяльність далі еволюціонувала під впливом нових понять «диджитацізація» та «цифровізація», які тісно пов'язані між собою, але мають певні відмінності.

Диджиталізація – це процес перетворення з матеріальної (паперової) інформації на цифрову (нематеріальну), або створення інформації в цифровому форматі. Тоді як поняття цифровізації має ширше значення, яке полягає в створенні засобів для зберігання, обробки та передачі інформації, які використовують при диджиталізації. Тож, можна констатувати, що «цифрове мистецтво – творча діяльність, що ґрунтується на використанні комп'ютерних технологій, результатом чого є твори у цифровій формі, основним середовищем існування котрих виступають комп'ютерні платформи чи мережа» [2, с.110].

Крім того, комп'ютерні технології також дозволяють художникам розробляти та виконувати свої проєкти більш ефективно та швидко, що відкриває нові можливості для розвитку проектно-художньої діяльності.

Диджиталізація має значний вплив на мистецтво в багатьох аспектах:

По-перше, це дає художникам можливість використовувати нові інструменти та технології для створення своїх творів в різних напрямах: «векторної графіки», «растрової графіки», «3D моделювання та анімації», «відеомистецтва» та «аудіовізуальних перформансів». Будь-який з цих напрямів можна комбінувати між собою для втілення різноманітних творчих задумів. Яскравим прикладом є «Mori Building Digital Art Museum: teamLab Borderless» в Японії, який охрестили першим у світі музеєм цифрового мистецтва. Відвідувачам тут пропонують зануритися в фантастичні світи без кордонів, створені за допомогою світла, кольору та звуку [3].

По-друге, диджиталізація змінює спосіб взаємодії аудиторії з мистецтвом. Завдяки інтернету люди можуть з легкістю знаходити та ділитися творами мистецтва на різних платформах. Це дає можливість художникам збільшувати свою аудиторію та взаємодіяти з нею, наприклад, через соціальні мережі.

По-третє, цифровізація впливає на зберігання та захист творів мистецтва. Наприклад, художники можуть зберігати свої роботи в цифровому форматі, що забезпечує їх збереження та доступність у майбутньому. Крім того, цифровізація дозволяє захистити твори мистецтва від підробки та крадіжки.

З появою диджиталізації мистецтво набуло докорінних змін. Можливість створювати та розповсюджувати мистецькі проєкти відкрила безліч нових можливостей для художників та аудиторії. Інтернет надав можливість розповсюдження мистецтва в будь-яку точку світу, а також новий формат його відтворення. З’явилися нові форми та напрямги мистецтва, які було б важко створити в просторі та часі без цифрових технологій.

Глобальне оцифрування підживлюється дедалі більшою доступністю комп’ютерів та інтернет-технологій.

Загалом, диджиталізація має як позитивний, так і негативний вплив на мистецтво. Вона розширює можливості для художників, але також може змінювати традиційні способи створення та сприйняття мистецтва. Іншою перешкодою є значні проблеми в цифровому розриві між тими, хто має доступ до технологій, і тими, хто його не має. Також велике значення має вплив автоматизації на зайнятість і економіку. Таким чином, важливо вирішити ці проблеми та забезпечити, щоб переваги глобальної цифровізації були доступними та справедливими для всіх.

Список використаних джерел

1. Петрухно Ю. Є. Інформаційне суспільство: поняття, основні складові, характеристика. *Інноваційні процеси в бібліотечній справі*. 2014. Т. 19. № 1(11), 129 с. URL: http://tta.org.ua/index.php/2304–1447/article/view/34123.

2. Чікарькова М. Ю. Цифрове мистецтво: дефініції та витоки. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку.* 2022. Вип. № 42. С. 108–113. URL: https://sborniki.rshu.edu.ua/index.php/ucpmk/article/view/565.

3. Відео-огляд музею дидижитал мистецтва «Mori Building Digital Art Museum: teamLab Borderless» в Японії. URL: https://youtu.be/zsXaGmQlDPs.

СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ СВЯТОГО КЛИМЕНТА ПАПИ У РИМІ

Пронюк Марія Мирославівна,
аспірантка кафедри музичної україністики
та народно-інструментального мистецтва

28 листопада 1963 р. грамотою Верховного Архиєпископа УГКЦ Йосифа Сліпого був заснований Український Католицький Університет імені святого Климента Папи у Римі. Цей навчальний заклад продовжив наукові традиції і працю Львівської Богословської Академії, існування якої припинилося з початком Другої світової війни. В цій статті досліджуємо становлення, діяльність та значення Університету для розвитку і поширення української культурної спадщини у світі.

Дослідження Н. Гірної про культурно-освітню діяльність Йосифа Сліпого [1], О. Джус про виховання молоді в закладах української діаспори ХХ століття [2], Г. Карась та В. Дутчак щодо ролі Митрополита в розвитку української музики в діаспорі [3; 5] є одними з найсвіжіших опрацювань у цій тематиці.

Діяльність УКУ була регульована Конституцією (25 листопада 1966 р.), яку розробили Митрополит Йосиф Сліпий, д-р Микола Чубатий, о. д-р Василь Лаба, д-р Володимир Янів та інші. Управлінську та виконавчу функцію виконувала Професорська Колегія (перше засідання відбулося 24 червня 1963 р. у Ватикані). До професорсько-викладацького складу входили українські науковці, що змушені були емігрувати закордон. Серед них: др. В. Янів, др. М. Соневицький, др. М. Тершаковець, др. Я. Рудницький, о-др. І. Хома, о-др. М. Марусин, о-др. І. Нагаєвський, о-др. І. Гриньох, д-р. Б. Казимира, д-р. В. Ленцик, д-р. Б. Лончина, о. Ю. Тицяк, д-р. Д. Бучинський, д-р. П. Ісаїв, д-р. В. Лев, др. К. Кисілевський, д-р. В. Селянська, д-р. Б. Галайчук, д-р. П. Качур та ін.

Університетський комплекс складався з п’ятиповерхового будинку для проживання та навчання, студентського Храму Божої Премудрості (освячений 27–28 вересня 1969р.); на подвір’ї були розміщені погруддя відомих українців (М. Шашкевича, І. Крип’якевича, пам’ятник Тарасу Шевченку).

Основними напрямками діяльності УКУ були науково-дослідницька, видавнича та інформативна. Велику увагу приділялося викладанню українознавчих дисциплін, організовуючи, зокрема, Високошкільні літні курси Українознавства. Найпершими надбаннями УКУ в Римі було зібрання бібліотеки та музею церковно-мистецьких пам’яток. Діяв також архів, в якому зберігалися університетські, церковні і світські документи.

Навчання в УКУ розпочалося у 1964–1965 навчальному році для двох факультетів: теологічного та філософічно-гуманістичного. У 1966–1967 н. р. працю розпочав і факультет математичних і природописних наук. Окрім філософії, значну частину навчальної програми становили історія України та інших народів світу, сучасні та класичні мови, література, географія, мистецтво. Щодо студентів, яких тоді називали слухачами, то в перші роки їх було близько десяти, однак з кожним роком бажаючих навчатися збільшувалось.

Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи в Римі, з відходом до вічності, у 1984 році, його засновника, ідейника і рушія – Йосифа Сліпого – продовжував свою діяльність, яка відзначалася певною стагнацією. З виходом Української Греко-Католицької Церкви з підпілля (1989 р.) та здобуттям Україною незалежності (1991 р.), УКУ передав свої правові повноваження в Львів, де, до сьогоднішнього часу, він успішно функціонує і розвивається, як один із провідних навчальних закладів. У Римі, у приміщенні Католицького інституту (був змінений статус) ім. св. Климента Папи, час від часу відбуваються літні курси, конференції, презентації.

Митрополит Йосиф Сліпий, розуміючи важливість інформування світової спільноти про Україну як самостійну державу з власною історією, мовою, культурою, Церквою, традиціями, неможливе без заснування і підтримки наукових інституцій. Він гуртував навколо себе науковців, митців, студентів, був меценатом їхніх проектів, плекав науково-дослідну і видавничу діяльність. Тому й повстав величний Дім Науки, «кузня, в якій мають вишколюватися і виховуватися нові покоління священиків і мирських апостолів, борців за вільні від насилля правду і науку!» [4, с. 16] – Український Католицький Університет.

Список використаних джерел:

1. Гірна Н. М. Культурно-освітня діяльність Патріарха Йосифа Сліпого. *Гілея*. 2019. № 144 (1). С. 24–27.

2. Джус О. В. Високі школи української діаспори як чинник інтеграції зарубіжних українців у світове співтовариство. URL: http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/7463/1/Джус%20О.%20В.%20Аріель.pdf (дата звернення: 18.10.2022).

3. Дутчак В. Г. Діяльність кардинала Й. Сліпого в українському зарубіжжі (на матеріалах мистецького архіву Володимира Луціва). *Кардинал Йосиф Сліпий і сучасність :* зб. матеріалів Всеукр. наук. конф. на пошану 111-ї річниці від дня народження. Івано-Франківськ : Плай, 2002. С. 142–149.

4. Заповіт Блаженнішого Патріарха Йосифа Сліпого : видання з нагоди 25-ліття заснування Релігійного товариства «Свята Софія». США, 1999. 22 с.

5. Карась Г. В. Патріарх Йосип Сліпий в контексті музичної культури української діаспори. *Актуальна проблеми історії, теорії та практики художньої культури :* зб. наук. праць. Вип. XXXII. Київ : Міленіум, 2014. С. 98–104.

ХУДОЖНИКИ-ПЛЕНЕРИСТИ ПРИКАРПАТТЯ

Сандюк Володимир Сергійович,
доцент викладач кафедри образотворчого
і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації

Пленерний живопис – це техніка малювання або живопису, при якій художник працює на відкритому повітрі, безпосередньо перед природним або міським пейзажем. Слово «пленер» походить від французького «en plein air», що означає «на свіжому повітрі».

Пленерний живопис дозволяє художнику отримати безпосередній контакт з природою та навколишнім середовищем, що може значно вплинути на його творчий процес та сприйняття світу. Він може зафіксувати свої враження та відчуття, передаючи на полотні або іншій поверхні фарби та форми, які він бачить в навколишньому світі. Пленерний живопис дозволяє художнику працювати швидко та уважно, захоплюючи на полотні миттєві враження та відчуття, які він отримує від навколишнього середовища. Це може бути складним випробуванням, оскільки художник повинен швидко адаптуватися до змінюваної світлової та погодної обстановки.

Серед художників, які використовували техніку пленерного живопису, можна назвати Клода Моне, Вінсента Ван Гога, Поля Сезанна, Анрі Матісса та багатьох інших. На сьогодні пленерний живопис залишається популярним та актуальним напрямком у мистецтві, і багато художників продовжують використовувати цю техніку у своєму творчості.

Пленерний живопис в Україні має довгу і багату історію, починаючи з XIX століття, коли українські художники почали активно використовувати цю техніку. Один з перших українських художників-пленеристів – це Архип Куінджи (1841–1910), який створив неймовірні картини природи Криму, де він жив і працював. У XX столітті пленерний живопис в Україні став ще більш популярним, і багато художників почали використовувати цю техніку у своїй творчості. Серед них можна назвати Івана Єженковського (1898–1973), Євгена Петрова (1902–1999), Василя Лопаті (1918–2005) та інші.

В сучасній Україні пленерний живопис продовжує залишатися популярним і актуальним напрямком в мистецтві. Вже давно проходять пленери в різних регіонах України, де художники працюють на відкритому повітрі, створюють картини та інші твори мистецтва.

Крім того, існують організації , які збирають у своїх рядах любителів пленерної живопису, організовують виставки та заходи для популяризації цієї техніки.

Прикарпаття – це регіон України, розташований у мальовничій західній частині країни. Цей регіон славиться своєю природною красою та панорамними видами, що зробило його популярним місцем для пленерного живопису.

На Прикарпатті є багато талановитих художників-пленеристів, які використовують техніку пленерного живопису для того, щоб зафіксувати красу та неповторність цього краю. [1] Ось декілька з них:

Богдан Бринський, Володимир Сандюк, Анатолій Мельник, Іван Князь, Василь Коцан, Ігор Возняк та багато інших. Їх творчість пов’язана з Прикарпаттям, і вони використовували пленерний живопис у своїй роботі та брали участь у багатьох пленерах та виставках. Їх твори здебільшого присвячені пейзажам Карпат та інших куточків України. Також про їхні творчі доробки та попленерові виставки можна дізнатися з інтернет ресурсів[2]. На даний час художники-пленеристи організовують багато благодійних пленерів та аукціонів, кошти з яких направлені на допомогу ЗСУ.

Список використаних джерел

1. Художники Прикарпаття. Київ : Мистецтво, 1989.

2. URL: https://www.facebook.com/people/%D0%A.5%D1%83%D0%B4%D0% BE%D0%B6%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8-%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F/100063496243565.

ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЇ В ДИЗАЙНІ ОДЯГУ

Сандюк Лариса Петрівна,
старша викладачка кафедри образотворчого
і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації

Взаємодія між людиною та природою має значний вплив на довкілля. Наслідки невідповідального поводження людства з природою можуть бути негативними для здоров'я людей, екосистем та біорізноманіття. Екологія та довкілля пов'язані між собою, оскільки екологія вивчає взаємодію між живими організмами та їх середовищем, включаючи природні та людські фактори впливу на довкілля.

Довкілля – це всі зовнішні фактори, що впливають на живі організми, включаючи атмосферу, воду, ґрунти, кліматичні умови та інші складові навколишнього середовища. Для збереження довкілля та забезпечення сталого розвитку необхідно враховувати екологічні питання у всіх аспектах життя та діяльності людей. Наприклад, можна зменшити використання пластику та інших шкідливих матеріалів, використовувати енергоефективні технології, підтримувати екосистеми та розвивати відновлювані джерела енергії. Такі заходи сприятимуть збереженню довкілля та забезпеченню сталого розвитку, а також збереженню біорізноманіття та здоров'я людей. Цих проблем і завдань не оминула також індустрія моди.

Останнім часом все більше людей звертають увагу на екологічність та етичність виробництва, тому різні галузі, а зокрема і хутрова промисловість зазнає значних викликів. Багато компаній відмовляються використовувати хутро та шукають альтернативні, екологічніші та етичніші матеріали для своїх колекцій та моделей. Це сприяє створенню більш сталого та екологічного світу.

Як зазначила Зеновія Тканко в своїй статті «Екологічний дизайн в індустрії моди початку XXI ст»: «…У модній індустрії останніх років відбувається екотехнологічна революція. Поширеним стає термін «екологічна стабільність» або «свідома мода» – безпечне використання природних ресурсів планети та забезпечення екологічної і соціальної безпеки…» [3, с. 162].

Стелла Маккартні – незаперечний лідер й піонер свідомої моди. Вже довгі роки вона бореться з жорстокістю в індустрії, займається пропагандою етичних переконань й демонструє, що її колекції не страждають без використання не тільки натурального хутра, але й шкіри. «Я пишаюся тим, що зуміла побудувати перший і, певно, єдиний успішний веганський бренд. Сподіваюсь, що своїм прикладом зможу показати іншим дизайнерам, що вони теж в змозі це зробити» [1].

На цьому фоні розвивається новий напрямок в дизайні одягу – екологічний дизайн.

Екологічний дизайн (англ. ecological design) – це процес проектування, який враховує вплив людської діяльності на довкілля та спрямований на створення більш екологічно чистих, енергоефективних та стійких систем і об'єктів. Екологічний дизайн – це процес проектування та розробки продуктів, послуг та інфраструктури з урахуванням екологічних принципів та здатності зменшувати вплив на довкілля та зберігати ресурси.

Філософія екодизайну ставить за мету створення екологічно здорового суспільства, що включає в себе як збереження біологічного середовища, так і духовної, культурної ідентичності, що в сукупності є екологією культури – збереження та підтримання культурної традиції задля виживання людства [2].

Важливою частиною екологічного дизайну є інноваційність та створення нових рішень, які сприятимуть сталому розвитку та допоможуть зберегти природні ресурси для майбутніх поколінь. Інноваційний підхід до дизайну одягу може включати в себе використання нових технологій та матеріалів, що зменшують вплив виробництва на навколишнє середовище та підвищують ефективність використання ресурсів.

У залежності від контексту, екологічний дизайн може включати в себе різні аспекти, такі як:

- використання природних матеріалів та ресурсів;
- мінімізація відходів та забруднень;
- застосування енергоефективних технологій та систем;
- врахування впливу дизайну на здоров'я користувачів та навколишнє середовище.

Редизайн (англ. redesign) – це процес перетворення вже існуючого дизайну з метою поліпшення його функціональності, ефективності, естетичності або інших характеристик. Редизайн може відбуватися в різних сферах, таких як дизайн веб-сторінок, графічний дизайн, інтерфейс дизайн, промисловий дизайн та інші.

Редизайн може бути викликаний різними факторами, такими як зміна маркетингових стратегій компанії, розширення функціоналу, або потреба вдосконалення виробництва. Під час якого, може змінюватися дизайн виробів, їх функціональність, контент, та інші аспекти, що допоможуть поліпшити використання сировини. Редизайн може бути складним процесом, що потребує уваги до деталей, поєднання різних матеріалів та, зрештою, новий підхід до конструювання виробів.

Екологічний дизайн не тільки покращує стан довкілля, але й може бути вигідним для бізнесу, оскільки дозволяє зменшити витрати на матеріали та енергію та збільшити ефективність використання природніх ресурсів.

Список використаних джерел

1. Брикалін В. Одна в полі воїн: Стелла МакКартні про великий бізнес і свої правила. URL: https://vogue.ua/ua/article/fashion/persona/odnav-pole-voin-stella-makkartni-o-bolshom-biznese-i-svoih-pravilah.html.

2. Журба І. Екологізація як сучасна філософія проектування одягу. *Вісник КНУКіМ*. 2012. Розд. «Мистецтвознавство». № 5.

3. Тканко З., Тканко О. Екологічний дизайн в індустрії моди початку XXI ст. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2019. № 39. С. 162. URL: https://visnyk.lnam.edu.ua/system/files/201939/visnyk-lnam-no–39–2019-zenoviia-tkanko-olha-tkanko–161–169.pdf.

ПОРТРЕТ ЯК ВІДБИТОК ВНУТРІШНЬОГО СТАНУ ЛЮДИНИ

Типчук Вікторія Мирославівна,
доцентка кафедри образотворчого і
декоративно-прикладного мистецтва та реставрації

Внутрішні процеси проживання та переживання життєвих подій, проявляються і відображаються в більшій чи меншій мірі візуально у всій поведінці людини, її жестах, рухах, міміці, подекуди ці зміни малопомітні для оточуючих. Особливо чутливими до таких змін є люди творчих професій, зокрема митці. Світове образотворче мистецтво багате художніми образами, серед яких краще всього виявляє внутрішній стан героя його портрет. Важливим засобом характеристики персонажа виступає фігура, обличчя, одяг, рухи, жести, манери, а також засоби композиційної побудови площини, зокрема перспектива та вибір точки зору художником. Такий «опис» зовнішності може розповісти дуже багато про людину, її психо-емоційний стан, відношення до себе і світу, тощо [1].

Саме слово «портрет» з французької мови (portraire), має значення – «відтворювати щось межа в межу», в цьому ракурсі нас цікавлять засоби відтворення душевної складової, яку вони відображають матеріально. В жанрі портрету майстри пензля користувалися певними канонами та зразками аж до кінця 18 ст., де загальні риси переважали над індивідуальними. Портрет кінця 19 ст. та початку XX ст., вже характеризується тонкою передачею розмаїтих внутрішніх станів, достовірністю персоніфікованого образу, неповторністю та новими засобами виразності. Спробуємо порівняти способи візуальної мови в автопортретах різних митців та різних часових стилів, що виявлять нам внутрішній стан їхніх героїв, а саме їхню самооцінку та самосприйняття почерез засоби композиції.

В цьому аспекті нас цікавитимуть лінія горизонту, як вона побудована, яку частину простору полотна відтинає, де і як художник розміщує героя сюжету, положення в просторі самої фігури [2]. Щодо фігури портретованого, важливо звернути увагу і порівняти чи достовірно показує художник портретованого відносно перспективи і ракурсу з якого глядач дивиться на цей портрет. Колорит та ритм кольорових плям теж матиме неабияке значення, підсилюючи прочитання характеристик портретованого, вносячи певний настрій чи створюючи, відповідно задуму, атмосферу сприйняття [4]. Таке співставлення дозволить нам відкрити справжню позицію художника відносно моделі та самого себе у випадку коли це автопортрет, його власну позицію, яка нібито приховано, та все ж проявляється в роботі, поза свідомістю її автора.

Сьогодення досвіду проживання війни, безперечно відображається у змінах візуального сприйняття, що спостерігаємо у портретах воєнного часу, виявляючи приховані чи неусвідомлені сигнали болю та пошуку рівноваги душевного стану [3].

Отже, портрет як відбиток внутрішнього стану людини є джерелом інформації щодо сприйняття та душевного стану його автора в певний часовий проміжок, а також є культурним відбитком епохи, що виявляє соціокультурні аспекти взаємозв'язків у суспільстві у розмаїтості його проявів.

Список використаних джерел

1. Менегетти А. Кино, театр, бессознательное. М., 2001. Т. 1. 384 с.

2. Потемкина О. Ф. Психологический анализ рисунка и текста. СПб., 2006. 524 с.

3. Ферс Г. М. Тайный мир рисунка (исцеление через искусство). СПб., 2003. 176 с.

4. Punch B. S. The Psychology of Art Appreciation. Copenhagen : Museum Tusculanum Press, University of Copenhagen, 1997. V. XII. 312 p.

ХРИСТИНА ФІЦАЛОВИЧ – СИМВОЛ ТЕАТРАЛЬНОЇ ТРАДИЦІЇ ПРИКАРПАТТЯ (ДО 85-ОЇ РІЧНИЦІ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Федорків Оксана Петрівна,
доцентка кафедри сценічного мистецтва і хореографії

1 червня 2023 року – виповнилося б 85 років з дня народження незрівнянної Прикарпатської Роксолани – народної артистки України, професорки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Христини Фіцалович, яка вже перебуває у вічному сонмі вибраних, а ми, живі, перебуваємо у світлі її незабутньої й величної пам'яті.

Дівчинці з простої родини міста Калуш, що на Івано-Франківщині, Христині Фіцалович, судилося, як і героїні її тріумфальної ролі – Роксолані Гюрем Султан (Насті Лісовській), стати володаркою тисяч людських сердець, захоплених її неперебутнім талантом актриси, ніжно-сильним лірико-драматичним сопрано виконавиці-солістки, педагогині, майстерним вмінням творення образів і смислів, чарівною жіночністю, особливим магнетизмом особистості, високочеснотною гідністю і щирою людяністю.

Універсалізм її багатогранної обдарованості проявився в різноаспектному творчому і професійному бутті, активній громадянській позиції, багаторічній педагогічній праці.

Музика і театр тісно переплелися у творчій біографії Христини Фіцалович як дві іпостасі великого обдарування. Перші іскри любові до мистецтва спалахнули в її душі ще в дитинстві зі звуками чарівних українських мелодій, які слухала у виконанні батьків. Школяркою зіграла Наталку в п'єсі І. Котляревського «Наталка Полтавка», обрала мистецький фах. Роки навчання в

Івано-Франківському музучилищі пролетіли дуже швидко і Х. Фіцалович розпочинає свій творчий лет як солістка філармонії. Невдовзі доля приводить її до Івано-Франківського драматичного театру, в якому її талант досягає вершин творчості, а найбільш продуктивні роки життя віддає педагогічній роботі в Прикарпатському університеті.

Х. Фіцалович стала символом прикарпатського театру. Їй вдалося створити прецедент небувалої досі популярності для театру, яку здобула вистава «Роксолана» за п'єсою Л. Забашти, режисера В. Смоляка з Х. Фіцалович в головній ролі. Виставу показали 700 разів. Без сумніву, це стало однією з передумов сучасної популярності Івано-Франківського національного академічного драматичного театру ім. Івана Франка, як одного з кращих театрів України і забезпечило тяглість театральної традиції, що дає підстави говорити про наявність акторської школи.

Репертуарний лист народної артистки України Христини Фіцалович налічує 90 ролей. Серед найяскравіших музичних – Одарка («Запорожець за Дунаєм», С. Гулак-Артемовський), Любаша («Севастопольський вальс», К. Лістов), Розалінда («Летюча миша», Й. Штраус), Глорія («Цирк засвічує вогні», Ю. Мілютін, Я. Зіскінд); музично-драматичних – Аза («Циганка Аза», М. Старицький), Маруся («Камінна душа», А. Кагарницький), Галина («Гірська балада», Л. Дмитерко); драматичних – Марта Ольшевська («Денис Січинський», І. Новак), Інга («Інга повинна жити», А. Делендик), княгиня Анна («Данило Галицький», О. Хижняк), Роксолана («Роксолана», В. Смоляк). В усіх своїх амплуа вона демонструє органічне поєднання різних прийомів професійної майстерності актора драматичного театру, музично-драматичного й оперети.

З-понад більш як 121-ої рецензії й відгуків у пресі на вистави за участю Х. Фіцалович, в яких відзначаються яскрава образна сценічна мова актриси, тонка психологічна мотивація вчинків її героїнь, життєва правда сценічної поведінки, точне жанрове відчуття, необхідно підкреслити й глибоку патріотичність. Кожною своєю роллю вона промовляла до глядача як питомо українська акторка.

Зважаючи на вагомі творчі досягнення 27 січня 1984 року Христині Фіцалович надано звання народної артистки України.

Викладацька діяльність Х. Фіцалович розпочинається на кафедрі співу і диригування Прикарпатського університету ім. В. Стефаника. 1991 року вона отримує вчене звання доцента кафедри, з 1994 року – завідувачка кафедри, а з 1997 року – професорка кафедри. Її викладання – це органічне поєднання власних талантів і здобутків помножених на професійність і досвід. Як акторка і музикантка, в роботі над репертуаром вміла запалити студентські серця любов'ю до музики, а через елементи театрального мистецтва перетворити музичні твори на живі драматичні образи. «Там, де царює спів, немає місця на байдужість» [3, с. 39].

Х. Фіцалович організовує на факультеті концертні програми, працює як режисерка і авторка сценаріїв численних літературно-музичних композицій, концертів, свят, драматичних постановок. Вона написала 36 оригінальних сценаріїв, в роботі над якими провела архівну, пошукову, документальну, аналітичну, творчу роботу і виявила обдарування сценаристки і режисерки.

Х. Фіцалович була улюбленою виконавицею не тільки на Прикарпатті, її презентаційна географія сягала і українського позамежжя, зосібна виступ 1990 року в м. Торонто (Канада), з літературно-вокальною композицією «Наша дума, наша пісня», присвяченою вшануванню 150-ї річниці виходу «Кобзаря».

Репертуар Христини Фіцалович-солістки налічує понад 85 арій, аріозо, романсів, оперних і оперетковий партій. Христина Павлівна була переконана, що артист – це просвітник, він завжди перебуває в пошуку нової, актуальної тематики. Вона казала: «Час такий, розумієте, що нове життя ніби наступило, а воно просить нового слова» [3, с. 86]. Не терпіла байдужості ні в житті, ні у творчості.

Злам тисячоліть ознаменувався приходом на новостворену кафедру театрального мистецтва Інституту мистецтв ПНУ. Саме на посаді завідувачки кафедри театрального мистецтва виповнились в єдине ціле всі таланти й напрями діяльності, ввібравши в себе попередній досвід життя – театральний, акторський, виконавський, режисерський, педагогічний, управлінський. Двадцять років віддала Христина Павлівна роботі на кафедрі. За цей час було підготовано багато професійних акторів.

Складаючись з безлічі миттєвих ситуацій, творчих подій і фактів, різноманітних ситуацій, епізодів біографічного, мистецького, професійного буття виокреслюється неперебутня особистість Христини Фіцалович – Людини, Українки, Актриси, Співачки, Режисерки, Навчителя.

Список використаних джерел

1. «Без пісень нема життя» Музично-краєзнавчий альманах / В. Г. Дутчак, Г. В. Карась, М. З. Ортинська, П. М. Чоловський. Івано-Франківськ : Гостинець, 2006. 140 с.

2. Нестеренко В. Тридцять сім сходинок до Парнасу : навч-метод. посібник. Івано-Франківськ : ПНУ, 2012. 267 с.

3. Дутчак В. Христина Фіцалович: «У ролях моя біографія…». Івано-Франківськ : Видавець І. Третяк, 2008. 176 с.

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ АВТЕНТИЧНИХ ТВОРІВ МИТТЄВОЇ ПРОЗИ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ЗВО

Білянська Ірина Петрівна,
доцентка кафедри англійської філології

Важливим засобом формування англомовної комунікативної та міжкультурної компетентності майбутніх учителів в умовах відсутності природного іншомовного середовища є автентичні художні твори. Художні твори є доволі складними навчальними матеріалами, оскільки потребують глибокого розуміння закладеної у них художньо-естетичної інформації. Оволодіння навичками роботи із оригінальними текстами зазвичай відбувається із використанням коротких оповідань, оскільки ці невеликі прозові твори є найбільш зручними для опрацювання. Середній розмір сучасних англомовних оповідань складає 8000 слів, їх можна прочитати за один раз.

На початку XXI століття поширились надкороткі оповідання (миттєва проза). Це різновид малої прози, спільною рисою яких є компресія, максимальна стислість оповіді та мінімальний обсяг. За останні роки виникло декілька піджанрів надкоротких оповідань. Поділ таких надкоротких оповідань базується на визначеній кількості слів. Найкоротшим видом оповідань є оповідання із шести слів (the six-word story). Нанопроза, твітература (nanofiction, twitterature) це твори розміром не більше 280 знаків. Дрібл (dribble) це оповідання із 50 слів, дребл (drabble) має 100 слів, мікрооповідання (microfiction) це твір до 300 слів, дуже дуже короткі оповідання або миттєва проза (flash fiction) – це оповідання до 1500 слів. Кожен із зазначених піджанрів надкоротких оповідань має свою специфіку, свої мовні та композиційні відмінності, але усі вони мають типові сюжетні елементи: дійову особу, конфлікт та розв’язку [1, с. 111; 3].

Особливої уваги заслуговують оповідання, що нагороджені або відібрані британськими літературними критиками для одного із найпрестижніших письменницьких конкурсів BBC Young Writers’ Award для підлітків віком від 14 до 18 років. Це високохудожні твори, розмір яких становить рівно 1000 слів. Вони написані підлітками на актуальні для них теми, наприклад, страждання від анорексії, депресії, суїцид, відчай біженців, дорослішання, стосунки із батьками та інші. Такі твори викликають велике зацікавлення студентів, оскільки проблеми, які порушуються авторами, є для них близькими і актуальними. Такі твори, як «Footprints in the Far Field» (автор Reyah Martin), «Unspoken» (автор Lottie Mills), «Fists» (автор Jane Mitchell), «Oh Sister, Invisible» (автор Tabitha Rubens) відзначені британськими критиками, а оповідання Under a Deep Blue Sky (автор Davina Bacon) є переможцем літературного конкурсу The BBC Young Writers’ Award – 2018 [2]. Ці оповідання були озвучені. Наявність аудіокниг підсилює цінність цих творів з методичної точки зору, адже їх

прослуховування сприятиме розвитку аудитивної компетентності студентів, забезпечить художнє сприйняття твору, впливаючи на почуття, емоції та переживання. Одночасне прослуховування та читання творів сприятиме також удосконаленню їхніх слухо-вимовних навичок, розвитку мовленнєвого слуху.

Варто відзначити, що такі твори є ефективними засобами для формування та тестування перекладацької компетентності студентів. Художній переклад цілісних оповідань, а не їх уривків, українською мовою дозволяє осмислити твір на найглибшому рівні, розвинути навички аналізу лексичних одиниць та добору еквівалентів літературною українською мовою, розширити словниковий запас. Студенти мають можливість не тільки спробувати себе у ролі перекладачів, але і розвинути свій творчий потенціал, так як художній переклад передбачає мовленнєву творчість перекладача, вдало добирати та застосовувати мовні засоби, які б мали естетичний вплив на читача. Оскільки ці твори за розміром є досить короткими, студенти мають можливість зачитати свій переклад на парі, послухати переклади інших, обговорити найкращі варіанти перекладу фраз/слів чи ефективні перекладацькі стратегії. Студенти можуть перекладати такі твори індивідуально чи парами, групами, що дозволяє викладачу застосовувати таким чином інтерактивну технологію навчання.

Можна поєднувати роботу з різними піджанрами надкоротких оповідань, якщо вони пов'язані тематикою чи змістом. Наприклад, роботу над оповіданням «Footprints in the far field» можна поєднати із обговоренням відомого оповідання із шести слів (For sale: baby shoes. Never worn), що нібито написане Ернестом Хемінгуеєм [3], оскільки між цими оповіданнями є інтертекстуальний зв'язок. Для аналізу оповідань варто використовувати графічні органайзери, які слугуватимуть візуальною опорою для переказу змісту твору, а також допоможуть студентам проаналізувати основні елементи сюжету. Написання короткого викладу змісту оповідання та відгуку після читання, прослуховування та його обговорення забезпечить інтегроване навчання усіх видів мовленнєвої діяльності (читання, говоріння, письма і аудіювання).

Отже, автентичні твори миттєвої прози є перспективними навчальними засобами, що мають значний потенціал для формування комунікативної, міжкультурної та перекладацької компетентностей студентів, їх здатності до критичного та творчого мислення. Використання таких творів може забезпечити не тільки високу якість засвоєння знань на заняттях англійської мови у ЗВО, а також можливості для виховання та всебічного розвитку здобувачів освіти.

Список використаних джерел

1. Білянська І. П. Формування англомовної аудитивної компетентності майбутніх учителів із використанням аудіокниг художніх творів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Терноп. нац. пед. ун–т ім. В. Гнатюка.Тернопіль, 2018. 317 с.

2. The BBC Young Writers' Award – 2018 Winner Announced! URL: https://www.bbc.co.uk/programmes/articles/4PrGlh3csfFgrgdw43K698Q/the-bbc-young-writers-award–2018-winner-announced (Last accessed: 25.04.2023).

3. What Is Flash Fiction? Meaning, Characteristics, and Examples. URL: https://prowritingaid.com/what-is-flash-fiction (Last accessed: 25.04.2023).

ЕВОЛЮЦІЯ СЕМАНТИЧНОГО ДОМЕНУ ВІЙНА В АНГЛОМОВНІЙ ПРОЗІ XIX–XXI СТОЛІТЬ

Васенко Олександр Юрійович,
аспірант кафедри англійської філології

Ця робота полягає у дослідженні семантичного домену WAR. Інтерес до цього конкретного домену зумовлено двома причинами: інтересом до розвитку новітніх напрямів мовознавства у поєднанні із комп'ютерними технологіями, та особливостями сучасної політичної ситуації в світі.

Платформою для дослідження є група текстів англомовної прози на воєнну тематику, XIX–XXI століть. Твори цього субкорпусу належать до різних часових вимірів, описують різні події та були написані авторами, що належать до різних соціальних груп. Такий вибір матеріалу зумовлено потребою у дотриманні репрезентативності, котра є основною характеристикою будь-якого корпусу [1]. Оскільки нам необхідно дослідити семантичний домен WAR, не в рамках стилю одного конкретного автора, а в загальному на тлі англомовної літератури на воєнну тематику, тому цей корпус повинен містити зразки робіт різних за змістом та стилем. Середня кількість слів у одному тексті становить 100 тис слів. Також в ролі референтного корпусу, в цьому дослідженні застосовується Corpus of Historical American English як основа для порівняльного аналізу корпусів. Як визначає Джофрі Ліч, референтний корпус повинен широко відтворювати певну мову та відігравати роль «стандарту мови» [3]. Класичними зразками референтних корпусів є Corpus of American English, Corpus of British English, The TV Corpus, Wikipedia Corpus. В свою чергу референтні корпуси різко контрастують із спеціалізованими корпусами, які відтворюють вузький жанр чи напрямок в рамках однієї мови.(Наприклад Parliamentary corpora чи Computer meditated corpora). У нашому випадку, реферетний Corpus of Historical American English буде порівнюватися із спеціалізованим корпусом англомовної прози на воєнну тематику.

В цьому дослідженні ми намагаємося дослідити: 1) як корпусна методика може допомогти в ідентифікації лексем у текстах для подальшого якісного аналізу 2) дослідити як корпусний підхід може бути ефективним засобом аналізу літературної стилістики прози та окремих семантичних доменів. Для цього ми послуговуємося програмним забезпеченням WMatrix та AntConc. Важливою функцією цього програмного забезпечення є здатність до автоматизованого семантичного аналізу тексту. Також ці програми передбачають автоматичну генерацію ключових слів тексту та аналіз конкордансу. Варто зауважити, що просто згенеровані ключові слова не можуть слугувати надійною базою для аналізу. Передусім, враховуючи широкий спектр лінгвістичних прийомів, якими послуговуються стилісти для аналізу зразків літератури, оптимальний вибір цих засобів мотивується інтерпретацією тексту аналітиком. Ключові слова передбачають дещо інший підхід. Будь-який текст міститиме певний набір ключових слів, котрі можуть бути автоматично згенеровані на основі їх частотності. Важливим нюансом є те. що комп'ютер підбирає їх без врахування смислових зв'язків між ними та іншими словами. Тому цей

підхід передбачає застосування окрім кількісного, ще й якісного аналізу для викриття цих зв'язків та фільтрації ключових слів.

Ключові слова, це ті слова, котрі зустрічається у вибраному тексті чи групі текстів із значно вищою частотою аніж у референтному корпусі [4]. З точки зору стилістики, референтний корпус слугуватиме таким собі зразком норми, на основі якого і будуть вираховуватися девіації ключових слів у аналізованому корпусі [3].

Дослідження ключових слів, що були згенеровані програмним забезпеченням, зазвичай передбачає первинну роботу зі списками лексем, яка згодом переходить в аналіз вибраних слів для подальшого з'ясування зв'язків між ними. Також, оптимальним рішенням для категоризації ключових слів може бути позначення всіх слів у основному та референтному корпусах, відповідними позначками «тегами», що містять інформацію про семантичний домен, до котрого вони належать. Після цього обчислити значущість ключових слів можна вже за допомогою роботи з тегами. Вкрай важливо враховувати увесь спектр лексичних значень обраних ключових слів, аби коректно їх категоризувати. Стилістичний аналіз шляхом використання корпусної методології, повинен зосереджуватися не тільки на обчисленні ключових елементів обраного тексту, а й приділяти увагу аспектам якісного аналізу. як наприклад категоризація ключових слів тексту на основі їх семантичних особливостей та сталістичної значущості та подальший підбір лексем, за допомогою котрих можна виокремити стилістичні особливості обраного тексту.

З еволюційниої точки зору, семантичний домен war походить від англофранкського слова werre, що означало озброєний конфлікт. Також його коріння можна прослідкувати у старогерманських мовах, де саме слово мало форму werra, та мало додаткове значення «збивати з пантелику, непорозумітися, посваритися». Близько 11 століття, з'являється форма war котра збереглася і по сьогодні [2]. Цей домен має має ряд вербалізаторів як от, wartime, warfare, warrior, warshup etc котрі мають свої власні значення. У первинної лексеми war наприклад два основних значення: іменне та дієслівне. Як іменник, воно означає масштабний збройний конфлікт, а як дієслово, воно означає безпосередній акт ведення війни проти когось.

Аби осягнути стилістичні особливості функціонування домену WAR, варто здійснити аналіз його частотності, колокації та конкордансу і порівняти отримані дані з інформацією у референтному корпусі. Аналіз частотності є найбільш фундаментальним елементом корпусного підходу. Він показує те, як часто вибрані лексеми з'являються у корпусі та вказує на наявні мотиви в тексті. Частотність допомагає оцінити значущість слова у тексті. Аби виміряти цей параметр. необхідно обсичилити його частотність спершу у досліджуваному корпусі, а поітм у референтому та порівняти вихідні дані. Розбіжність між цими показниками у двох корпусах і буде параметром значущості. Наприклад в романі Ернеста Хемінгуея For Whom The Bell Tolls, вербалізатор домену WAR вживається 115 разів, що в середньому, становить 0.6 слова на 1000 слів у тексті. Для порівняння у референтному корпусі Corpus of Historical American English частотність цього слова на 40% нижча і становить 0.35 на тисячу слів. Це вірогідно зумовлено тим,, що у творах присвячених військовій

тематиці приділяється вища увага темі війни, аніж у звичайній чи навіть історичній літературі. Аналіз частотності, слів у цьому тексті показує, що доволі передбачувано перші декілька десятків найбільш частотних слів займають прийменники та артиклі. Проте однієї цієї інформації недостатньо аби проаналізувати особливості функціонування цього домену, тому далі потрібно здійснити аналіз колокації та конкордансу.

Аналіз колокації показує, що найчастіше разом із цим словом використовуються такі слова як: win, this, in, civil, krieg, exempted, we, duration, guerilla, rebelion. Тут зразу важливо виділити ці слова у окремі категорії. Якщо службові частини мови, як от займенник this та прийменник in не подають ніякої інформації про стилістичні особливості твору, то слова як civil, guerilla, rebellion, exempted вказують на те, що автор висвітлює війну, більше в контексті визволення, протистояння за свободу.

В цьому корпусі також присутні ще 2 лексеми семантичного домену WAR – а сама warship і warfare однак, вони вживаються лише по одному разу, і цього недостатньо аби виокреслити якісь стилістичні особливості їх вжитку.

Оскільки нам необхідно проаналізувати особливості функціонування семантичного домену WAR на основі не одного конкретного твору, а загальної прози XIX–XXI ст. ми розширимо наш корпус більшою кількістю текстів, та повторно проаналізуємо схожим чином ці тексти. Отримані результати повинні слугувати надійною базою, для подальшого аналізу стилістичних особливостей домену WAR в рамках англомовної прози.

Список використаних джерел

1. Biber D. Representativeness in corpus design. Literary and Linguistic computing. 1993. P. 243–257.

2. Merriam-Webster. War. In Merriam-Webster.com dictionary. Retrieved March 24, 2023, from https://www.merriam-webster.com/dictionary/war.

3. Leech G. Corpora and theories of linguistic performance. New York, 1992. P. 105–122.

4. Culpeper, J. Computers, Language and Characterisation: An Analysis of Six Characters in Romeo and Juliet. Papers from the ASLA Symposium, 2002, P. 11–30.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ АНГЛІЦИЗМІВ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

Гарбера Світлана Геннадіївна,
асистентка кафедри англійської філології

Тема мовних контактів є однією з найскладніших та водночас найцікавіших в сучасному мовознавстві. Лексичний склад мови постійно поповнюється запозиченнями, які, виражаючи те чи інше поняття, асимілюються і стають її надбанням. Вони можуть бути корисними для мови, оскільки дозволяють вводити нові поняття і терміни [1]. Наприклад, такі слова як *cool, marketing,*

shopping, software, parking, wifi, post, test, chat,spam та інші походять з англійської мови і вже стали частиною іспанської лексики.

Іспанські мовознавці мають різні погляди на використання англіцизмів в кастильській мові.

Деякі мовознавці, зокрема Ф. Айторма, Р. Підаль, А. Рейес, Х. Майо, С. Мадаріаго вважають, що використання англійських запозичень може знижувати якість іспанської мови, оскільки це, ймовірно, призведе до втрати унікальності та культурної ідентичності мови. Такі мовознавці підтримують ідею збереження та розвитку іспанської мови без запозичення слів з інших мов.

Інші мовознавці, такі як М. Молінер, Р. Алфаро, Е.Лоренсо, Р. Лапеса, Л. Моралес, вважають, що англіцизми можуть бути корисними для іспанської мови, оскільки вони дозволяють вводити нові поняття та терміни, які не мають відповідних слів в іспанській мові, відповідно, їх використання може бути сприятливим для розвитку мови та її адаптації до нових реалій.

У будь-якому випадку, англійські запозичення є досить поширеними в іспанській мові, особливо в галузях, пов'язаних з технологіями, наукою, музикою, спортом, в сфері мас-медіа та реклами, а також освіти. Не є виключенням і навчальні підручники, в яких все частіше можна зустріти використання англіцизмів у текстах, вправах та відеоуроках, що надають сучасності освітньому процесу. Це пов'язано зі зростанням впливу глобалізованого та цифрового англомовного світу на культуру та розвиток країн, в тому числі й Іспанії та Латинської Америки. Проте зловживання англіцизмами може негативно впливати на мову та забезпечення її розвитку.

Королівська академія іспанської мови, яка відповідає за стандартизацію та розвиток іспанської мови, розрізняє два типи англіцизмів: зайві або непотрібні та необхідні або дуже поширені іншомовні слова [3].

В першому випадку, мова йде про англійські слова прийняті в іспанській мові, але іспанська володіє своїм еквівалентом, наприклад *aleatorio* замість *random, autónomo* замість *freelance, vaqueros* замість *jeans, magdalena* замість *muffin, tendencia* замість *trend, contraseña* замість *password, fecha límite* замість *deadline, descanso* замість *break, negocios* замість *business, moda* замість *fashion, enlace* замість *link* і т. д.

Та інший тип, це випадок англійських термінів, для яких не існує точного еквівалента в іспанській мові, або, якщо існує, то англійський варіант є більш поширений, ніж альтернативне слово іспанською мовою. Ці запозичення отримали три варіанта поширення в іспанській мові:

1. Збереження оригінального написання та вимови, наприклад *camping, pendrive, reality, mail, rafting* та інші.

2. Збереження оригінального написання, але з іспанською вимовою та графічним акцентуванням відповідно до правил іспанської мови. Ми говоримо про англіцизми, які пишуться так само, як в англійській мові, але вимовляються на іспанську манеру. Це випадок слів *wifi, máster, airbág, runner, casual, mánager* та інші.

3. Збереження оригінальної вимови та адаптація іноземної форми до графічної системи іспанської мови. Це запозичення, які змінили спосіб написання,

наприклад *fútbol* (англ. football), *beicon* (англ. bacon), *rímel* (англ. Rimmel), *espónsor* (англ. sponsor), *friki* (англ. freaky) та інші.

Багаточисленні слова, що формують групу запозичень з англійської мови, належать до університетського світу, відповідно часто вживаються в контексті науки та технології, наприклад, *hackear, double click, task, target, feedback, customer, flashback, hobby, link, webinario* та інші.

Інші слугують для визначення моди, тенденцій в середині молодіжного світу, наприклад: *pop, feeling, speed, cringe, crush, hype, fake, influencer, random, shooting, spoiler, fake* та інші. Англійські слова вливаються в іспанський текст, надаючи внутрішніх особливостей в лінгвістичній системі. Англіцизми можуть функціонувати як дієслова, прикметники чи іменники в іспанській мові. Також цікавою тенденцією є варіант поєднання двох мов у реченнях чи окремих словосполученнях: *Este summer juega y aprende* чи *Combina el running con otras actividades deportivas.*

Звісно, що рекомендацією Королівської академії іспанської мови є уникнення використання запозичень з англійської мови [3]. Але саме в розмовній мові ці слова розвиваються та отримують важливе значення. Дослідження процесу освоєння англомовних термінів у системі іспанської мови показало, що англіцизми зазнають формальних змін – у графічному відтворенні та фонемному складі, а також функційних змін на рівні словотворення та семантики.

Очевидно, що англіцизми стали невід'ємною частиною іспанської мови. У більшості випадків англійські запозичення вживаються з метою підкреслення сучасності та зручності. В будь-якому випадку, важливо зберігати рівновагу та використовувати їх з уважністю до контексту та аудиторії, оскільки інколи використання англіцизмів в іспанській мові може бути сприйняте як відсутність поваги до мови та культури і, відповідно, мати негативний вплив на забезпечення її розвитку. Тому, останнім часом в іспанській мові почали вживати більше власних слів та фраз, зокрема, з метою збереження національної ідентичності та популяризації власної культури.

Список використаних джерел

1. Жлуктенко Ю. О. Мовні контакти. Київ : Вид-во Київ. ун-ту, 1966. 135 с.

2. Gómez Torrego L. El léxico en el español actual: uso y norma. Madrid : Arco/Libros, 1995. 384 p.

3. Real Academia Española: sitio web oficial. URL: https://www.rae.es.

4. Rodriguez Medina, M. J. El anglicismo en español: revisión crítica del estado de la cuestión. URL: https://institucional.us.es/revistas/philologia/14_1/art_8.pdf.

5. Seco M. El léxico. Madrid : Comunicación y lenguaje, 1997. P. 183–184.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Ковальчук Юстина Володимирівна,
асистентка кафедри німецької філології

В умовах карантину та активних бойових дій на території України навчальний процес зазнав значних змін. Сьогодні найбільш поширеним та ефективним методом викладання іноземних мов є комунікативно-орієнтований метод, який максимально наближає студентів до реальних умов іншомовного середовища, а використання інформаційних технологій є одним із засобів реалізації цього методу.

Сучасні інформаційні технології викладання – це комбінація різноманітних методів, інструментів та прийомів навчання, що застосовуються для збору, обробки, зберігання, подання, передавання та захисту різних матеріалів та даних, які допомагають покращити ефективність різних видів діяльності людини.

Використовуючи сучасні мультимедійні технології, можна задіяти майже всі органи чуття студентів, поєднуючи друкований текст, графічні зображення, статичні фотографії, аудіо- та відеозаписи, створюючи «віртуальну реальність» справжнього спілкування. Доведено, що застосування комп'ютерних мереж та мультимедійних матеріалів скорочує час навчання майже втричі, а через одночасне використання тексту, зображень, звуку рівень запам'ятовування зростає на 30–40 відсотків [1].

Серед засобів, які доцільно використовувати в процесі викладання, можна виділити редактори презентацій: Powerpoint, Google Slides та Openoffice Impress, відео- та аудіо-програми: KMPlayer, QuickTime, Flash чи Windows Media, текстові редактори, такі як WordPad, LibreOffice, Microsoft Word або онлайн-редактор від компанії Google, а також різні інтернет-ресурси «Deutsche Welle», «Extra auf Deutsch», «Deutsch spielerisch lernen», «Easy German» та інші. Організувати практичні заняття можна за допомогою Zoom, Skype, Webex, що пропонують широкий функціонал.

Викладачі можуть створювати власні інтернет-простори, які допомагають активізувати роботу студентів у процесі навчання. Вони дозволяють студентам самостійно вивчати матеріал, перевіряти правильність виконання завдань, застосовувати свої лексичні та граматичні навички, засвоювати та обробляти інформацію.

Найпростіше використання інтернет ресурсів – використання їх як джерела додаткових матеріалів для викладача та студента. Це величезна інформаційна система, яка може бути використана для вивчення мови. Організація ефективного навчання за допомогою інтернет ресурсів залежить від чіткого формулювання завдань, конкретних вказівок щодо їх виконання та ретельного добору матеріалу відповідно до потреб комунікації та компетенції студентів.

Завдяки використанню сучасних комп'ютерних програм студенти можуть зануритися в живу мову, використовуючи безліч можливостей для вивчення та запам'ятовування нових слів, мовних виразів, а також для розвитку мовленнєво-розумових навичок. Це навчання відповідає ознакам розвиваючого і допома-

гає вирішити такі навчальні задачі, як усвідомлення та розуміння мовних явищ, автоматизація мовних та мовленнєвих дій та створення ситуацій спілкування, максимально наближених до реальних. Оскільки відомо, що вивчення іноземної мови за межами мовного середовища істотно знижує мотивацію до оволодіння нею, можна стверджувати, що комп'ютерні навчальні програми є одним із головних засобів підвищення такої мотивації. [2].

Отже, використання сучасних інформаційних технологій у процесі вивчення іноземних мов у ВНЗ підвищує ефективність формування всіх аспектів іншомовної комунікативної компетенції. Сучасний викладач повинен володіти великим арсеналом сучасних технологій, що дозволить урізноманітнити та підвищити якість навчального процесу для більш ефективного засвоєння студентами іноземної мови. Проте важливо пам'ятати, що без присутності викладача використання мультимедійних технологій не здатне забезпечити суттєвого навчального ефекту, оскільки такого роду технології – це лише один із метод викладання.

Список використаних джерел

1. Ставицька І. В. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті. URL: http://confesp.fl.kpi.Ua/node/1103 (21.12.12).

2. Морська Л. І. Автоматизовані навчальні системи як основний компонент інтеграції педагогічних та інформаційних технологій. *Педагогіка вищої та середньої школи* : зб.наук.праць. Кривий Ріг : КДПУ, 2007. Вип.19. С. 252–270.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПІСЕННОГО МАТЕРІАЛУ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Корольова Наталія Олександрівна,
доцентка кафедри німецької філології,
Грималюк Анна Миколаївна,
асистентка кафедри німецької філології

Важливою складовою самопрезентації та універсальним засобом професійного життя особистості у сучасному суспільстві є володіння іноземними мовами, які необхідні як для ефективного вирішення комунікативних завдань та для особистої комунікації, так і у ситуаціях спілкування в освітньому середовищі. Мотиваційна готовність до сприйняття та розуміння, а також можливість самореалізації є невід'ємними передумовами результативного навчання, що може бути досягнуто шляхом використання різноманітних технологій, зокрема музики.

Музику та пісню варто розглядати як інтегральні складові суспільства, важливі форми людського спілкування, оскільки вони є не лише способом поширення та обміну інформацією, але й певним культурним кодом, емоційним елементом соціальної ментальності, та, відповідно, важливим джерелом автентичної інформації.

Завдяки своєму емоційному характеру музика не лише урізноманітнює процес навчання, створює ефектну новизну та підвищує мотивацію, але й сприяє формуванню правильної вимови та розвитку навичок аудіювання. Тексти пісень містять великий обсяг країнознавчої інформації та тематичну лексику, дозволяють закріплювати лексико-граматичні вміння, оскільки у піснях містяться найпоширеніші граматичні явища.

Для результативного використання музики та пісень на заняттях іноземної мови необхідно брати до уваги не лише фонетичний, лексичний, граматичний та синтаксичний аспекти мови, але й ситуативний контекст, створюючи передумови для створення сприятливого психологічного клімату, зменшення психологічного навантаження, зміцнення міжособистісних відносин та більш повного розкриття творчих здібностей кожного студента.

Цілеспрямоване використання пісень на заняттях з іноземної мови передбачає створення вибірки найбільш відповідних та слушних творів, робота над якими сприятиме максимальній самореалізації студентів, полегшуючи водночас процес вивчення іноземної мови. Тому важливими передумовами добору пісенного матеріалу були, насамперед, актуальність, мовна та країнознавча цінність, інформативність тексту, наявність відповідних лексичних, граматичних та синтаксичних складових, вік та мовний рівень студентів, зміст пісні, її ритмічність та мелодика, а також дикція виконавця.

Автори сподіваються, що **результатом** опрацювання матеріалів, що містяться у даному навчально-методичному посібнику, стане вдосконалення лексичної, граматичної, фонологічної, орфографічної та орфоепічної, соціолінгвістичної та лінгвокраїнознавчої компетентності студентів; розширення їх естетичного, загальноосвітнього і філологічного світогляду, а також розвиток уяви, логічного мислення, вдосконалення іншомовних мовленнєвих здібностей та вміння самостійної роботи з мовним матеріалом.

Список використаних джерел

1. Dolores Rodriguez Cemillan, Escuela Oficial de Idiomas. (Rock)Musik im Fremdsprachenunterricht. URL: https://www.manfred-huth.de/fbr/unterricht/sek/lola.html.

2. Dr. Gerhard Neuner, Dr. Herbert Puchta, Dr. Wilfried Krenn, Eduard von Jan, Franz Specht, Werner Bon. Zwischendurch mal Lieder. Hueber Verlag. München, Deutschland. 2012. 48 S.

3. Popelka Stanislav. Lieder im Deutschunterricht. Bachelorarbeit. Masaryk-Universität in Brünn. Philosophische Fakultät. Lehrstuhl Germanistik, Nordistik und Nederlandistik. 2008. 48 S.

ФРАНКОМОВНИЙ РЕКЛАМНИЙ ДИСКУРС І СПЕЦИФІКА РЕКЛАМНОГО СПІЛКУВАННЯ

Крук Зоряна Миколаївна,
асистентка кафедри французької філології

Рекламний текст має ряд своїх синтаксичних особливостей, які обумовлені різними екстралінгвістичними факторами, пов'язаними з психологією виливу реклами. «Важлива вимога до рекламних текстів – максимум інформації, мінімум слів» [1]. У словниках французької мови термін «реклама» тлумачиться наступним чином: Publicité-activité qui consiste à faire connaître un produit, une entreprise afin d'inciter les consommateurs à acheter ce produit, à utiliser les services de cette entreprise; ensemble des moyens employés à cet effet [2]. Publicité- le fait d'exercer une action psychologique sur le public à des fins commerciales [3]. Publicité est une forme de communication dont le but est de fixer l'attention d'une cible visée (consommateur, utilisateur etc.) pour l'inciter à adopter un comportement souhaite. Оскільки в усіх цих визначеннях увага акцентується на тому, що реклама це певний вид діяльності, наділений чіткою метою і включає учасників комунікації, залежить від соціального, економічного, культурного і історичного фонів, то можна говорити про явище рекламного дискурсу як сферу функціонування рекламного тексту і його взаємодії з адресатом.

Рекламний дискурс визначається як завершене повідомлення, наділене чіткою прагматичною установкою (привернути увагу до предмету реклами), яке поєднує в собі дистинктивні ознаки усного мовлення та письмового тексту з комплексом семіотичних (екстра- і паралінгвістичних) засобів.

Якщо в звичайній ситуації головним засобом передачі інформації від адресанта до адресата є усне чи письмове мовлення, то виникнення рекламної ситуації неможливе без технічних засобів, які відповідають за доставку певного повідомлення про товар чи послугу. Крім того, рекламна ситуація може допускати і наявність в ній інших компонентів, якими часто виступають музичні мелодії, портрети відомих осіб і т.п.

Зарубіжні лінгвісти визнають правомірність існування традиційної формули рекламного бізнесу AIDA, запропонована ще у 1896 році американським рекламістом Елмером Левісом, в якій об'єднуються чотири основні функції рекламної діяльності: привертання уваги (Attention); підтримка привернутої уваги шляхом створення інтересу до товару зі сторони споживача (Intérét); формування у споживача бажання придбати певний товар (Désir); спонукання споживача до дії (Action). Увага найчастіше привертається ілюстрацією чи заголовком, які демонструють реальні переваги для покупця і які звертаються до його інтересів: *Nouveau Nivea for men. Attention! Douche très énergisante!* Інтерес створюється через акцентування переваг від придбання товару*: Garnier. De plus en plus forts, de plus en plus longs.* Бажання збуджується шляхом представлення перед клієнтом предмету реклами і тим образом, який виникає в свідомості: *Honda. Série Spéciale. Et pour vous, à quelles exigences doit répondre le SUV nouvelle génération? Re-SUV: confort, plaisir, sensations de conduire et économies inédits dans cette catégorie.* Довіру створює опосередкована мовлен-нєва тактика,

позитивний/близький читачеві контекст, ухилення від найвищих ступенів неозначеності. Модифікацією цієї моделі є модель AIDMA, яка містить ще один компонент – мотивацію (Motif). Використання вказаної моделі передбачає активне вживання в якості комунікатора технології брендингу. Саме із впізнавання споживачем бренду розпочинається вплив рекламного повідомлення.

Якщо розглянути ці моделі, якими широко користуються більшість рекламних агентств світу, з позиції лінгвістики, то можна виявити головну особливість функціонування рекламної ситуації, яка полягає в тому, що такий спосіб спілкування зі споживачем має експресивний характер.

Реклама є унікальним соціокультурним явищем: її формування обумовлене соціальними, психологічними, лінгвістичними факторами, особливостями естетичної свідомості соціуму і його культурними традиціями. Основною ціллю реклами є викликати активність покупців, тобто всіма можливими засобами вплинути на прагматичну сферу споживачів реклами. Для цього разом з іншими засобами використовуються різноманітні стилістичні прийоми, метою яких є активізація інтересу адресату і створення сприятливих умов для закріплення рекламного дискурсу в свідомості реципієнта.

Стиль інтегрує, уніфікує засоби, що творять рекламний дискурс, і в той же час диференціює його, відрізняючи від інших. Стиль виступає як «цементуюча основа», оскільки він проявляється у відборі складових елементів як на рівні власне лінгвістичної структури, так і на рівні змісту. Використання маркованих мовних елементів (до яких крім фразових дієслів відносять еліптичні конструкції, фразеологізми) виводять покупця зі стану автоматичного сприйняття рекламного дискурсу. Адресат концентрує увагу на виділених елементах, реалізуючи при цьому прагматичні установки.

Таким чином, говорячи про стиль як особливу якість людської діяльності, що виникає в результаті вибору суб’єктом певних способів діяльності в межах загальноприйнятих норм і які несуть інформацію про суб’єкта діяльності – про соціальну роль, про приналежність до певної соціальної групи, а також про його певні особистісні властивості, (де продуктом суб’єкта виступає рекламний дискурс), можна відмітити, що:

• стилістичні засоби рекламного дискурсу мають чітку прагматичну спрямованість;

• ці засоби визначають приналежність дискурсу до певного стилю, відрізняючи його від інших;

• вони ж створюють єдність реєстрів, що виводять рекламний дискурс за межі традиційної стилістичної норми.

Спираючись на вищезазначене, можна говорити, що рекламний дискурс займае важливе місце серед функціонально-стильових утворень, якими послуговується масова комунікація, а рекламна ситуація набуває особливої специфіки, яка обумовлена численними екстралінгвістичними і лінгвокраїнознавчими факторами.

Список використаних джерел

1. Порпуліт О. О. (2009). Критерії оцінки якості перекладу рекламного тексту. Одеса : Астропринт.

2. Hachette. Paris, 2006. Imprime en Italie par Stige et relie en France par Brun. P. 1858.

3. Le Robert illustre d'aujourd'hui. Redaction dirigee par Paul Robert. Paris. France Loisir. 1997. P. 1597

4. URL: https://www.copywriting-francais.com/post/slogans-pub-connus [режим доступу до бази даних французьких слоганів].

5. URL: https://www.slogandepub.fr/les-marques-de-la-categorie-cosmetique [режим доступу до бази даних французьких слоганів].

СИСТЕМНО-КВАНТИТАТИВНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ПОЛІВ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Липка Світлана Іванівна,
доцентка кафедри німецької філології

На сучасному етапі розвитку лінгвістики до методів вивчення семантичних властивостей слова все активніше впроваджується квантитативний підхід як оптимальний для такого дослідження. Впродовж довгого часу в лінгвістичних дослідженнях застосовується математичний (кількісний) критерій та все більш актуальною стає розробка адекватних квантитативних методів і їхнього використання у дослідженні мовленнєвих явищ. Серед математичних методів розрізняють кількісні, які зводяться до простого підрахунку, й статистичні, що передбачають використання різних формул з метою виявлення правил розподілу мовних елементів у мовній системі, для виміру зв'язків між мовними одиницями, для встановлення тенденції у розвитку та функціонуванні мови та для з'ясування залежності між якісними й кількісними характеристиками мовних явищ.

Для повного й адекватного опису лексики необхідно встановити об'єктивний вичерпний перелік елементів системи і першим кроком до цього є інвентаризація – формування та визначення складу лексико-граматичних груп (ЛСГ) як набору семантичних об'єктів певного класу. Максимально уникнути суб'єктивності, зберегти певною мірою високий рівень формалізації і одночасно уникнути розпливчастості меж ЛСГ та лексико-семантичного поля (ЛСП) дає змогу компонентно-статистична методика формалізованої процедури інвентаризації на основі даних лексикографічних джерел з елементами компонентного аналізу, розроблена Л.В. Бистровою, М.Д. Капатруком та В.В. Левицьким. В основі запропонованого методу інвентаризації [1] лежить ідея нерівноправності семантичних компонентів у смисловій структурі слова. Ефективність цієї процедури перевірена і підтверджена на практиці багатьма науковцями Чернівецької лінгвістичної школи (М. Капатрук, С. Кантемір, С. Кійко, О. Огуй, Р. Угринюк, С. Липка та ін.). Ця методика лежить також в основі визначення парадигматичних відношень в ЛСГ, що складають сукупне поле, і дозволяє отримати достатньо об'єктивні дані, на які не впливає суб'єктивна воля дослідників.

Сполучуваність є однією з фундаментальних властивостей лексичних одиниць, яка відображає синтагматичні відношення між ними. Формалізоване

дослідження лексичної, семантичної і синтаксичної сполучуваності дає змогу якісно та кількісно репрезентувати компоненти ЛСП. Тому останнім часом для дослідження лексичної сполучуваності доцільним вважається поєднання дистрибутивного і статистичного аналізів в один – дистрибутивно-статистичний аналіз (ДСА). А. Шайкевич характеризує ДСА як суму формалізованих алгоритмічних процедур, які націлені на опис мови і опираються лише на розподіл (дистрибуцію) заданих елементів у тексті. В основі цієї методики лежить врахування частотності спільного вживання досліджуваних слів та їх вивчення на рівні окремого слова. Згідно з іншим варіантом методики, запропонованої А. Супруном, ДСА передбачає вивчення лексичної сполучуваності слів у текстах, при цьому контекстуальні партнери досліджуваних слів об'єднуються в семантичні підкласи. Ця методика, на відміну від методики Шайкевича, базується на дослідженні семантики слова у його вживанні, а її головною метою є опис синтагматичних характеристик лексичних значень досліджуваних мовних одиниць на основі вибірки з тексту та кількісного врахування всіх слів, зв'язаних прямими граматичними зв'язками з досліджуваними лексемами [2].

Для виявлення семантико-кореляційних відношень між лексемами ефективними вважаються такі статистичні прийоми як критерій χ^2 (хі-квадрат) і критерій взаємної спряженості Чупрова [3]. Достатньо вагомий внесок у розвиток і становлення дистрибутивно-статистичної методики здійснила Л.В. Бистрова. Дослідниця вважає, що для розмежування вільних і стійких словосполучень недостатньо самого лише встановлення частотності сполучуваності досліджуваних мовних одиниць, бо висока частотність вживаності може бути зумовлена частотними характеристиками одного з двох компонентів слововживання або деякими особливими відношеннями між лексичними партнерами. Науковиця називає ці зв'язки стандартними і пропонує визначати їх за допомогою статистичного критерію χ^2 (хі-квадрат), який у лінгвостатистиці отримав протилежні за своїм змістом назви – «критерій відповідності« та «критерій розбіжності«. Таке найменування не випадкове, адже використання критерію χ^2 дає змогу визначити і наявність відповідностей, і наявність розбіжностей між розподілом частот величин, що спостерігаються. Критерій χ^2 використовується в статистиці не тільки для дослідження відповідності (або розбіжності) між емпіричними та теоретичними величинами, а й для встановлення наявності чи відсутності зв'язку між ознаками [2].

Як засвідчують дослідження, комплексний аналіз, що ґрунтується на поєднанні антропоцентричного та системоцентричного підходів із застосуванням кількісних формалізованих (апроксимативних та статистичних) методик, сприяє цілісності вивчення ЛСП та розкриває особливості лексико-семантичної системи мови.

Список використаних джерел

1. Быстрова Л. В. К вопросу о принципах и методах выделения лексико-семантических групп слов. *Науч. докл. высш. шк. Филологические науки.* 1980. № 6. С. 75–78.

2. Левицький В. В. Квантитативные методы в лингвистике. Черновцы: Рута, 2004. 190 с.

3. Огуй О. Д. Використання кількісних критеріїв у синхронних та діахронних дослідженнях німецької та інших мов Європи: коефіцієнт полісемічності. *Наук. записки Тернопільського пед. ун-ту ім. Б. Гнатюка.* Вип. 1 : Мовознавство. 2000. С. 128–132.

ВІДТВОРЕННЯ ГРАМАТИЧНИХ ЗАСОБІВ КОГЕЗІЇ У ПЕРЕКЛАДІ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИХ ТЕКСТІВ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Мазур Ольга Володимирівна,
аспірантка кафедри англійської філології

Основними ознаками лінгвістики тексту є когезія (зв'язність, яка пов'язує речення одне з одним граматично й лексично) та когерентність (зв'язність, яка є умовною й логічною єдністю тексту) [4].

На важливість виокремлення засобів когезії вказували як зарубіжні дослідженнях текстолінгвістики (І. Р. Гальперін, М. А. К. Галлідей, Р. Газан, П. Ньюман), так і українські (А. П. Загнітко, Н. В. Кондратенко, О. В. Ємець, О. О. Селіванова). Когезія – це «структурно-граматичний різновид зв'язності тексту, показниками якого є формальні засоби зв'язку слів, речень, зокрема, узгодженість морфологічних категорій слів, синтаксичні відношення сурядності й підрядності, поверхнева організація синтаксичних структур, повтори, анафоричні зв'язки, сполучники, порядок слів тощо» [2, с. 210].

Актуальність дослідження полягає у необхідності встановлення відтворення засобів когезії у перекладах постмодерністських художніх текстів для адекватної передачі концептуального бачення автора. Матеріалом дослідження виступають засоби когезії в оригіналі та перекладі роману Юрія Винничука «Танго смерті». За допомогою зіставного методу простежено, що існують два способи передачі засобів когезії – збереження або трансформація засобів. За класифікацією М. А. К. Галлідея та Р. Газан когезія поділяється на граматичну (кореферентність, субституція, еліпсис, парцеляція) та лексичну (структурні та і семантичні повтори) [3].

1. Кореферентність характеризується використанням займенників на місці іменників. «Це дивна і таємнича *книга*. За легендою, *її* написав сам Баал за одну ніч» [1, с. 219] – «It's a strange and mysterious *book*. According to legend, Baal wrote *it* himself in a single night» [5, с. 184]. У цьому уривку засоби когезії зберігаються. Іменник замінюється займенником як в оригіналі, так і в перекладі тексту.

2. Субституція характеризується заміщенням одного поняття іншим, звичайно схожим за властивостями і призначенням. Наприклад, можна простежити заміну запозичених слів – власне українським. «У її батька кілька квартир і приватних будинків. Жити є де. І машин він кілька має. Одне слово, *буржуй*» [1, с. 304] – «Her father has several apartments and private homes. We have a place to live. And he has several cars. In short, he's a *businessman*» [5, с. 259]. В уривку показано трансформацію субституції, коли звичне слово в мові оригіналу було замінено перекладачем звичним для реципієнта виразом у мові перекладу.

3. Еліпсис – це пропуск. Наприклад, пропуск іменників всередині номінальної групи, дієслова, частини речення. «Ще одна річ, яка вразила гостя, – вазонки з маками» [1, с. 120] – «One more thing impressed the guest – vases with poppies» [5, с. 104]. Уривок показує збереження граматичної зв'язності, а саме – використання тире на місці пропуску.

4. Парцеляція – це відокремлення неповних структур, логічно і функціонально пов'язаних із повним реченням. «Одного разу… То було на Знесінні… Я поверталася увечері з лікарні, де провідувала хвору маму… *І почула гуркіт, клуби пари огорнули мене, я підняла голову і побачила, що просто біля мене зупинився потяг»* [1, с. 201] – «Once... It was Znesinnya... I was going back in the evening from the hospital where I was visiting my sick mother.... *I heard a noise. Clouds of steam enveloped me. I looked up and saw that a train had stopped next to me*» [5, с. 168]. Для посилення драматичного ефекту, перекладач розділив єдине речення оригіналу на три, що спричинило трансформацію граматичних засобів когезії.

Граматичні засоби когезії можуть передаватися у тексті перекладу на такому ж місці і виконувати ті ж функції для максимального наближення до оригіналу. Проте переклад може їх трансформувати, щоб іноземному читачеві було зрозуміліше авторське бачення в залежності від культурних особливостей його регіону, чи для посилення ефекту впливу на читача.

Лексичні й граматичні засоби когезії дають змогу реконструювати авторську картину світу. Перекладач тексту намагається максимально точно передати авторське бачення за допомогою збереження чи трансформації засобів когезії. Адже саме адекватний художній переклад цих засобів ґарантує розуміння українського світогляду іноземним читачем. Результати дослідження слугуватимуть основою для подальшого вивчення засобів когезії, а також сприятимуть покращенню перекладів текстів українських постмодерністів.

Список використаних джерел

1. Винничук Ю. Танго смерті. Харків : Фоліо, 2012. 379 с.

2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К., 2006. 716 с.

3. Halliday M.A.K., Hasan R. Cohesion in English. London : Longman Publishing, 1976. 374 p.

4. Newmark P. A textbook of translation. New York : Pearson Education Limited, 1988. 292 p.

5. Vynnychuk Y. Tango of death / trans. by M. M. Naydan, O. Tytarenko. New York : Spuytan Duyvil, 2019. 368 p.

ХУДОЖНЄ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ СВЯТОГО ПИСЬМА У ТВОРЧОСТІ ЙОЗЕФА РОТА

Монолатій Тетяна Петрівна,
доцентка кафедри німецької філології

Проявом інтертекстуальності може бути художнє зображення буття тієї чи іншої суспільної/національної/політичної групи на межі кількох культурно-національних просторів, їх взаємопереплетіння та взаємовпливи. Так у художньому тексті з'являється додатковий вимір – інтеркультурна складова художнього світу цього тексту.

Яскравим представником «інтеркультурних» наративних стратегій є класик австрійської літератури XX ст. Йозеф Рот (1894–1939) – уродженець містечка Броди на тодішньому австрійсько-російському пограниччі. Його творчість сьогодні розглядається як важливий приклад інтеркультурності художнього світу, її «зануреність» у європейський культурний простір, зокрема в поетику Святого Письма, закорінення в історію ментальностей на етнічному пограниччі, історію повсякденності тощо.

При інтертекстуальному аналізі творів письменства важливою є сучасна теорія біблійного ґлокалізму, сформульована українським вченим Ігорем Набитовичем. Він наголошує на тому, що під біблійним ґлокалізмом слід розуміти «багатоаспектне сприйняття біблійними наративами мистецького втручання, адсорбцію й трансформацію традицій, культури, менталітету того чи іншого народу та постання художніх творів, створених на основі Біблії, з різнорівневими біблійними структурами, в яких вплив національних відмінностей і особливостей, однак, не залишає сумніву щодо їх народження на субстраті Книги Книг». Біблійний ґлокалізм збагачує можливості літературознавчого дослідження й дозволяє вивчати художні тексти, у яких «присутні різнорівневі біблійні «сліди» (чи, беручи ширше, «сліди» sacrum), адже художні тексти, позначені впливом Біблії або написані на основі використання біблійних тем, мотивів, образів, сюжетних ліній, становлять своєрідну другу хвилю поширення біблійного Universum'у.

У такому контексті розглянемо найбільш репрезентативні твори Йозефа Рота – роман «Йов» (1930) та новелу «Левіатан» (1940), цикл есе «Антихрист» (1934), – зміст яких увиразнює місце Біблії та біблійних мотивів в інтертекстуальній перспективі творчості Й. Рота. Адже письменник не раз звертався у своїх творах до біблійної тематики, проблеми єврейської ідентичності, які кристалізувалися для нього в історії єврейського народу, його релігійних віруваннях і моральних уявленнях.

У романі «Йов» виражається тісний зв'язок і таємна солідарність Й. Рота з його батьківщиною і її євреями, але також і критика східноєврейської ортодоксії і західної цивілізації. Відтак роман містить соціально-критичні аспекти, але у зв'язку з цим ми в першу чергу говоримо про проблему Йова, про відношення людини до Бога, про питання, як люди справляються з важкими ударами долі, як віра витримує тягар. Роман є також некрологом і реквіємом для загиблого східноєврейського світу.

Іншим твором Й. Рота, який відсилає читача до старозаповітних мотивів, є його остання, видана посмертно, новела «Левіатан». У ній письменник послуговується міфом та легендою – маловідомим біблійним мотивом Левіатана, який з'являється вже у назві, виконуючи функцію лейтмотиву авторського тексту. Згідно з сучасними тлумаченнями, Левіатан (інша назва – Лоран) – це міфологічна потвора, дракон, змій, який бореться на боці Мота (бога підземного світу) проти Баала. Автор цитує ті фрагменти Святого Письма, які розповідають про дракона і модифікує цей міф.

Есхатологічну перспективу роману «Йов» логічно та естетично продовжує й публіцистична серія Й. Рота «Антихрист», яка характерна звертанням автора до біблійної символіки і використанням релігійної риторики у боротьбі з нацизмом. Цю постать, яка функціонує у серії Ротових публікацій як певний символ, письменник запозичує з Біблії, що зображує Антихриста як головного ворога Христа, а відтак і самого Бога. Ця дефініція з'являється у Новому Заповіті у посланнях св. Івана Богослова, який пишучи про «антихристів» у множині, використовує це поняття для окреслення осіб, релігійний вплив яких загрожує Церкві. Оскільки єврейські мислителі вірили, що прихід Месії означатиме кінець грецьких чи римських переслідувань і тим самим кінець імперії, то раннє християнство прийняло цю ідею, уявляючи собі ворога людиною або звіром, яких переміг Христос у новому пришесті.

Отже, в руслі біблійної тематики Й. Рот активно використовує легендарно-міфологічних й біблійних (старо- і новозавітних) персонажів, характери, ситуації, психологічні стани. Усі вони співвідносяться письменником із конкретним історичним чи особистісним досвідом людей сучасної йому епохи. Адже універсальність, поліваріативність Біблії як інтертекстуального простору прози Й. Рота дозволяє виявити найнесподіваніші аналогії, підносити окремішнє до символічного, збільшувати питому вагу того чи іншого образу, вкорінювати його в архетипних глибинах людського буття.

Список використаних джерел

1. Набитович І. Універсум sacrum'у в художній прозі (від Модернізму до Постмодернізму). Дрогобич – Люблін, 2008.

2. Рот Й. Йов. Роман простого чоловіка. *Йов. Роман простого чоловіка. Фальшива вага. Історія одного айхмістра* / пер. з нім. Ю. Прохаська. Київ, 2010. С. 7–196.

3. Рот Й. Левіатан. *Тріумф краси. Новели* / пер. з нім. Т. Гавриліва. Львів, 2006. С. 13–52.

4. Roth J. Der Antichrist. *Joseph Roth Werke. Dritter Band: Das journalistische Werk 1929–1939*. Hrsg. und mit einem Nachwort von Klaus Westermann. Köln, 2009. S. 563–665.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Романишин Ігор Михайлович,
доцент кафедри англійської філології

Повномасштабне вторгнення північного сусіда в лютому 2022 року спричинило низку труднощів в українській освіті, зокрема вищій школі, яка покликана була долати їх «на марші». Мета нашого дослідження полягає у розкритті особливостей підготовки майбутніх учителів в умовах війни, які навчаються на освітньо-професійній програмі «Середня освіта (англійська мова і література)» в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника. Дослідження проводиться вперше, що зумовлює його актуальність. Ця публікація частково розкриває перший етап нашого дослідження і здійснює аналіз психолого-педагогічної літератури щодо виявлення викликів і пошуку можливих шляхів їх подолання.

У складних соціально-політичних умовах першочерговим завданням перед керівниками українських закладів освіти та відповідальними особами була і є організація безпечного освітнього процесу та проведення його на належному рівні. Серед труднощів, з якими зіткнулися всі його учасники, є такі: 2-тижнева перерва у навчанні на початку війни; пошкодження чи повне руйнування закладів освіти, переміщення ЗВО; використання ЗЗСО не за призначенням; скорочення педагогічних і науково-педагогічних працівників, зменшення видатків на освіту; брак доступу до технологій та інтернету; скорочення кількості аудиторних годин через повітряні тривоги (ETF, 2023). Серед інших викликів дослідники зазначають погіршення емоційного стану студентів і викладачів, відключення електроенергії, перебування в різних часових поясах, волонтерська діяльність студентів, яка перешкоджала повноцінній участі у навчальному процесі (Khaniukov et al., 2022). Війна спричинила зростання вживання тютюну, алкоголю, болезаспокійливих і заспокійливих речовин, самотність, пов’язану зі страхом, виснаженням і зниженням стійкості (Kurapov et al., 2023). Крім того, мають місце зриви навчання, що зменшує час на навчання, зумовлює нижчу його якість за допомогою дистанційних/онлайн-моделей, що призводить до меншого охоплення змісту під час навчання; як наслідок, нижча успішність (Galynska & Bilous, 2022).

Наявність значної кількості труднощів змушує науковців і практиків шукати шляхи їх подолання, зокрема в питанні підготовки майбутніх учителів. Аналіз інтернет-джерел уможливив узагальнення таких способів, як-от: збереження колективу, викладачів та студентів, студентоорієнтований навчальний процес, гнучкі навчальні плани та розклад, інтернаціоналізація, психологічна та фізична безпека викладачів та студентів (Lavrysh et al., 2022); адекватна оцінка недоліків, врахування можливих ризиків, знаходження інструментів і механізмів зменшення руйнівних наслідків війни; оптимізація навчального середовища через використання дистанційних платформ та інших цифрових інструментів, які забезпечують якісну освіту у воєнний час (Galynska & Bilous, 2022).

Незважаючи на складність умов, учитель іноземної мови повинен володіти мовою та знати методи її викладання, зокрема підбирати та вивчати підручники та навчальні посібники, навчальні матеріали та досвід інших учителів, творчо планувати та будувати освітній процес, здійснювати навчально-комунікативну діяльність учнів і поточний моніторинг процес навчання, оцінювати його результати, виконувати плани та творчо вирішувати методичні завдання. Ці два аспекти професійної підготовки вчителя іноземної мови ідеально поєднуються з дистанційним навчанням, яке має ефективні засоби для створення іншомовного середовища, а також потенціал для демонстрації методично цінної інформації (веб-семінари, уроки, заходи тощо) (Konovalenko et al., 2021). Саме тому в умовах воєнного стану, доцільно розвивати та використовувати в освітньому процесі різні його форми, зокрема змішане (blended/mixed/hybrid) і гібридне гнучке (hyflex), що сприятиме оволодінню майбутніми вчителями новими освітніми технологіями, вдосконаленню цифрових навичок, розвитку навчальної автономії, здатності до багатозадачності.

Аналіз виявлених труднощів в українській освіті загалом і вищій школі в сфері підготовки вчителя іноземної (англійської) мови зокрема, урахування запропонованих у літературі та офіційних звітах шляхів їх подолання допоможуть педагогам подолати наявні втрати в здобувачів освіти передбачених освітньо-професійною програмою досягнутих результатів навчання.

Список використаних джерел

1. ETF’s analysis of the invasion of Ukraine: the impact on human capital and education. (24 March 2023). URL: http://surl.li/goefo.

2. Galynska, O., Bilous, S. (2022). Remote learning during the war: challenges for higher education in Ukraine. *International Science Journal of Education & Linguistics*. Vol. 1, No. 5, 1–6. DOI: 10.46299/j.isjel.20220105.01.

3. Kurapov, A., Pavlenko, V., Drozdov, A., Bezliudna, V., Reznik, A. & R. Isralowitz. (2023). Toward an Understanding of the Russian-Ukrainian War Impact on University Students and Personnel, *Journal of Loss and Trauma*, 28: 2, 167–174, DOI: 10.1080/15325024.2022.2084838.

4. Konovalenko, T. V., Yivzhenko, Y. V., Demianenko, N. B., Romanyshyn, I. M., & Yemelyanova, Y. S. (2021). The possibilities of using distance learning in the professional training of a future foreign language teacher. *Linguistics and Culture Review*, 5(S2), 817- 830. DOI: https://doi.org/10.37028/lingcure.v5nS2.1423.

5. Lavrysh, Y., Lytovchenko, I., Lukianenko, V.&T. Golub. (2022). Teaching during the wartime: Experience from Ukraine, *Educational Philosophy and Theory*, DOI: 10.1080/00131857.2022.2098714, https://doi.org/10.1080/00131857.2022.2098714.

6. Khaniukov, O.V., Smolianova, O.S. & Shchukina O.O. (July-September 2023). Distance learning during the war in Ukraine: experience of internal medicine department (organisation and challenges). *Art of Medicine*, 3(23), 134–138. URL: http://surl.li/godtq.

ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ

РОЛЬ МЕДІАОСВІТИ У ПРОФОРІЄНТАЦІЙНІЙ РОБОТІ ЗВО

Бойчук Ігор Васильович,
доцент кафедри журналістики,
заслужений журналіст України

Активний розвиток нових технологій та загалом інформаційної сфери, їх вплив на суспільні та державні процеси в країні та світі переводить проблему медіаосвіти особливо нині у площину національної безпеки.

І це ще раніше зрозуміли у європейських країнах. У 90-ті роки минулого століття низка країн ЄС впровадила державні стандарти медіаосвіти (до речі, ЮНЕСКО почало вживати цей термін ще в середині 80-х рр. XX ст.). У Рекомендаціях по медіаосвіті Парламентської Асамблеї Ради Європи (документ №8753 від 6 червня 2000 р.) медіаосвіта розглядається «як навчання, спрямоване на розвиток медіакомпетентності, критичного та вдумливого ставлення до медіа з метою виховання гармонійно розвинених громадян, здатних формувати власну думку на основі доступної їм інформації. Медіаосвіта дозволяє отримати доступ до необхідної інформації, аналізувати її, вміти виявляти економічні, політичні, соціальні та (чи) культурні пріоритети, що містяться в них».

Підготовлена аудиторія з високим рівнем медіакультури здатна самостійно опиратися негативним зовнішнім і внутрішнім інформаційним впливам, про які так багато останнім часом говорять державні чиновники, відповідальні за інформаційну політику.

Необхідність впровадження медіаосвіти в Україні обґрунтовується невдалими спробами побудувати українську журналістику за моделлю громадянської відповідальності. А тому, «якщо не вдається переробити пресу, то треба змінити її аудиторію, – зазначає проф. Б. Потятиник. – Саме такий підхід і застосовує медіаосвіта з її намаганням прищепити “психологічний імунітет" до патогенного впливу медіа, який пов’язують з надміром реклами, пропагандою і фальсифікацією, екранним насильством...».

Ідея запровадити в школі заняття з медіаосвіти має серйозну підтримку в суспільстві. Про це свідчать результати опитування, проведеного Інститутом соціальної та політичної психології: 62,7% дорослих респондентів, 45,6% студентів та 38,4% учнів ставляться до цієї ідеї позитивно; негативно – лише 4,8% дорослих, 15,8% студентів та 17% учнів. За інтернет-опитуванням, на запитання «Чи потрібно вводити предмет «Медіаграмотність» у школах?» відповіді розподілилися наступним чином: Так. Важливо підвищувати рівень інформаційної культури дітей та підлітків – 68%; Ні. Це лише додаткове навантаження для школярів – 26%; Не знаю – 6% [3].

Але чи потрібна така обізнана аудиторія, по-перше, суспільству, а по-друге, самим медіа? Адже така аудиторія здатна вимагати запровадження нових, вищих, стандартів комунікації, перетворюючись з пасивного споживача на

активного учасника, особливо, коли мовиться про підготовку майбутніх працівників ЗМІ.

Безперечно, освітні заклади Україні мали би активніше долучитися до роботи у цьому напрямку. Значним кроком у цій сфері стала «Концепція впровадження медіаосвіти в Україні» [1]. У ній стверджується, що на взаємодію з різноманітними медіа (преса, радіо, кіно, телебачення, інтернет) припадає вагома частка в бюджеті вільного часу громадян України, чим зумовлюється їх значний вплив на всі верстви населення, передусім дітей і молодь. Медіа потужно й суперечливо впливають на освіту молодого покоління, часто перетворюючись на провідний чинник його соціалізації, стихійного соціального навчання. До цього додаються вседозволеність інформаційного ринку, засилля низькопробної медіапродукції, низькоморальних ідеологем та цінностей, що спричинює зниження в суспільстві імунітету до соціально шкідливих інформаційних впливів. Відтак постає гостра потреба в розвитку медіаосвіти, одне з головних завдань якої полягає в запобіганні вразливості людини до медіанасильства і медіаманіпуляцій, втечі від реальності в лабіринти віртуального світу, поширенню медіазалежностей. В Україні медіаосвіта досі залишається фрагментарною. Тож впровадження медіаосвіти в Україні сприятиме побудові в країні інформаційного суспільства, розвиткові економіки знань, становленню громадянського суспільства [2].

Правда, у закладах середньої освіти вже 3 роки введено обов’язковий предмет «Громадянська освіта», де є розділ «Світ медіа».

А проведені тренінги проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», що реалізовувся у 2022 р. кафедрою журналістики ПНУ за підтримки Посольства США сприяв значному притоку студентів на спеціальність «журналістика»

Розв’язуючи актуальні питання розвитку медіаосвіти, вказаної Концепції недостатньо. Видається доцільним удосконалення нормативно-правової бази взаємодії мас-медіа та освітніх інституцій на всіх рівнях, включення заходів з формування системи медіаосвіти до переліку державних пріоритетів. Задля ефективної реалізації ініціатив суб’єктів медіаосвітнього руху необхідне ухвалення офіційних рішень, взаємодія освітніх інституцій із зацікавленими органами державної влади та місцевого самоврядування, установами різної відомчої належності та громадськими організаціями на всіх рівнях.

Актуальним завданням влади, закладів освіти є не стільки забезпечення вільного доступу до інформації, скільки роз’яснення громадянам (в т.ч. – молоді) для чого і як вони можуть використовувати медійні ресурси.

Список використаних джерел

1. Чи потрібно вводити предмет «Медіаграмотність» у школах? URL: http://osvita.mediasapiens.ua/poll/chi-potribno-vvoditi-predmet-mediagramotnist-u-shkolah.

2. Концепція впровадження медіа-освіти в Україні: протокол № 1–7/6–150. URL: http://www.ispp.org.ua/news_44.htm.

3. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні : Закон України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/537–16.

РОЛЬ ПОШИРЮВАЧІВ У МОДЕРНОМУ ДИСКУРСІ

Воробець Олексій Дмитрович,
доцент кафедри загального та германського мовознавства

Розвиток сучасної граматики української мови відбувається у комплексному поєднанні ідей семантичного та функційного ярусів речення, що допомагає розв'язувати проблеми багатовекторних аспектів лінгвістичного аналізу, зосереджуючись на теорії функційно-семантичних поширювачів як вербальних засобів відтворення пропозицій. Це стає відповіддю на прагнення лінгвістів систематизувати синтаксичну термінологію та унормувати таксономію синтаксичних одиниць. В результаті, сучасна граматика української мови надає більш точні та систематичні підходи до вивчення структури та семантики речення.

Таким чином поширювачі кваліфікуємо як повноцінні синтаксичні одиниці, що позиціонують у реченнєвій структурі (ініціальна, медіальна, фінальна позиції), інтерпретуючи сукупність та структуровану єдність семантичного значення та функційної позиції, що формуються в процесі синтезу одного, двох чи більше компонентів, комплексів, систем, мегасистем, яким притаманні комбіновані та полівекторні функційно-семантичні властивості [1, с. 134; 2, с. 131].

Розгляньмо текст, у якому носії поширювальних інтенцій функціонують та семантично формують та підсилюють пропозицію речень, оскільки вони не тільки передають інформацію, але й мають вплив на сприйняття та розуміння тексту:

Як тільки *він вимовив* ***останню букву****, двері відчинилися і блискавка освітила* ***високого чоловіка в чорному****.* ***Не промовивши і слова*** *він сів* ***на сусідньому столі, біля компанії****. Шинкар підбіг* ***до нього, по дорозі поставши пиво на стіл п'ятірці*** (Міша Дан).

Як бачимо, у цьому контексті носії поширювальних інтенцій, що виражені різноструктурними моделями із відповідною семантикою, вжиті для акцентування думок та ідей, надання їм більшої ваги, емоційного забарвлення.

Наприклад, поширювач *високого чоловіка в чорному* моделі $\mathbf{P_{o3}}$ ($\mathbf{P_{o2}}$ + $\mathbf{P_{o2}}$) obj-atr. із подвійним об'єктно-атрибутивним функційним навантаженням. Роль поширювача у тексті полягає у формування сюжету та створенню напруження і загадковості, мотивації дії, оскільки особа виявляється в річищі, що підсилює враження динаміки та важливості, підсиленні емоційного забарвлення у семантиці 'хвилювання', 'таємничості' чи 'тривоги'. Отже, в даному контексті поширювач «*високого чоловіка в чорному*» отримує більше ваги й враження у порівнянні з іншими компонентами, що допомагає створити більш живе уявлення про описувану особу.

На думку В. Кононенка, дослідження авторського стилю художнього мовлення ускладнено внаслідок дії багатьох мовностильових чинників: не визначений обшир зображально-виражальних маркерів, не окреслений набір стильових ознак творчості наратора, не встановлено принципи комплексного підходу до систематизації показників авторського слововжитку [2, с. 13].

Отже, роль поширювачів у модерному дискурсі є надзвичайно важливою і впливовою як із позиції семантики, так із функційного різноманіття, що підсилюється кількісною перевагою у текстовій площині поряд із традиційними основними компонентами, що відходять на другий план з огляду на поширювальну концепцію.

Список використаних джерел

1. Воробець О. Д. Категорійний статус поширювачів структурної моделі речення. *Ukrajinistika: minulost, pritomnost, budoucnost III. Jazyk* : колективна монографія. Brno : Jan Sojnek – Galium, 2015. С. 133–140.

2. Кононенко В. І. Прагматика Художнього тексту: пошуки новостилю : монографія. Київ ; Івано-Франківсь : Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2021. 365 с.

3. Vorobrts O. Functional and Semantic Extension of the Sentence of the Modern Ukrainian Literary Language. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2021. Vol. 8. № 2. P. 131–136. DOI**:** https://doi.org/10.15330/jpnu.8.2.131–136.

ПРИНЦИПИ І МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ (КИТАЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ І УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКИХ)

Ілійчук Ірина Володимирівна,
доцентка кафедри загального та германського мовознавства

Інтенсивні процеси реформування системи вищої освіти України у процесі євроінтеграції зумовлюють наполегливі пошуки шляхів здійснення ефективних перетворень в гуманітарному освітньому просторі. Впровадження нових освітніх технологій в університетський навчально-виховний процес дають своє віддзеркалення у сучасній лінгводидактиці, що і спричинило необхідність оновлення і адаптування наявних методологічних підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців різних галузей. Лінгводидактичні принципи є невід'ємним складником у процесі лінгводидактичних моделей формування компетенцій, знань та навичок, сприяють ефективній реалізації професійно спрямованих методик та посідають провідне місце у професійній підготовці майбутніх фахівців-філологів. Саме тому задля забезпечення розвитку іншомовних інтегрованих умінь студентів, успішності навчання, в практичному володінні чужою мовою, знанні лінгвокультурологічних та лінгвокраїнознавчих знань актуальним постає питання корегування традиційних лінгвокультурологічних та лінгводидактичних принципів, впровадження якісно нової методології в організації лінгвокраїнознавчої діяльності. Поєднання навчання перекладацьких і лінгвокультурологічних принципів та прийомів, поглибленого вивчення і предметного застосування перекладених текстів у викладацькій і науковій діяльності

дозволяє внести нові інноваційні методики викладання китайської мови в українських загальноосвітніх школах та університетах.

Аналіз сучасних лінгводидактичних принципів у підготовці майбутніх фахівців-синологів засвідчив, що лише на ґрунті широкого ознайомлення з китайськими художніми текстами досягається мета «занурення» учнів і студентів у культурний простір, ментальні характеристики, побутові умови проживання китайського населення. Вивчення китайської мови в університетах та інших навчальних закладах України вимагає звернення до художніх текстів письменників Китаю, що передбачає їх переклад українською мовою. Лінгвокультурологічні матеріали художніх перекладів з китайської мови ознайомлять студентів і учнів з історією, географією, ментальністю, культурою, побутом, традиціями населення Китаю. Важливим компонентом навчання водночас мають стати українсько-китайські переклади, виконані перекладачами, викладачами та студентами. Проблема залучення художніх перекладів до викладання китайської мови в українській лінгводидактиці не була предметом всебічного аналізу, в той час як розгляд паралельних китайських і українських текстів відкриває перспективи зіставно-типологічного та мовностилістичного аналізу. Саме художні переклади дозволяють відчути мову народу, його національно-культурну специфіку. Відомо, що мова народу – це не тільки засіб для спілкування, але й сфера відображення у семантиці мови загальних, універсальних компонентів навколишньої дійсності, реалій життя, побутового устрою, історичних подій, культури, релігії тощо. Становлення українського народу як нації з його унікальною культурною спадщиною, яка передається від покоління до покоління народжувало слова й вислови, які не мають відповідників у мовах інших народів. Ці лексичні одиниці в лінгвістиці позначають як «безеквівалентні слова», «слова-реалії», «фонова лексика», «культурологічні номінації», «слова з національно-культурною конотацією», «етнокультурно марковані слова», «національно маркована лексика», «етнографізми», «екзотизми» тощо. Вони стали об’єктами дослідження в перекладознавстві, лінгвокраїнознавстві, в компаративній лінгвістиці. В науковому дискурсі терміном «безеквівалентна лексика» користуються чимало авторів, які займаються проблемами мови і перекладу (А.Бронська, А.Волошина, Л.Дяченко, 箫国政，张杰，汪国念та ін.), однак вони трактують його по-різному. А.Волошина наголошує, що «під БЛ (безеквівалентною лексикою) будемо розуміти слова, в яких відбувається етнічно специфічна характеристика свідомості-реальності на понятійно-лінгвістичному та суто лінгвістичному рівнях.» [1].

Інформація соціокультурного плану, яку репрезентують переклади, стимулює оволодіння іноземною мовою, активізацію мовленнєвої та розумової діяльності, сприяє збагаченню словникового запасу (зокрема, безеквівалентної лексики), підтримує стійкий інтерес до вивчення рідної країни та країн, мови яких вивчаються. Майбутні фахівці-синологи усвідомлюють виключне місце і значення своєї вітчизни у світовому просторі на тлі інших держав. Практика перекладу художніх текстів доводить неможливість адекватної міжкультурної комунікації, якщо мова вивчається відокремлено від національної культури, яку вона відображає. У студентів формуються здатності враховувати спосіб мислення носіїв чужої мови, що вивчається, у професійно спрямованій діяльності.

Наприклад, пізнання природи свят (національних, релігійних) доповнюють лінгвосоціокультурну уяву про будь-яку країну, саме тому перед перекладом китайських художніх творів необхідно мати великий багаж знань про національні звичаї, свята, побут тієї чи іншої нації. Порівняйте: китайські 饺子джяоцзі – вареники) та українські галушки, український Новий рік та китайське 春节 (chun jie – Свято весни), український Великдень та китайське 端午节 (duan wu jie – Свято човнів-драконів), День незалежності в Україні та Китаї, український дідух та 对联 (dui lian – парні надписи на двері з новорічними побажаннями) та ін. Під час вирішення комунікативних завдань майбутні фахівці-синологи набувають лінгвістичну і комунікативну компетенції, а також отримують уявлення про етнічну особливість країн, таким чином поглиблюючи свої фонові знання, необхідні для коректного розуміння та декодування національно-культурної специфіки комунікації, що сприяє успішності проведення перемовин чи вдалому перекладу того чи іншого художнього твору як свідчення екстралінгвістичної компетенції. Однією з основних умов вдалого перекладу є знання і розуміння перекладачем фактів об'єктивної дійсності, досконале розуміння тексту оригіналу, адже окрім знань мови, перекладач повинен в достатній мірі володіти екстралінгвістичними (фоновими) знаннями, які можуть гарантувати перекладачеві успішний і достовірний переклад.

Для того, щоб бути сучасним перекладачем, потрібно не лише досконало володіти іноземною мовою, рідною мовою та їх культурами, а набути професійні вміння перекладача, враховувати мовну змінюваність, особливості стильової манери автора першотвору, розраховувати на конкретну категорію читацької аудиторії. Л. Міщенко зазначає: «Там, де слово має значення не саме по собі, а лише як частина цілого, треба перекладати ціле, не зважаючи на значення окремих лексем» [5, с. 34].

Список використаних джерел

1. Волошина А. Безеквівалентна лексика близькоспоріднених мов: проблема семантичної структури. *Наукові записки.* Кіровоград. 2000. Вип. 26. С. 56–64.
2. Кононенко В. Мова. Культура. Стиль. Київ – Івано-Франківськ : Плай. 2002. 460 с.
3. Корунець І. Теорія і практика перекладу. Нова книга. 2003. 448 с.
4. Кучер З. Практика перекладу : навчальний посібник для студ. вищ. навч. заклад. Вінниця. 2013. 504 с.
5. Mishchenko L. Theorie und Praxis des Übersetzens. Lehrbuch. Winnyzja. 2003. 176 p.

ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ ВИВЧЕННЯ КИТАЙСЬКОЇ ЛЕКСИКИ

Кулага Діана Євгеніївна
асистентка кафедри загального
та германського мовознавства

Володіння китайською лексикою є важливим аспектом вивчення мови. Це вимагає систематичного підходу, який починається з вивчення найпоширеніших слів і розвивається далі. Дидактичні принципи вивчення китайської лексики обертаються навколо повторення, практики та контекстного навчання. Ці принципи необхідні для запам'ятовування слів у довгостроковій перспективі.

Є кілька дидактичних принципів, які можна застосувати для ефективного вивчення китайської лексики, а саме:

- контекстне навчання;
- повторення;
- активне пригадування;
- візуальні посібники;
- розбиття на фрагменти;
- використання лексики в контексті.

Вивчення китайської лексики в контексті реальних ситуацій і розмов може бути ефективнішим, ніж вивчення окремих слів. Розуміючи контекст, у якому використовується слово, можна краще зрозуміти його значення та те, як воно використовується в розмові [1, с. 2].

Повторення та практика є ключовими принципами вивчення мови, особливо коли мова йде про засвоєння словникового запасу. Ефективним методом повторення вважається – інтервальне повторення, що передбачає повторення матеріалу зі збільшенням інтервалів, починаючи з коротких інтервалів і поступово збільшуючи їх у міру засвоєння матеріалу [2]. Мобільні додатки для інтервального повторення, підручники та навчальні матеріали є ефективними інструментами для практики китайської лексики [4, с. 46]. Окрім безпосередньо занять, перегляд відео на YouTube або публікацій в соцмережах як Instagram чи Wechat можуть надати студентам можливість потренуватися та зміцнити свій словниковий запас.

Метод активного пригадування передбачає активне пригадування інформації, а не пасивне переглядання. Один із способів зробити це – потренуватися пригадувати слова китайської лексики з пам'яті, не дивлячись на текст чи в словник.

Візуальні посібники, такі як картки, малюнки та відео, можуть допомогти запам'ятати слова китайської лексики, асоціюючи їх із візуальним зображенням. Це особливо важливо при вивченні базової лексики, адже багато ієрогліфів відтворюють візуальне зображення предметів чи дії.

Розбиття на фрагменти передбачає розбиття великих фрагментів інформації на менші, більш керовані фрагменти. Ця техніка може бути особливо корисною під час вивчення китайських ієрогліфів, які є досить складними. Роз-

биття ієрогліфа на компоненти, такі як радикали та штрихи, ключ та фонетик. Розуміючи структуру ієрогліфів, студенти можуть краще розпізнавати значення нових слів і легше їх запам'ятовувати. [5, с. 14] Крім того, важливо вивчати різні способи комбінування ієрогліфів, щоб утворити нові слова, сполуки та фрази, оскільки це може значно розширити словниковий запас.

Використання китайської лексики в реальних ситуаціях є одним із найкращих способів зміцнити своє розуміння мови. Одним із ефективних способів вивчення лексики в контексті це – читання китайських текстів, книг, статей, новин тощо. Подібним чином прослуховування китайських медіа, таких як подкасти або телевізійні шоу, може допомогти в розумінні та запам'ятовуванні нових слів. Також, використання мнемотехніки, яка передбачає створення асоціацій між новими словами і тим, що вже знайомі [1].

Іншим ефективним способом вивчення лексики в контексті є діалоги з носіями мови чи з іншими студентами. Слухаючи та беручи участь у розмовах, студенти можуть покращити своє розуміння та запам'ятовування словникового запасу. Розмови створюють контекст для словникового запасу, полегшуючи його розуміння та запам'ятовування.

Отже, вивчення китайської лексики вимагає глибокого розуміння китайських ієрогліфів, частого повторення та практики, а також вивчення лексики в контексті. Дотримуючись цих принципів, студенти можуть значно покращити свою здатність освоювати нову китайську лексику та опановувати її.

Список використаних джерел

1. Мирончук Н. М. Контекстний підхід у підготовці студентів до професійної діяльності у зарубіжній педагогічній теорії. *Креативна педагогіка* / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся». Житомир, 2018. Вип.13. С. 95–101.

2. Durgunoglu A.Y. Effects of Repeated Readings on Bilingual and Monolingual Memory for Text. *Contemporary Educational Psychology*. 1993. Vol. 18 (3). P. 294–317.

3. Maintenance of Foreign Language Vocabulary and the Spacing Effect. *Psychological Science*. 1993. Vol. 4 (5). P. 316–321.

4. Tutku Başöz. The effectiveness of computer assisted instruction on vocabulary achievement. *Mevlana International Journal of Education*. 2014. Vol. 4(1). P. 44–54.

5. Wheatley, Julian K. Learning Chinese: A Foundation Course in Mandarin (汉语基础教材) New Haven, CT: Yale University Press, 2010. ISBN: 9780300141177.

RADIO VISION ЯК СПОСІБ ПОШИРЕННЯ КОНТЕНТУ ТА ЗАСІБ РОЗШИРЕННЯ АУДИТОРІЇ МЕДІА НА ПРИКЛАДІ «УКРАЇНСЬКОГО РАДІО КАРПАТИ»)

Копистинська Ірина Михайлівна,
доцентка кафедри журналістики

Однією з основних характеристик сучасного конкурентноздатного ЗМІ є його конвергентність. Тут погоджуємося з Вікторією Чуркіною та Вікторією Федоренко, що «конвергентність всіх сучасних медіа, є важливим складником розвитку телекомунікаційного та інформаційного суспільства в цілому» (Чуркіна В., Федоренко В. (2020). Підтримуючи думку Т. Мостіпан про те, що «найбільш поширена практика конвергенції медіа – це паралельне застосування різних засобів передачі інформації, а також одночасне продукування новин для публікації на різних платформах» (Мостіпан Т. (2022), можна констатувати, що повністю конвергентним інформаційним продуктом є radio vision. Тобто радіо з відеотрансляцією.

Успішним прикладом функціонування radio vision можна назвати Івано-Франківську регіональну філію Суспільного мовника «Українське радіо Карпати». Формат radio vision використовувався у філії з грудня 2018 до кінця листопада 2021 року. У зв'язку з переїздом філії до іншого приміщення, а потім і з початком повномасштабної війни, формат radio vision тимчасово припинили використовувати. Натомість залишилося мовити традиційне радіо. Однак за роки існування vision студії можемо зробити висновок про перспективність та конкурентоспроможність такого конвергентного медіа. Проаналізуємо детальніше.

Radio vision на Суспільному Карпати впроваджувалося поступово. Перші випуски вийшли в ефір наприкінці 2018 року. Використання radio vision розширило схеми взаємодії каналу з аудиторією, адже до слухачів долучилися глядачі, отримавши змогу обирати, як, коли і де споживати потрібний контент. Спочатку ефіри мали стріми у соціальній мережі Facebook, а відео завантажувалося на офіційний сайт Суспільного Карпати (Суспільне Карпати) і повторювалося наступного дня на телеканалі Карпати.

Однак, у зв'язку зі зміною концепції Суспільного щодо розвитку діджитал-платформ, компанія прийняла рішення щодо припинення стріму у ФБ і перейшла на прямі ефіри на Ютюб-каналі. Аргументували таке рішення низькою глибиною зацікавлення та повнотою переглядів довгих відео на Facebook, коли кількість кількахвилинних переглядів була значно вищою, аніж перегляд повної тривалості програми. 16 вересня 2019 відбувся останній вихід з прямою трансляцією на Facebook.

Відтак у цій мережі з'явилася нова форма популяризації ексклюзивного контенту radio vision – відеоцитування із ефірів, які вже стрімилися через YouTube. Його суть полягала у тому, що найважливіші думки спікерів з обговорюваної теми чи проблеми оформлялися у короткі відеоцитати або міні-інтерв'ю довжиною, як правило, до 1 хвилини, рідше – 1,5 хв, із текстовими субтитрами. Такі цитати набували широкої популярності, і з офіційних сторінок

соціальних мереж Суспільного Карпати швидко поширювалися у різноманітні новинні та тематичні групи Прикарпаття.

Як засвідчує проведений аналіз, малі форми відеконтенту у соцмережах та на інших цифрових платформах є більш популярними, аніж довгі передачі. Це підтверджує узагальнена середня статистика перегляду. Для відеоцитування це приблизно 700–1000 переглядів. Найвищі ж перегляди сягали 1,7–2,3 тисяч унікальних користувачів. Отож відеоцитування ставало більш популярним засобом донести інформацію до споживача, аніж самі стріми радіоефірів у Facebook чи пізніше на YouTube. І водночас правильний підбір відеоцитати мав на меті підштовхнути глядача переглянути усю передачу.

Тяжіння Суспільного до мультимедійності зобов'язувало Українське радіо Карпати розвивати ще й інші шляхи передачі інформаційного контенту. Зокрема, у кожній радіопередачі, окрім обговорення інформаційного приводу, журналісти зобов'язані були з'ясувати у спікерів ще кілька новинних інформацій, які досі не були відомими широкому загалу. Відтак ця інформація ставала ексклюзивним інформаційним приводом для написання різножанрових матеріалів на діджитал-платформу чи відео-цитат для поширення у соцмережах.

З грудня 2020 року перестають іти стріми і на Ютюб. Тож радіоефіри vision починають зберігатися лише на сайті. Відтоді найбільшу роль у популяризації радіоконтенту відіграють публікації на діджитал-платформі. Адже саме у публікаціях на сайті suspilne.media та на офіційних сторінках і каналах у соцмережах відображається активне гіперпосилання власне на ефір. Це забезпечувало додаткову популярність і самій передачі.

Висновок:

1. Як показує досвід «Українського радіо Карпати», radio vision є дієвим інструментом розвитку радіоканалу. Адже сприяє збільшенню прослуховувань, охоплює ширшу аудиторію, дає можливість, окрім дзвінків до студії, розвивати зворотній зв'язок за допомогою коментарів під час стріму.

2. Radio vision разом із використанням технології відеоцитування та публікацій текстової інформації на діджитал-платформах за результатами радіоефірів, сприяє високій конкурентоздатності конкретного медіа. Адже пропонує аудиторії скористатися будь-якою зручною платформою для отримання інформації.

Список використаних джерел

1. Мостіпан Т. (2022). Конвергентність суспільного мовника України як засіб взаємодії з аудиторією. *Сучасний масовокомунікаційний простір: історія, реалії, перспективи* : матеріали науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців (Суми, 26–27 травня 2022 року). 2022. С. 83. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/89333/1/ Mostipan_media_convergence.pdf;jsessionid=5BFA13840BB489849E6410D818D3B489.
2. Чуркіна В., Федоренко В. (2020). *Конвергентність та мультимедійність медіа в XXI столітті).* URL: https://medialiteracy.org.ua/konvergentnist-ta-multmedijnisnist-media-v-hhi-stolitti.
3. Суспільне Карпати. URL: https://if.suspilne.media/programs.

ЗІ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД ДИТЯЧИМ СЛОВОТВОРЕННЯМ

Пена Любов Іванівна,
доцентка кафедри української мови

Мовлення дитини спричиняло зацікавлення здавна, тому й спостереження над ним проводилися давно. Вважають, що перші лінгвістичні систематичні розвідки дитячого мовлення (далі – ДМ) з'явились у Німеччині, коли Д. Тідеманн 1787 року опублікував працю про розвиток мовлення свого сина. Однак конструктивні дослідження цього явища стали можливими відтоді, відколи ДМ визнали як феномен, відмінний від дорослого мовлення; коли «теоретики дитинства» почали сприймати дитину інакше, ніж дорослого, а аналіз розвитку мовленнєвої діяльності в онтогенезі стали розглядати, зважаючи на твердження, що ДМ – це «не напівдоросле мовлення», а особлива система з певними правилами, що варіюються залежно від періоду.

ДМ є об'єктом дослідження представників різних наукових галузей: психологів, психолінгвістів, мовознавців, кожен з яких використовує свої, специфічні, методи, концентруючи увагу на якомусь одному аспекті цього складного явища.

В українському мовознавстві першою розвідкою про ДМ вважають надруковану 1881 року в журналі «Світ» № 7 (с. 129–130) працю І.Я. Франка «Дітські слова в українській мові», у якій зазначено, що «студіювання дітських слів кидає світло на перші початки людської мови» [1].

Проявом ДМ є різні типи інновацій: словотвірні, морфологічні, лексико-семантичні, синтаксичні, які кваліфікують як самостійно створені дитиною мовні одиниці або модифіковані одиниці дорослої мови. Це будь-який мовний факт, зафіксований у мовленні дитини і відсутній у загальному вжитку.

На основі власної картотеки дитячих новотворів (вік 2,5–6,5 років) ми окреслили деякі особливості дитячого словотворення, яке характеризується надзвичайною активністю й охоплює всі повнозначні частини мови.

Найчисленніше в нашому матеріалі репрезентовані дієслова. Серед них:

- утворені від іменникових основ суфіксальним способом деривати: *живопити* (мотивоване субстантивом *живопис*); *мукувати* (посипати *мукою*) і префіксальні похідні від нього *намукувати*, *помукувати*, *замукувати*, *перемукувати;*
- префіксально-суфіксальні відіменникові деривати: *відурокати* (закінчити *уроки*), *порадити* (дати *радість*; на відміну від співзвучного суфіксального похідного *порадити* зі значенням «дати пораду», відповідно мотивованого іменником *порада*), *помолочити* (від *молоко*), *заключити, відключити,* мотивовані іменником *ключ;*
- утворені від іменникових основ префіксально-суфіксально-постфіксальним способом: *завогнитися* (від *вогонь*), *сфокуситися* (зробити *фокус*), *покаруселитися*, *нашампунятися* (від *шампунь*), *зам'ятитися* (від *м'ята*);
- відприкметникові деривати, утворені префіксально-суфіксальним способом: *помокрити* руки (зробити *мокрим*), *затихити* (зробити *тихим*);
- відприкметникові деривати, утворені префіксально-суфіксально-постфіксальним способом: *натеплітися* (зігрітися);

- дієслова доконаного виду від форм недоконаного: *паднути* (док. до *падати*);

- утворені контамінацією (поєднанням ініціальної частини одного слова з фінальною – другого): хмари *швидуть* (швидко йдуть);

- пасивні дієприкметники: *наподарований* (щедро обдарований), *забантичена* (прикрашена бантиками).

Серед дитячих новотворів іменників виділено такі:

- утворені від основ порядкових числівників за допомогою суфікса -*ниц(я)* за аналогією до *п'ятниця: першниця, другниця, третниця*, *шостниця, сьомниця;*

- утворені способом редеривації (чи зворотної деривації), що полягає у відкиданні префіксальних формантів: *хатьки* (від *безхатьки*), *потріб* (від *непотріб*);

- синонімічні номінації до наявних у мові: *любота* (любов), *гарність* (краса);

- відприкметникові іменники, що характеризуються поєднанням твірної основи з «позитивною» семантикою та словотворчого форманта з «негативним» значенням: *добрюка* (пор.: *злюка*).

Прикметники репрезентовані суфіксальними дериватами, які характеризуються незвичним (ненормативним з погляду системи мови) поєднанням твірних основ зі словотворчими формантами: *машинський* (ремонт *машини*), *садочні* (діти із *садочка*), *середнюща* (не худюща і не товстюща), а також префіксально-суфіксальними утвореннями: *безкалюжний* (без калюж).

У ДМ частим є творення ступенів порівняння з відхиленням від норми *найдруге* (за аналогією до *найперше*) або ж від слів, які відповідно до правил не утворюють такі форми (*майжіше* від *майже*).

Засвідчено порядковий числівник без фонетичних змін у структурі слова: *стотий* замість *сотий*.

Характерним для ДМ є творення різночастиномовних слів за допомогою формантів зі зменшено-пестливим значенням: іменники *грошинка,* прислівники *ніколи-ніколісінько,* (куди?) *надвірку,* (де?) *надвірці* та ін. Це зумовлено впливом мовлення оточення дитини, яке розмовляє з нею відповідним чином.

У багатьох випадках дитяче словотворення (зокрема визначення значення слова, способу деривації, напряму похідності) залежить від ситуації мовлення.

На основі наведених прикладів підтримуємо думку більшості вчених (О. Гвоздєв, Г. Пауль, Ф. де Соссюр, С. Цейтлін та ін.) про те, що провідним механізмом дитячого словотворення є аналогія. Ще один висновок стосується закономірності, яка полягає в тому, що систему (тобто найзагальніші, основні правила мови, у нашому випадку словотворення) діти опановують раніше, ніж норму, тобто ДМ є сферою функціонування мови, у якій не діють нормативні обмеження.

Список використаних джерел

1. Франко І. Я. Зібрання творів : у 50-ти томах. Київ : Наукова думка, 1980. Т. 26. С. 123–126.

КОНТЕНТ-АНАЛІЗ ВЕБСАЙТІВ ЗВО УКРАЇНИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ЖУРНАЛІСТИКА»

Пристай Галина Іванівна,
доцентка кафедри журналістики

Актуальність проблеми. Процес створення ефективних сайтів ЗВО вимагає комплексного підходу. Головним джерелом правдивої інформації для абітурієнтів і здобувачів вищої освіти є офіційний сайт закладу вищої освіти та його офіційні сторінки в соціальних мережах. Згідно зі статтею 30 Закону України «Про освіту», заклади освіти повинні формувати відкриті та загальнодоступні ресурси з інформацією про свою діяльність й оприлюднювати її на офіційному сайті. Водночас на своєму сайті заклад повинен надати відкритий доступ до різнотипової інформації (освітньої, наукової, управлінської, матеріально-технічної, кадрової, адміністративної, звітно-фінансової та ін.), відсканованих й оцифрованих повнотекстових документів з підписами та печатками.

Постановка проблеми. За останні десять років сайти ЗВО стали головним інструментом, доступним для всіх відвідувачів у мережевому просторі, які надають актуальну інформацію для користувачів. Роль інформаційного джерела зросла з початком пандемії COVID–19 та змусила освітній процес перейти на змішаний формат навчання, інколи повністю дистанційний і залежний від своєчасно наданої інформації.

Стан вивчення проблеми. Правильне позиціонування сайту – це лише детальний багатокритеріальний аналіз інформаційної складової та елементів навігації сайту. Він дозволяє визначити позицію кожного ЗВО порівняно з іншими закладами освіти. Підкреслимо: тільки у Києві у довіднику вишів України відмічені ЗВО, де навчають студентів спеціальності «Журналістика». Виокремимо їх: Київський національний університет культури і мистецтв (КНУКіМ), Університет економіки та права «КРОК», Київський університет культури, Міжрегіональна академія управління персоналом (МАУП), Видавничо-поліграфічний інститут НТУУ «КПІ», Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» (ВМУРОЛ), Державний торговельно-економічний університет (ДТЕУ), Київський міжнародний університет (КиМУ), Київський національний університет імені Тараса Шевченка (КНУ), Київський славістичний університет (КСУ), Київський університет імені Бориса Грінченка, Національний авіаційний університет (НАУ), Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (СНУ ім. В. Даля), Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського (ТНУ).

Сучасні тенденції в веб-дизайні припускають, що найстильніші сайти викладають інформацію за допомогою чітких, приємних для людського ока шрифтів. Колір – один із найпотужніших інструментів візуальної комунікації. Правильний колір може покращити читабельність сторінки до 40%. Добре підібраний колір допоможе не просто створити сучасний сайт, а й зробить всі тексти більш зручними для читання і привабливими, а значить, корисними для відвідувача. Колір є одним з перших елементів, які наш мозок пов’язує з даними брендом. Тому найчастіше це перше, що привертає нашу увагу. Зміни

налаштувань щодо зображення також впливають на стиль текстів, які відображаються на сторінці. Тож досліджуючи сайти вишів України варто зазначити, що у Київському національному університеті культури і мистецтв кафедра зв'язків з громадськістю і журналістики факультету PR, журналістики і кібербезпеки заснована в 1996 році і, за інформацією на сайті, стала першою кафедрою в Україні, що почала підготовку фахівців за напрямком «Зв'язки з громадськістю». Відмітимо, що на сайті з початку 2023 року активована реєстрація абітурієнтів на *Google Диск*у та зазначені контакти викладачів, які консультують з різних питань вступу. Є інформація, що на базі кафедри доктор педагогічних наук, професор, корифей українського PR – Михайло Поплавський набирає авторський курс – 2023 «Акули PR». Сайт вишів є їх своєрідною візитною карткою. Кольорова гамма, індивідуальний дизайн, оригінальні ілюстрації та відео – відмінні елементи веб сторінки для досягнення мети ЗВО. Відмітимо: сайт Київського національного університету культури і мистецтв стильний, цікавий, ефективний та зручний у користуванні. Високої якості фотографії, добре підібрані читабельні шрифти.

Наголосимо: у ході дослідження ми вияснили, що сайт Навчально-наукового інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка (КНУ) цікавий, але, на жаль, у часі війни, не активований. Інформація про підрозділи ЗВО подається на сайті самого вишу, де розміщено 7 основних розділів, які діляться на безліч підрозділів. Сайт вишу логічний, грамотний, зручний у користуванні. По центру сайту зазначено розділ «Благодійність» у якому подані реквізити за якими можна здійснити благодійний внесок на відновлення будівель Університету унаслідок ракетного обстрілу». Також є розділ «Календар подій» та «Віртуальний меморіал». Цікаві елементи сайту, зробили сайт не просто привабливим, а й ефективним.

Висновки. Результати проведеного дослідження свідчать, що офіційні сайти ЗВО мають певну популярність серед абітурієнтів, здобувачів вищої освіти, але є деякі недоліки, над якими потрібно здійснювати чергову роботу. Отримані результати демонструють необхідність постійного оновлення матеріалів сайту та окремих розділів, своєчасне супроводження та нагадування про заходи вишів у різних соціальних мережах.

Список використаних джерел

1. Буряк О. О., Саприкіна Т. Г. Значення веб-сайтів навчального закладу задля формування єдиного інформаційного освітнього простору. *Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ялта, 20–21 березня 2014 р. 2014. С. 48–52.

2. Верховна рада України. (2017, вересень 05). Про освіту: Закон України. № 2145–VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. Ст. 380.

3. Таранішин О. О., Калугіна Н. А., Сакун Г. О. Удосконалення роботи веб-сайту для зміцнення іміджу закладу вищої освіти. *Бізнес Інформ*. 2019. № 11. С. 390–395.

ТРОПО-ФІГУРАЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ В ПУБЛІЦИСТИЧНІЙ МОВІ СВЯТОМИРА ФОСТУНА (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ ДІАСПОРНОГО ЖУРНАЛУ «СУРМАЧ»)

Савчук Руслана Любомирівна,
доцентка кафедри журналістики

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю комплексного вивчення публіцистики Святомира Фостуна – письменника, журналіста, головного редактора комбатанського журналу «Сурмач» (із 1966 р. до 1997 р.). Його публіцистичні тексти є чітким відображенням громадянської позиції, національно-патріотичного світогляду, наукової багатогранності, культурних цінностей, історико-філософських поглядів.

Мета нашої розвідки – виявити й проаналізувати тропи та стилістичні фігури у публіцистичних текстах Святомира Фостуна, опублікованих на сторінках українського діаспорного журналу «Сурмач» (упродовж 1964–1997 рр.).

Як засвідчив фактичний матеріал, мова Святомира Фостуна активно маркована стилістичними засобами, що акумулюють неосмислові ракурси авторського світосприйняття із нашаруванням оцінних конотацій та емоційно-експресивних відтінків, експліцитно чи латентно актуалізованих у тропо-фігуральних структурах. Порівняймо:

1) метафоричні структури (*Західньо-Українська Республіка* ***творилася в огні й бурі нової воєнної завірюхи*** *на українських землях*; *Україною* ***котилася грізна хвиля розбурханої революції****, коли* ***гриміли громи далеких канонад***; ***жахіття воєнної хуртовини****, в якій не одному з них* ***заглядала смерть у вічі***; ***В задушливій атмосфері нетерпимости й пониження****…*; ***хижацьке обличчя нацистської системи***; *Майже всі країни світу, включно з так званими недорозвиненими,* ***охопила гарячка озброювання модерною зброєю***);

2) художні означення (метафоричні епітети) (*…народився й виріс напередодні* ***грізних, буревійних років***; *На цьому* ***грізному тлі*** *стоїть* ***величава постать*** *гетьмана Мазепи*; ***прекрасну українську землю***; ***українську багату землю***; ***наші славні предки***; *повернутися до традицій* ***козацької славної доби*** *в нашій історії*; ***горде козацтво****…*);

3) порівняння (*В його очах* ***Україна була тоді*** *справді,* ***неначе руїна старовинної Трої***; ***обидві німецькі країни живуть мов на вулкані****, який може вибухнути кожної хвилини*; ***християнство*** *це була* ***наче корона****, яка огорнула і охопила всі дотогочасні культурні багатства*);

4) гіперболи (*Він [Роман Шухевич]* ***перемагав час і простір****, а його* ***дія простягалася по всій Україні й була більше як погордою смерти***; *не захитався* ***в обличчі понадлюдської боротьби***);

5) оксиморони (*…****поляг*** *у кривавому крутежі цієї боротьби,* ***щоб вічно жити*** *у віках*; ***поплило життя в нових обставинах****, проте все ще в* ***неволі****, хоч і* ***лагідній своїм характером***);

6) іронічні висловлювання (*…щораз сильніше проявляється російський традиційний імперіялізм, хоча і* ***прикритий плащиком комунізму***; *Мало хто*

основно знайомився до того часу з ***«Майн Кампфом» Адольфа Гітлера*** *та проаналізував це його* ***«євангеліє»****, в якому брунатний диктатор писав про «лебенсравм» на Сході Европи*);

7) перифрази (***велетні української нації*** – так автор називає Івана Франка та Симона Петлюру; ***духовні титани української нації; великі пробудники; великі Сини нашого народу*** – Тарас Шевченко та Іван Франко; ***лицарі червоної калини*** – січові стрільці; ***брунатний диктатор*** – Гітлер; *У концентраційних таборах – «****млинах смерти****» згинули теж мільйони європейських громадян* – концтабори);

8) евфемізми (…*оспівує героїзм українських воїнів, які* ***поклали свої голови*** *за рідну землю над Каялою*; ***склав своє життя на вівтарі Батьківщини***; ***впав на полі слави*** *цей великий син українського народу*; *як це не тривожно, щораз частіше* ***відходять у засвіти вічного життя – «відлітають сірим шнурком журавлі у вирій» – відходять у вічність*** *ті, що творили наше організоване життя*);

9) повтори (*Проте ж* ***протести*** *залишаються* ***протестами****…*; *геополітичне положення України* ***вимагало, вимагає*** *та й* ***вимагатиме*** *в майбутньому від української нації плекати свою боєздатність і розвивати свій мілітарний потенціал*; *непохитно* ***вірив*** *у перемогу правди і справедливости,* ***вірив****, що прийде час визволення України*; *Ми* ***боліли*** *її* ***болями****, тужили за нею, раділи її тими чи іншими надбаннями*);

10) антитези (*Протягом тих минулих 50 років наче у кадрах кінофільму чергувалися події і люди. Події* ***радісні, сумні*** *чи* ***тривожні***; *цій боротьбі були* ***дні світлих перемог****, й* ***дні гірких поразок***; *А над усе всі ми жили Україною,* ***так далекою від нас, за залізною імперською заслоною****, але* ***так усе духовно близькою нашим серцям***);

11) алюзії (…***«бути чи не бути»*** *молодій українській державі* – початкові слова монологу Гамлета із однойменної п'єси Шекспіра; ***спом'януть не злим тихим словом****, усіх лицарів наших* – перегукується із поезією «Заповіт» Т. Шевченка) тощо.

Отже, тропи та стилістичні конструкції, зафіксовані в публіцистичних текстах Святомира Фостуна, насамперед виступають репрезентантами його індивідуального стилю, фокусуючи комунікативно-прагматичні й аксіологічні інтенції автора.

Список використаних джерел

1. Савчук Р. Л. Мовностилістичні особливості публіцистики Святомира Фостуна в журналі «Сурмач». *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2022. Vol. X/1. P. 59–73.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ ІЗ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПОЗИЦІЙ

Холод Олександр Михайлович,
доктор філологічних наук,
завідувач кафедри журналістики

Огляд (Холод, 2022) наукових публікацій із соціальних комунікацій авторів-дослідників, що працюють за кордоном, дозволяє констатувати факт певної об'єкт-предметної розшарованості й різноманітності методологічних підходів до вивчення процесів соціальних(-ої) комунікацій(-ії). Згадана різноманітність відслідковується нами від середини XX століття й пов'язана, зокрема з різними об'єктами досліджень у межах системи знань, які в Україні об'єднані під егідою наукової галузі «Соціальні комунікації». Ще 7 лютого 1947 році Карл Говланд під час свого виступу на симпозіумі з дослідницьких рубежів у людських відносинах запропонував розгляд соціальної комунікації як процесу, що формується за допомогою чотирьох факторів (Hovland, 1948), а саме: 1) комунікатор, який передає повідомлення; 2) стимули, які передає комунікатор; 3) особи, які відповідають на повідомлення; 4) відповіді на повідомлення комунікатора. Однак ми знаємо, що перелічені фактори формують не лише соціальну комунікацію, а суто комунікацію як процес обміну інформацією. Уже в 1947 році комунікацію розглядали як соціальну активність (Communication and social action, 1947) і не вважали, що таку активність варто досліджувати поза межами соціології. Але вже декілька десятиліть таку позицію піддають критиці. Наприклад, Ф. Кроц (Krotz, 2009) констатує, що комунікація вважалася багато років наукою соціальною, отже, і методологія її дослідження повинна користуватися засобами соціології. При цьому «комунікація розумілася як форма соціальної дії» (Krotz, 2009). Під час дослідження комунікації представники психології аналізують процеси обміну інформацією, перш за все, як фундаментальну рису людини.

Метою дослідження стало виявлення методологічних позицій досліджень процесів соціальних комунікацій.

Серед загальних методів дослідження ми обрали холізм як «методологічний принцип та світоглядну концепцію, що стверджують цілісність і неподільність матеріального і духовного світу. Спираючись на базові ідеї Я. Смутса про холізм й уявлення про квантову механіку, ми тлумачимо Єдність як те, що не можна розчленовувати навіть задля наукового аналізу.

Методикою подальшого вивчення аналізованої проблеми ми обрали такі дослідницькі процедури: аналіз доступних нам джерел застосування адекватних методів для вивчення соціальних комунікацій; виокремлення певних близьких характеристик методів, що описано нами; на базі ідентифікації подібних ознак здійснення об'єднання методів у групи; формулювання методологічних підходів до досліджень процесів соціальних комунікацій.

Результати були отримані за трьома критеріями: наявність/відсутність ознак, що характеризують теоретичний, або практичний смисл дослідницьких процедур у межах обміну інформацією між елементами Цілого; наявність/від-

сутність ознак причетності дослідницького шляху до соціуму як Цілого (індивіду, сім'ї, соціальної групи, соціального класу, соціальної інституції, суспільства тощо); спрямованість на вивчення засобів регулювання соціальних стосунків і відносин, що впливають на стан Цілого.

Висновки. Ідентифікація спільних і розбіжних ознак методів дослідження процесів соціальних(-ої) комунікації(-ії) дозволяє здійснити класифікацію (за трьома холістичними критеріями) частотних методів, підходів і прийомів, виявлених в описі результатів 50 окремих досліджень (за період від 1968 року до 2022 року). Згадана класифікація спирається на методологічні позиції досліджень процесів соціальних комунікацій, до яких ми як апологети холізму відносимо такі:

1) світ (Ціле, Природа, Всесвіт) є інформація;
2) інформація є Ціле;
3) під час вивчення Цілого об'єктом дослідження є обмін інформацією як холістичний процес, у якому все є всім: кожний компонент такого процесу є відбиттям Цілого;
4) інформація квантована (складена з порцій енергії, яку можна виміряти лише вірогідно);
5) обмін інформацією спрямовано на регулювання відносин між індивідами, соціальними групами, соціальними класами, соціальними інститутами й суспільствами, які є частиною Цілого.

Список використаних джерел

1. Communication and social action (1947) / Yeager, W. H., and W. E. Utterback, ed.

2. Hovland, C. I. (1948). Social Communication. *Proceedings of the American Philosophical Society, 92*(5), 371–375. URL: http://www.jstor.org/stable/3143048.

3. Krotz, F. (2009). Communication as Social action. Bridging the Gap between Sociology and Communication Studies. In R. P. Conig P.W.M. Nelissen F.G.M. Huysmans (Eds). *Meaningful media: Communication research on the social construction of reality*. Nijmegen, The Netherlands: Tandem Felix, 22–36.

4. Холод О. Параметри діапазону поняття «процеси соціальних комунікацій» як об'єкта дослідження. *Соціальні комунікації: теорія і практика*. 2022. № 14 (1). С. 13–52. DOI.https://doi.org/10.51423/2524-0471–2022–14–1–1.

«МЕНТАЛЬНІСТЬ ОРДИ» ЄВГЕНА ГУЦАЛА: СУЧАСНИЙ ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Хороб Соломія Степанівна,
доцентка кафедри журналістики

Не кожен публіцистичний текст є актуальним через декілька десятиліть, особливо у час таких швидких змін, трансформацій та викликів сучасності. Статті Євгена Гуцала про російську сутність написані на початку 90-х років особливо гостро прочитуються у час повномасштабного вторгнення. Особли-

вістю цього циклу публіцистики письменника є те, що він написаний як реакція на праці, спогади чи книги саме росіян про самих себе – акад. Лихачова Д. чи Ломоносова М., письменників Достоєвського Ф. чи Герцена О. тощо. Аналітичні роздуми Євгена Гуцала підкріплені численними фактами та доказами – з епістолярію чи мемуарів російських воєнних, з праць російських філософів чи публіцистів, з художніх текстів російських письменників.

Читаючи сьогодні ці статті, можна розширити їхній контекст сприйняття. Адже багато тез, висловлених публіцистом у 90-х роках, потрапили під шквал критики від здебільшого шовіністичних, проросійських політиків чи журналістів того часу. Однак під час війни ми маємо змогу бачити підтвердження злодійської ментальності російського народу-«орди» буквально у режимі «реального часу».

Однією з багатьох тез, думок, які осмислює Євген Гуцало, – культ страждання у російській самосвідомості (стаття «Безодня, або ж Іван Грозний: «Все вори»). Зрозуміла річ, що відштовхується автор тут від слів Ф. Достоєвського про потребу страждання як самоочищення і насолоди для його країни. Але публіцист виводить відповідний термін на його позначення – тотальний садомазохізм. Однак проблема не просто у наявності такої ознаки, а у тому, що російський народ – це імперський народ, тобто є «народом у інших народах, відтак і інші народи (…) також прилучені в силу незгасаючої русифікації (…) приречені перебувати у сфері страждання, яким російський народ начебто насолоджується, причім не на ролях інертно-пасивних, а фатально прилучених, приречено також задіяних» [1, с. 27]. Акцент Євген Гуцало робить на поєднанні імперської та страждальної свідомості, яка живить одна одну і, яка парадоксальним чином, органічно співвідноситься.

Сучасний український філософ Вахтанг Кебуладзе у книзі «Чарунки долі» також досліджує цей феномен, однак з іншого ракурсу – релігійного. «Специфіку російського православ'я зумовлює мазохістсько-діонісійське прочитання центрального наративу християнства – оповідки про життя, смерть і воскресіння Христа. Всю так звану російську духовність пронизує акцентування страждань на хресті й жах перед смертю Бога» [2, с. 135]. Саме тому вся російська культура і, зокрема, чи не центральна постать Ф.Достоєвського, потребує перепрочитання з урахуванням цієї особливості. Бо згодом страждання може стати ціллю – «стає несуттєво за що страждати: за віру, за батьківщину, за комуністичну партію, за Сталіна чи за чергового президента» [2, с. 136].

Ще однією важливою тезою у праці «Ментальність орди» Євгена Гуцала, а й загалом в українській публіцистиці, – є специфіка євроазійського простору. Можна виводити роздуми про таке явище ще з памфлетистики Миколи Хвильового, праць Юрія Шевельова чи Оксани Забужко, однак у згаданих інтелектуалів акцент на українській перспективі і конкретніше саме на азіатській частині. Євген Гуцало опирається на дещо інший погляд і підтверджує, що «євроазіатський простір» з російської точки зору – це не про можливу культурну площадку і взаємодію між європейською та азіатською ментальностями, а просто таки імперський проект щодо завоювання нових наближених територій, де росіяни сприймають себе і як благодійники, і як місіонери, але поводяться як колонізатори – завжди з великим рівнем жорстокості щодо місцевих людей чи

культур. Публіцист наголошує, що у саме у такій позиції і проявляється ментальність орди, а саме її найгірші риси.

Стаття «Знак Чечні» очевидно сьогодні найбільше резонує, адже автор осмислює парадоксальність і водночас цинічність цієї війни з точки зору «цивілізований/ не цивілізований» етнос. Написана вона була під час активної фази війни у Чечні, а також за спостереженням інформаційного коментування цих подій на російському телебаченні. Відносна схема імперських воєн полягає тому, що колонізатори мають бути більш розвинені багатьох аспектах на противагу колонізованій стороні. Однак, за спостереженням Євгена Гуцала, «рідкісний цинізм можновладців того етносу, який сам не був і не є цивілізований, але тим не менше з фанатичною запеклістю мечем і кров'ю взявся нести «блага вековой цивилизации» іншим народам» [1, с. 117]. Пояснення цьому також можна віднайти у згаданого українського філософа Вахтанга Кебуладзе, який дає визначення Росії як тіні європейської цивілізації, тобто «вона повторює всі контури, всі форми, але у чорний спосіб, у середині тіні темряви. І це загроза. Це загроза всій нашій цивілізації, і це зрештою загроза всьому світові» [3].

Отже, перечитання циклу статей Євгена Гуцала з урахуванням сучасного публіцистичного контексту особливо актуальне на тлі війни в Україні.

Список використаних джерел

1. Гуцало Є. Ментальність орди: статті. Київ : Видавничий центр «Просвіта», 1996. 173 с.

2. Кебуладзе В. Чарунки долі: есеї. Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. 160 с.

3. Кебуладзе В. Інтерв'ю «Усе, що нас девестернізує, нас убиває». URL: https://suspilne.media/403163-use-so-nas-devesternizue-nas-ubivae-intervu-z-filosofom-vahtangom-kebuladze.

ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ РОБОТИ ЖУРНАЛІСТА В УМОВАХ ВІЙНИ

Шотурма Наталія Володимирівна,
доцентка кафедри журналістики

Щоб забезпечити суспільство в якісному інформуванні про важливі актуальні події, журналісти повинні дотримуватися певних принципів та стандартів у своїй роботі. Журналістські стандарти виникли у процесі розвитку як професії. Перші спроби означити журналістські стандарти датуються кінцем XIX століття. У 1896 році була заснована Американська асоціація журналістів та письменників, яка розробила свій етичний кодекс, який визнавав, що журналістика є високою моральною професією, що повинна служити інтересам суспільства і сприяти формуванню об'єктивної інформації та громадської думки. У 1926 році була заснована Міжнародна федерація журналістів, яка також встановила свої стандарти. Сьогодні журналісти мають набір загальновизнаних

принципів, які допомагають їм дотримуватись найвищих стандартів професійної етики та якості інформації.

Основні журналістські стандарти включають: об'єктивність, достовірність, точність, правдивість, етичність, захист джерел, відповідальність, повага до приватності, повідомлення про конфлікт інтересів, відмова від підроблення, заборона дискримінації, заборона плагіату. Ці стандарти є основою журналістської етики та відображають вимоги до поведінки журналістів, які є важливими для забезпечення якості та довіри до журналістської діяльності. Вони є важливим інструментом для захисту прав людини, принципів демократії та свободи слова.

24 лютого 2022 року росія розпочала широкомасштабне воєнне вторгнення в Україну. Важливої ваги набирає своєчасне, достовірне та незаангажоване інформування людства про перебіг війни. У цьому контексті внесок українських ЗМІ стає ще більш колосальнішим, як ніколи.

В умовах війни журналісти мають особливу відповідальність за те, яку інформацію вони публікують та як вони це роблять. Порушення журналістських стандартів може мати серйозні наслідки не тільки для журналістів, але й для громадян, які від них залежать. Нижче перераховані ряд порушень журналістських стандартів, які можуть мати місце в умовах війни:

- Неправильне збирання інформації. У військових конфліктах може бути складно отримати точну та достовірну інформацію через перешкоди, такі як обмеження на рух журналістів, обмеження доступу до військових дій та інших обмежень. Проте, неправильне збирання інформації, що включає невірні факти, несправедливі оцінки та зловживання джерелами, може порушити стандарти журналістики.
- Неналежна перевірка інформації. В умовах війни перевірка інформації може бути важкою задачею. Проте, неналежна перевірка інформації може призвести до неправильних висновків, невірної інтерпретації подій та інших помилок.
- Порушення конфіденційності джерел. Журналісти можуть бути змушені використовувати джерела, які не бажають бути розкритими. Проте, порушення конфіденційності джерел може мати серйозні наслідки, включаючи небезпеку для життя джерел та втрату довіри від читачів.
- Небезпека для журналістів. Журналісти можуть стати мішенню для нападів та насильства, зокрема з боку військових сил, групових збройних формувань та терористичних організацій. Проте, вони повинні дотримуватися стандартів безпеки та діяти з обережністю, щоб захистити своє життя та життя своїх колег.
- Невідповідальна поведінка журналістів. Журналісти можуть стати свідками жахливих подій, таких як насильство, знищення майна та людських жертв. Проте, невідповідальна поведінка журналістів, що включає неповажливе ставлення до жертв конфлікту та грубе поводження з людьми, може погіршити ситуацію та заподіяти шкоду журналістиці в цілому.
- Недостатнє осягнення контексту. У військових конфліктах важливо розуміти культурний та історичний контекст, у якому вони відбуваються. Журналісти, які не мають достатнього розуміння цього контексту, можуть викласти

інформацію неправильно або спричинити непорозуміння між різними сторонами конфлікту.

- Пропаганда. У військових конфліктах журналісти можуть бути використані для поширення пропаганди та маніпулювання громадською думкою. Вони повинні дотримуватися об'єктивності та не перетворюватися на знаряддя у руках однієї зі сторін конфлікту.
- Загроза свободі слова. У воєнний час може бути обмежена свобода слова, яка є основою професійної діяльності журналістів. У таких умовах журналісти повинні діяти з обережністю та забезпечувати безпеку для себе та своїх джерел інформації. Як наслідок, інформація, яку журналісти публікують про військові конфлікти, може мати подальші наслідки для регіону та світу в цілому. Журналісти повинні розуміти вагу своїх слів та дій, а також забезпечуватидостовірність та об'єктивність своєї інформації.
- Захист джерел. Журналісти можуть мати складнощі з отриманням інформації, оскільки джерела можуть бути під загрозою життя. Вони повинні забезпечувати конфіденційність своїх джерел інформації та забезпечувати їх безпеку.
- Інформаційна безпека. Можуть бути спрямовані кібератаки на медіаорганізації та журналістів, щоб викрити їх джерела або вплинути на їхню діяльність, тому вони повинні бути захищені від таких атак та забезпечувати інформаційну безпеку своїх джерел та своїх публікацій.
- Гуманітарний аспект. У воєнний час журналісти повинні враховувати гуманітарний аспект інформації, яку вони публікують. Важливо дотримуватися етичних стандартів і не публікувати інформацію, яка може створити нові загрози для людей, які вже постраждали від війни.

Журналісти повинні дотримуватися золотої середини між інформуванням про події і забезпеченням об'єктивності у висвітленні конфлікту. Вони мають ретельно перевіряти інформацію, яку отримують, та уникати передачі непідтверджених й неперевірених фактів. Також, важливо дотримуватися принципу рівності сторін, щоб уникнути сприйняття журналістами будь-якоїсторони конфлікту як правильної чи неправильної.

Крім того, журналісти повинні дбати про безпеку своїх джерел та колег, щоб уникнути їхнього пошкодження. Журналісти, які працюють на передовій, повинні бути добре підготовлені до ризиків та небезпек, з якими вони можуть зіткнутися, та завжди мати на увазі безпеку своїх колег.

Також важливо не публікувати інформацію, яка може створити нові загрози для безпеки людей. Тому журналісти повинні збирати інформацію з джерел, які дозволяють їм дотримуватися принципу конфіденційності, та публікувати тільки ту інформацію, яка не поставить під загрозу безпеку людей.

У випадку порушень журналістських стандартів в умовах війни, журналісти повинні бути готові прийняти відповідальність за свої дії та визнати свої помилки. Якщо журналіст допустив помилку в повідомленні або неправильно висвітлив подію, то він повинен виправити свою помилку якомога швидше та надати коректну інформацію.

Крім того, журналісти повинні дотримуватися етичних норм та принципів в умовах війни, зокрема, вони не повинні використовувати маніпуляції та під-

ривати довіру до журналістики, а також не повинні сприяти насильству та ворожнечі.

Список використаних джерел

1. Журналістська діяльність в умовах конфлікту URL: https://irrp.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/ZHurnalistska-diyalnist-v-umovah-konfliktu.pdf (дата звернення : 13.02.2023).

2. Журналіст і (НЕ) безпека. Посібник для журналістів, які працюють в небезпечних умовах URL: https://imi.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/Zhurnalist-i-nebezpeka.pdf (дата звернення : 10.02.2023).

3. Посібник з безпеки для журналістів URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381168/PDF/381168ukr.pdf.multi (дата звернення : 17.01.2023).

ПЕРЕХІДНІ ЯВИЩА В ГРАМАТИЧНІЙ СИСТЕМІ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ

Щербій Наталія Олегівна,
доцентка кафедри слов'янських мов

Кожна морфологічна одиниця за своїми семантико-граматичними ознаками може бути віднесена до певної частини мови, однак за певних умов слова можуть набувати додаткових ознак і переходити з однієї частини мови в іншу. У «Граматиці сучасної української літературної мови» (2017) зазначають, що «саме в частинах мови найвиразніше відображені особливості морфологічного ладу української мови, зокрема сукупність морфологічних категорій та їхніх грамем, словозмінна морфеміка: співвідношення синтетизму та аналітизму в морфологічній структурі мови» [Граматика 2017, с. 25]. У сучасній українській літературній мові, як і в інших слов'янських мовах, перехідні явища зустрічаються серед повнозначних і службових частин мови. Граматичні розбіжності у системі частин мови, історично зумовлені передусім розбіжностями їх синтаксичних функцій. О. Потебня зазначав, що мова – це діяльність, і не можна дивитися на дієслово, іменник, прикметник, прислівник як на щось незмінне, оскільки навіть у відносно невеликі періоди ці категорії постійно змінюються [Потебня 2004, с. 661]. Окремі класи слів перебувають у постійному русі та взаємодії, відповідно між ними не існує чітких меж, що дає їм підґрунтя до переходу з одного класу в інший, виявляючи закономірності розвитку граматичної будови мови загалом.

Перехід (транспозиція) однієї частини мови в іншу відбувається під впливом семантико-функційних потреб. У структурі мови перехід частин мови може бути повним і неповним. Така змінюваність може бути реалізована синтаксично, морфологічно та семантично. Початковим ступенем переходу є переміщення слова в нетипову для нього позицію. Змінена синтаксична позиція набуває за таких умов морфологічного закріплення (морфологічний ступінь переходу) і зрідка – семантичного завершення (семантичний ступінь переходу) [Граматика 2017, с. 45].

Прикметно, що перехід в інші частини мови відбувається першочергово в т.зв. гібридних частин мови [Szczerbij 2022] – інфінітива, дієприкметника, віддієслівного іменника, які за лексико-граматичними параметрами знаходяться на межі кількох частин мови, виявляючи синкретизм на семантико-функційному рівні. Найчастіше спостерігається перехід прикметників та дієприкметників у іменники та повноправні дієслова. У польській мові яскравим прикладом, який ілюструє перехід прикметників в іменники, є назви видів транспортних засобів, що за умов контексту можуть уживатися чи в функції означення, чи в функції додатка, як от: *Odwołanie wielu pociągów spowodowało, że do niektórych stacji można było dojechać tylko pociągiem* ***pospiesznym i ekspresowym*** (M. Frybes), де приіменникова позиція означення зберігає прикметникову частиномовну належність, у наступних контекстах спостерігаємо придієслівну позицію прикметників у функції додатка, що дає можливість трактувати їх як транспозицію в іменники: *Spóźniłem się na ekspres. Jechałem* ***pospiesznym*** (A. Stasiuk) – в значенні '*pociągiem* ***pospiesznym'***.

Дієприкметники в присудковій позиції переходять у сферу дієслова, оскільки, сполучаючись з аналітичною синтаксичною морфемою-зв'язкою *бути,* набувають граматичних дієслівних категорій, тобто дієслівна зв'язка здатна транспонувати будь-який дієприкметник у аналітичні форми дієслівного часу – теперішнього, минулого та майбутнього. До прикладу: *А* ***змарнілий*** *хлопчик з пекучою шкірою дивиться просто в об'єктив, не відводячи погляду – і в його очах відображаються Дніпро, і Труханів острів, і Лівий берег, і Дарниця…* (С. Андрухович), де фіксована приіменникова позиція виділеного дієприкметника, в якій він не виражає значення грамем часу; на думку І. Вихованця, у цій позиції дієприкметник варто вилучити з частиномовного класу дієслів [Граматика 2017, с. 294]; *Осип* ***був змарнілий, знервований*** *і, що найгірше,* ***зневірений*** (В. Шкляр): виділені дієприкметники у поєднанні зі зв'язкою *бути* є частиною складеного дієслівного присудка, оскільки виступають у трьох часових вимірах, відповідно спостерігаємо їх перехід у сферу дієслова. І. Вихованець дієприкметники у присудковій позиції називає аналітичними дієсловами [Граматика 2017, с. 296]. Слід врахувати, що морфема-зв'язка *є* в українській мові в теперішньому часі зазвичай опускається, на відміну від польської мови, де її уживання обов'язкове, наприклад: *List na szczęście* ***był napisany*** *po niemiecku i Mock nie musiał iść z nim na górę…* (M. Krajeski).

Кінцевим і найвищим ступенем переходу частин мови є семантичний зсув, що остаточно завершує частиномовне формування. Нова для вихідної частини мови синтаксична позиція, морфологізація цієї позиції зумовлюють поступове входження деривата в новий для нього семантико-граматичний клас. Відбуваються різні семантичні нашарування на дериват, зближення з ядром нового класу слів, унаслідок чого цей дериват стає позначенням іншого порівняно з вихідним лексичним значенням денотата [Граматика 2017, с. 46–47], наприклад: *Ta dobrana «trójca»* ***postępowała*** *zawsze bardzo ostrożnie* (S. Milewski): виділена форма – синтаксичне, морфологічне і семантичне дієслово, оскільки виконує функцію присудка в реченні і має значення процесу, виступає у формі минулого часу; ***Postępować*** *«obyczajnie» znaczyło: zgodnie z dawnymi obyczajami, czyli przyzwoicie, grzecznie, skromnie, zwyczajnie* (A. Chwalba) –

синтаксичний іменник є водночас морфологічний напівіменник-інфінітив, оскільки у реченні виступає в позиції підмета та інфінітив, що має гібридний характер на межі дієслова та іменника; *Nagle zrozumiał, że jego* ***postępowanie*** *było nie tyle nierozważne, ile po prostu głupie* (M. Kaszyński): йдеться про синтаксичний і морфологічний іменник, оскільки він виконує функції підмета та виступає у формі віддієслівного іменника з процесуально-суб'єктною семантикою (остаточний семантичний перехід не відбувся); *Sprawa jest ewidentna. Po ustaleniu, że nikt mu nie pomagał skoczyć, zamknąłem* ***postępowanie*** (J. Rębacz) – це синтаксичний, морфологічний і семантичний іменник, оскільки виділене слово є віддієслівним іменником у суб'єктній функції з конкретно-предметним значенням (позначає юридичний термін), тобто представляє останній семантичний перехід частин мови, що позначає 'неактуальні, суспільно і технічно встановлені, узаконені дії', виражені віддієслівними іменниками.

До перехідних явищ у системі частин мови віднесено вигукові утворення, зокрема дієслівні звуконаслідування, що характеризують ознаки дій, рухів і в контексті можуть бути замінені відповідним ономатопеїчним дієсловом: укр. *кап!* – капнути, *стук!* – стукнути, *трісь!* – тріснути, *грюк!* – грюкнути, *стук!* – стукнути, *бах!* – бахнути // пол. *puk!* – pukać, *trzask!* – trzaskać, *buch!* – buchać, *klask!* – klaskać, *chrup!* – chrupać). Вони виражають особливий зв'язок із відтворюваною позамовною ситуацією, бо своєю звуковою природою відтворюють звук, який утворює дія предмета, і вказують водночас на динамічність або раптовість її виконання. До прикладу: *Близько півночі зупинив «тойоту» посеред чорної німоти, вийшов з автівки –* ***грюк*** *дверима щосили* (Л. Дашвар): виділений інтер'єктив можна замінити ономатопеїчним дієсловом *грюкнути*.

Перехідні явища в системі частин мови засвідчують глибокі внутрішні зміни як щодо семантичної структури, так і щодо форми слова, а відповідно позначають розвиток та рух у мові, її оновлення.

Список використаних джерел

1. Вихованець І., Городенська К., Загнітко А., Соколова С. *Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія* / за ред. К. Городенської. Київ, 2017.

2. Потебня А. Из записок по русской грамматике / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. Київ, 2004.

3. Szczerbij N. Hybrydalne formy czasownikowe w języku polskim i ukraińskim. *Poradnik Językowy*. Zeszyt specjalny. Warszawa. 2022. № 1. S. 147–163.

КОЛОМИЙСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

УЛЯНА КРАВЧЕНКО І КОЛОМИЯ

Васильчук Микола Миколайович,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри філології

Уляна Кравченко (автонім – Юлія Шнайдер; 18 квітня 1860, м. Миколаїв – 31 березня 1947, м. Перемишль) – українська письменниця, активістка українського жіночого руху, перша на Заході України жінка-поетеса, чиї твори стали популярними.

Народилася в сім'ї повітового комісара, німця за походженням, і доньки священника УГКЦ Юлії Лопушанської. Початкову освіту здобула вдома. Згодом Юлія Шнайдер навчалася у Львівській учительській семінарії (1877–1881). Працювала вчителькою у школах Львівщини: с. Бібрка (до 1884), с. Стоки. За протекцією Івана Франка переведена до Львова. Пізніше працювала вчителькою в родині поміщика з с. Руденки коло Львова; далі – в с. Долішньому Лужку на Дрогобиччині. У 1888–1920 рр. працювала в с. Сільці на Дрогобиччині.

У формуванні Уляни Кравченко як письменниці вирішальну роль відіграв Іван Франко (збереглося їхнє листування). Перша поетична збірка «Prima vera» (1885), яка вийшла під справжнім прізвищем авторки, і виразно позначена впливом Франка, принесла поетесі популярність.

Поетична збірка «На новий шлях» (1891, підписана псевдонімом Уляна Кравченко) містить вірші, насичені громадсько-політичними і патріотичними мотивами, закликами до жінок брати активну участь у громадському житті. Наступні книжки Уляни Кравченко, адресовані передусім дітям та молоді: «Проліски», «В дорогу» (обидві – 1921), «Лебедина пісня» (1924), «Шелести нам, барвіночку» (1932). Збірки віршів «В житті є щось» (1929) та «Вибрані поезії» (1941), позначені інтимними ліричними зізнаннями, наповнені пейзажно-настроєвою лірикою, для якої притаманні мотиви туги за щастям, громадянсько-патріотичні інтонації, мотиви об'єднання обох частин української землі в єдиній Українські державі. Уляна Кравченко видала збірки поезій у прозі «Замість автобіографії» (1934), «Мої цвіти» (1933).

Їй належать публікації в часописах, альманахах, антологіях («Зоря», «Літературно-науковий вістник», «Дзвінок», «Житє і слово», «Руслан» та ін.). Авторка численних статей, автобіографічних нарисів, оповідань тощо. Здійснила переклади і переспіви творів низки європейських авторів.

Уляна Кравченко неодноразово бувала в Коломиї. Зокрема тут видала книжки «Спогади учительки» (Коломия: Накладом Видавничої Спілки Українського учительства філії т-ва «Учительська Громада» в Коломиї, [без року видання, ціна – 1.50 сотиків]), «В дорогу» (Коломия: Загальна Книгозбірня, 1921), «Проліски» (Коломия: Загальна Книгозбірня, 1921), «Prima vera: Збірка поезій. Ювілейне видання» (Коломия: Накладом Загальної Книгозбірні, 1925), «На

новий шлях: Поезії» (2-ге вид. – Коломия: Загальна Книгозбірня, 1928), «В житті є щось» (Коломия: Загальна Книгозбірня, 1929), «На визвольному шляху» (Коломия: Накладом «Загальної Книгозбірні, 1930), «Для неї – все!: Поезії» (Коломия: Загальна книгозбірня, 1931), «Шелести нам барвіночку» (Коломия: Загальна Книгозбірня, 1932), «Замість автобіографії» (Коломия: Загальна Книгозбірня, 1933), «Мої цвіти: Нариси» (Коломия: Загальна Книгозбірня, 1933), «Спогади учительки» (Коломия: Загальна Книгозбірня, 1936).

Співпрацювала з видавництвом «Жіноча доля»: твори Уляни Кравченко у міжвоєнний час друкували часописи «Жіноча доля», «Світ молоді», а також календарі-альманахи «Жіночої долі» (зокрема на роки 1927 і 1937).

Підтримувала творчі стосунки з письменником і видавцем Дмитром Николишиним. У рекламному буклеті видавництва «Загальна книгозбірня» (1931) про Уляну Кравченко він написав: «Про збірки поезій Уляни Кравченко: «Prima vera» (2-ге ювілейне виданнє) (ч. 19), «На новий шлях» (2-ге доповнене виданнє) (ч. 23), «В житті є щось» (нова збірка) (ч. 24) говорить саме ім'я славнозвісної, старшої літами та все молодої почуваннями й думками Поетки. Її бадьорі поетичні твори критика оцінила, як годиться. Про її сценічні картини «На визвольному шляху» (ч. 26) з недавно минулого (писані 1921 р.) сказано: «Поема писана вправним і легким віршем... Головна цінність і літературність твору лежить в тому захопленню й одушевленню, з яким авторка писала свою поему... Віра її у світлу майбутність нації остає непорушною і крицевою» (Ю. Шкрумеляк, «Новий Час»). Усі чотири книжечки творять перший том творів Поетки. Збірку «Для Неї – все!» першу з другого тому (ч. 28), сконфісковано. Справа в суді». Мова про книжку, конфісковану польською владою за яскраво виражені українські національні мотиви.

У фондах Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського зберігаються передані 2 серпня 1939 Дмитром Николишиним оригінали обкладинок до книжок Уляни Кравченко «На новий шлях» і «Для неї – все!», авторства Олени Кульчицької.

Коломийська гімназистка Наталія Янкевич упорядкувала брошуру «Весна. Вибрані поезії за виданням: Уляна Кравченко. Prima vera. Коломия. Загальна книгозбірня. 1925. Уляна Кравченко і Коломия. Спис публікацій і видань» (Коломия: Літопис Коломийський, 1993. 32 с.), куди ввійшли коротка біографія письменниці, два десятки віршів і додаток (бібліографія публікацій у часописах видавництва «Жіноча доля» та бібліографія коломийських книжок Уляни Кравченко).

З коломийських дослідників творчості Уляни Кравченко – Галина Волощук (статті, а також монографія «Художнє мислення Уляни Кравченко», 2018), а також автор цієї публікації: стаття про поетичний цикл Уляни Кравченко «В Бескидах» (2013).

Список використаних джерел

1. Васильчук М. Scripta manent (Написане зостається). Коломия : Вік, 2013. С. 63–73.

1. Кульчицька О. Обкладинки книжок Уляни Кравченко «На новий шлях» і «Для неї – все!». *Фонди НМНМГП*. ДМ. 304 і ДМ. 305.

ЛІРИЧНА ПАЛІТРА ОБРАЗНО-СЛОВЕСНОГО МИСЛЕННЯ УЛЯНИ КРАВЧЕНКО

Волощук Галина Михайлівна,
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри філології

Виключно ліричний спосіб художнього мислення першої галицької поетеси Уляни Кравченко (Юлії Шнайдер, 1860–1947) репрезентований у її доробку кількома поетичними збірками: «Prima vera» (1885), «На новий шлях» (1891), «Проліски» (1921), «В дорогу» (1921), «Лебедина пісня» (1924), «В житті є щось» (1929), «Для Неї все!» (1931), «Шелести нам, барвіночку» (1932), «Caritas» (1935). Відомо, що поезії та переклади авторки входили до антологій «Акорди» (1903), «За красою» (1905), «Українська муза» (1908–1909), «Струни» (1922), «Галицька та буковинська поезія XIX ст.» (1927), «Для Неї – все!» (1929) і т.ін. [1].

Вже поезії першої збірки Уляни Кравченко «Prima vera» об'єднує мотив активної протидії життєвим труднощам – хоча б у емоційно-мисленнєвій царині людської психіки. Усвідомлення поетесою ключового статусу цього мотиву в першій її збірці підтверджує цикл «Полишені колоски» з наступної збірки, названий так через те, що вмістив поезії, які не ввійшли до «Prima vera» [2, с. 2].

У символіко-неромантичному ключі функціонують флористичні символи. Найбільш виразними з-поміж них у збірці «Prima vera» є образи конвалії та фіалки, оповиті асоціаціями невидимої туги й лиховісного передчуття:

Въ конваліи чащцѣ глубокôй
Чомъ перлами слёзы тремтять?
Мабуть то на небѣ свѣтляно, –
Въ серденьку лишь туга-печаль! [3, с. 9].

Вони розгортаються за звичними для фольклору принципами паралелізму й антитези, хоча останній вловлюється лише побіжно, у результаті чого складається враження, ніби лірична героїня побоюється життєвих контрастів і бур або ж принаймні не хоче про них говорити.

Образ фіалки в поезії «Згадай мене, милий…» репрезентує ще й істотну для народних пісень про кохання весільно-обрядову символіку, причому зміст її оприявнюється, крім паралелізму, ще й за допомогою строфічної анафори, видозміненої в передостанніх строфах за принципом пір року («згадай мене лѣтом», «при працѣ осѣннôй», «згадай мя зимою»):

Згадай мене, милый, згадай мя весною,
Якъ перша фіялка до тебе всмѣхнесь!
Колись ты фіялковь красивъ запашною
Головку мою – чи забувъ о тôмъ днесь? [3, с. 17–18].

Думка про суспільну несправедливість і неодмінні буттєві контрасти, з якими усвідомлено має змагатися кожна молода особистість, виходячи на само-

стійну стежину життя, – смислова домінанта більшості поезій першої збірки Уляни Кравченко «Prima vera».

Образно-символічним утіленням указаного мотиву є поезія «Думка-спів» зі збірки «На новий шлях», де обіграно тему «мелодії душі» юної авторки, небайдужої до цілого комплексу проблем свого народу, – то веселої, то тривожної, то мрійливої, то стражденної:

Сей спів перлистими акордами лунає
з країни мрій…
Ах, се він зріс з огню і сліз! У нім звенить
усе, усе, що у душі кипить… [2, с. 58].

У збірці «Prima vera» подібні роздуми були більш песимістичними й невпорядкованими. Їх репрезентують там здебільшого фольклорно-романтичні топоси-діади: зима / весна, хмари / сонце, щастя / лихо, життя / смерть і под. Скажімо, неминучість впливу життєвої стихії на стан людини розкривається зазвичай риторично – через звертання й запитання:

О мысли, летучії хмары, крильми
Легкими куды вы плывете? [3, с. 4].

Відмінна ознака лідерського дискурсу поезії Уляни Кравченко – наявність т.зв. «жіночої» лірики, наснаженої риторико-просвітницькими інтенціями. Найбільша кількість творів такого змісту наявна в циклі «На новий шлях» із однойменної збірки.

Найбільш показовими в означеному ракурсі є твори «На новий шлях», «На світі сонце, воля, радість, рух…», «Жінко – невольнице звичаїв темних…», «Минув час, коли тягар життя…», «Жіноче призваннє». Вони адресовані молодому поколінню жінок, котрі прагнуть вийти на новий шлях служіння своєму поневоленому народові. Як і більшість зразків лірики Уляни Кравченко, ці поезії містять чимало риторичних фігур:

Куди ти, сестро, смілий лет звертаєш?
На новий шлях? А чи ти теє знаєш,
що холод самоти там привита тебе?
«*На новий шлях*» [2, с. 5].

Головними особливостями т.зв. лідерського дискурсу лірики Уляни Кравченко є зображення суспільно-національних і життєво-особистісних контрастів, із якими вільно і владно повинна змагатися гідна свого покликання особистість. Визначальні топоси, навколо яких структурується думка авторки, – це образи каменяра, титана, велетня духа, жінки-лідера, які розпочинають благородну справу пробудження свідомості свого народу.

Список використаних джерел

1. Камінчук О. А. Художній дискурс української поезії кінця XIX – початку XX ст. Київ : Педагогічна преса, 2009. 352 с.

2. Кравченко У. На новий шлях : поезії. Коломия. : Накладом «Загальної Книгозбірні», 1928. 144 с.

3. Кравченко У. Prima vera : збірник поезій Юліи Шнайдер. Львів : Накладом Євгенія Олесницького, 1885. 40 с.

МЕТОДОЛОГІЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПОНЕНТИ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ НУШ

Лаппо Віолетта Валеріївна,
докторка педагогічних наук,
професорка кафедри педагогіки і психології

Процес засвоєння культурних цінностей, норм поведінки, відтворення набутого соціального досвіду в діяльності та спілкуванні, активізується в період молодшого шкільного віку. Відтак перед Новою українською школою постає низка завдань щодо формування самоусвідомлення та самоутвердження активного учасника культурного розвитку етноспільноти, а не пасивну адаптацію індивіда до вимог певного соціуму.

Феномен української культури визначається синтезом культурної самобутності етнічних груп, які утворюють українську націю. Етнічне різноманіття української культури спонукає до вивчення педагогічного потенціалу її матеріальних і духовних надбань з метою їх активного залучення в освітню практику НУШ в якості засобів виховання.

Означена потреба набуває особливого значення в період професійного становлення вчителів Нової української школи. Адже саме вони забезпечують природну інтеграцію дитини в духовний світ і традиційний життєустрій рідного народу, який є неподільною часткою загальнолюдського буття.

Дослідження етнічної соціалізації в контексті педагогічного знання вимагає насамперед чіткого розуміння суспільної сутності означеного явища як логічного підґрунтя визначення його педагогічного змісту та форм буття в осередку різних культур. Це – вихідний пункт усвідомлення проблемного поля та специфіки загально-педагогічного та етнопедагогічного вивчення.

Досягнення вище означеної мети передусім потребує етнічного відродження. За висловом українського етнолога В. Євтуха, означене поняття охоплює «активізацію зацікавленості широких мас певної етнічної спільноти в пізнанні власної історії, культури, побуту, традицій з підвищеним прагненням до відтворення в його різних формах: в етнічних організаціях, культурно-мистецькою діяльністю, в сім'ї та в наукових і просвітительських товариствах». Науковець відзначає, що завдяки етнічному відродженню той чи інший народ, та чи інша людська спільнота вирізняється в поліетнічному середовищі [2, с.56].

Дослідження наукової літератури дозволило дійти висновку про те, що етнічне відродження відбувається через:

– самоідентифікацію етнічної групи;
– пожвавлення етнокультурного життя;

– відновлення господарської етнокультури;
– актуалізацію етнічних традицій, вірувань, звичаїв та обрядів;
– формування етнічної еліти;
– відтворення етнічного характеру народного виховання.

Етнічне відродження – це об'єктивний історично обумовлений процес саморозвитку етносів й етнічних груп, що формуються та розвиваються як етнічнооб'єднані спільноти людей. Водночас включення особи в етнічну спільноту відбувається не інакше, як через її етнічну соціалізацію. З огляду на це вважаємо, що етнічне відродження та етнічна соціалізація – це дві сторони одного історичного процесу. По цьому етнічне відродження є об'єктивним фактором впливу етносу на етнічну соціалізацію особистості, відтак етнічна соціалізація є суб'єктивним фактором наповнення етносу (чи етнічної групи) реальним змістом.

За визначенням професора С.У. Гончаренка, етнічна соціалізація – це «процес опанування індивідом системою етнокультурних цінностей та норм, які дозволяють йому функціонувати у тому чи іншому етнічному середовищі. Будучи елементами загальної культури етносу, механізми етнічної соціалізації виступають найважливішими духовними чинниками збереження етнічної спільноти як цілісного організму» [1, с.118]. Особливість етнічної соціалізації полягає в тому, що вона не просто зумовлює включення людини в суспільство, а й забезпечує її самоідентифікацію, адаптацію та самореалізацію в житті певного етносу.

Етнічна соціалізація передбачає міжпоколіннєву трансмісію культурного потенціалу етносу, за якої відбувається етнокультурний розвиток особи. В процесі визначеного напряму соціалізації відбувається інтегрування її в етнокультурний осередок, що обумовлює ступінь етнокультурної «укоріненості» людини.

У творі «Нові методи дошкільного виховання» С. Русова наголошувала: «Вже змалечку оченята дитини повинні кохатися в українських національних кольорах та орнаментах; розвиток дитячої уяви має здійснюватись на основі народних оповідань, казок, віршів, легенд, а слух на основі рідних пісень» [3, с.14]. Завданням педагога є формування соціально самодостатньої та етнічно самобутньої особистості. Відтак за допомогою словесних, наочних, технічних (теле-,радіо-,відео-) засобів створити у внутрішньому світі дитини «етнічну гармонію душі». Розумове виховання розвиває розум, трудове виховання загартовує волю, моральне виховання збуджує сумління, естетичне виховання формує смаки, а етнічне виховання формує менталітет дитини.

У своєму прагненні дитина повинна отримати заохочення й усесторонню кваліфіковану підтримку освітнього закладу. Адже НУШ є вихідною ланкою освітньої системи покликаної забезпечити всебічний розвиток особистості. Вона ґрунтується на поєднанні сімейного та суспільного виховання, досягненнях вітчизняної науки, надбаннях світового педагогічного досвіду, сприяє формуванню цінностей демократичного суспільства в Україні.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
2. Євтух В. Б. Етнічність: енциклопедичний довідник. Київ : Фенікс, 2012. 396 с.
3. Софія Русова. Нова школа. *Вибр. пед твори.* Київ, 1996. С. 210.

СІЧОВИЙ РУХ НА ПОКУТТІ

Марчук Микола Васильович,
доцент, доцент кафедри педагогіки і психології

Вивчення власної національної історії привертає сьогодні особливу увагу науковців та небайдужих громадян. У цьому сенсі значна роль відводиться дослідженню однієї з яскравих сторінок національно-визвольної боротьби українського народу – утворенню та діяльності добровільних молодіжних спортивних товариств «Січ» в Галичині напередодні Першої світової війни. Утворившись на хвилі патріотичного піднесення української галицької молоді, товариства «Січ» сприяли пожвавленню виховання солідарності, військового духу, демократичних принципів співжиття, високої громадянської моралі, почуття належності до великої культурної нації.

З другої половини XIX ст. Галичиною зацікавлюються наддніпрянські українці, які надавали їй особливого значення в справі українського національного розвитку. Це пояснювалося тим, що, попри політичні обмеження внаслідок сильних польських позицій, українці Галичини жили все ж у конституційній монархії, де основні права забезпечувалися набагато ширше, ніж у самодержавній Росії. Так Галичина стає місцем, де спільними силами розвивається українське національне життя, творяться українські національні цінності для потреб цілої України. З цього часу духовні зв’язки між двома частинами України зміцнюються, витворюючи одну національну культуру, одну політичну думку, один національний ідеал [1].

З наближенням Першої світової війни у грудні 1912 р. у Львові організовано Український Січовий Союз, генеральним отаманом якого було обрано К. Трильовського. Найвищим піднесенням січового руху був великий Краєвий здвиг у Львові 28 червня 1914 року на честь 100-річчя від дня народження Тараса Шевченка. Перед «Січовим батьком» дефілювало до десяти тисяч січовиків і січовичок – представників від 916 «Січей». Парад «Соколів» приймав професор Іван Боберський. Це була видатна, незабутня подія в історії відродження національного духу українців [2, с. 44]. Свято мало великий резонанс у всіх верствах суспільності. 27 червня відбувся в «Спортивній палаті» святковий концерт, на якому К. Трильовський виголосив промову, де прозвучали відомі його слова: «Може, вже й недалека хвиля, коли ми зможемо нашими шоломами зачерпнути води з Дніпра-Славутиці, води, змішаної з кров’ю наших ворогів!». А в неділю потоки січовиків і січовичок зійшлися на центральних проспектах і помарширували на поле «Сокола-Батька». Попереду йшла колона з чотирьохсот

чоловік з крісами новітнього українського війська – січових стрільців. На чолі колон на конях їхали К. Трильовський та І. Боберський. Українська публіка вигукувала: «Слава українським крісам!» [3, с. 39]. Багатотисячну масу глядачів охопив нечуваний ентузіазм, який виявився в бурі оплесків та сльозах радості [4, с. 10]. Доктор Степан Ріпецький згодом напише, що січова організація, січова ідея, січова пісня, січові звичаї – все це з'явилося на початку століття і було фундаментом національного відродження [3, с. 39].

Головними організаційними засадами січового руху, викладеними у статутах та рекомендаціях організаторів, були: добровільність, взаємодопомога, рівність, повага до закону та установлених правил поведінки в суспільстві, пошана власної і чужої гідності, моральність, чесність, патріотизм.

Значну допомогу в організації січового руху надавали К. Трильовському його численні помічники. До найактивніших помічників К. Трильовського у справі поширення січової ідеї слід віднести його власного секретаря, невтомного Івана Чупрея з с.Печеніжин, що на Коломийщині. У 1911–1912 рр. І. Чупрей допомагав Г. Хоткевичу в організації гастролей січового гуцульського театру із с. Красноїлля [5, с. 86].

Коломия також була центром проведення загальнокрайових січових свят. Саме тут відбулося 6 червня 1902 р. Перше січове свято, на яке прибули кілька сотень січовиків з Коломийщини та околиць [5, с. 89]. Свято набуло широкого розголосу. На площі міського парку перед павільйоном, збудованим з нагоди гостини Франца-Йосифа, були проведені січові вправи. Трильовський виголосив промову, і тоді січовики пройшли перед старшиною і гістьми парадним маршем, співаючи «Гей, там на горі Січ іде», «На вулиці сурма грає». У марші брали участь січові оркестри, гуцули з трембітами. Свято продовжилося на зарінку над Прутом, де відбувалися забави, перегляд вистави [3, с. 37]. Особливо сподобалися присутнім піраміди, які гарно показували січовики з Печеніжина, Балинців, Сопова [3, с. 39]. Хлопці – з топірцями і списами, а дівчата – зі стрічками та вінками. Потім були танці в супроводі коломийок та народних пісень, що виконували учасники хору із с. Печеніжина [1]. Гостями цього свята були М. Левицький та кошовий першої «Січі» на Буковині Корейчук. На святі К. Трильовський звернувся до учасників з проханням продовжувати традиції січового руху [5, с. 89].

«Січі» вже самою своєю назвою, назвою своїх старшин (отаман, осавул, кошовий, хорунжий), козацькими піснями, звичаями і символікою – зв'язували перервану нитку з українською минувшиною, мостили шлях ідеї відродження українського війська та гуртували для цього кадри. (Не випадково в секретному донесенні російського жандармського управління від 23 квітня 1915 р. підкреслювалося, що основною метою «Січей» та «Соколів» було «служити підготовкою кадрів Українського війська, що повинно було рано чи пізно виступити в боротьбі за самостійність») [5, с. 92] .

Незважаючи на утиски та перешкоди властей, у 1914 р. у Західній Україні існувало вже 967 організацій «Сокола», що нараховували 58 627 осіб, та 1056 «Січей» із 66 000 членів. Це була організована сила, яка, відродивши пам'ять про українське військо, дала поштовх подальшому розвиткові військових традицій.

Саме в середовищі передової частини молоді, яка пройшла духовний та фізичний гарт у «Січах» і «Соколах», зародилась думка про збройне виборення власної державності. І сьогодні наш народ підтверджує, що прагнення до волі, самостійності і непохитна віра в перемогу над рашизмом – це наше майбутнє, якого ми всі бажаємо для прийдешніх поколінь українців навіки вічні.

Список використаних джерел

1. Лазарович М. «Гей, ви, стрільці січовії…». Формування українського стрілецького руху в Галичині: причини, передумови, наслідки. Тернопіль : Джура, 2004.

2. Зварич В. Кирило Трильовський та його оточення як фундатори національного відродження в Галичині початку ХХ століття. *Лицарі рідного краю: січово-стрілецька традиція в історії, культурі та мистецтві України ХХ століття* : матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції / упор., ред. І. Монолатія. Коломия : Вік, 2007. 312 с.

3. Різник Л. Січовий батько. *Літопис червоної калини.* 1992. № 2, 3.

4. Українські січові стрільці. Львів : Слово, 1991.

5. Лицарі рідного краю: січово-стрілецька традиція в історії, культурі та мистецтві України ХХ століття : матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції / упор., ред. І. Монолатія. Коломия : Вік, 2007. 312 с.

ГРОМАДИ ЄВАНГЕЛІСТІВ РЕФОРМОВАНИХ НА ТЕРЕНАХ КОЛОМИЙСЬКОГО ТА КОСІВСЬКОГО ПОВІТІВ У 20–30-х РОКАХ ХХ ст.

Плекан Юрій Васильович,
кандидат історичних наук, доцент, директор
Коломийського навчально-наукового інституту

На теренах Коломийського та Косівського повітів у 20–30-х роках ХХ століття, як зрештою і в усій Східній Галичині тогочасної Польщі, набув популярності та ширився протестантський рух. Одним з розгалуженням цього віровчення була церква євангелістів реформованих.

Згідно з офіційними даними, які подані в метричних книгах народжень, шлюбів та книгах переходів громадян з греко-католицького віровизнання до віри євангельської (євангелістів, реформованих у Польщі) Коломийського та Косівського повітів, які збереглись в ідеальному стані в Соборі святого архистратига Михаїла в Коломиї, можемо прослідкувати динаміку зростання прихильників протестантського віровчення.

У Коломийському повіті в період з квітня 1925 року по вересень 1938 року зафіксовано таку статистику переходів по селах повіту: у с. Молодятин 98 осіб обох статей, с. Підгайчики 168 осіб, с. Воскресінці 43 особи, с. Лісна Слобідка 56 осіб, с. Ценява 10 осіб, с. Турка 4 особи, с. Уторопи 22 особи, с. Іспас 20 осіб, м. Коломия 28 осіб. У Косівському повіті в період з серпня 1933 року по березень 1939 року перейшло у с. Пістинь та Микитинці 92 особи, у м. Косів

з селами Город, Москалівка та Старий Косів 51 особа, с.Делятин 6 осіб, села Микуличин, Лойова та Добротів 26 осіб.

Офіційна тогочасна назва релігійної конфесії була така: Союз євангельсько-реформованих громад (суперінтендатура в Коломиї). Підпорядковувалась Українському Євангельському об'єднанню в Північній Америці, складалася переважно з українців (до 1939 р.), налічувала більше 80-ти громад у Галичині та Волині. Громади брали активну участь у національно-культурних процесах, зокрема співпрацювали з товариствами «Просвіта», «Рідна школа», «Відродження», брали участь в українському кооперативному та пластунському рухах. Заснували освітній фонд для бідних учителів, зокрема в Коломиї відкрили «Українську євангелицьку школу імені М. Грушевського». У період 1939–1944 рр. зазнали переслідувань, тому більшість прихильників та керівників руху емігрувала за кордон.

Цікавими є відомості щодо джерел фінансування діяльності цих релігійних згромаджень. Так, згідно з річними фінансовими (касовими) звітами ревізійних комісій за 1936 рік основними джерелами були кошти, отримані від європейської централі допомоги Євангельським церквам (Женева) у сумі 44 433,32 злотих; допомога з Англії – 2 857, 99 злотих; від передплати часопису «Віра й Наука» – 518,44 злотих; видавнича справа (допомога з Англії) – 1 812,30 злотих; Консисторія (Варшава) – 500,0 злотих; від пастора Альтгера (Швейцарія) – 1 096,95 злотих; від пастора Гантенбайня – 600,0 злотих; інші доходи – 1 060, 73 злотих. Ці кошти були витрачені на: адміністративні представницькі витрати – 1 427,16 злотих; видавництво літератури – 1 759, 11 злотих; на часопис «Віра й Наука» – 1962,75 злотих; будівництво молитовних будинків – 3 488,53 злотих; різні видатки (допомоги студентам, судові справи, доброчинні справи) – 1896,56 злотих; плата місійним робітникам – 35 405,00 злотих.

З касових звітів за 1936 – 1938 роки бачимо видатки на придбання старих будівель разом із землею для будівництва молитовних будинків, адмінбудівель громади в таких селах та містечках краю, як Лісна Слобідка, Підгайчики, Пістинь, Тростянець, Делятин, Іспас, Косів, Коломия.

У цей період пасторами були Микола Жураковський, В. Федів, Макс Вайдауер, Василь Кузів, який згодом став єпископом згромаджень. У Коломиї громада побудувала в 20-х роках XX століття на сучасній вулиці Верещинського, 9 свій молитовний будинок, який у період 1948–1959 років використовувався парафією російської православної церкви (т. з. «Воскресенская церковь») для проведення богослужінь, а згодом, до розпаду СРСР, був клубом Коломийського лісокомбінату. На початку 90-х років молитовний будинок повернувся до своїх законних власників, після реєстрації в незалежній Україні відродженої громади.

Вищевказаний комплекс різного роду документів досліджуваного періоду є новим, вагомим джерелом для дослідження релігійного життя українців у Східній Галичині у період перебування краю у складі Польської республіки.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ГУМАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Поясик Оксана Іванівна,
доцентка, завідувачка кафедри педагогіки і психології
Коломийського навчально-наукового інституту

Однією з важливих проблем розвитку суспільства була і залишається проблема вдосконалення освіти і виховання молодого покоління. Від характеру та змісту соціального замовлення, яке виконує освіта в сфері навчання та виховання людини, залежить майбутнє держави. Наше суспільство не виняток, воно сьогодні замовляє, насамперед, гуманну особистість, здатну до творчості, ініціативи, саморозвитку, самоосвіти.

Загальновідомо, що формування та розвиток гуманної дитини залежить від вчителя. Якщо майбутні вчителі усвідомлюють важливість завдання формування в учнів ціннісного ставлення до навколишнього світу і самого себе, то їх знання набувають ціннісного значення.

Освіта, заснована на ідеях гуманізації, повинна насамперед, інтегрувати весь комплекс знань про людину, формуючи на основі цих знань цілісне уявлення про себе як у дітей, так і у педагогів (І.Д. Бех, А.М. Бойко, М.І. Боришевський, І.А. Зязюн, В.А. Киричок, А.О. Кияновський, Б.С. Кобзар, В.О. Коротеєва, М.Ю. Красовицький, В.В. Матіяш, І.К. Матюша, А.В. Сущенко, Т.І. Сущенко, Н.Є. Щуркова та ін.).

Технологічна підготовка майбутніх учителів у світлі гуманістичної парадигми полягає у формуванні гуманістичної спрямованості педагогічної діяльності. Під гуманістичною спрямованістю ми розуміємо єдність мотиваційно-ціннісних орієнтацій особистості, в основі якої – ставлення до людини як найвищої цінності. Вона визначає, стимулює всі види і форми взаємин учасників освітнього процесу, зміст діяльності вчителя. Гуманістичну спрямованість майбутнього вчителя визначаємо як професійну властивість, що є основою прояву у дітей поваги до інших, відповідальності, турботи, творення добра. Безперечно, гуманістичну спрямованість зумовлюють моральні потреби, які є певним станом особистості. Вони виявляються у прагненні людини надавати допомогу іншим, співпереживати, піклуватися про певний психологічний клімат у колективі тощо. Відмітимо, що в основі гуманістичної спрямованості вчителя має бути потреба у гуманній діяльності.

Важливо зазначити, що гуманізація педагогічної діяльності може бути реалізована тільки за певних психолого-педагогічних умов (за А.В.Сущенко), як от:

· створення вчителем державно-пошукового середовища, ситуацій успіху, зміна негативних емоцій приємними, розширення емоційних вражень;

· безоцінне прийняття вчителем кожної дитини, підхід до учня з оптимістичних позицій;

· врахування особистісних цілей та інтересів дитини;

· наповнення олюдненим змістом шкільних предметів;

· забезпечення фасилітації, полегшення в осмисленні навчального матеріалу, організація спільної діяльності вчителя і учнів на засадах партнерства;

· застосування інтерактивних методів і форм навчання, де оволодіння знаннями здійснюється в процесі спільного з учителем пошуку істини, зіткнення думок, поглядів, позицій, різноманітних можливих розв'язань пізнавально-моральних завдань;

· розвиток самоконтролю і самооцінки учнів, збагачення їх творчого та духовного потенціалу;

· розкриття внутрішніх мотивів самовдосконалення, озброєння учнів засобами організації повноцінного життя, збагачення духовного змісту на кожному віковому етапі (Г.О. Балл, І.Д. Бех, С.П. Бондар, К.В. Гавриловець, С.У. Гончаренко, В.М. Гриньова, І.А. Зязюн, В.Т. Кабуш, В.І. Лозова, Ю.І. Мальований, О.М. Пєхота та ін.) [2, с. 38–39].

Реалізація даних умов вимагає відповідної професійної підготовки з боку майбутнього вчителя. Вважаємо за належне підкреслити, засоби підготовки майбутніх учителів до гуманізації освітнього процесу будуть ефективними, якщо системо утворюючим фактором змісту, форм і методів побудови освітнього процесу у вищій школі стане його гуманізація.

З огляду на це сучасний викладач освітнього ЗВО повинен мати такі якості:

· емпатію – здатність відчувати емоційний стан студента і колег;

· толерантність – здатність розуміти і приймати унікальність будь-якої особистості;

· прагнення до емоційної підтримки іншої людини;

· рефлексію – вміння виділити підставу професійної діяльності, вчинків, стосунків, життєвих труднощів як студента, так і власних.

Гуманізм, забезпечений на технологічному рівні, як одна з основних вимог до сучасного викладача ЗВО, за визначенням І.А. Зязюна та О.М. Пєхоти, може бути абстрактним, емпірично-практичним і професійно набутим [1, с. 31].

Результатом підготовки майбутніх учителів до гуманізації освітнього процесу є формування вчителя гуманістичної орієнтації. Це вчитель, здатний брати відповідальність за долю дитини, її життя, духовний і психологічний комфорт, за її захист; він (учитель-гуманіст) спрямований на організацію гуманного освітнього процесу в початковій ланці освіти, має адекватні цінності, гнучке професійне мислення, розвинуту професійну гуманну спрямованість.

Звичайно, у статті розкрито лише окремі аспекти проблеми підготовки майбутніх учителів до гуманізації освітнього процесу, бо це питання – багатогранне. Чим більше уваги приділятимемо утвердженню гуманної спрямованості педагогічної діяльності студента, тим ефективніше буде здійснено гуманізацію освітнього процесу у початковій ланці освіти.

Список використаних джерел

1. Підготовка майбутнього вчителя для впровадження педагогічних технологій : навч. посібник / за ред. І. А. Зязюна, О. М. Пєхоти. Київ : Видавництво А.С.К., 2003. 240 с.

2. Сущенко А.В. Гуманізація педагогічної діяльності як інноваційний процес. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки :* зб. наук. праць / ред. кол. Т. І. Сущенко та ін. Київ : Запоріжжя, 2003. Вип. 29. С. 32–39.

ЗНАЧЕННЯ ЦИКЛУ ІСТОРИКО-МОВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН НА СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Русакова Ольга Валеріївна,
кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри філології
Коломийського навчально-наукового інституту

Освітня програма 014 Середня освіта (українська мова і література) передбачає вивчення здобувачами вищої освіти нормативного циклу історико-мовознавчих дисциплін, що забезпечують теоретичну підготовку майбутніх учителів української мови: на першому курсі – старослов'янська мова, на другому – історична граматика і курс української мови в ЗЗСО, на четвертому – історія української літературної мови. Ці навчальні дисципліни дозволяють розглянути розвиток української мови в діахронії, здійснити порівняльний аналіз із сучасним етапом функціонування української мови, окрім того, на заняттях є слушна нагода провести мовні паралелі між сучасною українською мовою та іншими слов'янськими мовами, продемонструвати студентам на конкретних мовних прикладах особливості нашої мови, її самобутність, оригінальність, довести, що українська мова самодостатня природна мова, яка розвивається й удосконалюється.

Цикл історико-мовознавчих дисциплін розпочинає старослов'янська мова, яка є своєрідним вступом до вивчення як української, так і інших слов'янських мов, зокрема (польської). Знання старослов'янської мови допомагає студентам глибше вивчити фонетичну і граматичну системи сучасної української мови, з'ясувати закономірності її розвитку, сприяє розумінню мовних явищ на сучасному (синхронному) зрізі.

Старослов'янська мова представляє фонетичний склад і граматичну структуру праслов'янської мови як прамови всіх сучасних слов'янських мов, які на початок свого існування були дуже близькі, бо мали спільні корені, але з часом, розвиваючись, набули специфічних рис. Майбутній учитель української мови повинен знати фонетичні й граматичні закони мови-прамови, щоб уміти пояснити сучасні мовні явища.

Серед питань, які є обов'язковими для опрацювання зі студентами, виокремлюємо такі: історія виникнення та розвитку старослов'янської мови, старослов'янські азбуки, пам'ятки старослов'янської писемності, фонетична система (система голосних і приголосних звуків, зредуковані ъ, ь, закон відкритого складу, зміни у фонетичній системі), морфологія (іменник, прикметник, числівник, дієслово, прислівник, службові частини мови), синтаксис простого і складного речень. Студенти вчаться не тільки читати й розуміти тексти старосло-

в'янською мовою, а й пояснювати фонетичні та граматичні явища в порівняльно-історичному аспекті.

Студенти отримують знання про систему, походження та вимову голосних і приголосних звуків української мови. Так, наприклад, у старослов'янській мові було 11 голосних, серед яких – звук, позначений літерою ѣ; в українській мові це ѣ перейшло в і (наприклад, сніг). Здобувачі освіти вчаться пояснювати найдавніші чергування голосних і приголосних, наприклад, чергування [г]-[к]-[х] на [ж]-[ч]-[ш] (внаслідок І палаталізації) та на [з´]-[ц´]-[с´] (внаслідок ІІ палаталізації) (книга – книжка – на книзі), явище повноголосся, яке є специфічною рисою української мови (пор. укр. голова, молоко; пол. mleko) та інші.

Важливим для студентів є знання, пов'язане із занепадом зредукованих голосних (голосних неповного творення), внаслідок чого перестав діяти закон відкритого складу (сънъ, пьравьда, сьрдьце). Результатом занепаду зредукованих є утворення закритих складів, поява нових сполук приголосних, тих, які раніше були неможливими у старослов'янській мові (правда, сон) [див.: 2]. Наслідком появи таких сполук є закономірні процеси асиміляції, дисиміляції, спрощення. Ці та інші дотичні теми студенти паралельно вивчають у розділах фонетика, морфонологія, орфоепія сучасної української мови на 1 курсі.

Такі приклади показують, що українська та інші слов'янські мови мали різні шляхи розвитку. Там, де мова російська запозичила мовне явище зі старослов'янської повністю, то українська мова навпаки: продовжувала розвиватися, виробляти власні мовні закони, таким чином суттєво відрізняючись на фонетичному й граматичному рівнях від російської мови.

Курс «Історія української літературної мови» є одним із ключових курсів фахових дисциплін, яка завершує підготовку майбутнього вчителя української мови, формуючи цілісні знання із історії національної мови, даючи розуміння процесів розвитку літературної мови, тенденцій та перспектив розвитку української мови. Ця дисципліна узагальнює весь курс лінгвістичних дисциплін, засвоєних здобувачами освіти спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література). Окрім того, студенти на основі методологічних засад вчаться аналізувати історичні події в розвитку літературної мови; ознайомлюються з історичними пам'ятками (грамотами, актами, граматичними та лексикографічними працями тощо) як джерелами вивчення історії української літературної мови; пояснюють особливості становлення української літературної мови; з'ясовують роль творчості І. Котляревського, Т.Шевченка, І.Франка, Б.Грінченка та інших у становленні літературної мови; вивчають проблеми унормування української літературної мови [див.: 3]. Важливим також є питання розвитку літературної мови в Галичині.

Отже, дисципліни циклу історико-мовознавчих дисциплін освітньої програми 014 Середня освіта (Українська мова і література) сприяють становленню майбутнього вчителя української мови як справжнього фахівця, який зуміє пояснити своїм вихованцям закономірності розвитку української літературної мови як самодостатньої.

Список використаної літератури

1. Освітня програма 014 Середня освіта (Українська мова і література). URL: http://surl.li/gremx.
2. Леута О. І. Старослов'янська мова : підручник. Київ, 2007. 256 с.
3. Огієнко І. Історія української літературної мови. Київ, 2021. 326 с.

АТЛЕТИЧНА ГІМНАСТИКА ЯК ЗАСІБ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Чепіль Марія Василівна,
старша викладачка кафедри педагогіки і психології

Здоров`я студентської молоді є одним із показників соціального благополуччя. Тому забезпечення оптимального фізичного стану студентів вищих навчальних закладів, адекватного запитам особистості та суспільства є одним із основним завдань вищої освіти. Фізична культура у ВНЗ є важливим елементом всебічного розвитку студентів, формування в них основ здорового способу життя, організації корисного відпочинку, розвитку і відновлення фізичних і духовних сил, реабілітації, виховання моральних і вольових якостей.

Сучасна молодь вибирає атлетичну гімнастику як вид організованого дозвілля за широкий вибір тренувальних засобів та місць занять. У молоді під час занять різними видами фізичних навантажень особливий інтерес викликають вправи силової спрямованості, які ефективно впливають на корекцію тілобудови, маси тіла, загального зовнішнього вигляду, сприяють гармонізації фізичного розвитку, покращенню функціонального стану основних систем організму [2, с. 195].

Перевага занять атлетичною гімнастикою полягає у великому різноманітті спеціальних груп вправ:

– вправи без обтяжень та з обтяженням, де застосовують подолання опору власного тіла чи його ланок (наприклад згинання і розгинання рук в упорі лежачи, присідання, підтягування);

– вправи силового характеру на снарядах масового типу, що ґрунтуються на переміщенні власного тіла (обумовлені використанням різних снарядів6 поперечини, брусів, кілець);

– вправи з гімнастичними предметами певної важкості та еластичності (набивні м`ячі, еспандери тощо);

– вправи з стандартними обтяженнями (штанга, гантелі, гирі);

– вправи силового характеру, що виконуються в парах і трійках, використовуючи опір партнерів;

– вправи на силових тренажерах і пристроях.

З гантелями, гирями, штангою, власною вагою, на спеціальних тренажерах атлетична гімнастика сприяє досягненню високого рівня сили, розвитку витривалості, зміцнення нервової системи, виключення або різкого зниження шкідливого впливу на організм так званих факторів ризику [1, с. 117].

Метою занять атлетичною гімнастикою є поліпшення стану здоров`я і підвищення функціональних можливостей студентів. Для досягнення окресленої мети передбачено комплексне вирішення таких завдань:

– зміцнення здоров`я, сприяння правильному формуванню всебічного розвитку організму, профілактика захворювань;

– оволодіння системою рухових умінь і навичок, а також формами раціональної фізкультурної діяльності для зміцнення здоров`я;

– забезпечення загальної та професійно-прикладної фізичної підготовленості, що є важливим чинником психофізичної готовності до майбутньої професійної діяльності;

– виховання потреби у фізичному вдосконаленні, систематичних заняттях фізичною культурою і спортом [3, с. 5].

Враховуючи сучасні тенденції розвитку і популяризації атлетичної гімнастики у студентів вищих навчальних закладів, ми вважаємо, що потрібно вводити в програму фізичної культури заняття силової спрямованості із застосуванням засобів атлетичної гімнастики.

Список використаних джерел

1. Гордієнко О., Таран А. Теорії, пов`язані з атлетичною гімнастикою. *Актуальні проблеми фізичної культури, спорту та фізичного виховання* : зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. з міжнар. участю, 01 груд. 2021 р. Полтава : Нац. ун-т імені Юрія Кондратюка, 2021. С. 117–118.

2. Мельник О., Підсадочна О. Використання засобів атлетичної гімнастики в професійно-прикладній фізичній підготовці студентів факультету комп`ютерної поліграфічної інженерії. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров`я у сучасному суспільстві :* зб. наукових праць. 2013. № 1 (21). С. 195–198.

3. Олійник М. О. Атлетична гімнастика в ЗВО : навчальний посібник. Запоріжжя : ЗДМУ, 2019. 79 с.

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ

ТЛУМАЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ: МІЖНАРОДНИЙ АНАЛІЗ

Албу Андрій Аркадійович,
викладач кафедри конституційного,
міжнародного та адміністративного права

Здійснення міжнародного договору безпосередньо пов'язане з його тлумаченням. Без правильного тлумачення міжнародного договору неможливе правильне його здійснення. З іншого боку, практика здійснення договору є одним з найавторитетніших свідчень щодо характеру його тлумачення. Завдання тлумачення міжнародного договору полягає у з'ясуванні того, про що домовились сторони в момент укладення договору, та у з'ясуванні узгодженої волі сторін, втіленої в постановах договору.

Варто наголосити на складності проблеми тлумачення міжнародно-правових норм загалом і норм, що випливають із міжнародних договорів, зокрема. Дана проблема ускладнена ще й тим, що вона пов'язана із законами розвитку різних мов та мислення. Сучасні науковці (філологи, філософи, юристи) усе частіше наголошують на умовності, недосконалості, неоднозначності мови. Науковці стверджують, що написаний текст – це ще не все, і що за ним існує певний ідеальний, нематеріальний текст, який панує над текстом написаного та доповнює його [2].

Тлумачення договорів потрібно здійснювати насамперед відповідно до основних принципів міжнародного права; воно мусить бути добросовісним, чесним, мати здоровий глузд і не призводити до абсурду. Головним об'єктом тлумачення є текст договору, включаючи всі його частини, в тому числі й преамбулу та, у відповідних випадках, додатки, а також будь-яка угода, що стосується договору, якої було досягнуто між усіма учасниками у зв'язку з укладенням договору. До додаткових засобів тлумачення належать підготовчі матеріали й обставини укладення договору. Серед видів тлумачень виділяють внутрішньодержавне, автентичне, міжнародне, неофіційне та тлумачення міжнародних договорів в односторонніх деклараціях і заявах, що додають до договору. Для тлумачення застосовують такі способи (або прийоми), як граматичне (або словесне), логічне, систематичне, історичне та звичайне (або узуальне) тлумачення [4].

Трапляються випадки, коли формулювання міжнародного договору недостатньо зрозумілі для визначення справжньої волі сторін, що домовляються. Головна причина такої незрозумілості в міжнародних договорах полягає в тому, що укладачі цих договорів навмисне вживають абстрактні терміни, неточні формулювання, які полегшують їхнє довільне тлумачення на користь найсильніших учасників договору. Однак на підставі таких фактів не можна дійти загального теоретичного висновку про двозначність кожного положення чи норми в будь-якому міжнародному договорі. Цей факт засвідчує, що подібні непо-

розуміння створюють із певною метою, і їх необхідно усувати під час складання тексту міжнародного договору [3].

Крім цього, існують об'єктивні критерії правильного тлумачення норм міжнародного права, ігнорування яких спотворює справжню волю держав, виражену в міжнародному договорі. З'ясування цих критеріїв – найважливіше завдання правників-міжнародників. Оскільки тлумачення міжнародного договору є одним з випадків тлумачення юридичної норми, то до нього можна застосувати всі прийоми тлумачення, відомі в теорії права та внутрішньодержавній практиці, за винятком тих, які суперечать самій суті міжнародного права як права міждержавного, що ґрунтується на добровільній згоді суверенних суб'єктів. Такі спроби, які протиставляли чи применшували значення тексту міжнародного договору, були здійснені в Комісії міжнародного права і на Віденській конференції ООН з права міжнародних договорів.

Усі ці правила передбачені у Віденській конвенції про право міжнародних договорів 1969 року (ст. 31–33) та в поправках конференції 1986 р. Практичне застосування правил тлумачення, викладених у ст. 31–33 конвенцій 1969 та 1986 рр., не диференціюватиметься залежно від учасників, об'єкта та інших особливостей міжнародних договорів.

Відповідно до Конвенції про право міжнародних договорів, договір повинен тлумачитись добросовісно відповідно до звичайного значення, яке слід надавати термінам договору в їхньому контексті, а також у світлі об'єкта і цілей договору. В такому випадку, тлумачення договору охоплює, крім тексту ще й преамбулу і додатки. Поряд з контекстом враховуються ще:

a) усяка наступна угода між учасниками щодо тлумачення договору або застосування його положень;

b) наступна практика застосування договору, яка встановлює угоду учасників щодо його тлумачення;

c) будь-які відповідні норми міжнародного права, які застосовуються у відносинах між учасниками [1].

Крім цього, можливі додаткові засоби тлумачення, зокрема можливе звернення до додаткових засобів тлумачення, в тому числі до підготовчих матеріалів та до обставин укладення договору. Таке тлумачення можливе у випадку, коли значення договору залишається двояким чи неясним або призводить до результатів, які є явно абсурдними або нерозумними. Під час тлумачення багатомовного договору з'являється можливість порівняння текстів для встановлення істинного змісту положень договору, незрозумілих місць, спірного значення термінів тощо, що має важливе значення. Під час опрацювання текстів договору різними мовами правова адекватність текстів забезпечується, зокрема, добором термінів, адекватних за змістом.

Той факт, що ця Конвенція не застосовується до міжнародних угод, укладених між державами та іншими суб'єктами міжнародного права або між такими іншими суб'єктами міжнародного права, і до міжнародних угод не у письмовій формі, не зачіпає:

a) юридичної сили таких угод;

b) застосування до них будь-яких норм, викладених у цій Конвенції, під дію яких вони підпадали б на підставі міжнародного права, незалежно від цієї Конвенції;

c) застосування цієї Конвенції до відносин держав між собою в рамках міжнародних угод, учасниками яких є також інші суб'єкти міжнародного права/

Відповідно до стаття 33, тлумачення договорів, автентичність тексту яких було встановлено двома або кількома мовами передбачає, що його текст кожною мовою має однакову силу, якщо договором не передбачається або учасники не домовились, що в разі розходження між цими текстами переважну силу матиме якийсь один певний текст. Варіант договору мовою, іншою, ніж ті, якими було встановлено автентичність тексту, вважається автентичним тільки в тому випадку, коли це передбачено договором або коли про це домовились учасники договору. Передбачається, що терміни договору мають однакове значення в кожному автентичному тексті. За винятком того випадку, коли відповідно до пункту 1 переважну силу має якийсь один певний текст, якщо порівняння автентичних текстів виявляє розходження значень, яке не усувається застосуванням статей 31 і 32, приймається те значення, яке, з урахуванням об'єкта і цілей договору, найкраще узгоджує ці тексти [1].

Отже, тлумачення міжнародного договору – це з'ясування і роз'яснення справжньої суті договору (його зміст) з метою максимально правильного його застосування, а відтак і здійснення. Практика засвідчує, що типовим для сучасного міжнародного права є укладання двостороннього договору мовами сторін. Багатосторонні договори, передусім загального характеру, мають тексти кількома мовами. Своєрідним відображенням універсальності цих договорів є застосування для укладання їхніх текстів мов, прийнятих у практиці Генеральної Асамблеї ООН, які використовує значна кількість населення земної кулі в країнах, що належать до різних соціально-економічних систем і мають різні системи права. Багатомовна форма міжнародного договору створює певні переваги для сторін, які одержують тексти своїми національними мовами (а у випадку багатомовного договору з текстами кількома мовами – текст, який вони вважають найприйнятнішим для себе), що створює сприятливі умови для застосування і тлумачення договору.

Список використаних джерел

1. Віденська конвенція «Про право міжнародних договорів». *Відомості Верховної Ради України*. – документ 995_118, приєднання від 14.04.1986, підстава – 2077-XI.
2. Київець О.В. Тлумачення міжнародних договорів. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2011_2/286.pdf.
3. Звєрєв Є.О. Тлумачення міжнародних договорів національними судами: європейський досвід та українська практика : автореф. дис...канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Київ, 2015. 16 с.
4. Процик Ірина. Тлумачення міжнародних договорів. URL: http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/intrel/article/viewFile/371/369.

СТРУКТУРА МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН ЗА УЧАСТЮ СПОЖИВАЧІВ

Банасевич Ірина Іванівна,
доцентка кафедри цивільного права

Механізм цивільно-правового регулювання виконує функцію обслуговування, забезпечення реалізації власне процесу правового регулювання цивільних відносин, приводить його до руху. Тому ефективність правового регулювання договірних відносин загалом, та договірних відносин за участю споживачів зокрема, зумовлюється ефективністю механізму правового регулювання та елементів, що його утворюють. Як зауважує С.О. Погрібний, сама норма не здатна втілитись в життя і для цього необхідна ціла надскладна інструментальна система, яка перетворює цю норму із сфери належного (мета правового регулювання, втілена в нормах) у сферу сущого (відповідність суспільних відносин вимогам норми) [1, с. 37].

У сучасній юридичній науці виокремлюють два підходи до визначення елементів механізму правового регулювання, зокрема: широкого, що характеризується наявністю сукупності елементів, які беруть участь у впорядкуванні суспільних відносин (норми права, нормативно-правовий акт, юридичні факти, правовідносини, тлумачення, реалізація права, законність, правосвідомість, правова культура, правомірна поведінка, протиправна поведінка, юридична відповідальність), та вузького, який включає лише елементи, які становлять основу регулятивної функції права (норми права, нормативно-правові акти, правовідносини, реалізація права, законність) [2, с. 100].

Структура механізму правового регулювання не може бути універсальною і єдиною для публічного, і для приватного права. Саме тому з врахуванням пріоритетності саморегулювання договірних відносин виділяють такі елементи механізму їх правового регулювання: норма права, що регулює цивільні відносини; юридичний факт; суб'єктивні юридичні права та обов'язки, які мають суб'єкти правовідносин, що виникли на підставі юридичного факту; здійснення суб'єктивних юридичних прав та виконання суб'єктивних юридичних обов'язків; захист порушених цивільних прав та обов'язків [1, с. 44].

Першим елементом механізму правового регулювання договірних відносин за участю споживачів є нормативна основа такого регулювання, тобто створювані державою норми права (Закони України «Про захист прав споживачів» та Цивільний кодекс України, а також інші акти цивільного законодавства, які регулюють окремі види договірних зобов'язань за участю споживачів, наприклад, «Про споживче кредитування» та ін.).

Роль норми права у механізмі правового регулювання договірних відносин за участю споживача полягає в тому, щоб визначити коло учасників цих відносин; встановити зміст правовідносин за участю споживачів; розкрити саме правило поведінки, а також визначити обставини, за яких варто ним керуватися; передбачити державно-примусові заходи, що можуть бути застосовані у разі невиконання юридичних обов'язків.

Другим елементом механізму правового регулювання договірних відносин за участю споживачів є юридичні факти. Слід погодитись з Н.С. Кузнєцовою, яка зазначає, що юридичні факти є важливою складовою частиною механізму цивільно-правового регулювання, оскільки саме через них здійснюється переведення загальнообов'язкових правил поведінки з нормативної площини у сферу конкретних суспільних відносин, саме вони запускають процес реалізації суб'єктивних прав та обов'язків, створюючи правовідносини [3, с. 44].

Юридичним фактом, який слугує підставою появи та функціонування правовідносин за участю споживачів, а також конкретизації суб'єктивних прав та обов'язків учасників цих відносин є договір. Як зазначає І.Р. Калаур, у теперішньому правовому порядку договір виконує подвійну функцію в механізмі правового регулювання: з одного боку, він виконує роль юридичного факту, будучи імпульсом динаміки відносин між його сторонами, а з іншого – регулює вказані відносини [4, с. 31–32].

Як юридичний факт, договір за участю споживача (договір купівлі-продажу, договір найму, договір підряду чи договір про надання послуг), є важливим інструментом реалізації прав учасників відносин, які ним опосередковуються. Однак основна особливість договору як юридичного факту в тому, що він не тільки перетворює приписи законодавства у площину конкретних правовідносин, а створює умови, за яких суб'єкти договору своєю волею створюють суб'єктивні права і обов'язки, навіть тоді, коли законодавство не визначає змісту їх дій або передбачає лише загальні напрямки і межі правового регулювання, дозволяючи конкретизувати відносини на розсуд контрагентів [4, с. 32].

Третім елементом механізму правого регулювання договірних відносин за участю споживачів є комплекс цивільних прав та обов'язків споживачів та суб'єктів підприємницької діяльності (продавцем, виконавцем, наймодавцем, виготовлювачем) як учасників відповідних відносин, що виникають на підставі договору.

Четвертим елементом механізму правового регулювання договірних відносин за участю споживачів є реалізація норм права, а також суб'єктивних цивільних прав та обов'язків. Здійснення цивільних прав та виконання обов'язків полягає у вольовій поведінці учасників споживчих правовідносин відповідно до тих ідеальних моделей, які закладені в договірних положення або нормах законодавства.

У випадку невиконання або неналежного виконання умов споживчого договору *механізм правового регулювання договірних відносин за участю споживачів доповнюється п'ятим елементом* – захистом суб'єктивних цивільних прав та законних інтересів учасників споживчих правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Погрібний С. О. Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України : монографія. Київ : Правова єдність. 2009. 304 с.

2. Міловська Н. В. Структура механізму правового регулювання договірних страхових відносин. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 8–104.

3. Кузнєцова Н. С. Вдосконалення механізму правового регулювання цивільних відносин в Україні. *Актуальні проблеми цивільного, житлового та*

сімейного законодавств : матеріали науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті В. П. Маслова, 25 Лютого 2011 р. Харків, 2011. С. 44–46.

4. Калаур І. Р. Договірні зобов'язання з передання майна в користування: проблеми теорії і практики : монографія. 2-ге вид., доп. Тернопіль : Підручники і посібники, 2015. 480 с.

ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-ЮРИСТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Башурин Наталія Ярославівна,
асистентка кафедри судочинства

Повномасштабне вторгнення Росії на територію нашої держави 24 лютого 2022 року та воєнний стан в Україні стали неабияким викликом для забезпечення надання освітніх послуг за спеціальністю «Право» зокрема, бо тепер, слідом за карантином та ізоляцією прийшли ракетні атаки та їх постійні щогодинні загрози, обмеження руху, блокпости, економічні виклики, періодичні відключення електроенергії, водопостачання тощо. Проте саме завдяки можливості дистанційного навчання та використання гібридного (очного та дистанційного) формату, українські вищі навчальні заклади подолали й продовжують долати ці перешкоди.

Якщо говорити про юридичну освіту в умовах дистанційного навчання, то виникає багато проблемних нюансів, можна виділити ряд переваг та недоліків такої форми навчання, оскільки правнича освіта, як і будь-яка інша, характеризується специфічними особливостями проведення лекцій та семінарів, окрім того розвиток soft skills є невід'ємною складовою освітнього процесу для майбутніх юристів. Зокрема, в даному випадку варто погодитися з М. Смоковичем, який слушно зазначає, що правова освіта потребує набуття посереницьких і комунікативних умінь, навичок ораторського мистецтва, ведення діалогу тощо [3, с. 183]. Тому виникають запитання, чи можливо все ж таки в умовах дистанційного навчання юристів забезпечити їм можливість отримати дійсно необхідні знання та навички.

Варто зазначити, що дистанційне навчання студентів-юристів під час пандемії коронавірусу фактично дало українцям позитивний досвід ще до воєнного стану, зокрема, у контексті застосування сайту дистанційного навчання як централізованої університетської платформи для його здійснення. Як зазначає Ю.В. Кернякевич-Танасійчук, наводячи приклад Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ), раніше вебсайт дистанційного навчання університету переважно використовували студенти та викладачі для заочної форми навчання, а також з метою проміжного чи підсумкового контролю знань. Вже з березня 2020 року і до сьогодні університетський сайт дистанційного навчання отримав «друге дихання», адже завдяки зусиллям викладачів інформація на ньому постійно оновлюється, нею активно користуються студенти заочної та денної форми навчання [1, с. 289]. Тому українські вищі навчальні заклади зазвичай мають власні розроблені сайти

дистанційного навчання як базову платформу для здійснення навчального процесу дистанційно.

Крім того, під час пандемії викладачі правничих дисциплін найчастіше використовують такі платформи, як Cisco Webex, Google Meet, Zoom, Microsoft Teams тощо, щоби здійснювати освітній процес, оскільки за допомогою цих програм є можливість не лише спілкуватися з великою аудиторією через відео, але й показувати презентації, відео, графіки наочно та інтерактивно, що полегшує сприйняття матеріалу студентами і підвищує їхній інтерес до лекцій. Практичні заняття у дистанційному форматі, у свою чергу, зазвичай відбуваються на тих же платформах, що забезпечують спілкування через відеозв'язок (коли мова йде про усне опитування студентів). Проте, щоб студенти могли виконувати практичні чи лабораторні завдання в електронному вигляді, викладачі використовують, наприклад, Google Classroom, Classtime тощо.

Насправді новою перешкодою для навчання в складних воєнних умовах стали щоденні повітряні тривоги при завжди реальній загрозі ракетного удару в будь-якій точці України, періодичні відключення електропостачання в разі попадання ракет в об'єкти критичної енергетичної інфраструктури. У таких випадках зазвичай заняття скасовуються, і викладач зобов'язаний відвести студентів до укриття, якщо це аудиторне заняття, а якщо дистанційне, – зобов'язати студентів піти до найближчого укриття, і вже після відбою тривоги в обох випадках продовжити пару. Крім того, у час повітряної тривоги, користуючись перевагами дистанційного навчання, викладачі можуть давати завдання, котрі здобувачі можуть виконувати на своїх смартфонах чи ноутбуках навіть в укриттях (наприклад, писати есе, вирішувати тестові завдання, готувати презентації тощо).

У свою чергу, в умовах частих відключень електроенергії та перебоїв у мережі Інтернеті, перевага аудиторного навчання перед дистанційним полягає в можливості працювати без використання інформаційних технологій у світлу часову пору, тому змішана форма навчання є вдалим вибором у таких умовах.

Надзвичайно важливим методом підготовки студентів-юристів є також проведення модельних судових засідань та мут кортів та симуляторів. Такі типові слухання можна проводити як оффлайн, так і онлайн, або змішано, оскільки це жодним чином не погіршує позитивний ефект і зміст такого практичного заходу.

Тому ми погоджуємося з позицією О.Ю. Синявської, котра вважає, що необхідно поєднувати різні форми навчання в освітньому процесі, обирати різні організаційні форми, моделі та стратегії навчання відповідно до сучасних потреб, можливостей і викликів, використовувати їх переваги та мінімізувати наявні недоліки оффлайн та онлайн навчання, щоб гарантувати, що навчальний процес студентів-юристів буде якісним і належним [2, с. 61].

Отже, бачимо, що попри складні умови війни, практика реалізації дистанційного формату навчання показує направду позитивні результати і демонструє різноманітність підходів до навчання, опитування та оцінювання студентів-юристів, однак в той же час абсолютне переведення навчання майбутніх правників не видається вдалим рішенням, а тому – змішаний формат (онлайн+офф-

лайн) дає найбільш широке коло можливостей як для студентів, так і для викладачів в освітньому процесі.

Список використаних джерел

1. Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Юридична освіта в умовах дистанційного навчання. *Збірник тез звітної науково-практичної конференції Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.* 2021. С. 289–291.

2. Синявська О. Ю. Переваги та проблеми дистанційної юридичної освіти. *Актуальні питання унормування вищої юридичної освіти* : зб. матеріалів кругл. столу (м. Київ, 18 листоп. 2021 р.), Київ. регіон. центр НАПрН України. Київ, 2021. С. 58–62.

3. Смокович М. Юридична освіта в умовах дистанційного навчання. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 181–184.

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ІНДИВІДІВ ЗА ЗЛОЧИН АГРЕСІЇ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ (СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ)

Бурлак Оксана Василівна,
кандидатка юридичних наук,
доцентка кафедри конституційного,
міжнародного та адміністративного права

24 лютого 2022 р. повномасштабне вторгнення в Україну російської федерації спонукало міжнародне співтовариство врешті кваліфікувати такі дії останньої як акт агресії, які тривали в менш активній фазі починаючи ще з 2014 р. А також поставило під сумнів ефективність загальної системи колективної безпеки, міжнародного правопорядку в цілому, оскільки один із постійних членів Ради Безпеки ООН порушує основоположні принципи міжнародного права, здійснює дії, що загрожують міжнародному миру та безпеці та зловживає своїм правом вето для недопущення застосування колективних заходів, передбачених главою VII Статуту ООН. Крім того, російсько-українська війна поставила на порядок денний питання щодо необхідності забезпечення невідворотності покарання за акт агресії та визначення відповідного формату міжнародного кримінального правосуддя.

Поняття «агресія» виникло в міжнародному праві в період між двома світовими війнами та знайшло своє закріплення зокрема в ряді документів, прийнятих в рамках Ліги Націй, зокрема, Декларації про агресивні війни 1927 р., де останні кваліфікувались як міжнародний злочин. Згодом в Паризькому пакті 1928 р. (Пакт Бріана-Келлога), який став першою багатосторонньою угодою, що містив заборону агресивної війни проголошувалась відмова від війни як засобу врегулювання міжнародних спорів. Однак ні Статут Ліги Націй, ні зазначені вище документи не містили визначення поняття «агресія». Тільки після створення ООН стало можливим його формальне визначення. Так, Резолюція

Генеральної Асамблеї ООН 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 року вказала, що це застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканості або політичної незалежності іншої держави або будь-яким іншим чином, несумісним зі Статутом ООН, а також визначила перелік діянь, які кваліфікуються як акт агресії.

2 березня 2022 року Генеральна Асамблея ООН у своїй резолюції A/RES/ES–11/1 «Агресія проти України» зазначила, що ніякі територіальні надбання внаслідок загрози силою або її застосування не повинні визнаватись законними та підтвердила свою прихильність суверенітету, незалежності, та територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів.

Злочин агресії є міжнародним злочином, що породжує настання інших видів злочинів аналогічного характеру, таких як воєнні злочини, злочини проти людяності, геноцид. А тому питанню про притягнення осіб до відповідальності за агресію має бути приділена особлива увага. В історії міжнародного правосуддя покарання за вказаний злочин мало місце лише двічі в рамках Нюрнберзького та Токійського міжнародних воєнних трибуналів. І хоча заборона агресивної війни вже близько 80-ти років закріплена як імперативна норма в Статуті ООН належної реалізації у вироках міжнародних судів та трибуналів вона не знаходила.

Першим постійно діючим, і на сьогодні єдиним, органом уповноваженим розслідувати злочини агресії є Міжнародний кримінальний суд. Кампалійські поправки 2010 р. до Римського статуту 1998 р. визначили поняття «злочину агресії» та окреслили юрисдикцію Суду щодо цього злочину у разі передачі справи на розгляд будь якою державою або Радою Безпеки ООН. На разі Міжнародний кримінальний не має юрисдикції розглядати справу агресії росії щодо України, оскільки обидві сторони не є учасницями Римського Статуту. Хоча в такій ситуації існує механізм розпочати провадження за рішенням Ради Безпеки, але прогнозовано росія скористається своїм правом вето.

Тому міжнародно-правовою спільнотою активно обговорюється питання стосовно створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України як найбільш ефективного та швидкого способу притягнення до відповідальності вище російське військово-політичне керівництво. Ця ідея знайшла своє схвалення в ряді міжнародних організацій, зокрема Раді Європи, Європейському Союзі, НАТО та ОБСЄ шляхом прийняття відповідних резолюцій та декларацій.

Серед моделей розглядаються можливості створення Трибуналу: на основі багатостороннього міжнародного договору; через угоду з ООН за рекомендацією Генеральної Асамблеї.; за угодою з регіональною організацією (ЄС, Рада Європи). Кожен із цих механізмів містить як позитивні аспекти, так і потенційні складнощі, що можуть виникнути в процесі його реалізації. Зокрема на вибір конкретної моделі Трибуналу впливатиме рішення щодо визначення його правового статусу (міжнародний чи гібридний, що інтегрований в систему національного правосуддя орган). У будь-якому випадку визначальне значення матиме політична воля держав, що зацікавленні у притягненні до міжнародної кримінальної відповідальності вище керівництво держави-агресора.

Таким чином, міжнародний правопорядок, що був створений державами-переможницями Другої світової війни зазнає руйнування, оскільки одна із країн постійних членів Ради Безпеки порушує основи мирного співіснування держав, порушуючи всі можливі принципи та норми колективної безпеки. Тому міжнародне співтовариство повинно згуртувати зусилля для вироблення ефективних правових механізмів щодо притягнення до відповідальності політичне та військове керівництво російської федерації за злочин агресії щодо України. Створення Спеціального трибунал має вирішити юрисдикційну прогалину щодо злочину агресії та доповнювати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду у розгляді справ, пов'язаних із воєнними злочинами, злочинами проти людяності та геноцидом.

Список використаних джерел

1. Плахотнюк Н. В., Іржова М. А. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 3. С. 374–378.

2. Кресс К. Війна в Україні та заборона застосування сили в міжнародному праві. *Український часопис міжнародного права.* 2022. № 4. С. 8–23.

3. Кориневич А., Короткий Т. Спеціалізований трибунал щодо злочину агресії проти України: Realpolitic проти невідворотності покарання за злочин агресії. *Український часопис міжнародного права*. 2022. № 2. С. 33–42.

4. Денисов В. Н. Агресія. *Енциклопедія міжнародного права* : у 3 т., А–Д / редкол.: Ю. С. Шемшученко, В. Н. Денисов та ін. Київ : Академперіодика, 2014. Т. 3. С. 36–44.

ПРОБЛЕМАТИКА ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ФОРМИ СУДОЧИНСТВА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Варивода Ірина Миколаївна,
аспірантка кафедри політики у сфері боротьби зі
злочинністю та кримінального права

Науково-технічний прогрес та розвиток технологій ставлять нові виклики перед традиційною системою правосуддя. У 2015 році Указом Президента було прийнято Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки [1]. Не зважаючи на те, що у 2021 році даний указ втратив чинність, ідеї запровадження електронної форми судочинства отримали нові форми вираження. Першим кроком до інформатизації судового процесу є запровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, яка надала б змогу учасникам судового розгляду можливість використання електронного документообігу та участі у судових засіданнях в дистанційному режимі за допомогою електронних засобів.

27 квітня 2021 року Верховною Радою України було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікайної

системи» [2]. Зміни стосувались, зокрема, Господарського процесуального кодексу, Цивільного процесуального кодексу та Кодексу адміністративного судочинства України. Основною новелою стало запровадження учасникам господарського, цивільного та адміністративного процесів можливості участі в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів. Прийняті зміни були схвально оцінені як працівниками судових інстанцій, так і самими учасниками справ. Прийнятий закон позитивно вплинув на економію ресурсів та часу сторін проваджень.

Однак нововведення не стосувались кримінального процесу. У зв'язку із складністю кримінальних проваджень, особливої мети та спеціальними санкціями кримінального процесу, а також важливістю забезпечення конфіденційності матеріалів провадження, можливість дистанційного судового розгляду кримінальних справ потребує додаткового правового регулювання. Комітет з питань електронного судочинства та кібербезпеки адвокатської діяльності Національної асоціації адвокатів України наголошує, що використання електронних засобів та технологій в межах кримінального процесу загрожує безпеці конфіденційних відомостей провадження, в тому числі інформації про учасників кримінально-правових відносин та третіх осіб [3]. Запровадження електронного судочинства має відбуватись із створенням правової та матеріальної бази щодо захисту відомостей справи, оскільки це безпосередньо впливає на безпеку сторін та на виконання завдання кримінального провадження – забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування та судового розгляду.

У 2022 році зареєстровано законопроект «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи». Передбачається, що завдяки ЄСІТС учасники можуть подавати до суду електронні документи та брати участь у судовому розгляді у режимі відеоконференції за межами приміщення суду [4]. Законопроект також містить суттєві недоліки, які можуть негативно впливати на судовий розгляд кримінальних справ.

По-перше, законопроект суттєво недопрацьований в контексті можливої дистанційної участі свідків. Передбачається, що допит свідка може відбуватись виключно з приміщення суду з метою недопущення тиску або іншого впливу на допитувану особу. Проте таке положення не сприяє пришвидшенню провадження. Наприклад, доцільно було б передбачити можливість участі свідків, які не можуть взяти участь у засідання особисто через поважні причини, у режимі відеоконференції з приміщення не тільки суду, а й лікарень, органів державної влади, органів та установ відбування покарань тощо.

По-друге, законопроектом передбачається обов'язок фіксування судового провадження за допомогою технічних засобів. У випадку недотримання такої вимоги судове рішення підлягає скасуванню. Чинна редакція КПК передбачає обов'язкове скасування судового рішення, якщо у матеріалах справи відсутній журнал судового засідання або технічний носій, на якому збережено запис розгляду. Пропоновані зміни передбачають можливість зловживання службовим становищем, оскільки не додання до матеріалів справи технічного носія не свідчить про невиконання обов'язку щодо фіксування судового розгляду, а тому не може бути безапеляційною підставою для скасування рішення.

Таким чином, впровадження електронної форми судочинства в кримінальному процесі повинне відповідати усім вимогам законодавства та принципам кримінального процесу. При внесенні змін до Кримінального процесуального кодексу України законодавець повинен враховувати потреби суспільства щодо спрощення доступу до судочинства, але і забезпечувати гарантії виконання завдання кримінального провадження, зокрема, відповідати стандартам уніфікації нормативно-правових актів щодо єдиного порядку використання ЄСІТС, забезпечення безпеки та гарантії невтручання в роботу системи, а також мінімізації ризиків зловживання службовим становищем у зв'язку з неоднозначним формулюванням норм права.

Список використаних джерел

1. Про стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки : Указ Президента України від 20.05.2015 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text (дата звернення 23.04.2023).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : Закон України від 27.04.2021 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1416–20#Text (дата звернення 23.04.2023).

3. Реалізація ідеї електронного судочинства. НААУ. URL: https://unba.org.ua/publications/print/5139-realizaciya-idei (дата звернення 23.04.2023).

4. Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» від 23.11.2022 року. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1554410 (дата звернення 23.04.2023).

ДОТРИМАННЯ ПРАВОПОРЯДКУ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Вівчаренко Олег Антонович,
доцент, професор кафедри трудового,
екологічного та аграрного права

Державна політика щодо захисту прав людини є ефективною, якщо впроваджені політична і правова відповідальності за створення інституціональної системи охорони і захисту, а також за проведення правоохоронної діяльності у напрямку утвердження і забезпечення прав і свобод людини, як головного обов'язку української влади. «Держава відповідає перед людиною за свою діяльність» – проголошується у ст. 3 Конституції України.

Розбудова Української держави як суверенної незалежної демократичної соціальної правової є вирішальним фактором розвитку ідеології плюралістичної демократії, що має визначальне значення для реалізації законодавчого забезпечення державного правопорядку у сфері земельних відносин України, а також реалізації охоронної функції права.

Продуктом правової ідеології забезпечення охоронної функції права є соціально-ліберальна, за своїм змістом внутрішньополітична, яка базується на засадах охорони і захисту людини як найвищої соціальної цінності, її життя і здоров`я, честь та гідність, недоторканність і безпека. У законодавчому полі і в практичній діяльності це потребує створення системи правових гарантій охорони й захисту людини та соціальних цінностей.

Слід звернути увагу на те, що феномен влади в зазначеному аспекті аналізується в межах форм реалізації влади, її змісту, повноважень її суб`єктів та правових основ реалізації влади.

Класична теорія права визначає правову державу як таку, що має систему стримувань і противаг, яка є основою саморегуляції державної влади. Хоча здатність останньої до самообмеження та самодостатності зумовлюються її природою. Водночас здійснення такої саморегуляції відбувається саме за допомогою системи стримувань і противаг, яка дозволяє виправити помилки, припущені однією з гілок влади, іншими гілками. Націлюючи гілки влади на компроміс така система забезпечує самозбереження державної влади. Законодавчий механізм стримувань і противаг надає державній владі можливість підтримувати баланс між її складовими, врегульовувати виникаючі у ході їх взаємодії розбіжностей без допомоги ззовні.

Кожна гілка влади має своє поле діяльності «закрите» для інших гілок влади, але є і такі суміжні сфери, на які поширюється компетенція інших гілок влади. Винятком є поле охоронної діяльності і компетенція органів, які тут працюють. Вона має відповідати загальним конституційним та галузевим положенням, загальновизнаним міжнародним принципам та нормам. Конституційний Суд України (КСУ) в рішенні від 27 квітня 2000 р. у справі про тимчасове виконання обов`язків посадових осіб, торкаючись конституційного принципу поділу влади, дещо конкретизував зміст класичної теорії з урахуванням вимог поступального розвитку українського суспільства, вказавши, що, хоча органи законодавчої влади є самостійними у своїй діяльності в межах наданих їм повноважень, проте стабільність конституційного ладу досягається чіткою системою їх взаємо стримувань і противаг. Поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову передбачає їх тісну взаємодію, кінцевим результатом якої є досягнення конституційних цілей і завдань (забезпечення прав і свобод людини і громадянина, їх безпеки та стабільності)

Законодавчий процес розвивається за певними технологічними стандартами, правовими процедурами, планом розвитку нормотворчої діяльності парламенту.

На жаль, тут мають місце значні проблеми та складності, які характеризують цей процес в цілому і окремих його ланках, про що висловився заступник керівника апарату ВРУ – керівника головного юридичного управління М.О. Теплюка в інтерв'ю газеті «Юридичний вісник України»

На жаль, нині майже відсутня система перспективного планування роботи парламенту. У системі законодавства України налічується чотири тисячі законів. При цьому налічується 668 так званих первинних, або базових законів. Перед парламентом стоїть завдання прийняти значну кількість актів щодо розвитку і базового і поточного законодавства.

Значної актуальності у зв'язку із зазначеним набуває питання законодавчого забезпечення охоронної функції в таких законодавчих сферах, які мають інтегровані інститути відповідальності, правопорушення та диференційовані або змішані системи стягнень; зокрема, йдеться про захист прав інтелектуальної власності у цивільному та кримінальному законодавстві, а також про земельне, фінансове та інформаційне законодавство.

ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА СПАДКУВАННЯ МАЛОЛІТНІМИ ОСОБАМИ

Гейнц Руслана Миколаївна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри цивільного права

Здатність бути спадкоємцем є елементом цивільної правоздатності фізичної особи, теоретичною можливістю, яка виникає у неї з моменту народження. У частині 2 ст. 6 СК України визначається, що малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років [2]. Визначення віку малолітньої особи міститься й у ст. 31 ЦК України [3]. Прикметно, що законодавець вказав тільки на верхню межу – «до» 14 років, і при цьому не вказав межі нижньої – «від» скількох років. Це, отже, означає, що малолітньою особа вважається від самого моменту народження і до досягнення 14 років [4, с. 295]. Тому спадкоємцями можуть виступати і малолітні особи за умови наявності в останніх суб'єктивного права на спадкування, яке виникає на підставі юридичного складу – сукупності юридичних фактів, первинним з яких є факт смерті спадкодавця. Реалізація цього права залежить від обсягу цивільної дієздатності фізичної особи і проявляється в особливостях здійснення права на спадкування малолітніми особами. Складовими змісту суб'єктивного права на спадкування є право на прийняття спадщини та право на відмову від прийняття спадщини, які реалізуються шляхом вчинення уповноваженою особою визначених у законі дій.

Відповідно до положень ст. 31 ЦК України малолітня особа наділена частковою цивільною дієздатністю і, тому, може самостійно вчиняти лише дрібні побутові правочини. Інші правочини від імені малолітніх осіб вчиняють батьки (усиновителі) або опікуни. Також малолітні особи самостійно можуть здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом. Отже, єдиний правочин, вчинення якого охоплюється змістом цивільної дієздатності малолітньої особи – це дрібний побутовий правочин. Водночас, цілком очевидно, що новонароджена дитина не здатна скористатися навіть і тими можливостями, які надає їй ч. 1 ст. 31 ЦК України: немовля фізично не може ані вчинити правочин, ані здійснити немайнові права автора. … Право на вчинення дій, передбачених ч. 1 ст. 31 ЦК України, виникатиме у кожної особи індивідуально – як тільки така особа стане об'єктивно (фізично й розумово) спроможною до їх вчинення [4, с. 295].

Визначення «дрібний побутовий правочин» носить оціночний характер, не має установлених меж грошового виразу (вартості), а тому для різних видів

діяльності, речей і майнового стану учасників цивільних правовідносин має різні межі вартості. При цьому судова практика виходить з того, що важливою обставиною в цьому контексті є розмір статків сім'ї малолітньої особи: те, що для однієї родини є дрібним, для іншої складає істотну частку бюджету [4, с. 296].

З наведеного вбачається, що прийняття спадщини та відмова під прийняття спадщини, як односторонні правочини, виходять за межі цивільної дієздатності малолітньої особи. Саме тому законодавець закріплює особливий порядок здійснення права на спадкування малолітніми особами, відповідно до якого, незважаючи на пасивну поведінку, малолітня особа вважається такою, що прийняла спадщину (ч. 4 ст. 1268 ЦК України). Виняток із цього правила міститься у ч. 4 ст. 1273 ЦК України, яка визначає порядок відмови від прийняття спадщини малолітніми особами.

З огляду на те, що прийняття спадщини – це правочин, тобто дія особи, яка характеризується проявом волі, то щодо прийняття спадщини малолітніми особами така вольова поведінка виражається мовчанням. Тобто малолітні особи вважаються такими, що прийняли спадщину завжди, крім випадку відмови від спадщини, здійсненої від їхнього імені батьками (усиновлювачами), опікуном з дозволу органу опіки та піклування. Такий законодавчий підхід унеможливлює виникнення ситуації «неприйняття спадщини» малолітньою особою під яким розуміють невчинення спадкоємцем дій, які кваліфікуються законом як прийняття спадщини [1, с. 341] і спрямований на усунення зловживань з боку законних представників під час здійснення ними спадкових прав від імені малолітніх осіб.

Водночас, незважаючи на те, що малолітні особи вважаються такими, шо прийняли спадщину «автоматично», їх законні представники можуть додатково подати заяву про прийняття спадщини від імені малолітньої особи (ч. 4 ст. 1269 ЦК України). Поділяємо думку про те, що законним представникам заяву про прийняття спадщини до нотаріальної контори доцільно подавати лише у тих випадках, коли до складу спадщини входить майно, права на яке потребують оформлення свідоцтво про право на спадщину (право власності на нерухоме майно, право на вклад, праваоінтелектуальної власності тощо). Відповідно до ч.5 ст. 1269 ЦК України особа, яка подала заяву про прийняття спадщини, може відкликати її протягом строку, встановленого для прийняття спадщини. Вважаємо, що дане положення не поширюється на заяву про прийняття спадщини, яка подається законними представниками від імені малолітньої особи, оскільки така заява не має самостійного правового значення на відміну від заяви про відмову від спадщини.

Чинним законодавством малолітні особи віднесені до категорії спадкоємців, які наділені правом на обов'язкову частку у спадщині, розмір якої, незалежно від змісту заповіту, складає половину частки, яка належала б малолітній особі у разі спадкування за законом (ч. 1 ст. 1241 ЦК України).

Підсумовуючи, можна зазначити, що законодавець закріпив за малолітніми особами додаткові гарантії здійснення права на спадкування, які полягають в наступному: 1) особливий порядок прийняття спадщини; 2) контроль за

відмовою від спадщини з боку органів опіки та піклування; 3) право на обов'язкову частку у спадщині.

Список використаних джерел

1. Кухарєв О. Є. Теоретичні та практичні проблеми диспозитивності в спадковому праві : монографія. Київ : Алерта, 2019. 498 с.

2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. (дата оновлення: 19.02.2022). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947–14#Text.

3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. (дата оновлення: 15.04.2023). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435–15#Text.

4. Цивільний кодекс України : науково-практичний коментар. Т. 1 :. Загальні положення. Особи / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКСУС, 2020. 928 с.

ОНОВЛЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ЗА ЗАКОНОПРОЕКТОМ № 6134

Гришко Уляна Петрівна,
кандидатка юридичних наук,
доцентка кафедри цивільного права

Права споживачів є одними із основних прав людини, які гарантовані статею 42 Конституції України, відповідно до якої держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та всіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів. Україна одна із перших країн пострадянського простору, якою було прийнято Закон України «Про захист прав споживачів». Проте механізм захисту прав споживачів, який існує на сьогодні втрачає свою актуальність та не відповідає тенденціям європейського законодавства.

З метою наближення національного законодавства про захист прав споживачів до законодавства Європейського Союзу та гармонізації системи захисту прав споживачів в Україні з принципами, підходами та практиками ЄС та на виконання пункту 124 Плану пріоритетних дій Уряду, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів від 24.03.2021 № 276-р Верховна Рада України в першому читанні проголосувала за урядовий законопроект №6134 «Про захист прав споживачів». Цей документ передбачає адаптацію українського законодавства до законодавства Європейського Союзу, а запропонована законодавцем система прав споживачів має відповідати правам споживачів ЄС.

Серед позитивних нововведень, які пропонуються у законопроєкті №6134 це значна частина норм присвячена електронній торгівлі. Так, у статті 1 проекту Закону передбачено визначення термінів електронного торговельного майданчика (маркетплейса), електронного сервісу порівняння продукції (прайс-агрегатора). Крім того, у статті 17 проекту зазначаються права споживача під час придбання продукції шляхом електронної торгівлі. Споживач має право ознайомитися з інформацією про продукцію на веб-сайті інтернет-магазину су-

б'єкта господарювання, який пропонує таку продукцію для продажу, або на веб-сайтах електронного торговельного майданчику чи електронного сервісу порівняння продукції перед прийняттям рішення про придбання продукції та укладення відповідного договору [1].

Проєктом №6134 встановлюються чіткі зобов'язання як до продавців, так і до маркетплейсів та прайс-агрегаторів – у контексті розміщення на сайті переліку необхідної та достеменної інформації про суб'єкта господарювання (контактний номер телефону, юридична і фактична адреса, інші ідентифікаційні дані). Одночасно на суб'єкта господарювання, який надає послуги електронного торговельного майданчику для розміщення відомостей про продукцію інших суб'єктів господарювання, або надає послуги електронного сервісу порівняння продукції покладається проектом відповідальність за наявність інформації, яка стосується даних про таких суб'єктів господарювання та даних про запропоновану ними до продажу продукцію.

Зокрема, у разі порушення цих норм, Держпродспоживслужба, окрім накладання штрафу, може заблокувати сайт, чи частину програмного забезпечення суб'єкта електронної комерції, чи маркетплейса, звернувшись до провайдера, – до моменту усунення продавцем суттєвих недоліків (пункт 5 частини другої статті 31 проекту Закону). Таке положення повністю відповідає з відповідними правилами та safeguards (захисними інструментами), що діють в Європейському Союзі [2] та вимогам Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності». У цьому ж положенні передбачено право компетентного органу звернення до провайдера інтернет-послуг з метою відновлення доступу до веб-сайту.

Наступним позитивним нововеденням є, те що на відміну від чинного Закону України «Про захист прав споживачів» у проекті Закону вперше передбачено апровадження механізму досудового альтернативного врегулювання споживчих спорів. Це пов'язано із адаптацією положень законодавства відповідно до Директиви «Про альтернативне вирішення споживчих спорів» 2013/11/ЄС від 21 травня 2013 року. Зокрема, у статті 39 проекту Закону «Про захист прав споживачів» визначено, що захист прав споживачів може здійснюватися органами позасудового розв'язання спорів між споживачем та суб'єктом господарювання поря-док створення, статус та умови функціонування яких визначаються окремим за-конодавством.

Органи позасудового розв'язання спорів розглядають справи, які стосуються: 1) продукції, придбаної на суму не більш ніж 50 тис. гривень; 2) порушень порядку гарантійного бо заміни продукції; 3)порушень умов доставки товарів, придбаних за договорами, укладеними поза офісними та торговельними приміщеннями. Рішення, винесені органами позасудового розв'язання споріввідповідно до їх компетенції, є обов'язковими для виконання суб'єктами господарювання [3]. Діяльність таких органів певною мірою вплине на розвантаження судової системи та вирішення таких спорів в коротші терміни.

Загалом, положення проекту Закону «Про захист прав споживачів» спрямовані на досягнення сумісності між системами захисту прав споживачів України та ЄС; підвищення рівня захисту прав споживачів у сфері електронної торгівлі; зменшення навантаження на бізнес шляхом усунення застарілих норм

із законодавчого акту; забезпечення державної підтримку громадських об'єднань споживачів та підвищення їх ролі в системі захисту прав споживачів; розуміння нечесної комерційної діяльності та створення умов для ефективного досудового (альтернативного) врегулювання споживчих спорів.

Список використаних джерел

1. Проект Закону про захист прав споживачів № 6134 від 05.10.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72932.

2. Тітамір О. Наздогнати Європу: що принесе бізнесу оновлений закон «Про захист прав споживачів». Чи полегшить він життя клієнтів та чи ліквідує системні огріхи чинного законодавства. URL: https://mind.ua/openmind/20232267-nazdognati-evropu-shcho-prinese-biznesu-onovlenij-zakon-pro-zahist-prav-spozhivachiv.

3. Менів Л. Д. Перспективи розвитку законодавства про захист прав споживачів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 126–129.

ДОСТУП ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК

Данилюк Леся Романівна,
доцентка кафедри трудового,
екологічного та аграрного права

Концепція сталого розвитку базується на соціальній, економічній і екологічній складових. Відповідно принцип сталого розвитку зводиться до ідеї розвитку суспільства, який задовольняє потреби сучасності, не ставлячи під загрозу здатність наступних поколінь задовольняти свої власні потреби. Тобто до розвитку суспільства з оптимальним балансом між економічними та екологічними інтересами теперішнього й майбутніх поколінь.

Якщо проаналізувати історичні витоки, процес формування в науковому вжитку та передумови закріплення в законодавстві понять «сталий розвиток» і «екологічна інформація», то побачимо, що вони розвиваються одночасно.

Першочергову появу поняття «екологічна інформація» в наукових дослідженнях правників і екологів можна пов'язати з загостренням екологічної кризи та як раз із формуванням парадигми сталого розвитку в природокористуванні [1, с. 54].

І справді однією з сучасних тенденцій розвитку інституту природокористування є впровадження новітнього міжнародного принципу сталого розвитку, елементом якого є стале природокористування як користування природними ресурсами з урахуванням соціальних, економічних та екологічних чинників у їх розподілі та використанні [2, с. 12–13].

У вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку. Підсумковим документом Саміту «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» встановлено 17 Цілей сталого розвитку та 169 завдань [3].

Використання інформаційно-комунікаційних технологій, забезпечення ефективної інформаційної підтримки та своєчасний доступ до інформації неодноразово згадуються в Резолюції, прийнятій Генеральною Асамблеєю при визначенні Цілей сталого розвитку та завдань. Наприклад: 1) Ціль 2. Покінчити з голодом, досягти продовольчої безпеки й покращити харчування та сприяти сталому сільському господарству передбачає 2.с Вжити заходів для забезпечення належного функціонування ринків продовольчих товарів та їх похідних і сприяти своєчасному доступу до ринкової інформації, у тому числі про запаси продовольства, щоб допомогти обмежити надзвичайну нестабільність цін на продовольство; 2) Ціль 9. Побудова стійкої інфраструктури, сприяння інклюзивній і сталій індустріалізації та сприяння інноваціям – 9.с Значно розширити доступ до інформаційно-комунікаційних технологій і прагнути забезпечити універсальний і можливий доступ до Інтернету в найменш розвинених країнах до 2020 року; 3) Ціль 12. Забезпечити стійкі моделі споживання та виробництва – 12.6 Заохочувати компанії, особливо великі та транснаціональні компанії, до прийняття екологічних практик і інтеграції інформації про сталий розвиток у свій цикл звітності; 12.8 До 2030 року забезпечити, щоб люди всюди мали відповідну інформацію й обізнаність щодо сталого розвитку та способу життя в гармонії з природою; 4) Ціль 14. Збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів для сталого розвитку – 14.5 До 2020 року зберегти щонайменше 10 відсотків прибережних і морських територій відповідно до національного й міжнародного законодавства та на основі найкращої наявної наукової інформації [4, с. 15–16, 20–24] тощо. Перелічені пункти безумовно демонструють взаємозалежність інститутів сталого розвитку та доступу до інформації й вказують на взаємозв’язок сталого природокористування та екологічного інформаційного забезпечення.

Також у рамках Цілі 16. Сприяння мирним та інклюзивним суспільствам для сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх та створення ефективних, підзвітних та інклюзивних інституцій на всіх рівнях угоди, окремо виділяється завдання 16.10 Забезпечувати публічний доступ до інформації та захищати фундаментальні свободи відповідно до національного законодавства та міжнародних угод [4, с. 25–26]. Це підкреслює всеохоплюючий характер, комплексне значення та практичну цінність належного правового регулювання інформаційних відносин, в тому числі еколого-інформаційних. Стає очевидним фактом, що досягнення Цілей сталого розвитку неможливе без злагодженого механізму функціонування еколого-інформаційних відносин.

У 2019 році Президент України своїм указом підтримав досягнення Цілей сталого розвитку та результатів їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України, викладених у Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна». У грудні 2020 року Кабінет Міністрів України вніс зміни до Регламенту, яким відтепер встановлено, що необхідність досягнення Цілей сталого розвитку враховується у процесі формування та реалізації державної політики України. Таким чином на державному рівні Цілі сталого розвитку закріплено у якості орієнтирів для розроблення програмних та прогнозних документів [3].

Тобто принципи екологізації та сталого розвитку є основоположними для формування і вдосконалення правового режиму використання природних ресурсів [2, с. 14].

Згідно Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [5], зараз і на найближчі роки метою державної екологічної політики є досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України задля забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем. А серед основних засад державної екологічної політики виділяють: досягнення Україною Цілей сталого розвитку, які були затверджені на Саміті ООН зі сталого розвитку у 2015 році; сприяння збалансованому (сталому) розвитку шляхом досягнення збалансованості складових розвитку (економічної, екологічної, соціальної), орієнтування на пріоритети збалансованого (сталого) розвитку; відповідальність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за доступність, своєчасність і достовірність екологічної інформації; упровадження новітніх засобів і форм комунікацій та ефективної інформаційної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища та інші.

Список використаних джерел

1. Демчук Т. І. Правове забезпечення реалізації права на доступ до екологічної інформації : дис. … канд. юрид. наук. Одеса, 2021. 242 с.

2. Кобецька Н. Р. Дозвільне та договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні : автореф. дис. … д-ра юрид. наук. Київ, 2016. 36 с.

3. Sustainable Development Goals and Ukraine. URL: https://www.kmu.gov.ua/en/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina-eu (access date: 21.04.2023).

4. Resolution Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development 2015 (General Assembly of the United Nations). URL: https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/9824/-Transforming_our_world_the_2030_Agenda_for_Sustainable_Development–2015TransformingOurWorld_2015.pdf.pdf?sequence=3&amp%3BisAllowed= (access date: 21.04.2023).

5. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697–19#Text (дата звернення: 21.04.2023).

ПРОБЛЕМИ ВИДОВОЇ НАЛЕЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВІВ

Зеліско Алла Володимирівна
докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри цивільного права

Законодавство в Україні уже тривалий час знаходяться в перманентному стані трансформації, який має здатність затихати чи активізовуватися час від часу. Проте останні два роки ми є свідками ґрунтовного посилення змін у

нормативних актах, при чому змін, які є масштабними і концептуальними для правового мислення як науковців, так і практиків.

Запровадження сільськогосподарських кооперативів у правовій площині відбулося шляхом прийняття у липні 2020 року Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» та внесенням змін до норм ЦК України, зокрема ч. 1 ст. 84, згідно із якими до підприємницьких товариств включені, окрім господарських, «виробничі кооперативи чи сільськогосподарські кооперативи, сільськогосподарські кооперативні об'єднання, що діють з метою одержання прибутку» [1]. Оминаючи питання щодо доцільності включення до цього переліку кооперативних об'єднань (позаяк це питання потребує окремої уваги) і виходячи із буквального тлумачення норми статті 84 ЦК України, можливим є зробити висновок, що сільськогосподарські кооперативи подані як окрема форма підприємницького товариства, рівноцінна і відмінна від виробничих кооперативів.

Звернення до спеціального Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» посилює такий висновок, адже у його нормах установлюються кардинальні зміни статусу кооперативів. Зокрема, законодавець відмовляється від конструкції пайового фонду, замінюючи його статутним капіталом. Як наслідок, відбувається технічна заміна об'єкта права власності члена кооперативу з паю на частку у статутному капіталі. У ст. 22 Закону ідеться про те, що частка кожного члена сільськогосподарського кооперативу формується за рахунок його вкладу та додаткових вкладів у разі їх внесення. Також у нормах цієї статті зазначається і про персоніфікацію такої частки за кожним членом кооперативу [2]. Якщо проаналізувати цю норму із положеннями Закону України «Про кооперацію», то можна стверджувати, що сам механізм обчислення об'єкта права власності члена кооперативу залишився той самий – відбулася лише термінологічна новація [3].

Аналогічний механізм трансформації стосується і запроваджених патронажних дивідендів, якими є частина фінансового результату (прибутку) сільськогосподарського кооперативу, що діє з метою одержання прибутку, що залишається після сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів, передбачених законом, визначена за результатами фінансового року і розподілена у порядку, визначеному Правилами внутрішньогосподарської діяльності сільськогосподарського кооперативу (ст. 26 Закону) [2]. Якщо проаналізувати наступні положення цієї статті, то такі патронажні дивіденди виплачуються за результатами особистої трудової участі чи користування послугами кооперативу. Такі патронажні дивіденди технічно замінюють собою кооперативні виплати, установлені у Законі України «Про кооперацію». Однак, Закон «Про сільськогосподарську кооперацію» зазначає що патронажні дивіденди характерні лише для тих кооперативів, які діють з метою одержання прибутку. Кооперативні ж виплати характерні для усіх видів кооперативів, як підприємницьких, так і не підприємницьких. Крім того, ст.26 Закону «Про сільськогосподарську кооперацію» суперечить сама собі: встановлюється, що такі патронажні дивіденди є лише в кооперативах, які мають на меті отримання прибутку, але обраховуються вони залежно від обсягу користування послугами

кооперативу [2]. Останнє ж характерне для споживчих і обслуговуючих кооперативів, які віднесені ЦК України до непідприємницьких товариств.

Викладений аналіз ЦК України, який визначає сільськогосподарські кооперативи як рівноцінні із виробничими і відмінні від них, посилений нормами Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» роблять можливою тезу про те, що є нова спеціальна форма кооперативу – кардинально відмінна від існуючих видів кооперативів. І проблема її невідповідності цілому ряду існуючих нормативних актів щодо кооперативів уже піднімалася нами у попередніх працях.

Однак, подальше ознайомлення із Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію» призводить до підняття іще однієї суттєвої проблеми. Його норми установлюють різновиди сільськогосподарського кооперативу, базуючись уже на забутому у всіх інших нормах Законі України «Про кооперацію», яким передбачається три форми кооперативу: виробничі, споживчі і обслуговуючі [3]. Опосередковано такий поділ підтримує і ЦК України, у якому у ст. 85, 86 виробничі віднесені до підприємницьких, а споживчі і обслуговуючі до непідприємницьких.

Зокрема, у ч. 3 ст. 5 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» установлюється, що сільськогосподарський кооператив може здійснювати діяльність з метою одержання прибутку або без мети одержання прибутку. А у ч. 4 цієї ж статті деталізується, що сільськогосподарський кооператив, що здійснює діяльність без мети одержання прибутку, є неприбутковою організацією у разі, якщо його діяльність відповідає сукупності таких ознак, поміж яких те, що кооператив не здійснює виробництва сільськогосподарської продукції і надає послуги виключно своїм членам [2].

Якщо виходити із зазначених положень, то ми маємо справу не з окремою формою кооперативу, а з новим запровадженим у законодавство родовим поняттям, яке включає в себе різні різновиди кооперативу. Такі поняття у своїх працях І.М. Кучеренко називала системоутворюючими [4, с. 110]. Кваліфікуючою ознакою для такого родового поняття є спеціальний суб'єктний склад засновників/членів кооперативу – фізичні та/або юридичні особами, які є виробниками сільськогосподарської продукції і, відповідно, сфера їх діяльності, пов'язана із використанням земельних ділянок для виробництва своєї продукції. А створюватися такий кооператив може як підприємницький, так і непідприємницький, метою якого є обслуговування своїх членів. Якщо виходити із таких висновків, сформованих на підставі аналізу норм Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», то останні створюють резонанс із нормою ст. 84 ЦК України, за якою сільськогосподарські кооперативи відмінні від виробничих і є окремою спеціальною організаційно-правовою формою підприємницьких товариств.

Таким чином, законодавчий дисонанс проходить, де-факто, у двох площинах. По-перше, Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію» і ЦК України створюються умови для існування нової форми підприємницького товариства, якісно відмінної від традиційних кооперативів (про чому ця відмінність лише термінологічна, а не змістова). А по-друге, норми того ж Закону «Про сільськогосподарську кооперацію» визначають сільськогосподарські

кооперативи як родове поняття, здатне на практиці проявлятися і вигляді підприємницького чи непідприємницького кооперативу.

Імовірні лінії щодо гармонізації цієї ситуації проходять у напрямі необхідності обрання законодавцем єдиного вектору щодо регулювання статусу кооперативів – шляхом обрання чи то нового підходу із введенням в дію статутного капіталу та конструкції дивідендів для кооперативів чи то збереженням традиційного у всьому світі для кооперативів пайового капіталу та кооперативних виплат. А наступним кроком, очевидно, має бути «вписання» родової категорії сільськогосподарського кооперативу в систему юридичних осіб приватного права. Видається, що поняття сільськогосподарського кооперативу має ознаки родового за рахунок можливості створення його у формі виробничого, споживчого чи обслуговуючого кооперативу. Водночас, по відношенню до поняття «кооператив», поняття «сільськогосподарського кооперативу» є спеціальним в силу спеціального суб'єктного складу – виробників сільськогосподарської продукції та спеціальної сфери діяльності. Відповідно, поняття сільськогосподарського кооперативу набуває ознак проміжної системоутворюючої форми в системі юридичних осіб приватного права. Ієрархічно, система таких родових категорій виглядатиме наступним чином: «кооператив» – «сільськогосподарський кооператив» і різновиди сільськогосподарського кооперативу – виробничі, споживчі і обслуговуючі.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

2. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21 липня 2020 року № 819-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2020. № 52. Ст. 497. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819–20#n333.

3. Про кооперацію : Закон України від 10 липня 2003 року № 1087-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 5. Ст. 35.

4. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права : монографія. Київ. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. 328 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕХРЕСНИХ ЛІЦЕНЗІЙ НА ВИКОРИСТАННЯ ВИНАХОДІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

Зінич Любомир Васильович,
доцент кафедри конституційного,
міжнародного та адміністративного права

Питання надання перехресних ліцензій завжди було актуальним, в історії існують численні випадки встановлення нових властивостей, функцій раніше відомого винаходу та вдосконалення існуючих винаходів. «Перехресне ліцензування є особливо поширеним в таких галузях, як транспорт, телекомунікації

та технології. Наприклад, компанії Apple і Microsoft мають угоди про перехресне ліцензування з 1990-х років. Угоди між двома технологічними компаніями охоплювали патенти на дизайн, функції технічного програмного забезпечення тощо, а в певний момент охоплювали будь-який патент, отриманий будь-якою з компаній» [1]. Проте перехресне ліцензування має як переваги, так і недоліки, зокрема до переваг можна віднести: 1) об'єднання винаходів (технологій) для розробки кінцевого продукту; 2) покращення взаємодії між компаніями; 3) зниження витрат на розробку певного продукту; 3) отримання доступу до нових ринків збуту. Серед недоліків перехресного ліцензування виділяють: 1) перехресне ліцензування може зменшувати розмір прибутку однієї з компаній; 2) інша сторона може стати конкурентом у використанні винаходів; 3) одна з компаній може стати залежною від іншої компанії у зв'язку з перехресним ліцензуванням [2].

Як відомо, Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» передбачає, що власник патенту зобов'язаний надати дозвіл (видати ліцензію) на використання винаходу (корисної моделі) володільцю пізніше виданого патенту, якщо винахід (корисна модель) останнього призначений для досягнення іншої мети або має значні техніко-економічні переваги і не може використовуватися без порушення прав володільця раніше виданого патенту. Дозвіл надається в обсязі необхідному для використання винаходу (корисної моделі) володільцем пізніше виданого патенту. При цьому володілець раніше виданого патенту має право отримати ліцензію на прийнятних умовах для використання винаходу (корисної моделі), що охороняється пізніше виданим патентом [3]. Дана ліцензія і зветься перехресною ліцензією.

Умовами надання перехресної умови виділяють наступні: 1) новий винахід повинен мати значні техніко-економічні переваги або для досягнення іншої мети; 2) ліцензія надається володільцем раніше виданого патенту на прийнятних умовах для використання винаходу. На сьогодні відсутнє єдине розуміння поняття «техніко-економічні переваги» одного винаходу над іншим і повинне встановлюватися судом.

Суди під час видачі цього типу примусової ліцензії звертають увагу саме на наявність зазначених умов, про це йдеться у Постанові Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаної із захистом інтелектуальної власності» від 12.10.2012 р. №10 [4].

Аналізуючи патентне законодавство Польщі, основним є Закон «Про промислову власність». Відповідно до статті 83 частини 1 пункту 3 Закону Республіки Польща «Про промислову власність» від 2000 року «3) встановлено, що залежність патентів виникає, коли **власник патенту на раніше запатентований винахід** (оригінальний патент) **унеможливлює через свою відмову підписати ліцензійну угоду задоволення потреб внутрішнього ринку. що може бути досягнуто шляхом використання запатентованого винаходу** (залежного патенту), що посягає на сферу дії оригінального патенту; у такій ситуації власник оригінального патенту може запросити дозвіл на використання винаходу, захищеного залежним патентом (перехресна ліцензія)».

Частина друга даної статті передбачає умови надання перехресної ліцензії «У випадку, зазначеному в частині 1 пункту 3, є твердження, що використання

винаходу, який є об'єктом залежного патенту, якщо це винаходи щодо того самого предмета, являє собою значний технічний прогрес великого економічного значення. У випадку винаходу, що стосується напівпровідникової технології, примусова ліцензія може бути надана лише для протидії практикам, що невиправдано обмежують конкуренцію» [5].

Варто зауважити, що стаття 84 Закону Польщі «Про промислову власність» встановлює, що особа, яка використовує винахід на підставі примусової ліцензії, зобов'язана сплачувати правовласнику ліцензійну плату. Патентне відомство визначає обсяг і строк дії примусової ліцензії та детальні умови його виконання, а також, відповідно до ринкової вартості ліцензії, розмір ліцензійної плати та порядок і строки її сплати.

Таким чином порівнюючи законодавство України та Польщі щодо видачі перехресних ліцензій на використання винаходів слід виділити наступні аспекти:

1) Видача перехресних ліцензій у Польщі здійснюється саме Патентним відомством, а не судом як в Україні, адже у таких справах спір відсутній;
2) Власнику нового патенту потрібно спочатку звернутися до власника оригінального патенту з пропозицією укласти ліцензійний договір і тільки коли власник оригінального патенту відмовить можна звертатися за примусовою перехресною ліцензією;
3) Патентне відомство при видачі примусової перехресної ліцензії повинне визначити умови і плату за видачу перехресної ліцензії.

Список використаних джерел

1. Consider cross-licensing to protect your IP and business. URL: https://www.ptslaw.com/patent-law/consider-cross-licensing-to-protect-your-ip-and-business/ (дата звернення: 31.03.2023 р.).

2. The good, bad and ugly of cross-licensing your technology patents. URL: https://ipwatchdog.com/2017/12/15/good-bad-ugly-cross-licensing-technology-patents/id=90954/ (дата зверненя: 30.03.2023 р.).

3. «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» : Закон України від 15.12.1993 №3687-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687–12#Text (дата звернення 28.03.2023 р.).

4. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаної із захистом інтелектуальної власності» від 12.10.2012 р. № 10 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600–12 (дата звернення: 31.03.2023 р.).

5. USTAWA z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej. Dz. U. 2001 Nr 49 poz. 508 URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20010490508/U/D20010508Lj.pdf (дата звернення: 29.03.2023 р.).

ПОРУШЕННЯ ПРАВ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ МАСШТАБНОЇ ПРОБЛЕМИ

Кернякевич-Танасійчук Юлія Володимирівна,
докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри судочинства

З початком повномасштабної збройної агресії росії, розпочатої 24 лютого 2022 року, актуалізувалося питання правового регулювання поводження із військовополоненими, забезпечення їх правового статусу. Міжнародні стандарти поводження з військовополоненими закріплені в однойменній Женевській конвенції від 12.08.1949 року (далі – Конвенція) [1], яка визначає категорії осіб, на яких поширюється правовий статус військовополонених, встановлює загальні положення про захист військовополонених, регламентує питання приміщень для утримання, забезпечення харчування та одягом військовополонених, належними санітарно-гігієнічними умовами та медичною допомогою. Окрема увага звертається на релігійну, інтелектуальну та фізичну діяльність військовополонених, залучення до праці, зв'язок їх із зовнішнім світом тощо.

Зауважимо, що Союз Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР) ратифікував Женевські конвенції (у тому числі Женевську конвенцію про поводження з військовополоненими) у 1954 році. Після розпаду Радянського Союзу, росія, визнавши себе його правонаступницею, одночасно визнала себе стороною міжнародних нормативних документів, які раніше були підписані СРСР, взявши на себе зобов'язання за належне поводження з військовополоненими.

При цьому російська сторона постійно зухвало не по-людськи поводиться із нашими військовополоненими, несучи повну відповідальність за таке поводження із захопленими у полон військовослужбовцями України.

До прикладів численних порушень прав українських військовополонених зі сторони держави-агресора можна віднести факти: «1) негуманного поводження, або такого поводження, яке принижує честь та гідність людини (принижуючі фото/відео, тортури, катування, жорстоке поводження); 2) ненадання необхідної медичної допомоги відповідно до стану здоров'я; 3) незаконного утримання в слідчих ізоляторах та інших закладах виконання покарань (всупереч вимогам Конвенції, військовополонених утримують в закладах системи виконання покарань росії); 3) відмови підтвердження людини та місця її утримання (військовополонених приховують в традиціях тоталітарного режиму, вони вважаються так званим «спецконтингентом», доступ до них закритий, а відомості про них таємні); 4) військовополонені не виходять на зв'язок, родичі та близькі не мають інформації про них, про стан здоров'я, умови утримання (сьогодні жоден військовополонений не має можливості перебувати на постійному зв'язку зі своїми рідними); 5) військовополонених утримують на небезпечній відстані від зони бойових дій (військовополонені, які перебували у колишній колонії в Оленівці Донецької області, залишалися у безпосередній близькості до зони проведення активних бойових дій, що є безумовним пору-

шенням норм Конвенції); 6) неможливості передати військовополоненим посилки з необхідними речами та медикаментами, оскільки родичі військовополонених не володіють інформацією про місцезнаходження своїх рідних. Інертним у сприянні забезпечення цього права є і нейтральний посередник – Міжнародний комітет Червоного Хреста, якому дозволено відвідувати всі місця, де можуть перебувати військовополонені, у тому числі, місця інтернування, ув'язнення та праці» [2].

«Вінцем» не просто порушення правил поводження із військовополоненими, а крайньої жорстокості росії став оприлюднений факт розстрілу росіянами українського полоненого за слова «Слава Україні». Як зазначає уповноважений Верховної Ради України з прав людини Дмитро Лубінець: «Розстріл російськими військовими українського полоненого Олександра Мацієвського після фрази «Слава Україні», на жаль, непоодинокий випадок на цій жахливій загарбницькій війні. Маємо свідчення про інші страти російськими окупантами наших беззбройних військовополонених» [3].

З огляду на наведене вище, доводиться констатувати, що факти порушення прав українських військовополонених і надалі спостерігатимуться.

Очевидно, що у процесі подолання наслідків нелюдського поводження із військовими, яким вдалося і ще вдасться повернутися з полону важливу роль відіграють не лише медико-соціальна допомога, заходи фізичної, а й психологічної реабілітації. На локальному рівні, на прикладі нашої області можна говорити про відкриття відділення медико-психологічної реабілітації Українських воїнів у КНП «Прикарпатський обласний центр психічного здоров'я». У межах нашого Університету більш ніж своєчасним є функціонування на базі факультету психології Центру психологічної підтримки «Razom з Тобою».

Основне – це лікування «посттравматичного синдрому», повноцінна реінтеграція до сімейного життя, професійної діяльності (відновлення військовослужбовців на службі), а це складний та тривалий процес.

Список використаних джерел

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 25.04.2023).

2. Росія порушує всі норми Женевських конвенцій. URL: https://sich-pravo.org/rosiia-porushuie-vsi-normy-zhenevskykh-konventsij-u-povodzhenni-z-vijskovopolonenymy/ (дата звернення: 25.04.2023).

3. Розстріл росіянами українського полоненого Олександра Мацієвського непоодинокий випадок, – Лубінець. URL: https://lb.ua/society/2023/03/17/549182_rozstril_rosiyanami_ukrainskogo.html (дата звернення: 25.04.2023).

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВА ОРЕНДИ ЗЕМЛІ

Кисилиця Наталія Дмитрівна,
аспірантка кафедри трудового,
екологічного та аграрного права

Земля – це один з найважливіших ресурсів людства, який забезпечує життя та розвиток суспільства. У сучасному світі, де кількість вільної і придатної для сільськогосподарської діяльності та проживання землі є обмеженою, виникає потреба у належному правовому регулюванні відносин щодо її використання та доступу до неї. Одним із таких видів правових відносин є відносини оренди землі. Право на оренду землі відіграє важливу роль у господарському та екологічному розвитку країни. Це право надає можливість людям та організаціям користуватися земельними ділянками без набуття права власності на них. Однак право оренди землі має свої особливості та вимагає відповідної нормативної бази для забезпечення ефективної реалізації.

Як зазначає Н.О. Багай, «нині відбувається розширення предмета науки земельного права України та її системного змісту за рахунок формування нових правових інститутів: інституту земельної реформи; інституту права приватної власності на землі; інституту паювання земель; інституту оренди земель; правового статусу суб'єктів сучасних земельних відносин тощо» [1, с. 25]. Наукові напрацювання останніх десятиліть є надзвичайно важливими у дослідженні оренди землі. У цей час наукова спільнота виробила багато нових підходів та концепцій щодо правового регулювання цього виду суспільних відносин. Протягом останніх років правове регулювання оренди землі зазнало значних змін, які були зумовлені розвитком ринкової економіки, зміною соціально-політичної обстановки та збільшенням екологічних проблем. Ці зміни вимагають поглибленого дослідження правових аспектів оренди землі та аналізу в контексті нових реалій суспільного життя. Варто погодитися з тезою, що «вивчення земельних орендних відносин свідчить, що існування оренди є не випадковість, а закономірність» [2, с. 129]. Як зазначає К.О. Дремлюга «в умовах реформування земельних і аграрних відносин в Україні та запровадження приватної форми власності на землю, відродження земельно-орендних відносин відбулося значне розширення земельно-правового статусу громадян України» [3, с. 18]. Інститут оренди землі досліджувався у наукових працях В.І. Андрейцева, Н.В. Ільницької, І.І. Каракаша, П.Ф. Кулинича, В.В. Носіка, О.О. Погрібного, В.І. Семчика, Н.І. Титової, М.В. Шульги, В.З. Янчука та інших науковців.

Існування одного тільки права власності на землю не може забезпечити доступу до землекористування усім бажаючим. Більше того, з урахуванням особливостей земельного законодавства, наприклад, іноземні громадяни не мають права набувати у власність земельні ділянки на території України. Проте залучення іноземних інвестицій є важливим для економічного розвитку України, а тому право на оренду землі забезпечує доступ до землекористування в тому числі для іноземних компаній.

Одним із напрямів дослідження оренди землі є розробка нових концепцій щодо визначення поняття та розуміння суті права оренди землі. Одним із

напрямів наукових досліджень є, зокрема, визначення правової природи права оренди землі. Крім того у контексті нашого дослідження важливо звернути увагу на особливості припинення права оренди землі, зокрема дослідити підстави та порядок припинення права оренди землі. З урахуванням того факту, що оренда землі регулюється, насамперед, нормами земельного законодавства: Земельним кодексом України, Законом України «Про оренду землі», то, окрім правового регулювання власне земельно-орендних відносин, важливе місце має забезпечення охорони земель, наданих в користування на умовах оренди. Зокрема, важливе значення має дослідження проблем оренди землі у контексті сталого розвитку. Аналіз цих питань дозволяє краще зрозуміти сутність права оренди землі та ефективніше застосовувати його у практичній діяльності. Важливим напрямом сучасних наукових досліджень є вивчення особливостей реалізації права оренди землі в умовах ринкової економіки. У зв'язку зі зміною економічних умов в українському суспільстві, з'явилися нові підходи до розуміння оренди землі та побудови ефективної системи земельних відносин. Вивчення цих питань дає змогу розглянути проблеми, що виникають у процесі здійснення права оренди землі, та розробити ефективні механізми їх вирішення. Таким чином, наукові дослідження права оренди землі є надзвичайно важливими, оскільки дозволяють краще зрозуміти сутність та особливості інституту оренди землі, а також розглянути його в контексті сучасних соціально-економічних та екологічних викликів.

Список використаних джерел

1. Шульга М. В., Анісімова Г. В., Багай Н. О., Гетьман А. П. Земельне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 368 с.

2. Землі сільськогосподарського призначення: права громадян України : науково-навчальний посібник / за ред. докт. юрид. наук, проф. Н. І. Титової. Львів : ПАЮ, 2005. 368 с.

3. Дремлюга К.О. Підстави набуття прав на землю громадянами України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Національний ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2010. 210 с.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ДЕОКУПАЦІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Книш Віталій Васильович,
доктор юридичних наук, професор кафедри
конституційного, міжнародного та адміністративного права

У науці міжнародного публічного права та вітчизняного українського права виділяли з 2014 року та виділяють по даний час наступні способи деокупації тимчасово окупованих територій України, зокрема:

1) радикальні міжнародно-правові шляхи вирішення російсько-українського конфлікту;

2) конформістські та поміркованi способи вирішення конфлікту між Росією та Україною;

3) реінтеграція територій як спосіб вирішення російсько-українського конфлікту.

Далі слід розглянути кожен із зазначених варіантів.

1) *Радикальні міжнародно-правові шляхи вирішення російсько-українського конфлікту.* При цьому, систематизація та узагальнення прогнозів українського експертного середовища дає змогу виділити можливі сценарії розвитку російсько-українського конфлікту: сценарії радикального характеру («тотальна війна», «відтинання»), сценарії конформістського та поміркованого характеру («сателітність», «заморожування», «ні війни, ні миру») та сценарій реінтеграції.

Розглянемо сценарій «тотальної війни». Як зазначає С.В. Кононенко, тотальність є загальною та всеосяжною змобілізованістю суспільства й держави задля воєнної перемоги. Тотальна війна є винятково оборонною війною за виживання. Тотальна війна потребує: постійної готовності; мобілізації та об'єднання навколо військових цілей всіх елементів суспільного життя (політичного, економічного, технологічного, культурного); консолідуючої пропаганди; одноосібного та відповідального управління; максимально можливої економічної самодостатності.

Сценарій «тотальної війни» можливий за умови прийняття керівництвом Росії рішення про початок відкритої воєнної агресії з метою отримання сухопутного коридору в Крим чи доступу до свого воєнного контингенту в Придністров'ї. Україна буде позбавлена вибору можливостей врегулювати конфлікт у Донбасі миром і буде змушена захищати свою незалежність, використовуючи всі наявні ресурси.

В свою чергу сценарій «відтинання» або «стіни» передбачає остаточну відмову України від окупованих територій і повний розрив з ними. Подальша історична доля цих територій цікавитиме Україну лише з точки зору забезпечення її власної безпеки. Можливість реалізації цього сценарію базується на наявності значного ментального розриву між певною частиною жителів тимчасово окупованих районів Донбасу та більшістю українського суспільства.

На думку О. Резнікова та С. Дрьомов, в Україні реалізація сценарію «відтинання» полягає в зміні територіального устрою країни, що може бути досягнуто наведеними нижче шляхами:

1. Проведення всеукраїнського референдуму. Варто зазначити, що в разі «відтинання» тимчасово непідконтрольних територій ратифікаційний референдум набуває ознак конституційного, оскільки в ст. 133 Конституції України наведено вичерпний перелік адміністративно-територіальних одиниць, які входять до складу України. Тому утворення нової адміністративнотериторіальної одиниці, її виведення зі складу України потребує внесення відповідних змін до вказаної конституційної норми.

2. Зміна меж Донецької та Луганської областей. Цілком очевидним є те, що зміна території України має бути пов'язана з ліквідацією чи зміною меж відповідних областей, адже непідконтрольними українській владі є лише частина Донецької та Луганської областей. З огляду на це вбачаються можливими кілька варіантів розв'язання цієї проблеми: зменшення Донецької та

Луганської областей за рахунок відтинання непідконтрольних українській владі територій із перенесенням обласних центрів у інші міста; ліквідування Донецької та Луганської областей шляхом передачі підконтрольних українській владі територій Дніпропетровській, Запорізькій та Харківській областям; утворення на підконтрольних українській владі територіях нової області.

3. Наділення Верховної Ради України повноваженнями щодо вирішення питання про зміну території України. Чинні станом на сьогодні нормативно-правові акти України не можуть забезпечити ефективної та швидкої реалізації сценарію «відтинання» непідконтрольних територій. Це зумовлено недосконалістю встановлених законодавством України процедур, нагальною потребою гармонізації системи чинних нормативно-правових актів, якими врегульовано суспільні відносини в цій сфері.

2) Конформістські та помірковані способи вирішення конфлікту між Росією та Україною. Одним з таких є сценарій «сателітності». Сценарій «сателітності» передбачає пошук способів сепаратного миру з Росією на вигідних для неї умовах, нехтування інтересів західних партнерів, визнання автономії Донбасу, відмова від повернення Криму. Такого типу примирення позбавить зовнішню політику Української держави значної частини незалежності та прив'яже її історичну долю до історичної долі Росії. Майбутнє обох держав, якщо воно знову стане спільним, навряд чи продемонструє щось відмінне від того, що раніше вже траплялося в історії цих двох народів, а шлях втрат, воєн і репресій повториться знову.

Як зазначають В.П. Горбулін, О.С. Власюк та Е.М. Лібанова, попри абсолютну і небезпечність, і неприйнятність, окремі фрагменти такого сценарію простежуються протягом нетривалого проміжку часу. Побіжними доказами можуть бути недовготривалі ускладнення під час Мінських перемовин, легке «забуття» кримської теми.

Наступний сценарій – «заморожування» конфлікту. Він полягає в «заморожуванні» конфлікту за зразком Придністров'я, Абхазії, Південної Осетії. В такому рішенні зацікавлена Росія, частина країн Євросоюзу і найбільш конформістські та проросійські шари європейського суспільства. Сутність такого врегулювання в тому, що постраждалі в результаті конфлікту райони, так звані «ДНР» і «ЛНР», залишаються у складі України, можливо, на умовах надання їм особливих владних повноважень. В.П. Горбулін, О.С. Власюк та Е.М. Лібанова визначають таку послідовність подій даного сценарію:

1. Припинення бойових дій на всій лінії фронту.

2. Відносна стабілізація соціально-економічної ситуації на окупованих територіях.

3. Подальша внутрішня легітимізація маріонеткових режимів ДРН та ЛНР у спосіб проведення неузгоджених з Україною виборів та інших заходів, спрямованих на суверенізацію чи входження до складу Росії.

4. Фактичне і офіційне представництво інтересів ДНР та ЛНР Росією в міжнародних форматах.

5. Фактична зміна предмету переговорів та переговорного формату: замість умов реінтеграції окупованих територій до складу України предметом переговорів стають умови укладення миру між Україною і Росією.

В свою чергу сценарій «ні війни, ні миру» або «обмеженої війни та перманентних переговорів» робить можливим досягнення максимального результату з найменшими жертвами, хоча й потребує багато часу, вміння і терпіння.

На думку В.П. Горбуліна, О.С. Власюк та Е.М. Лібанової, сценарій «ні війни, ні миру» передбачає:

– обмежену та стримувальну війну проти Росії та колабораціоністів на сході з метою завдати їм якомога більше демотивуючих втрат;

– постійний переговорний процес;

– нарощування військового потенціалу України та поступовий перехід від блокування противника до його витіснення;

– зростання інтенсивності міжнародних санкцій і дипломатичної ізоляції Росії;

– послідовне й кардинальне реформування українського суспільства;

– зближення з Організація Північноатлантичного договору (НАТО) і Європейський Союз (ЄС), а також формування низки оборонних союзів із частиною пострадянських та центральноєвропейських держав.

Утілення цього сценарію потребуватиме політичних умінь і моральної витримки, дій збройних сил швидкого реагування та спеціального призначення, гнучкої й креативної дипломатії. Необхідно констатувати, що наразі ми маємо справу саме із цим сценарієм щодо всіх тимчасово неконтрольованих Україною територій.

Як зазначає П.П. Гай-Нижник, з п’яти зазначених вище сценаріїв перший і останній розглядають розв’язання конфлікту воєнним шляхом і, по суті, відводять домінуючу роль «партії війни», хоча в першому сценарії ведення війни залежить від Росії, а у п’ятому – від України. Три інших сценарії розвитку українсько-російських відносин («стіни», «сателітності» та «заморожування») за своєю сутністю є сценаріями мирного врегулювання конфлікту, і саме від вибору тактики і стратегії влади України залежить реалізація будь-якого з них.

3) Реінтеграція територій як спосіб вирішення російсько-українського конфлікту. Сценарій вирішення конфлікту на Сході України та Криму шляхом реінтеграції територій виглядає найскладнішим, але з точки зору національних інтересів України, забезпечення довгострокової регіональної стабільності та цілей розвитку держави, виглядає найбільш прийнятним. Реінтеграція означає повернення тимчасово окупованих територій України, населення, що на них проживає, в єдиний конституційний простір України.

На думку П.П. Гай-Нижника, сценарій реінтеграції передбачає:

– спільне забезпечення сторонами конфлікту деескалації протистояння і демілітаризації регіону, повне виведення російських військ і сепаратистських збройних утворень, забезпечення повного контролю над цією територією України;

– інституційне забезпечення громадянського діалогу і формування консенсусу в суспільстві щодо реінтеграції постконфліктних територій;

– утворення Громадської ради у питаннях Донбасу та забезпечення постійних соціальних комунікацій з участю осіб «поза політикою»;

– узгодження в робочих групах та можливість прийняття нових законів про формування особливих районів з окремими адміністративними статусами – Північний Донбас і Південний Донбас (замість самопроголошених «ЛНР» та «ДНР»), а також вирішення питань про нове регіональне утворення на основі територій Луганської та Донецької областей, шо не увійдуть до складу особливих районів;

– закріплення в Конституції України поняття «особливих районів», статус і повноваження яких має визначити закон про регіональне самоврядування (додатково до закону про місцеве самоврядування), шо визначить їх повноваження щодо транскордонного співробітництва (без права на підписання міждержавних угод);

– проведення виборів до органів місцевого самоврядування в «особливих районах» та довиборів до Верховної Ради України в округах, де ці вибори не відбулися у 2014 році;

– досягнення домовленостей з представниками Північного та Південного Донбасу щодо приведення їх внутрішніх нормативно-правових актів у відповідність до закону про статус особливих районів та роззброєння парамілітарних утворень, шо діють поза межами закону та непідконтрольні владі особливих районів;

– проведення виборів керівництва особливих районів згідно із Конституцією України та відповідними законами.

Варто згадати також про те, що 18 січня 2018 року був прийнятий Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», який відомий як закон про реінтеграцію Донбасу. У ст. 5 даного Закону закріплено, що для забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях органи державної влади та їх посадові особи, діючи на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України та законами України:

1) вживають заходів для захисту прав і свобод цивільного населення;

2) здійснюють із додержанням міжнародних зобов’язань України, міжнародних договорів, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, принципів і норм міжнародного права політико-дипломатичні, санкційні та інші заходи з метою відновлення територіальної цілісності України у межах міжнародно визнаного державного кордону;

3) вживають заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації;

4) розвивають із залученням ресурсів держави та міжнародної допомоги оборонний і безпековий потенціал України з метою відсічі збройній агресії Російської Федерації;

5) використовують механізми двосторонньої міжнародної співпраці, міжнародних організацій та міжнародних судових інстанцій з метою збереження та посилення санкцій, що застосовуються щодо Російської Федерації членами міжнародного співтовариства.

Отже, за умов, що склалися в українському суспільстві в цілому і на території Донецької та Луганської областей зокрема, цей план реінтеграції

Донбасу неухильно орієнтує на відновлення цілісності соціального організму України та протидію тим чинникам, що вже зробили розкол суспільства реальністю. План реінтеграції можливо реалізувати лише за безумовного домінування «партії миру».

Отже, радикальними міжнародно-правовими шляхами вирішення російсько-українського конфлікту є: сценарій «тотальної війни» (характеризується відкритою воєнною агресією зі сторони Росії, посиленою мобілізованістю України), сценарій «відтинання» або «стіни» (характеризується остаточною відмовою України від окупованих територій і повним розривом з ними).

Конформістськими та поміркованими способами вирішення конфлікту між Росією та Україною є: сценарій «сателітності» (характеризується сепаратним миром між Росією та Україною, визнанням автономії ЛНР та ДНР, відмовою від повернення Криму), сценарій «заморожування» конфлікту (характеризується залишенням ДНР та ЛНР у складі України, наданням їм особливого статусу), сценарій «ні війни, ні миру» або «обмеженої війни та перманентних переговорів» (характеризується стримувальною війною проти Росії, постійним переговорним процесом, нарощуванням військового потенціалу України).

Реінтеграція територій як спосіб вирішення російсько-українського конфлікту характеризується виведенням російських військ і сепаратистських збройних утворень з окупованих територій, формуванням громадянського діалогу, забезпеченням постійних соціальних комунікацій, закріпленням в Конституції України поняття «особливих районів», проведенням виборів до органів місцевого самоврядування в раніше окупованих районах.

ПРАВОВИЙ СТАТУС СПЕЦІАЛЬНОГО ОРГАНУ ДЕРЖАВНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Кобецька Надія Романівна,
докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри трудового, екологічного та аграрного права

Відповідно до ст. 377 Закону Республіки Польща від 27.04.2001 р. про охорону довкілля (*ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska*) до державних органів охорони довкілля відносяться органи Інспекції охорони довкілля (*Inspekcja Ochrony Środowiska*). Інспекція охорони довкілля не єдиний, однак найважливіший орган контролю в галузі охорони довкілля в Польщі, який уповноважений також до застосування юридичної відповідальності, зокрема, адміністративної. Як і в Україні, Інспекція охорони довкілля в Польщі є органом, що розглядає справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушеннями вимог екологічного законодавства, та застосовує адміністративні стягнення. У випадку виявлення діянь, що мають характер кримінальних правопорушень, Інспекція зобов'язана направити матеріали, в яких задокументовані відповідні факти, до слідчих органів.

Правовий статус органів екологічного контролю регулює спеціальний Закон Республіки Польща про Інспекцію охорони довкілля, прийнятий 30.07.1991 р. (*ustawa z dnia 20 lipca 1991 r. o Inspekcji Ochrony Środowiska*), який з суттєвими змінами діє і нині. Науковці характеризують цей закон як організаційно-процедурний, зважаючи на те, що він регулює питання організації, структури та діяльності одного з органів державного управління [1, с. 40]. Водночас матеріальні норми, що окреслюють протиправні діяння та визначають санкції, що за них можуть бути застосовані, містяться в інших законодавчих актах, як, наприклад, законах про охорону довкілля, про води, про відходи та інші.

Відповідно до ст. 3 названого Закону органами Інспекції охорони довкілля (тобто органами державного екологічного контролю) є:

1) Головний інспектор охорони довкілля, який керує діяльністю Інспекції охорони довкілля та очолює Головний інспекторат охорони довкілля;

2) інспектори охорони довкілля воєводств, котрі очолюють воєводські інспекторати охорони довкілля.

Головний інспектор охорони довкілля призначається Прем'єр-міністром з-поміж осіб, відібраних шляхом відкритого та конкурсного добору, за поданням міністра з питань клімату.

Відповідно до ст. 1 Закону Інспекція охорони довкілля покликана контролювати дотримання приписів щодо охорони довкілля, а також проводити аналіз та оцінку стану довкілля. Відповідна стаття визначає два основних завдання Інспекції. Водночас наступна ст. 2 деталізує зміст цих завдань, вказуючи перелік повноважень Інспекції. Так, в. п. 1 ч. 1 ст. 2 фактично розкривається зміст екологічного контролю і ті повноваження, якими Інспекція наділена в рамках його проведення. Інспекція забезпечує контроль за усіма суб'єктами, що здійснюють використання та вплив на довкілля, зокрема, що стосується дотримання вимог охорони довкілля; рішень (дозволів), що встановлюють умови та обсяги викидів; експлуатації очисних споруд; дотримання обов'язків щодо поводження з генетично модифікованими організмами; дотримання вимог законодавства про відходи та ін. Окреслюючи сфери контрольної діяльності Інспекції, законодавець формулює відповідні положення відсильним способом, зазначаючи назви польських законодавчих актів чи актів ЄС, дотримання вимог яких підпадає під повноваження Інспекції. Відповідно, контрольні функції Інспекції поширюються лише на ті сфери і відносини, які прямо зазначені або в цьому законі, або в інших законодавчих актах.

Важливим повноваженням Інспекції, на якому наголошують польські науковці [1, с. 59–74] є внесене у 2018 році повноваження щодо притягнення до кримінальної та адміністративної відповідальності. Однак, системно аналізуючи польське кримінальне і кримінально-процесуальне законодавства, автори коментаря до Закону про Інспекцію охорони довкілля приходять до висновку, що відповідно до чинного польського законодавства фактично Інспекція не може проводити дізнання, а тим більше слідство щодо кримінальних правопорушень. Інша справа з притягненням до адміністративної відповідальності за екологічні правопорушення. Традиційно саме Інспекція є органом, якому підвідомчі справи про адміністративні правопорушення проти довкілля.

Основним напрямком діяльності Інспекції є екологічний контроль, порядок (процедура) здійснення якого детально регулюється р. 3 Закону. Закон виокремлює плановий та позаплановий контроль. Останній здійснюється у двох випадках:

1) за зверненнями державних органів, органів місцевого самоврядування чи інших суб'єктів, за котрими законодавство закріплює можливість подання таких звернень;

2) так званий, інтервенційний (несподіваний, раптовий), що реалізується у випадку розгляду скарг чи ситуацій заподіяння шкоди довкіллю в результаті серйозних аварій, або з метою запобігання вчиненню злочинів чи інших правопорушень.

Другим напрямком діяльності Інспекції є організація екологічного моніторингу, порядок здійснення якого регулюється р. 4 Закону. Відповідно до ч. 2 ст. 23 державний моніторинг довкілля являє собою систему спостережень, оцінок і прогнозів стану довкілля, а також накопичення, аналіз і поширення інформації про стан довкілля. В контексті реалізації функції моніторингу Головний інспектор охорони довкілля є єдиним суб'єктом, що уповноважений узагальнювати та систематизувати інформацію про стан довкілля при проведенні екологічного моніторингу. Він, своєю чергою, готує раз на 4 роки доповідь про стан довкілля в Польщі, а також забезпечує інформування громадськості про стан довкілля і безоплатну передачу екологічної інформації іншим уповноваженим державним органам. Інформація щодо дотримання вимог екологічного законодавства, інформація про стан довкілля зберігається на єдиному відкритому порталі «Ekoinfonet». Відповідальність за ведення цієї системи покладена на Інспекцію охорони довкілля. Цікаво й те, що в складі Головної інспекції охорони довкілля діють центральна та територіальні лабораторії, які проводять дослідження стану, якості довкілля та окремих природних об'єктів.

Список використаних джерел

1. Danecka D., Radecki W. Inspekcja Ochrony Środowiska. Komentarz. Warszawa : Wolters Kluwer, 2020, 392 s.

ЯВИЩЕ МОБІНГУ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ

Кохан Наталія Василівна,
доцентка кафедри трудового,
екологічного та аграрного права

Відповідно ст. 2[2] КЗпП України *мобінгом (цькуванням)* визнається систематичні (повторювані) тривалі умисні дії або бездіяльність роботодавця, окремих працівників або групи працівників трудового колективу, які спрямовані на приниження честі та гідності працівника, його ділової репутації, у тому числі з метою набуття, зміни або припинення ним трудових прав та обов'язків, що проявляються у формі психологічного та/або економічного тиску, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно працівни-

ка напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у тому числі такої, що змушує його недооцінювати свою професійну придатність.

Отже, *мобінгу (цькуванню)* працівник може зазнати від роботодавця (керівника підприємства чи свого безпосереднього керівника), іншого працівника або групи працівників трудового колективу.

Мобінг (цькування) є неодноразовою дією, це повторювані, можуть бути систематичні, тривалі активні дії чи бездіяльність, які спрямовуються на приниження честі та гідності працівника, його ділової репутації, у тому числі з метою набуття, зміни або припинення працівником трудових прав та обов'язків, провокувати зміну чи припинення трудових відносин.

Мобінг (цькування) порушником може здійснюватися в усній формі або із застосовуванням засобів електронних комунікацій. Також через психологічний чи економічний тиск на працівника.

Форми психологічного та економічного тиску на працівника при мобінгу, які проявляються у:

❖ створенні стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери проявляється через (погрози, висміювання, наклепи, зневажливі зауваження, поведінка загрозливого, залякуючого, принизливого характеру та інші способи виведення працівника із психологічної рівноваги);

❖ безпідставного негативного виокремлення працівника з колективу або його ізоляція проявляється через (незапрошення на зустрічі і наради, в яких працівник, відповідно до локальних нормативних актів та організаційно-розпорядчих актів має брати участь, перешкоджання виконанню ним своєї трудової функції, недопущення працівника на робоче місце, перенесення робочого місця в непристосовані для цього виду роботи місця);

❖ нерівність можливостей для навчання та кар'єрного росту;

❖ нерівна оплата за працю рівної цінності, яка виконується працівниками однакової кваліфікації;

❖ безпідставне позбавлення працівника частини виплат (премій, бонусів та інших заохочень);

❖ необґрунтований нерівномірний розподіл роботодавцем навантаження і завдань між працівниками з однаковою кваліфікацією та продуктивністю праці, які виконують рівноцінну роботу.

Проте, відповідно ст. 141 КЗпП України на роботодавця покладається обов'язок правильно організувати працю працівників, створювати умови для зростання продуктивності праці, забезпечувати трудову і виробничу дисципліну, неухильно додержувати законодавства про працю і правил охорони праці, здійснювати заходи щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню), уважно ставитися до потреб і запитів працівників, поліпшувати умови їх праці та побуту. Також відповідно ч. 2. ст. 158 КЗпП України, роботодавець зобов'язаний вживати заходів для забезпечення безпеки і захисту фізичного та психічного здоров'я працівників, здійснювати профілактику ризиків та напруги на робочому місці, проводити інформаційні, навчальні та організаційні заходи щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню). Тому такі випадки не можуть вважатися мобінгом.

Як захиститися від мобінгу (цькування)?

Самозахист

Згідно ст. 13 КЗпП України працівникам слід звернути увагу на колективний договір (якщо такий укладений), який має передбачати заходи, спрямовані на запобігання, протидію та припинення мобінгу (цькування), а також визначати заходи щодо відновлення порушених внаслідок мобінгу (цькування) прав. Відповідно ч. 3 ст. 38, 39 КЗпП України, працівник має право у визначений ним строк розірвати трудовий договір за власним бажанням, якщо роботодавець не виконує законодавство про працю, умови колективного чи трудового договору, чинив мобінг (цькування) стосовно працівника або не вживав заходів щодо його припинення, що підтверджено судовим рішенням, що набрало законної сили. Відповідно до ст. 44 КЗпП України, внаслідок порушення роботодавцем законодавства про працю, колективного чи трудового договору, вчинення мобінгу (цькування) стосовно працівника або невжиття заходів щодо його припинення, працівникові при припиненні трудового договору гарантується виплата вихідної допомоги, яка здійснюється у розмірі, передбаченому колективним договором, але не менше тримісячного середнього заробітку.

1. Згідно ч. 2 ст. 224 КЗпП України працівник вправі звернутися самостійно або з участю профспілкової організації, що представляє його інтереси звернутися до роботодавця для врегулювання розбіжностей при безпосередніх переговорах з роботодавцем.

2. Згідно ч. 1 ст. 224 КЗпП України працівник вправі звернутися до КТС (якщо така обрана).

3. Враховуючи ст. 222^1 КЗпП України та З.У. «Про медіацію», працівник вправі застосувати медіацію.

Громадський захист

Відповідно ст. 246 КЗпП України, З.У. «Про профспілки, їх права та гарантії діяльності» гарантується право на звернення до первинної профспілкової організації, які представляють та захищають інтереси своїх членів щодо трудових, соціально-економічних прав та інтересів *(якщо така обрана)*.

Державний захист

На основі ст. 2^2 та ст. 5^1КЗпП України держава гарантує кожному працівнику захист від мобінгу (цькування) шляхом звернення із скаргою до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю;

Альтернативним способом захисту є ***звернення до суду***.

1. На підставі ч. 2 ст. 173 КЗпП України працівник має право на відшкодування шкоди у разі ушкодження здоров’я працівника, причиною якого став мобінг (цькування), факт якого підтверджено судовим рішенням, що набрало законної сили, заподіяна шкода відшкодовується у розмірі понесених витрат на лікування.

2. Згідно ст. 237^1 КЗпП України працівник має право на матеріальне відшкодування моральної шкоди внаслідок дискримінації, мобінгу (цькування), факт якого підтверджено судовим рішенням, що набрало законної сили, дії роботодавця при цьому призвели до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв’язків і вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя.

Працівник має право на матеріальне відшкодування шкоди після встановлення факту мобінгу (цькування) у судовому порядку, з моменту коли таке рішення набере законної сили.

Відповідно ст. 173^5 Кодексу України про адміністративні правопорушення, до порушника, який вчинив мобінг (цькування) щодо працівника передбачається можливість його притягнення до адміністративної відповідальності.

Отже, щоб захистити себе від мобінгу (цькування) працівнику надається широкий спектр способів захисту, як досудових так і за допомогою суду. Досудові способи є добровільними для працівника та рекомендуються використовувати для зупинення проти себе протиправних дій, які носять ознаки мобінгу (цькування). Судовий порядок відновлення порушеного права, в обов'язковому порядку використовується, якщо мова йде про відшкодування матеріальної чи моральної шкоди, яка завдана працівнику в результаті мобінгу (цькування).

Список використаних джерел

1. Кодекс Законів про Працю України від 10.12.1971 р. № 322–8. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ ВИЗНАННЯ НЕОБГРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ ТА ЇХ СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ ЩОДО ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ СПРАВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Кузьмич Олег Ярославович,
доцент, доцент кафедри судочинства

В історії незалежної України відомим є випадок, коли В.Ф. Залужний, будучи головнокомандувачем ЗСУ, отримав у спадок майно, спадкодавцем якого був громадянин Сполучених Штатів Америки. При цьому відомою є і доля цього майна, яке за повідомленнями ЗМІ, було переданим державі [1].

Як відомо, головнокомандувач ЗСУ згідно із п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» є особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

В практиці Верховного Суду відомою є справа, яка стосувалася визнання активів одного з народних депутатів України необґрунтованими і їх повернення державі [3]. При цьому народний депутат України згідно із п. 1 ч. 1 ст. 3 вище названого закону, також є особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Суть цієї справи полягала у тому, що народний депутат України будучи особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, отримував платежі за користування майном, яке не належало йому на праві власності. Як сказано в судовому рішенні, ОСОБА_1, будучи народним депутатом України, тобто особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не маючи права власності на об'єкти оренди та не маючи правомочності щодо володіння, користування та розпоря-

дження ним, уклала із суб'єктом господарювання договір без наміру правомірної передачі нерухомого майна в оренду та з метою отримання грошових коштів, у зв'язку із чим набула у власність необґрунтований актив та дохід від нього у виді комісійних доходів [3].

Верховний Суд розглянувши цю справу погодився із правовою позицією нижчестоящих судів, яка полягала у тому, що такий актив є необґрунтованим і підлягає поверненню.

З огляду на сказане, а також виходячи із передумов отримання майна у спадщину головнокомандувачем ЗСУ В.Ф. Залужним виникає питання щодо можливості визнання активів необґрунтованими тим ж народними депутатами України або згідно із п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» іншими особами, уповноваженими на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, отриманими наприклад, за договорами, укладеними на їхню користь?

Як відомо, договором на користь третьої особи є договір, в якому боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь третьої особи, яка встановлена або не встановлена у договорі, а третя особа має право вимагати виконання такого обов'язку.

При цьому, в основі категорії «на користь третьої особи», яка є видоутворюючим критерієм досліджуваного договору, лежить усвідомлена потреба однієї із сторін договору у задоволенні благ третьої особи. При цьому чинники, які формують виникнення такої потреби, знаходяться поза межами договірного правовідношення [3, с. 4].

Загалом, як випливає з особливостей правового регулювання цього договору (ст. 636 ЦК України) законодавець не передбачає жодних обмежень щодо того, хто може бути призначений третьою особою за такими договорами. І при цьому не визначає зміст інтересу, яким мають керуватися учасники цивільних відносин, укладаючи такі договори на користь третіх осіб.

Це означає, що такі договори учасниками цивільних відносин можуть використовуватися для набуття особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, необґрунтованих активів.

Тому розглядаючи відповідну категорію справ суди повинні передусім виходи із встановлення передумов укладення відповідного договору учасниками цивільних відносин на користь особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, їх пов'язаність між собою тощо. Ці обставини мають обов'язково охоплюватися предметом доказування по цій категорії справ.

Список використаних джерел

1. Залужний пожертвував ЗСУ мільйон доларів зі своєї спадщини. URL: https://www.google.com/search?q=%D0%92%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B9+%D0%97%D0%B0%D0%BB%D1%83%D0%B6%D0%BD%D0%B8%D0%B9+%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B0+&ie=utf–8&oe=utf–8&client=firefox-b-ab.

2 Кузьмич О. Я. Договір на користь третьої особи в цивільному праві України : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2010. 20 с.

3. Постанова Верховного Суду від 27 квітня 2022 року у справі № 991/3401/21 (провадження № 61–18043св21) URL: https://yur-gazeta.com/golovna/kcs-vs-aktivi-shcho-viznayutsya-sudom-neobruntovanimi-styaguyutsya-v-dohid-derzhavi.html.

4. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII URL: http://rada.gov.ua.

ЕЛЕКТРОННЕ ПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ КОДЕКСІВ ТА МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Кульчак Леся Степанівна,
старша викладачка кафедри судочинства

Після початку повномасштабної агресії Російської Федерації проти України судочинство опинилось у скрутному становищі через не можливість відправляти правосуддя безпосередньо у судах, неможливо було й проводити судові засідання через постійну неявку учасників та сторін процесу, а також через те, що матеріали справи залишились на тимчасово окупованих територіях, тому національне судочинство повернулось до вирішення питання повного розгляду справ у електронному форматі, водночас виникло багато питань щодо нормативного регулювання цього формату судового провадження.

Однією з основних проблем вітчизняного електронного провадження є те, що воно не являє собою повністю цифровізовану роботу та комунікацію між учасниками процесу. Так, перепони для повного розгляду справи у цифровому форматі починаються з подачі позову до суду, наприклад, ч. 2 ст. 160 КАСУ передбачає, що позовна заява подається в письмовій, тобто паперовій формі позивачем або особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб. Ідентичними є положення ч. 2 ст. 162 ГПКУ та ч. 2 ст. 175 ЦПКУ, тобто вже з подачі позовної заяви не може бути реалізовано право на повний розгляд справи в електронному форматі [1; 2; 3].

Схожа проблема є й при поданні апеляційних та касаційних скарг, наприклад, приписи ч. 1 ст. 296 КАСУ, ч. 1 ст. 258 ГПКУ та ч. 1 ст. 356 ЦПКУ регламентують, що апеляційна скарга подається тільки у письмовій формі.

Важливо звернути увагу, що не тільки позовні заяви мають бути подані у письмовій формі, наприклад, згідно з ч. 1 ст. 152 КАСУ, ч. 1 ст. 139 ГПКУ та ч. 2 ст. 151 ЦПКУ заява про забезпечення позову також має бути подана у письмовій формі.

Також, слід відзначити, що приписи Кримінального процесуального кодексу України у цьому аспекті є аналогічними вищезазначеним процесуальним кодексам інших видів правосуддя. На практиці непоодинокими є ухвали про залишення без руху, наприклад, касаційних скарг через те, що вони подані лише в електронній формі та підписані електронним цифровим підписом, однак до суду не направлено письмового варіанту цієї скарги, разом з копіями оскаржуваних судових рішень (ухвали Касаційного кримінального суду у складі

Верховного Суду від 08 листопада 2022 року у справі № 303/1425/18, від 17 травня 2022 року у справі № 573/1689/16-к).

Виникає логічний висновок про те, що наведену проблему можна вирішити шляхом надання можливості подання процесуальних документів у електронній формі без надсилання письмового варіанту.

Однак, з'являється проблема щодо виготовлення копій процесуальних документів, які необхідно розіслати учасникам провадження, що не зареєстровані в системі електронного судочинства. Цей тягар не може бути покладено на суди, зважаючи на те, що процесуальні документи можуть бути досить великого обсягу, що призведе до невиправданих матеріально-технічних затрат суду з їх виготовлення та розсилання учасникам. Ця процедура потребує витрати значного часу, що призведе до надмірного перевантаження працівників апаратів судів. Тому, це питання також потребує врегулювання.

У цьому аспекті слід зауважити, що у Верховній Раді України знаходиться законопроект від 23 листопада 2022 року № 8219 «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи», згідно з яким пропонується ст. 35 КПК доповнити положеннями про те, що процесуальні документи в електронній формі можуть подаватися учасниками справи до суду з використанням ЄСІТС та/або її окремих підсистем (модулів), в цьому разі учасник зобов'язаний надати доказ надсилання рекомендованим листом з повідомленням про вручення іншим учасникам справи, які не мають офіційної електронної адреси, копій надісланих документів із використанням ЄСІТС та/або її окремих підсистем (модулів). Якщо інші учасники справи мають офіційні електронні адреси, копії таких документів направляються вказаним особам з використанням ЄСІТС та/або її окремих підсистем (модулів) в електронній формі [4].

Якщо проаналізувати зарубіжний досвід, то у Великобританії перші спроби запровадити електронне правосуддя починалися із 1980 років. У 2016 році наступним кроком стало проведення так званої цифрової реформи в судовій системі країни. Вона дала змогу учасниками брати участь у засіданнях дистанційно, за допомогою онлайн-зв'язку. Не так давно, у 2018 році, в країні відбувся перший повністю віртуальний судовий процес, в якому суддя, позивач і представник відповідача спілкувалися між собою через спеціальну «закриту» мережу, розроблену на замовлення Мін'юсту Сполученого королівства. Система «цифрового правосуддя» заснована на програмному забезпеченні «Skype» і являє собою особливу, призначену для користувача, мережу з обмеженим доступом [5].

Таким чином, електронне судочинство в Україні перебуває на початковому етапі. Існування та функціонування його прямо залежить не тільки від юридичного підґрунтя, а й від фактичної можливості українських судів здійснювати правосуддя за допомогою цифрових програм та ґаджетів, тому необхідно забезпечити суди всім необхідним обладнанням для функціонування електронного варіанту судочинства, а також змінити процесуальні кодекси в частині надання можливості всім учасниками судового розгляду подавати всі процесуальні документи та приймати участь у судових засіданнях у режимі онлайн.

Список використаних джерел

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 р. № 2747-IV : станом на 27 квітня 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747–15#Tex.t

2. Господарський процесуальний кодекс України : Кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII : станом на 27 квітня 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798–12#Text.

3. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV : станом на 27 квітня 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618–15#Text.

4. Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : Проект Закону № 8219. URL: https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennya-zmin-do-kriminalnogo-protsesualnogo-kodeksu-ukraini-shchodo-zabezpechennya-poetapnogo-vprovadzhennya-edinoi-sudovoi-informatsiyno-telekomunikatsiynoi-sistem.

5. Дистанційне правосуддя – виклик для сучасної демократії. Центр демократії та верховенства права. URL: https://cedem.org.ua/analytics/dystantsijne-pravosuddia.

СИСТЕМА ПОКАРАНЬ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НОРМ ЧИННОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ПРОЄКТУ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Мергель Микола Русланович,
аспірант кафедри судочинства

Питання диференціації кримінальної відповідальності та індивідуалізації покарання неповнолітніх осіб є особливо актуальними з огляду на необхідність «врахування біосоціальних та психофізіологічних особливостей неповнолітніх у кримінально-правовій регламентації інституту покарання» [1, с. 67].

Відповідно до ст. 98 Кримінального кодексу України (далі – КК України): «До неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні кримінального правопорушення, судом можуть бути застосовані такі основні види покарань: 1) штраф; 2) громадські роботи; 3) виправні роботи; 4) арешт; 5) позбавлення волі на певний строк. До неповнолітніх можуть бути застосовані додаткові покарання у виді штрафу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю» [2].

Як зазначають А.А. Березовський та Н.Л. Березовська: «сьогодні до неповнолітніх суд з усіх передбачених покарань фактично застосовує і може застосувати, як правило, позбавлення волі. Такий висновок є очевидним з огляду на те, що громадські роботи, виправні роботи, арешт не застосовуються до осіб, які не досягли 16-літнього віку. Ця проблема гостро торкається насамперед

осіб, яким ще не виповнилося 16 років та яким за чинним КК України суд може застосувати лише штраф та позбавлення волі на певний строк. При застосуванні судом до таких осіб покарання у переважній більшості випадків можливість призначити штраф дуже мала. Методом виключення можна дійти до висновку, що залишиться лише позбавлення волі на певний строк, яке може бути застосоване без виключення, в тому числі і до неповнолітніх з 14 років» [3, с. 108].

З огляду на наведені вище міркування загальна система покарань видається гуманнішою у порівнянні із системою покарань неповнолітніх, зокрема тих, що не досягли 16-ти років.

А тому видається цілком слушною та обґрунтованою позиція «про необхідність невідкладного оновлення системи кримінальних покарань, що можуть застосовуватися в Україні до неповнолітніх злочинців. Потреба цьому випливає з недостатньої виховної та корекційної ефективності існуючої системи покарань, її застарілості, невідповідності умовам ринкової економіки, а також іншім реаліям сьогодення. Назріла необхідність доповнення КК Ураїни новим переліком покарань, що можуть застосуватися до неповнолітніх. Також потрібно включати до законодавства України про кримінальну відповідальність положення, відповідно до якого суд може застосувати до неповнолітніх, що вчинили злочини середньої чи невеликої тяжкості, інші покарання, не пов'язані з позбавленням волі і не передбачені в санкції кримінально-правової норми» [4, с. 10].

У статті 3.10.4. Проєкту нового Кримінального кодексу України (далі – Проєкту нового КК України) [6] закріплено допустимий перелік покарань щодо неповнолітньої або молодої особи, зокрема: «1. Штраф і грошове стягнення застосовуються до неповнолітньої або молодої особи, якщо вона має самостійний дохід або власне майно, на яке може бути звернене стягнення. 2. Ув'язнення на певний строк призначається особі, яка вчинила злочин у віці до 18 років, на строк не більше 15 років: 1) за сукупністю злочинів; 2) за сукупністю вироків; 3) за злочини 9 ступеня тяжкості, які є злочинами геноциду, проти людяності або воєнними злочинами» [5].

При цьому, виходячи із змісту Проєкту нового КК України, який визначає у ст. 1.4.1. значення термінів в Кримінального кодексу (глосарій), «неповнолітня дитина (особа) визначається як людина, яка досягла 14-річного віку, але не досягла 18-річного віку; (п. 12 б), натомість під молодою особою розуміється особа, яка досягла 18-річного віку, але недосягла 21-річного віку» (п. 29) [5].

Більш ніж своєчасним видається перегляд існуючої впродовж двох десятиліть системи покарань, зокрема, неповнолітніх осіб, враховуючи проблеми функціонування досліджуваного інституту. Одночасно позитивно слід оцінювати норму, закріплену у статті 3.10.3. Проєкту нового КК України, яка передбачає, що «Кримінально-правові засоби щодо неповнолітньої або молодої особи застосовуються з урахуванням: 1) віку такої особи, 2) рівня її інтелектуального розвитку, 3) її умов життя і виховання та 4) впливу на неповнолітню особу дорослих [5], що дозволяє забезпечити індивідуальний підхід до визначення виду покарання (як різновиду кримінально-правових засобів) конкретній особі з огляду на об'єктивні обставини її життя та виховання, а також суб'єктивні характеристики її особистості тощо.

Список використаних джерел

1. Назимко Є. С. Інститут покарання неповнолітніх у кримінальному праві України : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2018. 336 с.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341–14#Text (дата звернення: 23.04.2023).
3. Березовський А. А., Березовська Н. Л. Поняття системи покарань. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* 2012. № 3. С. 107–109.
4. Кузьменко О. В. Система покарань для неповнолітніх злочинців як проблема науки і правозастосовної практики. *Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ» :* зб. наук. пр. Сер. : Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. Харків : НТУ «ХПІ», 2017. № 29 (1251). С. 5–11.
5. Контрольний текст Проєкту нового Кримінального кодексу України станом на 30.01.2023 р. URL: https://newcriminalcode.org.ua/upload/ media/2023/ 01/30/proyekt-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-stanom-na–30-01–2023.pdf (дата звернення: 24.04.2023).

ПРИНЦИПИ КОЛІЗІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ

Мироненко Ігор Віталійович,
доктор юридичних наук,
професор кафедри цивільного права

Традиційно колізійне регулювання у міжнародному приватному праві здійснювалося за допомогою системи колізійних прив'язок, що склалися в правовій доктрині і практиці ще у XIX-XX ст. За своїм змістом вони є імперативними положеннями, що закріплюють чіткі формальні (формалізовані) критерії для визначення компетентного національного правопорядку.

Однак колізійне регулювання, здійснюване за допомогою таких «класичних» колізійних прив'язок, нерідко призводить до незадовільних результатів або ж взагалі не змоги визначити компетентне право [1, с. 99].

У зв'язку із цим здавна ведеться пошук нових підходів до колізійного регулювання. Тому у сучасному МПП відбувається поступове зменшення ролі численних класичних колізійних прив'язок і заміна їх на порівняно невелику кількість принципів колізійного регулювання [1, с. 101–103].

Насамперед, мова йде про використання принципу найбільш тісного зв'язку правовідносин з конкретною правовою системою в якості основного колізійного принципу, а також розширення сфери застосування принципу автономії волі. При цьому вважається, що застосування першого вказаного принципу надає колізійному регулюванню гнучкості, а другого – диспозитивності [2, с. 17–18]. При більш широкому підході вказані принципи доповнюються також деякими іншими, зокрема, принципом застосування найбільш сприятливого права та принципом застосування права, що найбільшою мірою відображає зміст відповідного правовідношення.

Так, що стосується принципу застосування найбільш сприятливого права, то в мова йде про пошук того права, що найбільш відповідає інтересам усіх сторін відповідного правовідношення чи його «слабкої» сторони (потерпілого внаслідок вчинення делікту, неповнолітнього у сфері шлюбно-сімейних відносин, працівника у трудовому спорі та ін.), забезпечує дійсність правовідношення чи правового стану, найбільш повно врегульовує правовідношення по-суті тощо. Однак у літературі немає єдності з приводу даного положення і воно не передбачено чинним законодавством України.

Стосовно принципу застосування права, що найбільшою мірою відображає зміст правовідношення можна відзначити, що він достатньо близький за сутністю до принципу «найбільш тісний зв'язок» (proper law) і тому достатньо часто ототожнюється з ним.

Принцип найбільш тісного зв'язку склався в англо-американській доктрині та практиці, однак надалі він отримав своє визнання і закріплення і у праві європейських держав. Оскільки традиційна концепція МПП загалом передбачає, що відносини будуть краще врегульовані правом тієї держави, з якою вони найбільшою мірою пов'язані, то, незважаючи на невизначеність змісту і труднощі в правозастосування, цей принцип набуває все більшого поширення в МПП [1, с. 101–103].

Застосування принципу найбільш тісного зв'язку має ще одну суттєву перевагу, оскільки дає можливість визначити компетентний правопорядок при виникненні тупикових колізій, коли застосування традиційних колізійних прив'язок є неможливим або безрезультатним. Вказане пояснюється тим, що в основі класичних колізійних прив'язок лежить певний формальний критерій, а застосування принципу найбільш тісного зв'язку для визначення компетентного правопорядку передбачає оціночний підхід з врахуванням таких чинників, як «тісний зв'язок», «обґрунтовані очікування сторін», «переважаючий інтерес» та ін. Водночас формальна невизначеність та універсальність цього принципу має і певні недоліки, основний з яких полягає у відсутності чітких критеріїв щодо визначення найбільш тісного зв'язку, що теоретично надає правозастосовчим органам можливість приймати достатньо суб'єктивні рішення [3, с. 166].

Що ж стосується принцип автономії волі сторін, то за своїм змістом даний принцип передбачає право сторін певного правовідношення з іноземним елементом самостійно визначати правопорядок, яким це правовідношення буде регулюватися.

Історично положення щодо автономії волі зародилося у сфері договірних відносин з іноземним елементом, однак у наш час значення цього принципу істотно зросло і він охоплює усю сферу приватноправових відносин з іноземним елементом, набуваючи характеру загального принципу МПП, в т.ч. щодо деліктних та кондиційних зобов'язань, речових прав на рухоме майно та майно, що перебуває в дорозі, спадкування, у сфері процесуальних відносин («договірна підсудність», укладення арбітражних угод та ін.) [1, с. 96–99]. Також відбувається розширення меж автономії волі, оскільки на сьогодні прийнято вважати, що сторони можуть обрати для регулювання правовідносин право будь-якої країни світу [4, с. 18–19].

Список використаних джерел

1. Чубарєв В. Л. Міжнародне приватне право : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2008. 608 с.
2. Кисіль В. І. Механізми колізійного регулювання в сучасному міжнародному приватному праві : автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2001. 39 с.
3. Міжнародне приватне право. Загальна частина : підручник / за ред. А.С. Довгерта, В. І. Кисіля. Київ : Алерта, 2012. 376 с.
4. Килимник І. І. Міжнародне приватне право : навч. посібник. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 111 с.

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ СФЕРІ

Мороз Галина Василівна,
доцентка кафедри трудового,
екологічного та аграрного права

Екологічні чинники справляють «відкладений у часі» вплив, діючи повільно, не завжди помітно, в сукупності з іншими факторами, що спонукає до «млявого» усвідомлення їх важливості з боку суспільства. Екологічні аспекти певних видів діяльності стають помітними, висуваючись на перший план, перед лицем реалізації екстремальних сценаріїв у взаємовідносинах природи і суспільства (великі техногенні аварії, катастрофи, стихійні лиха тощо). Тільки глибоке сприйняття тези «те, що не є екологічно коректним, не може бути економічно вигідним», а також її послідовне втілення в законодавство (причому не тільки, і навіть не стільки екологічне) і в практику правореалізації зможе забезпечити успішне впровадження принципів сталого розвитку [1, с. 116].

Стратегічною та однією із основних галузей економіки будь-якої держави є енергетична галузь. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 р. № 605-р схвалено «Енергетичну стратегію України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», метою якої встановлено забезпечення потреб суспільства та економіки в паливно-енергетичних ресурсах у технічно надійний, безпечний, економічно ефективний та екологічно прийнятний спосіб для гарантування поліпшення умов життєдіяльності суспільства. Між тим, криза в українській електроенергетиці пов’язана з очевидними обставинами, що стали причиною зовсім неприйнятної, принаймні для споживача, ситуації щодо цінової політики в галузі «зеленої» електроенергії. Слід погодитись, що важливою є розбудова не лише екологічно та кліматично дружньої, а й економічно доступної енергетики, що дозволило б уникнути цінового шоку для споживачів, соціально-економічного і політичного спротиву, та забезпечити соціальну прийнятність «зеленого» енергетичного переходу. «Зелений тариф» оцінюється та залишається ключовим економічним механізмом стимулювання виробництва «зеленої» енергії в Україні, що дає можливість

продажу виробленої енергії за гарантованим державою тарифом та слугує фактором гарантування захисту інвестицій.

Ефективність національної енергетичної інфраструктури напряму пов'язана із її модернізацією через впровадження відповідних новацій, дієвих та енергоощадних технологій. Сфера відновлювальної енергетики (енергія сонця, вітру, біоенергія, геотермальна енергія, гідроелектроенергія, енергія океану, у тому числі, енергія припливів та відливів, енергія хвиль і теплова енергія океану) у світі є найдоступнішою, найдешевшою та, щонайважливіше, екологічно обґрунтованою. Розвиток відновлювальної енергетики – це першочергове завдання для світової спільноти, оскільки саме він є передумовою вирішення найгостріших проблем, які сьогодні постали перед людством (погіршення екології, зміна клімату з усіма наслідками, згубними для людей та планети загалом). Такі ж пріоритети повинні бути ключовими і для України з огляду на невтішні реалії сьогодення – високі показники захворюваності та смертності населення через забруднення атмосферного повітря внаслідок роботи та збоїв у роботі АЕС та ТЕЦ. Яскраво виражений публічний інтерес – і екологічний і економічний – на перший погляд не викликає сумнівів. Проте ситуація ускладнена тим, що ідея про «зелену енергетику» реалізується великими приватними компаніями, інтереси яких як інвесторів, забезпечено зобов'язанням зі сторони держави викуповувати всі потужності «зеленої» енергетики за тарифами, які визнано найвищими у світі. Відтак, інтереси економічні постають як визначальні та під прикриттям екологічних мотивів набувають характеру не зовсім обґрунтованих та справедливих інтересів.

Разом з тим, при оптимальному варіанті йдеться про підтримку розвитку генерації з альтернативних джерел енергії та вважається, що при раціональному підході до планування та будівництва вітрова та сонячна електроенергія насправді можуть вироблятись з мінімальною шкодою довкіллю. Проте окремі види «зеленої» генерації на думку експертів зовсім не є такими, і за своїм впливом на довкілля не менш шкідливі, аніж «традиційні» електростанції. Зокрема, такими є малі ГЕС на річках та ТЕС на біомасі, які працюють на дровах. Провідні українські природоохоронні організації неодноразово вимагали відмінити зелений тариф на малі ГЕС, які де-факто знищують річки. Загалом йдеться про складність та взаємозалежність екологічних та економічних аспектів введення нових потужностей відновлюваної енергетики, які забезпечують з однієї сторони сталий розвиток економіки та конкурентоздатність нашій державі, а з іншої – вуглецево-нейтральну економіку [2, с. 175–176].

На національному рівні, з метою демонополізації енергетичного сектору важливо, перш за все, ставити питання про розвиток конкуренції, впровадження європейських норм та ринкових принципів роботи в енергетиці. Прозорий і чесний енергетичний ринок зі зрозумілими правилами гри – запорука поступального розвитку української енергетики. Важливо зазначити, що 21 липня 2020 року прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення умов підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії», який закріплює ключові положення «Меморандуму про взаєморозуміння щодо врегулювання проблемних питань у сфері відновлюваної енергетики». Основна ідея цих документів – зменшити тариф

для сонячних та вітрових електростанцій. З метою вирішення найбільш вагомих економічних та технічних викликів у галузі відновлюваної енергетики дієвим інструментом повинна також стати організація аукціонної моделі підтримки відновлюваної енергетики України, що дозволить забезпечити інтереси споживача та інвестора. Загальна та кінцева мета – стабілізувати ринок відновлюваних джерел енергії, який повинен бути прозорим, доступним і конкурентним, а отже, таким, що сприятиме гармонізації інтересів усіх зацікавлених суб'єктів (держави у тому числі) та консолідації їх зусиль щодо забезпечення ефективного сталого низьковуглецевого розвитку. Відкритість та конкуренція, прозорі та справедливі процедури в ході побудови сучасного енергетичного ринку дозволять учасникам процесу оптимізувати витрати та ціни, а споживачам перейти до раціонального енергоспоживання. Через такий механізм стане можливим максимальне забезпечення інтересів держави, суспільства, виробників та споживачів енергії.

Список використаних джерел

1. Малишева Н. Екологічне право: вектори розвитку в XXI сторіччі. *Право України*. 2011. № 2. С. 116.

2. Мороз Г.В. Взаємодія публічних і приватних інтересів в екологічному праві України : монографія. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. 353 с.

ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ КОМАНДИТНОГО ТОВАРИСТВА

Овченко Олександр Володимирович,
аспірант кафедри судочинства

Одним із актуальних питань правового статусу командитного товариства є проблематика припинення його діяльності. Припинення командитного товариства регулюється не лише положеннями Закону України «Про господарські товариства», але й нормами інших нормативно-правових актів: Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України тощо. Відповідний пласт норм потребує аналізу з метою систематизації підстав та порядку припинення командитного товариства.

Особливості припинення діяльності командитного товариства обумовлені тим, що воно є полі структурною юридичною особою і включає в себе дві групи різних за правовим становищем засновників: учасників та вкладників [1, с. 99]. І.М. Кучеренко відзначає, що відсутність повноважень у останніх на керівництво справами командитного товариства унеможливлює подальше існування комерційної структури чи її перетворення, у той час як вибуття вкладників тільки зменшує майнову базу діяльності і є підставою для перетворення у висхідну гносеологічно правову форму – повне товариство [2, с. 36]. А якщо ж в командитному товаристві тільки один учасник, то в разі його смерті виникає необхідність припинення навіть успішно функціонуючої комерційної структури [3].

Припинення командитного товариства регулюється ст. 83 Закону України «Про господарські товариства», яка окрім відсилочної норми на загальні умови припинення господарських товариств (ст. 19) містить ряд додаткових підстав, притаманних тільки командитному товариству.

В раніше чинній редакції стаття 19 Закону України «Про господарські товариства» містила перелік підстав для припинення товариства: 1) шляхом реорганізації (злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення); 2) шляхом ліквідації (після закінчення строку, на який воно створювалося, або після досягнення мети, поставленої при його створенні; за рішенням вищого органу товариства; на підставі рішення суду або арбітражного суду за поданням органів, що контролюють діяльність товариства, у разі систематичного або грубого порушення ним законодавства; на підставі рішення арбітражного суду в порядку, встановленому Законом України «Про банкрутство»; з інших підстав, передбачених установчими документами).

Однак насьогодні в ст. 19 не закріплено жодних підстав для припинення господарських товариств. Будучи однією із тих норм, які найчастіше змінювалися в Законі, в сучасній редакції відповідна правова норма лише містить відсилочне положення про те, що припинення товариства здійснюється в порядку, встановленому законом (ст. 19). Таким законом є Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань».

У літературі слушно відзначається, що одним із ключових питань, які цікавлять потенційного учасника товариства, є процедура та підстави припинення товариства. Процедура регулюється спеціальним законодавством. Але перелік всіх можливих підстав для припинення товариства повинен бути зведений до однієї статті [4, с. 51]. Дана думка видається достатньо виваженою з врахуванням того, що відсутність чіткого переліку підстав аж ніяк не сприяє правозастосуванню.

Окрім підстав передбачених Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» є певні додаткові підстави передбачені спеціальними нормами статті 83 Закону України «Про господарські товариства».

Командитне товариство припиняється також у разі вибуття всіх учасників з повною відповідальністю (ч. 1 ст. 83).

У відповідності з ч. 2 ст. 83 Закону командитне товариство *ліквідовується* у разі вибуття усіх вкладників. Повні учасники командитного товариства у разі вибуття всіх вкладників мають право *перетворити* командитне товариство у повне товариство. Командитне товариство ліквідовується також на підставах, установлених законом.

Слід зауважити, що відповідна частина є не зовсім коректною з точки зору правничої термінології та містить сплутування понять «припинення» та ліквідація». В теорії корпоративного права припинення є ширшим поняттям та включає ліквідацію та різноманітні форми види реорганізації (злиття, приєднання, поділ, виділення, перетворення). Таким чином, перетворення є одним із видів реорганізації. Тобто ч. 2 ст. 83 містить два взаємовиключні положення: «у разі вибуття усіх вкладників командитне товариство *ліквідовується*» та «у

разі вибуття всіх вкладників командитне товариство може бути *перетворене* у повне товариство». Останнє з них є цілком логічним. У випадку відсутності хоча б одного вкладника таке товариство набуває усіх ознак повного товариства.

Відбувається лише зміна одного виду товариств осіб (командитного товариства) на інший – повне товариство. На стан прав та обов'язків відповідного товариства перед кредиторами зміна правової форми не впливає. Більше того, до певної міри рівень захищеності прав та інтересів кредиторів зростає, оскільки серед учасників повного товариства не залишається жодного, який би відповідав обмежено (яке це у випадку з вкладниками). Структури та особливостей корпоративних правовідносин між повними учасниками вибуття повного учасника теж не торкається.

Тому цілком закономірно надати можливість повним учасникам перетворити його на повне товариство. Але тоді помилковим та юридично некоректним видається положення про те, що командитне товариство *ліквідовується* у разі вибуття усіх вкладників, оскільки як було доведено вище допустимим є окрім ліквідації також й інша форма припинення, а саме перетворення.

Тому пропонуємо виключити ч. 2 ст. 83 Закону перше речення та відповідно викласти ч. 2 ст. 83 Закону в такій редакції: «Повні учасники командитного товариства у разі вибуття всіх вкладників мають право *перетворити* коандитне товариство у повне товариство. Командитне товариство ліквідовується також на підставах, установлених законом».

Список використаних джерел

1. Бутрин Н. С. Діяльність командитного товариства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2012. № 1. С. 93–99.

2. Кучеренко І. Повні та командитні товариства. *Підприємництво, господарство і право.* 2001. № 7. С. 36.

3. Бутрин Н. Приватна власність командитного товариства. URL: http://library.wunu.edu.ua/index.php/uk/dovidka/43-resursy-biblioteky/pratsi-vykladachiv-tneu/b/1784–2013-03-06-09–27–53.

4. Ковалишин О.Р. Правовий статус командитного товариства. *Щорічна Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених і аспірантів «Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина»,* 13–14 травня, 2016 року, м. Івано-Франківськ, 2016. С. 50–52.

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТРАХУВАЛЬНИКА ЗА ДОГОВОРОМ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ

Петечел Надія Михайлівна,
викладачка кафедри судочинства

Страховик та страхувальник виступають основними учасниками страхових відносин. Загальні права та обов'язки сторін договору медичного страхування передбачені ст. 988, 989 ЦК України та ст. 20, 21 ЗУ «Про страхування».

Отже, зупинимося на аналізі прав та обов'язків страхувальника за договором медичного страхування.

Відповідно до ст. 989 ЦК [1] України та ст. 21 ЗУ «Про страхування» [2] основним обов'язком страхувальника є **внесення плати** за послугу із страхування (страхового платежу) у розмірі, встановленому договором медичного страхування. З внесенням першого страхового платежу законодавець пов'язує набуття чинності договору медичного страхування і початок дії страхового захисту.

При укладанні договору медичного страхування страхувальник зобов'язаний **надати інформацію страховикові про всі відомі йому обставини**, що мають істотне значення для оцінки страхового ризику, і надалі інформувати його про будь-яку зміну страхового ризику. Страховик повинен бути поінформований про обставини, які мають значення для оцінки страхового ризику на момент укладення договору, а також у ході його чинності. Страхувальник зобов'язаний повідомити лише про такі обставини, які мають істотне значення для визначення ймовірності настання страхового випадку і розміру можливих збитків від його настання (страхового ризику). Тобто це повинні бути істотні дані для оцінки самого страхового ризику.

Страхувальник зобов'язаний при укладенні договору медичного страхування **повідомити страховика про інші договори страхування**, укладені щодо об'єкта, який страхується. Страхування не може мати за мету збагачення страхувальника. Якщо страхувальник не повідомив страховика про те, що об'єкт страхування уже застрахований, новий договір медичного страхування є нікчемним (ч. 3 ст. 989 ЦК України).

Страхувальник **зобов'язаний вживати заходів щодо запобігання та зменшення збитків**, завданих внаслідок настання страхового випадку (ч. 4 ст. 989 ЦК України, ст. 21 ЗУ «Про страхування»).

Страхувальник **зобов'язаний повідомити страховика про настання страхового випадку** у строк, встановлений договором медичного страхування. Своєчасне повідомлення страховика про настання страхового випадку необхідне для того, щоб він міг дослідити усі супутні обставини і швидко винести рішення про визнання випадку страховим чи відмову у цьому.

При настанні страхового випадку, страхувальник особисто, чи через інших осіб, зобов'язаний протягом 24 годин (зазвичай на практиці передбачено такий строк повідомлення) повідомити страховику про настання страхового випадку та надати наступну інформацію: номер договору медичного страхування, прізвище та ім'я, детальний опис обставин випадку та характер необхідної допомоги. Страховик проводить ідентифікацію та організовує медичну допомогу в рамках договору медичного страхування. Страховик гарантує організацію медичної допомоги виключно в медичних закладах, що визначені договором медичного страхування. У виключних випадках (швидка та невідкладна медична допомога, відсутність в регіоні медичних закладів, з якими співпрацює страховик), страхувальник може отримати послуги в іншому медичному закладі, про що він повинен при першій нагоді повідомити страховика [3, с. 6].

Умовами договору медичного страхування можуть бути передбачені інші дії страхувальника у разі настання страхового випадку.

Чинне законодавство не встановлює вичерпного переліку обов'язків страхувальника. Він може бути розширений укладеним договором медичного страхування, якщо це необхідно для його належного здійснення.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 01.04.2023).

2. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 р. №85/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 01.04.2023).

3. Правила добровільного страхування медичних витрат. Українська страхова група. Київ, 2005. 8 с. Зареєстровано Державною Комісією з регулювання ринків фінансових послуг України за № 2150770 від 26.08.2005. URL: https://ukringroup.ua/ua/help/policies (дата звернення: 01.04.2023).

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ

Петровська Ірина Ігорівна,
доцентка кафедри конституційного,
міжнародного та адміністративного права

Сучасні наукові дослідження публічного адміністрування здійснюються як вченими-юристами так і науковцями публічного управління інших гуманітарних наук та економіки. Публічне адміністрування за кордоном було впровадження на основі реформ публічної влади в країнах з розвиненою економікою після обґрунтування необхідності впровадження у діяльність органів публічної влади провідних ідей менеджменту управління в приватній сфері. Дефініція «публічне адміністрування» є однією з тих, яка внаслідок триваючого процесу модернізації вітчизняної адміністративно-правової доктрини почала активно використовуватися як в науковій літературі, так і в сферах правотворчості й правозастосування.

Публічне адміністрування розглядають як елемент публічного управління, суб'єктами якого є публічні адміністрації (органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, а також суб'єкти делегованих повноважень), яким у встановленому законом порядку надано право здійснювати юридично значущі дії, що спрямовані на забезпечення інтересів фізичних і юридичних осіб.

Мета публічного адміністрування полягає в максимальному забезпеченні інтересів фізичних і юридичних осіб в усіх сферах життєдіяльності суспільства та держави, створенні на умов для сталого розвитку економічних, політичних, соціальних, екологічних, інформаційних та інших видів суспільних відносин, де може бути досягнута максимальна реалізація здібностей, задатків та прагнень громадян.

Місія публічного адміністрування як конструкція більш високого рівня може бути представлена як побудова толерантних та гуманних відносин між громадянами, територіальними громадами, суспільством і державою, в яких створювалася б можливість для найбільш повної самореалізації всіх членів суспільства. Вид як більш незалежна, ніж форма, характеристика публічного адміністрування може розглядатися як більш стійка та стабільна у часі та за територіальною ознакою властивість останнього. Вид публічного адміністрування уявляє собою автономну та незалежну від суб'єктивного сприйняття галузь діяльності публічних адміністрацій, в ході якої вони шляхом реалізації своєї компетенції досягають цілей та відповідності місії свого функціонування [1, с.35].

Публічне адміністрування охоплює безліч інститутів сучасного суспільства та знаходиться в призмі трьох основних підходів:

1. Ринково-ліберальний – сформульований в концептуальних моделях нового менеджменту, оновленого управління і спирається на ринкову модель мбайдужу до політики», у якій громадянин постає в образі споживача;

2. Ліберально-коммунітаристський – розвивається в концепції «політичних мереж» і спирається на розвиток структурних взаємин (договірних) між політичними інститутами держави та суспільства, визнає рівність громадян;

3. Підхід демократичного громадянства – спирається на особливе «сприйнятливе» адміністрування, яке покликане служити громадянину [2, с.75].

Поняття «публічне адміністрування» та «публічна адміністрація» за своїм змістом є близькими до категорії «державне управління», але не збігаються з нею повністю. В окремих випадках дослідники констатують, що управління передбачає наявність імперативності під час його реалізації, безумовності виконання управлінських рішень, і, як наслідок, прийняття таких управлінських рішень, які в окремих випадках пов'язані з обмеженням прав певної частини суб'єктів цих прав. Адміністрування ж, на їх переконання, слід розуміти як спосіб надання управлінських послуг з обов'язковим урахуванням інтересів усіх учасників управлінських відносин. При цьому зміст категорії «адміністрування» тлумачиться вченими ширше ніж «управління» та відображає процеси, властиві організації та діяльності органів публічної адміністрації зарубіжних країн. Водночас обстоюється теза, що термін «адміністрування» в контексті «публічного адміністрування» слід розуміти як складову державного управління і процедуру втілення рішень, що запроваджуються в системі управління [3, с. 207]. Публічним адміністрування окремі автори визначають як регламентовану законами та іншими нормативно-правовими актами діяльність відповідних суб'єктів публічного адміністрування, спрямовану на здійснення законів та інших нормативно-правових актів шляхом прийняття адміністративних рішень, надання встановлених законами адміністративних послуг [3, с. 211].

Варто зазначити, що *публічне адміністрування як основна категорія сучасного адміністративного права, на нашу думку, є основою публічного управління і розглядається як діяльність публічної адміністрації: органів державної влади, місцевого самоврядування, а також суб'єктів делегованих повноважень*.

Окрім того, що існує багато теоретичних визначень даної категорії, вона є основою предмета адміністративно-правового регулювання. І окрім визначення

публічного адміністрування загалом в адміністративному праві як діяльності публічної адміністрації, окремими адміністративно-правовими інститутами є публічне адміністрування в різних сферах життєдіяльності суспільства: освіти, соціальній сфері, економіці тощо. Наприклад забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки в контексті публічного адміністрування базується на забезпеченні соціально-економічної сфери розвитку загальнодержавних та регіональних систем, що за першооснову ставить задоволення економічних потреб [4].

Список використаних джерел

1. Жукова Є. Публічне адміністрування під час дії адміністративно-правового режиму воєнного стану. *Діяльність державних органів в умовах воєнного стану* : збірник матеріалів Міжнародного науково-практичного онлайн-семінару (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 29 квітня 2022 року). Кривий Ріг, 2022. С.35–36

2. Дмуховська А. Поняття і функції публічного адміністрування. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України* : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет конференції, м. Одеса, 28 жовтня 2022 р. Одеса : ОДУВС, 2022. С.74–77

3. Хрідочкін А,, Ломакіна А. Адміністративно-правові засади визначення сутності публічного адміністрування: теоретичний аспект. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 3. С. 206–212.

4. Купчак М. Я., Саміло А. В. Забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки в контексті публічного адміністрування. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/10511/1/%D0%A2%D0% B5% D0%B7%D0%B8_%D0%9A%D1%83%D0%BF%D1%87%D0%B0%D0%BA.pdf (дата звернення 03.04.2023).

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ, ЩО ВИНИКАЮТЬ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Пулик Василь Михайлович,
аспірант кафедри політики у сфері
боротьби зі злочинністю та кримінального права

Початок російською федерацією повномасштабного наступу на територію України вплинуло на зміну державних і громадських інституцій до нових реалій. З метою забезпечення доступу до правосуддя, Верховний суд оперативно здійснив зміну територіальної підсудності тих судів, що внаслідок активних бойових дій, не могли виконувати свою основну функцію відправлення судочинства. На цей час продовжується процес адаптації законодавства до реалій сьогодення, проте, аналіз проблем, з якими зіштовхнулося правосуддя в умовах війни, все ще залишається актуальним.

Першою перепоною при зверненні суб'єкта за захистом свого права до суду є розташування судів на тимчасово окупованій території чи у зоні ведення воєнних дій, що у свою чергою унеможливлює здійснення правосуддя окремими судами.

Статтею 12–2 та статтею 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [4] встановлені загальні засади функціонування судової системи та здійснення правосуддя в умовах воєнного стану. На час введення воєнного стану Указом Президента № 64/2022 від 24.02.2022 вирішення цього питання регламентувалося виключно ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [4], де зазначено про зміну територіальної підсудності судових справ у разі неможливості здійснювати правосуддя судами. Тобто, можливість розгляду справ була поставлена в залежність від функціонування законодавчого органу.

03.03.2022 були внесені відповідні зміни до статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», якими передбачено механізм зміни територіальної підсудності судових справ у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин (зокрема, воєнний стан та військові дії) [2]. Своїми розпорядженнями голова Верховного Суду вирішує питання про зміну територіальної підсудності, відповідну інформацію доводять до відома на офіційному сайті судового органу, а на Державну судову адміністрацію України (далі – ДСА) покладено обов'язок складати та доводити до відома перелік судів, які тимчасово не працюють. З початком воєнного стану значно зменшилась кількість звернень до судів у всіх формах судочинства, однак статистика звернень має тенденцію до зростання через місяць після початку активних бойових дій.

У відповідь на такі зміни, голова ДСА О. Сальніков зазначив: «...судова система вистояла і закріпилася на рубежах, які забезпечили їй Збройні сили України, а громадяни отримали необхідний доступ до правосуддя» [3].

Також на цей час стоять гостро питання про відкладення розгляду справи, зупинення провадження, дистанційну участь громадян у судових засіданнях, поновлення/продовження процесуальних строків. У зв'язку із введенням на території України воєнного стану, виникло багато прецедентів, коли судді неодноразово відкладають розгляд справи і не застосовували заходів процесуального примусу у зв'язку із неприбуттям учасників в судове засідання. В обґрунтування судді посилаються на відповідні роз'яснення РСУ, а також на ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Не менш актуальним є питання щодо повідомлення учасників справи про дату, час та місце її розгляду. З початку ведення активних бойових дій і до 20.06.2022 було закрито доступ до єдиного реєстру судових рішень та інформації щодо стану розгляду справ. За словами голови ДСА О. Сальнікова, це було зроблено у зв'язку із необхідністю захисту реєстрів від кібератак, а також з метою приховування інформації про «суддів і суди, які приймали рішення стосовно тих чи інших осіб, які могли б бути «цікаві» окупантам» [1].

Науковці М.М. Грекова та А.О. Педоренко вважають, що дистанційна форма зайнятості в судах стала надзвичайно актуальною, оскільки сприяє гнучкості трудових правовідносин [5, с. 51]. В умовах воєнного стану було б визначити мінімальну кількість осіб, які повинні знаходитися у приміщенні суду

упродовж робочого дня, чітко розподілити між ними обов'язки, а також організувати чергування суддів та працівників апарату суду. Допуск до судового засідання осіб, які не є учасниками судового розгляду, має бути обмеженим. З цього приводу В.І. Фаринник слушно зауважила, що тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом є заходом, що покликаний забезпечити інтереси судочинства в цілому [6, с. 129].

Ще існує проблема втрачених проваджень в судах, що перебували, чи зараз перебувають на непідконтрольній території, що у свою чергу позбавляє можливості громадян отримати копії судових рішень у відповідних справах, а також, захистити свої права, якщо рішення суду ще не було ухвалене.

13.03.2022 Верховний Суд надав рекомендації працівникам судів на випадок захоплення населеного пункту чи суду, або такої безпосередньої загрози. Серед таких рекомендацій за наявної можливості – вивезення судових справ та їх передача до суду, на який покладається відповідна територіальна підсудність, насамперед тих, що перебувають у провадженні, а за відсутності такої можливості – забезпечити зберігання справ у сейфах в приміщенні суду. Важливо звернути увагу, що у випадку втраченого судового провадження процесуальними законами передбачено його відновлення, але лише у випадках, коли винесено рішення або постановлено ухвалу про закриття провадження. Отже, усі інші судові справи за таких обставин не підлягають відновленню і позивач повинен повторно подати позов до відповідного суду поточної юрисдикції.

Незважаючи на проблемні аспекти, з якими зіштовхнулася судова гілка влади, можна констатувати, що судова система України витримала випробування війни, зберегла свою працездатність, є непохитною і продовжує надалі успішно відправляти правосуддя. Водночас, щоб уникнути вказаних проблем, необхідно вдосконалити процесуальні закони, доповнивши їх відповідними нормами права, які б врегулювали порядок здійснення правосуддя в умовах воєнного чи надзвичайного стану, що у свою чергу вдосконалить судову систему та сприятиме вирішенню вищеописаних проблем.

Список використаних джерел

1. Державна судова адміністрація України в тестовому режимі відновила доступ до ЄДРСР. *Портал судової влади України.* 20.06.2022. URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1286014/ (дата звернення: 13.11.2022).

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради.* 2016. № 31. Ст. 545. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402–19#Text (дата звернення: 13.11.2022).

3. Інформація про діяльність судів в умовах воєнного стану станом на 28 березня 2022 року. URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1265236/ (дата звернення: 13.11.2022).

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389–19#Text (дата звернення: 13.11.2022).

5. Грекова М. М., Педоренко А. О. Щодо дистанційної роботи в умовах карантину. *Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти (частина II).* Львів, 2021. С. 50–51.

6. Фаринник В. І. Тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Національної Академії Внутрішніх Справ*, 2015. № 1. С. 126–138.

СТАТУС ГРОМАДСЬКОЇ РАДИ ДОБРОЧЕСНОСТІ В ОНОВЛЕННІ СУДОВОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

Розвадовський Володимир Іванович,
доцент, завідувач кафедри конституційного,
міжнародного та адміністративного права

Після судової реформи 2016 року та введення в дію закону України «Про судоустрій і статус суддів» (в подальшому Закон), розпочався перший етап судової реформи [1]. Фактично, конституційні зміни передбачили реорганізацію та перереєстрацію всієї системи судової гілки влади в Україні на шляху до євроінтеграції.

Відповідно до ст. 87 Закону про судоустрій та статус суддів було передбачено важливе нововведення – створення спеціального громадського органу (Громадська рада доброчесності), покликаного сприяти вищій кваліфікаційній комісії суддів України (в подальшому ВККС) у встановленні відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності для цілей кваліфікаційного оцінювання[1 с.16]. На виконання цієї норми на зборах представників громадських об'єднань було сформовано Громадську раду доброчесності. До складу Ради входить 20 учасників, які здійснюють свою діяльність у чотирьох колегіях (по 5 членів у кожній з колегій) [2].

Розділяючи позицію вчених, практиків, політиків можна абсолютно впевнено говорити про безпрецедентність та резонанстність цієї новації, адже аналогів такого громадського органу контролю за судовою системою не існує в жодній країні світу. Дослідження практичної площини діяльності Ради, її завдань та основних повноважень набуває особливого значення. У своїй діяльності Рада керується Конституцією та законами України, нормами міжнародного права, іншими нормативно-правовими актами, а також власним регламентом, яким визначено внутрішні правила організації та діяльності цього органу.

Однак, сьогодні, надзвичайно принциповим, постає питання про правовий статус Громадської ради доброчесності. Фактично до статті 87 Закону № 1402-VIII не вносились зміни, які запроваджували б механізм такого контролю, конкретизували б її статус, порядок формування та організаційно-правові засади її діяльності [1]. Тому, Рада неспроможна реально вплинути на прийняття рішення ВККС щодо недоброчесного кандидата на посаду судді.

Аналіз звіту Громадської ради доброчесності свідчить про тисячі вивчених справ, ухвалених і оприлюднених сотні висновків про невідповідність суддів і кандидатів критеріям доброчесності, які надіслано ВККС для врахування при їхній оцінці [3]. Однак, ВККС в більшості випадків у погоні за заповненням вакантних посад суддів не приймає до уваги висновки Ради, щодо невідповідності кандидатів до займаних посад. Так, у результаті кваліфікаційного оці-

нювання було звільнено лише 0,6% суддів і лише чверть переможців конкурсу до Верховного Суду мали їхні висновки [3].

За таких обставин випливає наступне що, Громадська рада доброчесності недостатньо наділена відповідними повноваженнями щодо реального впливу на добір доброчесних, не корумпованих суддів на відповідні посади, боротьби з корупцією в органах судової влади України. Це є свідченням того, що її статус потребує термінового врегулювання на законодавчому рівні.

Як свідчать результати досліджень, проведених Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова: судову владу українці вважають найбільш корумпованою сферою, а 47 відсотків опитуваних вважають, що у судовій владі корупцією охоплено все.

Тому боротьба з корупцією після судової реформи в Україні не є ефективною. Наступний приклад. Як свідчать дані оприлюдненого у вівторок, 25 січня 2023 р., «Індексу сприйняття корупції» за 2021 рік (Corruption Perceptions Index – CPI), Україна за рік погіршила свій показник з 33 до 32 балів. Індекс є оцінкою від 0 (дуже високий рівень корупції) до 100 (вкрай низький рівень корупції). Його щороку оприлюднює міжнародна антикорупційна організація Transparency International (TI).

Наступним етапом в реалізації свої повноважень, Громадська рада доброчесності в доборі інформації щодо відповідності судді етичним та антикорупційним критеріям, з огляду на правовий статус судді та гарантії його незалежності, має бути заснована виключно на фактах, отриманих з надійних джерел. Крім того, вона має ґрунтуватися на достатніх та прямих доказах. Тому внутрішнє переконання члена Ради при перевірці отриманої інформації є неприпустимим.

У контексті зазначеного необхідно звернути увагу на те, що надання ВККС інформації щодо судді (кандидата на посаду судді) колегією Ради не відповідає положенням Закону №1402-VII, оскільки така інформація має надаватися лише повним складом Ради[1]. Крім того, публікація рішення (висновку) Ради на її інформаційному порталі протягом 10 днів з моменту його ухвалення фактично нівелює гарантії забезпечення статусу судді. Це потенційна загроза спотворен-ня його незалежності. Адже, судді мають бути забезпечені правом на ознайом-лення з будь-якими висновками та рішеннями щодо них з можливістю пред-ставлення своєї антагоністичної позиції. До того ж, рішення (висновки) Ради є лише однією з багатьох складових для прийняття рішень відповідними компе-тентними органами.

Отже, щоб запобігти будь-яким проявам правового нігілізму, упередженої думки, усвідомленої провокації нападів на суддю, отримана Радою інформація повинна залишатися виключно конфіденційною до її попереднього узгодження з ВККС і прийняття остаточного рішення, підтвердженого беззаперечними фактами.

Варто зауважити, що на законодавчому рівні відповідальність членів Громадської Ради доброчесності не врегульовано. Фактично, регламентом Ради передбачені на наш погляд лише превентивні заходи щодо відповідальності її членів за надання свідомо неправдивих, необгрунтованих висновків. Враховую-

чи зазначене, відповідальність члена Ради має бути співмірна з відповідальністю судді, а покарання за неправомочні дії – неминучим.

Висновок. В реалізації статусу Громадської ради доброчесності виникає ряд спірних питань, які потребують вирішення на законодавчому рівні. Налагодження відкритої співпраці Ради з ВККС, нерозголошення отриманої інформації про кандидатів на посаду суддів до моменту винесення кінцевого рішення ВККС. Вважаю, що по кожному прийнятому рішенню ВККС, член Ради має право висловити окрему думку. Це дасть можливість об»єктивно та виважено ВККС приймати відповідні рішення.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016. *Відомості Верховної Ради (ВВР).* 2016. № 31. Ст. 545. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/ laws/show/1402–19.

2. Регламент Громадської ради доброчесності. Схвалено рішенням Громадської ради доброчесності № 1/2016 від 23.11.2016 (змінами від 21.01.2018 р.). URL: https://grd.gov.ua/wp-content/uploads/data/files/docs/Reglament%20GRD_vid%2021.01.2018.pdf

3. Звіт за результатами роботи другого складу громадської ради доброчесності. URL: https://grd.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/ GRD_zvit_18–20–1.pdf.

ПРАВОВА ОХОРОНА КОМЕРЦІЙНОГО (ФІРМОВОГО) НАЙМЕНУВАННЯ

Стефанишин Наталія Михайлівна.
доцентка, доцентка кафедри цивільного права

Для будь-якого суб’єкта підприємницької діяльності надзвичайно важливим є те, щоб його продукція, роботи чи послуги були відомі на ринку і користувалися попитом. З цією метою законодавець у положеннях чинного цивільного законодавства й передбачив низку спеціальних правових норм, що присвячені правовим засобам індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг, які, сьогодні, й надають можливість споживачу вирізнити якість одного товару чи послуги з-поміж інших, чи діяльність одного суб’єкта господарювання від діяльності іншого суб’єкта господарювання. До таких засобів індивідуалізації відносяться: комерційні (фірмові) найменування; торговельні марки (знаки для товарів і послуг); географічні зазначення (зазначення походження товарів). Самостійне місце в системі вище зазначених засобів відводиться комерційному (фірмовому) найменуванню. Правова охорона комерційного (фірмового) найменування окреслюється загальними положенням книги 4 ЦК України та главою 43 ЦК України, а також, нормами ГК України, Законів України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», «Про захист прав споживачів», «Про рекламу», а також, Законами України, що регулюють діяльність окремих видів

юридичних осіб, наприклад, Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Відповідно до ч. 1 ст. 489 ЦК України – правова охорона надається комерційному найменуванню, якщо воно дає можливість вирізнити одну особу з-поміж інших та не вводить в оману споживачів щодо справжньої її діяльності [1].

Виключне право на комерційне (фірмове) найменування може належати комерційній юридичній особі і виникає при реєстрації останньої. Проте, аналіз норм Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» дозволяє стверджувати, що право на комерційне найменування надається й фізичним особам – підприємцям [2]. Основне призначення комерційного (фірмового) найменування, що дозволяє відрізнити його від торговельної марки – індивідуалізація самого ж суб'єкта підприємницької діяльності на ринку, а не індивідуалізація, наприклад, певного товару – для чого й слугує торговельна марка.

Комерційне (фірмове) найменування обов'язково повинно містити вказівку на організаційно-правову форму юридичної особи і її власне найменування, що може складатися не тільки з слів, що позначають вид діяльності. Наприклад, ТОВ «Ураган», ПрАТ «Дозвілля», ТОВ Будівельна компанія «Ярковиця». Якщо ж комерційне найменування скорочується, про що зазначається під час державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності, то зазначається як повна, так і скорочена його назва.

Право на комерційне (фірмове) найменування виникає з моменту державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності. Право інтелектуальної власності на комерційне найменування є чинним з моменту першого використання цього найменування та охороняється без обов'язкового подання заявки на нього чи його реєстрації і незалежно від того, є чи не є комерційне найменування частиною торговельної марки. Відомості про комерційне найменування можуть вноситися до реєстрів, порядок ведення яких встановлюється законом. Особи можуть мати однакові комерційні найменування, якщо це не вводить в оману споживачів щодо товарів, які вони виробляють та (або) реалізовують, та послуг, які ними надаються (ч.ч. 2, 3, 4 ст. 489 ЦК) [1].

Юридичній особі та фізичній особі, що є суб'єктами підприємницької діяльності належить виключне право на використання свого найменування будь-яким способом, що не суперечить закону, в тому числі, вказівки останніх на вивісках, банерах, бланках, рахунках та іншій документації, в оголошеннях і рекламах, на товарах або їх упаковках.

Особам, котрі зареєстрували комерційне найменування належить виключне право на його використання. Окрім того, таким особам належить: право перешкоджати іншим особам неправомірно використовувати комерційне найменування, в тому числі забороняти таке використання; інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом. Майнові права інтелектуальної власності на комерційне найменування передаються іншій особі лише разом з цілісним майновим комплексом особи, якій ці права належать, або його відповідною частиною (ст.490 ЦК) [1].

Права інтелектуальної власності на комерційне (фірмове) найменування припиняються з наступних підстав: стосовно юридичних осіб – при ліквідації

юридичної особи чи її реорганізації та при перереєстрації юридичної особи під новим комерційним найменуванням, в результаті чого припиняються відповідні права на попереднє найменування; стосовно фізичної особи – підприємця – при припиненні підприємницької діяльності; у разі смерті фізичної особи, визнанні її безвісно відсутньою чи оголошенні померлою за рішенням суду, а також, визнання такої особи недієздатною. Безумовно, бувають випадки й неправомірного використання комерційного найменування, що тягне за собою порушення відповідних прав інтелектуальної власності та супроводжується негативними наслідками, проте, дане питання є предметом самостійного наукового дослідження.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435–IV. Дата оновлення: 15.04.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15.

2. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV. Дата оновлення: 01.04.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755–15#Text.

ПОРЯДОК ВРУЧЕННЯ ПОВІСТОК В УКРАЇНІ: ТИПОВІ ПОМИЛКИ

Федорончук Андрій Володимирович,
кандидат юридичних наук, викладач кафедри
конституційного, міжнародного та адміністративного права

В Україні триває загальна мобілізація, оголошена після запровадження воєнного стану у зв’язку з повномасштабним вторгнення рф.

Згідно з пунктом 8 указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 69 «Про загальну мобілізацію» місцевим органам виконавчої влади у взаємодії з територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки, за участю органів місцевого самоврядування та із залученням підприємств, установ та організацій усіх форм власності, фізичних осіб – підприємців доручено, зокрема організувати та забезпечити у встановленому порядку своєчасне оповіщення і прибуття громадян, які призиваються на військову службу [1].

Порядок вручення повісток в Україні регламентується Законом України «Про мобілізацію та мобілізаційну підготовку» від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII (далі – Закон № 3543-XII), Положенням про підготовку і проведення призову громадян України на строкову військову службу та прийняття призовників на військову службу за контрактом, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2002 року № 352 (далі – Положення) та Порядком організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов’язаних та резервістів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 року № 1487 (далі – Порядок).

Повістка – є виключно письмовим документом, який видається на ім’я конкретної особи, тобто військовозобов’язаного із зазначенням обов’язку такої

особи з'явитись у територіальний центр комплектування та соціальної підтримки.

Відповідно до пункту 3 статті 22 Закону № 3543-XII громадяни України під час мобілізації зобов'язані з'являтися за викликом до територіального центру комплектування та соціальної підтримки для уточнення їх облікових даних та визначення їх призначення на особливий період [2]. Тож повістку може отримати будь-який чоловік віком від 18 до 60 років.

Що повинна містити повістка за новим Порядком військового обліку:

– назву «ПОВІСТКА»;

– ПІБ військовозобов'язаного;

– адресу місця реєстрації або місця фактичного проживання військовозобов'язаного;

– номер повістки;

– номер і дату розпорядження територіального центру комплектування та соціальної підтримки про необхідність явки військовозобов'язаного;

– дату, час і адресу територіального центру комплектування та соціальної підтримки для явки військовозобов'язаного;

– найменування посади та ініціали (ініціал власного імені) і прізвище керівника територіального центру комплектування та соціальної підтримки, який видав повістку;

– підпис керівника територіального центру комплектування та соціальної підтримки, що видав повістку;

– дату видачі повістки;

– мокру печатку територіального центру комплектування та соціальної підтримки, посадова особа якої видала повістку.

Повістка має бути повністю заповнена, але досить часто працівники територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки допускаються помилок при заповненні або заповнюють їх частково.

Відповідно до пункту 56 Положення вручення повісток проводиться через відповідні органи місцевого самоврядування, керівників підприємств, установ, організацій, у тому числі закладів освіти, незалежно від підпорядкування і форми власності [3]. Окрім того, повістки громадянам можуть також вручатися безпосередньо посадовими особами районного (міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки.

Чинним законодавством не визначено місце, де повинна вручатися повістка, тому фактично її можуть вручити в будь-якому місці, в парку, на блокпостах, на вулиці чи іншому публічному місці.

Зокрема, пунктами 32 і 47 Порядку, лише додатково наголошено про видачу повісток за місцем проживання та за місцем роботи військовозобов'язаного [4], однак вручення повістки на вулиці є також законним. Основна умова – встановлення особи, якій вручається така повістка, що здійснюється на підставі документів, що посвідчують особу (паспорт, посвідчення водія тощо).

Варто звернути увагу, що повістка виписується завчасно (зокрема в приміщенні територіального центру комплектування та соціальної підтримки) на підставі розпоряджень територіального центру комплектування та соціальної

підтримки та підписується його керівником. Тобто, це робиться завчасно. Вона не може заповнюватися безпосередньо перед її врученням.

Якщо, наприклад, черговий на блокпосту має порожні бланки з підписом начальника військкомату та печаткою і він просто заповнює їх – це також є порушенням. Такі дії можна фіксувати шляхом здійснення відеозапису на телефон, можна викликати адвоката, а потім оскаржити такі дії через складання відмови від повістки.

Будь-яке усне повідомлення, телефонний дзвінок, повідомлення у соціальних мережах, повідомлення у месенджері, у застосунках «Viber» чи «Telegram» тощо, запрошення іншими способами до територіального центру комплектування та соціальної підтримки законом не передбачені і не будуть мати жодних юридичних наслідків, а відтак відповідальності ніякої за це не буде.

Якщо хтось наполягатиме на появі особи у територіальному центрі комплектування та соціальної підтримки без належної повістки, тоді потрібно вимагати законного письмового сповіщення.

У законодавстві не вказано, що повістка має бути заповнена у приміщенні територіального центру комплектування та соціальної підтримки. Через відсутність правового регулювання цього питання на практиці виникають певні суперечності. Але, в будь-якому випадку повістка виписується на підставі розпоряджень територіального центру комплектування та соціальної підтримки та підписується його керівником. Тобто, це робиться завчасно. У Положенні вказано, що є перелік осіб, які мають право на вручення повісток, лише на вручення. Таким чином, заповнювати вони їх не можуть.

Наше законодавство містить конкретно визначену вимогу про те, що повістку повинна вручати уповноважена територіальним центром комплектування та соціальної підтримки особа, а тому представники територіальної оборони чи поліції не уповноважені вручати повістки.

Судова практика йде таким шляхом, що належно врученою є лише повістка, яка вручена особисто військовозобов’язаному і він поставив підпис про її отримання (постанова Верховного Суду від 14.12.2021 року у справі №761/8429/16-к та постанова Верховного Суду від 28.01.2020 року у справі № 759/5435/16-к) [5].

У випадку, коли про отримання повістки розписались дружина, батьки чи сусіди повістка є неналежно врученою.

Саме тому, якщо повістка була видана не особисто і на ній немає підпису, отримувач може не з’являтися до територіального центру комплектування та соціальної підтримки.

Таким чином, незважаючи на наявність відповідних нормативно-правових актів (Закону № 3543-XII, Положення та Порядку), все ж таки маємо визнати, що у них є певні прогалини щодо регулювання порядку вручення повісток в Україні. Найбільш типовими помилками при врученні повісток є: неправильне або часткове заповнення повісток; вручення повісток посадовими особами, які не уповноважені на це; заповнення повісток безпосередньо перед їх врученням; усне повідомлення, повідомлення через телефонний дзвінок тощо про виклик до територіального центру комплектування та соціальної підтримки замість

вручення повісток; вручення повісток не особисто військовозобов'язаному, а його близьким родичам.

Список використаних джерел

1. Про загальну мобілізацію: указ Президента України від 24.02.2022 № 69/2022, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69/2022#Text (дата звернення: 31.03.2023).

2. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543–12#Text (дата звернення: 31.03.2023).

3. Про затвердження Положення про підготовку і проведення призову громадян України на строкову військову службу та прийняття призовників на військову службу за контрактом: постанова Кабінету Міністрів України від 21.03.2002 № 352. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/352–2002-%D0%BF#n312 (дата звернення: 31.03.2023).

4. Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів: постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2022 № 1487. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487–2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 31.03.2023).

5. Постанова Верховного Суду від 14.12.2021 року у справі №761/8429/16-к, URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/102010722 (дата звернення: 31.03.2023); постанова Верховного Суду від 28.01.2020 року у справі № 759/5435/16-к, URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/87424193 (дата звернення: 31.03.2023).

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ЕКОЛОГО-ПРАВОВИХ КОНФЛІКТІВ

Яремак Зоряна Василівна,
доцентка, завідувачка кафедри трудового,
екологічного та аграрного права

Сучасне суспільство та суспільні відносини характеризуються наявністю у суб'єктів різноманітних інтересів, потреб, які часто є протилежними та взаємовиключними. Особливо різновекторні інтереси притаманні суб'єктам екологічних відносин: з однієї сторони, задоволення економічних потреб природокористувачів, що визначають специфіку використання природних ресурсів, розміщення виробництв, розвиток інфраструктури тощо, з іншої, – екологічних, спрямованих на забезпечення цілісності екосистеми, забезпечення екологічної безпеки. Все це зумовлює виникнення екологічних конфліктів. Водночас шлях від екологічних відносин до екологічних відносин конфліктного характеру (еколого-правові конфлікти) потребує відстеження на предмет виявлення тих чинників, які спричиняють таку деформацію екологічних відносин, з тим, щоб в майбутньому запобігти їх виникненню.

Проблематика причин, передумов, умов, підстав виникнення конфліктів є широко дослідженою вченими-правниками різних галузей права, що зумовлює дискусійність, неоднозначність у визначенні змісту того чи іншого поняття, підміною понять іншими тощо. Досліджуючи сферу екологічних конфліктів, маємо на меті проаналізувати специфічні умови їх виникнення з урахуванням позитивних практик інших галузей. Визначивши передумови конфлікту, ми зможемо проаналізувати й інші фактори, які впливають на виникнення конфлікту (причини, підстави та інші детермінанти виникнення конфліктів).

Енциклопедичні видання визначають передумову, як те, що «є умовою іншого»; «попередня умова існування, виникнення, діяння і т. ін. чого-небудь», тобто є першочерговим по відношенню до іншого. Для екологічних конфліктів такими передумовами слугуватимуть набір факторів (умов), які в своїй сукупності створюють середовище для виникнення конфлікту. Це в першу чергу ті об'єктивні обставини, явища соціальної, правової дійсності, які породжують або сприяють виникненню конфліктів.

Екологічні конфлікти мають особливу сферу свого «існування» – сферу життєдіяльності людства, коли людина, будучи частиною природнього середовища, з одного боку, використовує природу для задоволення своїх потреб, негативно випливаючи на навколишнє середовище, з іншого. При цьому конфлікт інтересів апріорі притаманний екологічним правовідносинам. Така конфліктність має об'єктивний характер та зумовлена тими інтересами та потребами, які реалізовують суб'єкти в екологічних правовідносинах. Тому сам по собі конфлікт інтересів (у розумінні протилежності та протиставленні екологічних і економічних інтересів) хоча і є рушійною силою для розвитку екологічних відносин, однак безпосередньо не є причиною виникнення еколого-правового конфлікту, адже не впливає безпосередньо на характер цих правовідносин. Негативного характеру набувають відносини у випадку порушення балансу інтересів, що спричиняє виникнення еколого-правового конфлікту.

В Україні є чимало проблем, що порушують баланс інтересів, насамперед екологічних та економічних, та слугують передумовами виникнення еколого-правових конфліктів:

1) Проблеми ціноутворення на природні ресурси і послуги: «будь-яка оцінка, будь-то оцінка, яка базується на затратах з освоєння та підтримання об'єкта в експлуатаційному стані або побудована на вимірі результатів його функціонування, не може повною мірою відобразити ту цінність, яку має для суспільства той чи інший об'єкт природокористування» [1, с. 69].

2) Формування рентної політики. Господарське використання тих чи інших природних ресурсів, які мають як сировинний, так і не сировинний характер, викликають об'єктивну необхідність у здійсненні природокористувачами розрахунків із державою, що є у більшості випадків власником цих ресурсів і несе відповідальність перед суспільством за охорону та відновлення природного потенціалу на території України.

3) Складності економічної оцінки ефективності використання природного ресурсу. Часто економічний суб'єкт усвідомлено вибирає альтернативні варіанти використання ресурсу на користь «швидкої» вигоди в короткостроковому періоді.

4) Недосконалість економіко-правових механізмів набуття прав власності на природні ресурси є одним з головних факторів виникнення конфліктів між суб'єктами природокористування. В Україні на сучасному етапі розвитку відсутні сприятливі умови для раціонального використання природних ресурсів приватними власниками, і відхід держави з природно-ресурсного сектору економіки передчасний, зокрема, що стосується надрокористування.

5) Відсутність адекватної політики екологічного оподаткування та залучення інвестицій.

6) Недостатня, а іноді, й неефективна участь громадських організацій та необізнаність (непоінформованість) зацікавлених сторін.

7) Нерозробленість та/або неадекватність норм, стандартів, угод, квот, ліцензій щодо управління природно-ресурсним потенціалом тощо [2, с. 151–156].

Висновуючи, варто наголосити, що самі по собі передумови еколого-правового конфлікту не породжують виникнення цих конфліктів, впливають лише на причини, які безпосередньо зумовлюють виникнення конфліктів. З іншого боку, причини викликають появу певного явища (в нашому випадку – конфлікту) тільки за настання певних умов. Однак таке розуміння детермінант виникнення екологічного конфлікту є відносною, і визначається в кожному конкретному випадку: те чи інше явище об'єктивної дійсності в одних правовідносинах виступатиме як причина, в інших – як умова виникнення конфлікту.

Список використаних джерел

1. Новицька О. В. Фінансовий механізм у сфері природокористування. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2009. № 3(46). С. 69.

2. Федорчак В. Узгодження еколого-економічних інтересів при реалізації процедури стратегічного проектування екологічної безпеки на регіональному рівні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. № 1. С. 151–156.

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ІНФЛЯЦІЙНИХ ОЧІКУВАНЬ НА СПОЖИВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Крамар Віталій Русланович,
аспірант, кафедри економічної кібернетики

Інфляційний сплеск перевершив багаторічні рекорди в багатьох країнах як з розвинутою економікою, так і економіках з ринками, що розвиваються. Надто високе або волатильне зростання цін генерує невизначеність, впливає на економічне зростання та макроекономічну стабільність країни, а також на добробут домогосподарств, особливо з низькими доходами [1]. У контексті цих подій, інфляційні очікування (ІО) знаходяться у центрі дискусії щодо ключових факторів прискорення інфляційних процесів [2].

Одним із основних механізмів впливу ІО на фактичну інфляцію є зміна поведінки домогосподарств щодо їх споживання. У традиційних DSGE моделях описується міжчасовий вибір домогосподарств відповідно до рівняння Ейлера, що передбачає зв'язок між реальними відсотковими ставками та споживанням. Важливо розуміти емпіричні аспекти впливу ІО на споживання домогосподарств, щоб переконатись, що це дійсно відбувається, як це передбачає макроекономічна теорія. Тому метою цього дослідження є систематизація та поглиблення розуміння емпіричних свідчень з наукової літератури щодо каналів впливу ІО домогосподарств на їх споживання.

Огляд емпіричних досліджень представлено у працях [2; 34 4], утім наголошується, що основні механізми впливу ІО на споживання залишаються недостатньо дослідженими, зокрема через нестачу надійних джерел даних. Попередньо можна узагальнити такі ефекти від зміни ІО домогосподарств на їх споживання:

- сприйняття реальної відсоткової ставки: реальна відсоткова ставка відображає номінальну відсоткову ставку, скориговану на очікувану інфляцію. Вищий очікуваний рівень інфляції знизить очікувану реальну відсоткову ставку, що може спонукати домогосподарства менше заощаджувати й більше споживати в поточний момент часу;
- очікування вищих цін: якщо домогосподарства очікують зростання цін у майбутньому, вони можуть збільшити своє споживання сьогодні, щоб не платити вищі ціни пізніше;
- зміни в структурі споживання: у відповідь на зміни в ІО домогосподарства можуть коригувати свої моделі споживання, купуючи більше або менше певних товарів або послуг. Домогосподарства можуть збільшити закупівлю товарів тривалого користування, щоб зберегти свої заощадження;
- очікувані зміни в доходах і багатстві: якщо домогосподарства очікують зниження своїх реальних доходів у майбутньому, вони можуть зменшити споживання сьогодні;

- невизначеність: ІО також можуть впливати на невпевненість домогосподарств щодо майбутніх економічних умов з відповідними наслідками для їхньої споживчої поведінки. Якщо домогосподарства не впевнені щодо майбутніх темпів інфляції, вони можуть зменшити своє споживання, щоб збільшити свої заощадження;
- вищі номінальні ставки: вищі очікувані темпи інфляції можуть зумовити вищі номінальних відсоткові ставки, і, як наслідок, на вартість запозичання та споживчу поведінку домогосподарств. Вищі номінальні відсоткові ставки можуть збільшити вартість запозичень, що може спонукати домогосподарства до скорочення споживання.

Щоб кількісно оцінити масштаби впливу ІО на споживання домогосподарств, можна застосувати емпіричні методи, наприклад, використовуючи регресійні моделі. У таких моделях можна включити фактори, що впливають на споживання, такі як доходи, ціни на товари та послуги, рівень зайнятості тощо, та врахувати ефекти інших факторів, що можуть впливати на споживання.

Важливо дослідити стабільність каналів впливу ІО на споживання у часі та визначити фактори, які на це впливають, такі як макроекономічна ситуація, політика центрального банку, соціально-економічні чинники тощо. Це дозволить краще зрозуміти, які фактори впливають на механізм взаємодії між ІО та споживанням та як цей механізм може змінюватися в часі. Отримані результати можуть бути використані для покращення моделей прогнозування інфляції та для розробки більш ефективних стратегій управління інфляцією.

Список використаних джерел

1. Charalampakis, E., Fagandini, B., Henkel, L., & Osbat., C. (2022). The impact of the recent rise in inflation on low-income households. ECB Economic Bulletin, Issue 7/2022. URL: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/ecbu/eb202207.en.pdf.

2. Bernanke, B. (2022). Inflation Expectations: Determinants and Consequence. Keynote, Inflation Expectations and Monetary Policy. National Bureau of Economic Research Lectures. URL: https://www.nber.org/lecture/2022-inflation-expectations-determinants-and-consequence-keynote-ben-bernanke-inflation-expectationsю

3. Coibion, O., Gorodnichenko, Y., Kumar, S., & Pedemonte, M. (2020). Inflation expectations as a policy tool? Journal of International Economics, 124, 103297. https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2020.103297

4. D'Acunto, F., Malmendier, U., & Weber, M. (2022). What do the data tell us about inflation expectations? *NBER Working Paper*, No. 29825. National Bureau of Economic Research. URL: https://www.nber.org/papers/w29825

5. Cecchetti, S., Fantino, D., Riggi, M., Notarpietro, A., Tagliabracci, A., Tiseno, A., & Zizza, R. (2021). Inflation expectations in the euro area: indicators, analyses and models used at Banca d'Italia. Bank of Italy Occasional Paper, (612). URL: https://www.bancaditalia.it/pubblicazioni/qef/2021-0612.

ВИКОРИСТАННЯ МОДЕЛЕЙ ПРОГНОЗУВАННЯ МОВИ (GPT) В ЕКОНОМІЦІ

Кушнір Олександр Сергійович,
старший викладач кафедри економічної кібернетики

Загальновідомо, що штучний інтелект (ШІ) приходить. Зараз ми перебуваємо в епоху Комунікації 3.0, де штучний інтелект переходить на зміну епосі Комунікації 2.0 в Інтернеті, яка, у свою чергу, замінила традиційні засоби масової інформації, такі як друк і телебачення.

В еволюційній історії комунікацій ми бачили, як технології змінюють світ. Друкарський верстат з 1500 року, змінив рукописне письмо; радіо та телебачення значно пришвидшили спілкування з 1900 року, а тепер, на рубежі тисячоліть, Інтернет змінив наше життя та процеси мислення. Якщо AI через GPT тепер бере на себе спілкування з наступного кварталу.

GPT – це величезний крок вперед у комунікаційних технологіях, коли він може писати як професійний PR, журналіст чи автор; він може кодувати як професійний програміст, малювати як професійний художник-графік. Він навіть може виконувати роль професійного консультанта. Машина замінює людину – загроза виглядає реальною. Сем Альтман, творець GPT, каже: «ШІ призведе до того, що ціна роботи, яка виконується перед комп'ютером, зменшуватиметься набагато швидше, ніж ціна роботи, яка відбувається у фізичному світі. Це протилежне очікуванням більшості людей (включно зі мною) і матиме дивні наслідки». Зловісна заява, без сумніву [5].

Моделі GPT попередньо тренуються на корпусі/наборі даних текстових даних без міток із використанням мети моделювання мови. Простіше кажучи, це означає, що ми навчаємо модель, вибираючи деякий текст із набору даних і (ШІ) навчаючи модель передбачати наступне слово. Ця процедура попереднього навчання є формою самоконтрольованого навчання, оскільки правильне «наступне» слово можна визначити, просто подивившись на наступне слово в наборі даних [3].

Щоб зрозуміти мовне моделювання, нам потрібно лише зрозуміти основну ідею, викладену вище. Однак, щоб зробити це трохи точнішим, ми можемо зауважити, що наш корпус – це просто набір токенів. Ми можемо розглядати токени як окремі слова в наборі даних, але це не зовсім правильно. Насправді лексеми можуть бути підсловами або навіть символами; подробиці дивіться тут.

Позначимо цей набір токенів (розміру N), які складають наш набір даних попереднього навчання, наступним чином [1].

$$\mathcal{U} = \{u_1, u_2, \ldots, u_N\}$$

З огляду на глибоке навчання модель з параметри θ , мова моделювання об'єктивний намагається до максимізувати в ймовірність. Враховуючи модель глибокого навчання з параметрами θ, мета моделювання мови намагається максимізувати ймовірність [1].

$$\underbrace{\mathcal{L}(\mathcal{U})} = \sum_{i=1}^{N} \log \left(\underbrace{\mathbb{P}(u_i | u_{i-k}, \ldots, u_{i-1}, \Theta)} \right)$$

Використовуючи втрати мовного моделювання (які просто характеризують здатність моделі точно передбачити наступний токен у послідовності!), можемо слідувати наведеній нижче процедурі, щоб попередньо навчити параметри моделі θ таким чином, щоб втрати були мінімізовані [1]:

1. Зразок тексту з передпідготовчого корпусу
2. Передбачте наступний токен за допомогою моделі
3. Використовуйте стохастичний градієнтний спуск (SGD) або будь-який інший оптимізатор, щоб збільшити ймовірність правильного наступного токена.

Повторюючи цю (самоконтрольовану) процедуру навчання багато разів, модель зрештою стане справді хорошою в мовному моделюванні (тобто передбаченні наступного токена в послідовності).

GPT використовує 12-рівневу трансформаторну архітектуру лише з декодером, яка відповідає оригінальному трансформаторному декодеру [3] (окрім використання позиційних вбудовувань з можливістю навчання). GPT спочатку виконує попереднє навчання мовної моделі на наборі даних BooksCorpus, а потім окремо (під наглядом) налаштовується на різноманітні завдання розуміння розрізнювальної мови [1].

Такі моделі здатні до навчання, роботи з величезними масивами даних, проведення їх аналізу, вони розуміють контекст, вміють не тільки проводити аналіз, але й видавати його результати в доступній для кожного користувача формі без особливої глибини знань в тій чи іншій сфері математичного аналізу [2].

Що це змінить для економіки? Для економіки різних країн можна розділити на кілька рівнів:

Для кожного користувача, фізичної або юридичної особи – це значне спрощення в роботі, в оперуванні великими масивами даних для проведення економічного аналізу в бізнесі. Це величезна економія часу, більш швидка можливість маневру на конкурентному ринку тощо.

Для великих підприємств – це створення нових можливостей, нових виробничих потужностей, заощадження ресурсів на проведені бізнес аналітики, спрощення ведення бізнесу тощо.

Для держави ж впровадження таких систем може спричинити збільшення рівня безробіття, оскільки даний алгоритм може витіснити людську працю з понад 70% професій, в той самий час лінгвістичні моделі можуть стати великим помічником і дороговказом у модернізації самої державної структури.

Список використаних джерел

1. Brown T., Brown T. B., Mann B., Ryder N., Kaplan J. D., Kaplan J., Neelakantan A., Subbiah M., Dhariwal P., Neelakantan A. et al. Language Models are Few-Shot Learners (англ.). *ArXiv.org*. 2020. 75 p.
2. Greg Brockman, Mira Murati, Peter Welinder. OpenAI API. *OpenAI Blog*. URL: https://openai.com/blog/openai-api.

3. Chuan Li. OpenAI's GPT–3 Language Model: A Technical Overview (англ.). *Lambda Blog*. URL: https://lambdalabs.com/blog/demystifying-gpt–3.

4. Jennifer Langston. Microsoft announces new supercomputer, lays out vision for future AI work. *Microsoft AI Blog*. URL: https://news.microsoft.com/source/features/ai/openai-azure-supercomputer.

5. A robot wrote this entire article. Are you scared yet, human? *The Guardian*. URL: https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/sep/08/robot-wrote-this-article-gpt–3.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДАНИХ В ЕКОНОМІЦІ

Русин Роман Семенович,
доцент, доцент кафедри
економічної кібернетики

Великі обсяги різноманітних даних на підприємстві, які необхідно обробляти та аналізувати за допомогою класичних аналітичних інструментів, вбудованих в прикладні програмні продукти – звіти, зведені таблиці, перехресні таблиці, діаграми, дозволяють представити в повній мірі уявлення про діяльність підприємства, визначити його основні напрямки розвитку та представити необхідні управлінські рішення для ефективної роботи. Саме можливості сучасних інформаційних систем і технологій постають на перший план при досягненні бізнес-цілей суб'єктів господарювання та підвищення ефективності їх системи управління. Особливо це є актуально в сучасних умовах жорсткої конкуренції та розвитку інформаційного суспільства.

Інтелектуальний аналіз даних Data Mining – це назва, яку використовують для позначення сукупності методів, що дозволяють виявляти знання у раніше відомих базах даних (Г. Пятецький-Шапіро, 1989 р.). Data Mining − це широке поєднання математичного інструментарію та інформаційних технологій, а саме поєднання строго формалізованих методів та методів неформального аналізу даних. Основу методів Data Mining складають методи класифікації, моделювання та прогнозування.

Інтелектуальний аналіз даних має наступні переваги:

- знаходять точні правила, що пов'язують значення показників для вибірки даних;
- призначені для обробки різних видів інформації (кількісна, якісна і текстова);
- багатовимірні завдання (пошук зв'язку між значенням цільового показника і набором значень групи інших показників бази даних).

Сучасні технології Data Mining опрацьовують інформацію для пошуку шаблонів (характеристик) для будь-яких фрагментів однорідних багатовимірних даних. При цьому, формулювання гіпотез (шаблонів) покладено на комп'ютер, що формує особливість цієї технології на відміну від оперативної аналітичної обробки даних (online analytical processing, OLAP), де це робить людина.

В основі інструментів Data Mining лежать дві технології − машинне навчання та візуалізація. Якість візуалізації визначається розширеними можливостями графічного відображення даних (використовується для пошуку виключень, загальних тенденцій і залежностей, допомагає у вилученні надлишкових даних). Ефективність методів машинного навчання − здатність досліджувати велику кількість взаємозалежних даних (використовується для пошуку залежностей). Обидві технології доповнюють одна одну в процесі Data Mining аналізу.

Засобами Data Mining можна вирішувати наступні задачі економіки:

- проводити аналіз ринкових кошиків, що дозволяє встановити зв'язки між покупками і знайти закономірності, визначити поведінку споживачів та регулювати пропозицію;
- вирішувати завдання по групуванню споживачів за однаковими характерис-тиками, тобто сегментувати ринок.
- торговим підприємствам приймати рішення про створення товарних запасів;
- для промислового виробництва проводити оптимізацію виробничих процесів та прогнозування розвитку, а також проводити аналіз виробничих ситуацій тощо;
- вирішення бізнес-задач;
- в банківській справі для виявлення шахрайства з кредитними картками, сег-ментація клієнтів та прогнозування змін клієнтів;
- у електронній комерції для формування рекомендаційних систем і вирішення задач класифікації відвідувачів Web-сайтів;
- дозволяє компаніям виявляти певні групи клієнтів і проводити маркетингову політику відповідно до знайдених інтересів і потреб клієнтів;
- аналіз середовища взаємодії виробничих процесів і прогнозування зміни її характеристик;
- аналіз купівельної корзини для виявлення товарів, які потенційні покупці прагнуть купити;
- торговим підприємствам ухвалювати рішення про створення товарних запасів;
- створення прогнозних моделей для торговим підприємств;
- вирішення проблеми некредитоспроможності клієнтів банку.

Використання комп'ютерних технологій і візуалізації дозволяє серед великого масиву хаотичної інформації виділити досить цінну, структурувати її та визначити взаємозв'язки. Саме за допомогою інтелектуального аналізу даних Data Mining можна вирішувати будь-які проблеми бізнесу, де є значні масиви даних та отримати конкурентні переваги на ринку.

Список використаних джерел

1. Бурлаков О. С. Теоретичні засади впровадження та використання сучасних технологій інтелектуального аналізу даних в економіці. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*. 2021. № 25. С. 27–32.

2. Kassambara A. Practical Guide to Cluster Analysis in R: Unsupervised Machine Learning. *Statistical tools for high-throughput data analysis STHDA*, 2017.

3. Tan P.N., Steinbach M., Karpatne A., Kumar V. Introduction to Data Mining. *Pearson Education Limited.* 2018. 864 p.

КАФЕДРА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ, ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Демчук Сергій Романович,
аспірант спеціальності «Фізична культура і спорт»,
майстер спорту з хортингу,
кандидат в майстри спорту з практичної спортивної стрільби

Сьогодні, як ніколи, важливо визнати, наскільки українська нація сильна та стійка. Проте нам доведеться прийняти всі помилки виховання суспільства, зокрема переглянути підходи та методики виховання молоді засобами спорту, громадської активності, супроводом та підтримкою молодих людей в українській громаді.

24 лютого 2022 року в країні оголошено по сьогодні воєнний стан. Окрім свідомих людей, які пішли воювати і воюють досі ми зіткнулися з значною проблемою, – проблема призову молоді до лав Збройних Сил України. Відсутність знань з військових дисциплін, досвіду ведення бойових дій, а також цілісної державної системи військової підготовки цивільного населення, як основного резерву Збройних Сил і є ключовим тригером для молодих людей, в яких страх переважає над досвідом та знаннями. Адже впевнена в собі і своїх можливостях людина може перебороти цей страх, виконати обов’язок і повернутися живим з війни.

Зі змісту статей 17, 65 Конституції України вбачається, що захист держави, забезпечення її безпеки є найважливішими функціями всього Українського народу [1].

Мету патріотичного виховання конкретизують через систему виховних завдань, а саме:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя; усвідомлення взаємозв’язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;
- сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв’язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;
- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;

- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;

- культивування кращих рис української ментальності працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи; формування мовленнєвої культури; спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму [2].

Також основною метою державної політики України в галузі фізичного виховання і спорту є зміцнення здоров'я нації як один з основних чинників національної безпеки нашої держави. Власне до розгляду подається формування військово-патріотичного виховання молоді засобами бойового хортингу, як національного бойового мистецтва, як національного виду спорту в Україні [3].

У педагогічному словнику зазначено, що «патріотизм – це любов до Батьківщини, відданість їй, готовність служити її інтересам, іти на самопожертву. Патріотизм проявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів. Виховання патріотизму у дітей розпочинається з виховання у них любові до рідної мови, культури народу та його традицій, поваги до сімейних реліквій, пов'язаних із трудовими і бойовими сторонами життя предків, близьких родичів» земляків [4, с. 134].

То ж, поєднюючи спорт, а власне, бойові мистецтва, зокрема національного спрямування з неформальною освітою в галузі військової підготовки та ознайомлення цивільного населення з діями в разі виникнення надзвичайних ситуацій, в умовах особливого періоду та воєнного стану, в 2013 році було створено національно-патріотичну молодіжну військову програму «Карпатський Легіон», автором якої і керівником є ваш доповідач.

Програма передбачає проходження 14-тиденного курсу в похідно-польових умовах з таких дисциплін: загальна та спеціальна військова підготовка; тактична підготовка та тактико-спеціальна підготовка; стрілецька підготовка; інженерно-саперна справа; мінно-підривна підготовка; топографія та орієнтування; балістика; медична підготовка / тактична медицина, домедична допомога; альпінізм; керування плавзасобами; керування БПЛА; ідеологічна підготовка; обов'язкові заліки зі спортивних нормативів для учасників від 7 до 45 років [5]. Деякі нормативи максимально наближені до відбору в лави сил спеціальних операцій, підрозділів ЦСО «Альфа» та інших.

Чому нормативи розроблено для дітей також. Закон України про засади молодіжної політики № 2849-IX від 13.12.2022 в розділі першому статті першої пункту 17 визначає молодь, як особи віком від 14 до 35 років, які є громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах. Проте ми маємо велику прірву між людьми в 14 років та людми, значно молодшими. Щоб перехід дитини до статусу молода людина відбувався повільно, виважено, структуровано та раціонально, програма передбачає навчально-ознайомчий 10-тиденний курс для дітей віком 7–10 років, а 11–13 років разом з учнівською та студентською молоддю на одній локації та з різним навчальним навантаженням. Для школярів найкращим підтвердженням власної значимості та практичності отриманих знать та набутих практичних навиків є приклад старших школярів та молодих людей. Результативність

національно-патріотичного виховання значною мірою залежить від того, наскільки ті чи інші форми, методи і засоби освітнього процесу мотивують молодших школярів до розвитку самоорганізації, самоуправління, самовиховання. На прикладі Карпатського легіону можна вільно стверджувати, що наставництво, дублювання досвіченіших формує юну особистість як незламну, стійку і вольову.

Отже, війна з росією актуалізувала потребу в національно-патріотичному вихованні всіх громадян України і молоді зокрема, а також молодший шкільний вік, який є особливим періодом в онтогенезі, набуваючи досвід соціальної поведінки, почуттєвої, морально-етичної та естетичної сфери як основи для подальшого формування високої національної самосвідомості, активної громадянської позиції, готовності до захисту національних інтересів, незалежності й цілісності України, захисту кордонів та утвердження національного суверенітету держави. У період воєнного стану надзвичайно важливо дбати про становлення національної ідентичності української молоді, ідеалів свободи й рівності, усвідомлення цінності людської гідності молодого покоління; повагу та любов до української мови; медіаосвіти та інформаційної безпеки, залучаючи до навчальних програм та проєктів, волонтерства, участі у заходах, програмах військово-патріотичного спрямування. Програма Карпатський Легіон є однією з альтернативних для системного та централізованого навчання молоді.

Подальших наукових розвідок потребує питання формування цілісної системи національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання молоді на основі кращих світових практик країн Європи та світу в цілому, а також підготовки майбутніх наставників, вчителів.

Список використаних джерел

1. Конституція України, розділ I та розділ II.

2. Наказ Міністерства освіти і науки України №1038 від 29.07.2019 р.

3. Єрьоменко Е. А. Патріотичне виховання молоді засобами бойового хортингу : монографія. Київ : ГС «НФБХУ», 2021. 169 с.

4. Педагогічний словник / під ред. М. Ярмаченка. Київ : Педагогічна думка, 2001. 514 с.

5. Положення про національно-патріотичну молодіжну військову програму «Карпатський Легіон».

6. Закон України про засади молодіжної політики № 2849-IX від 13.12.2022 р.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СЕРЕД ШКОЛЯРІВ

Мочернюк Владислав Богданович,
доцент кафедри терапії та методики
фізичної культури і спорту

Вступ. Вже понад три роки загальноосвітні організації України вимушені працювати використовуючи дистанційні форми занять через пандемію ковіду та війну. За інформацією департаментів освіти обласних військових адміністрацій станом на 23.01.2023 у 2022/2023 н.р. здійснюється освітній процес у 12926 закладах ЗСО для 3970823 учнів, з яких за дистанційною формою навчається 42%, за змішаною – 30,2%. За кордоном продовжують перебувати понад 510 тисяч школярів. Вчителі фізичної культури використовували раніше інформаційні технології як ресурс для підготовки уроків, самоосвіти, форми контролю у вигляді електронного журналу, то за нових реалій довелося терміново перебудовувати навчальний процес у формах дистанційного навчання, практикуючи чат-заняття, веб-заняття, асинхронні та інші [1, 2, 3].

Мета роботи – вивчити особливості проведення дистанційних занять із фізичної культури у загальноосвітніх школах.

Методи та організація дослідження. Проведено анкетне опитування вчителів фізичної культури закладів загальної середньої освіти щодо застосування дистанційних технологій, анкетування учнів щодо аспектів, пов'язаних із дистанційними заняттями ФК, та здійснено контент-аналіз дистанційних уроків ФК у рамках всеукраїнської школи онлайн (ВШО) від Міністерства науки і освіти України (МОН).

Результати дослідження. МОН та різні освітянські проєкти створили ресурси для дистанційних занять учнів. Уроки фізичної культури представлені короткими відеокліпами, які проводили за участю відомих діячів спорту, шоу-бізнесу та вчителів фізичної культури. Розвиток і впровадження дистанційного навчання здійснювалось через загальнодержавні інституції, окремими благодійними організаціями та сервісами, що спеціалізувались в онлайн-навчанні, з власної ініціативи та винахідливості вчителів фізичної культури і науковців-практиків.

Проаналізовано основні освітні платформи, які були використані в процесі дистанційного навчання та популярність окремих відеороликів. Найпопулярнішими платформами були: Viber-спільнота «Школа_інфо» (544 тис. підписників), iLearn – проєкт Громадської Спілки «Освіторія» (76,2 тис. підписників) [5], MON UKRAINE, яка має 251 тис. користувачів [6], та «Всеукраїнська школа онлайн», (https://lms.e-school.net.ua), «Спортивний рух Олександра Педана «Джуніор», освітній проєкт «На урок» [4].

Кліпи (Фізкультура/руханка) серед усіх освітніх матеріалів всіх навчальних дисциплін зайняли перші позиції по популярності (станом на квітень 2023 р.) і перевищили 1 млн. переглядів:

1. Юрій Ткач. 931 тис. iLearn + 428 тис. MON

2. Є. Кот і Н. Татарінцева (переможці танців з зірками 2019) 532 тис. MON + 481 тис. iLearn
3. Леся Нікітюк. 602 тис. iLearn + 351 тис. MON.

Вчителі ФК відавали перевагу онлайн-заняттям із використанням різних платформ Zoom, Skype, Google Meet і т.д.

Результати аналізу анкетування школярів підтверджують позитивний вплив поєднання дистанційних організованих занять фізичної культури і спорту з очними, а також належного матеріального забезпечення та системи цінностей на позитивну динаміку і рівень індивідуальної фізичної підготовленості. Встановлена вікова та гендерна динаміка досліджуваних показників: найбільші проблеми з позитивним відношенням до ФК проявились у дівчат 11–12 років та хлопців 12–13 років. У групі з вищим рівнем фізичної підготовки домінують учні, що використовують сучасні девайси та застосунки для занять фізичної культури і спортом, причому дівчата суттєво випереджають хлопців. Самооцінка матеріально-побутових умов, раціону харчування, підтримки рідних у плані занять фізичної культури і спорту виразно зростає з ростом підготовленості.

Вивчення вподобань учнів щодо видів масового спорту, дозволило визначити найбільшу частку любителів спортивних ігор, проте у них виявився суттєво нижчим рівень підготовленості у порівнянні з іншими підгрупами. Найвища самооцінка серед дівчат у представниць індивідуальних видів спорту, а серед хлопців – любителі фітнесу.

Висновок. Здійснений аналіз найбільш часто застосовуваних методик та освітніх платформ при дистанційному навчанні фізичної культури дозволяє встановити перелік та розподіл застосування технічних засобів вчителями фізичної культури, а також популярність окремих занять у рамках ВШО та вподобання учнів щодо вибору відповідних форм для дистанційних занять.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. URL: http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html (дата звернення: 26.02.23).

2. Положення про дистанційну освіту : Закон України від 24.05.2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703–13#Text (дата звернення 15.03.23).

3. Согоконь О. А., Донець О. В., Гогоць В. Д. Фізичне виховання – дистанційна форма навчання. *Навчально-методичний посібник.* Полтава. 2021. 122 с.

4. Уроки фізичної культури в умовах дистанційного та змішаного навчання. URL: https://naurok.com.ua/conference/physical-ed (дата звернення: 16.02.23).

5. iLearn. Онлайн-платформа для навчання. URL: http://ilearn.org.ua (дата звернення: 26.02.23)

6. MON UKRAINE. URL: https://www.youtube.com/channel/ UCQR9sMWc ZshAwYX-EYH0qiA (дата звернення: 26.02.23).

ФАКУЛЬТЕТ ПРИРОДНИЧИХ НАУК

АДСОРБЦІЙНІ ТА КАТАЛІТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ НІКЕЛЬ-КОБАЛЬТОВИХ ФЕРИТІВ ДОПОВАНИХ ІОНАМИ Gd^{3+}

Старко Ірина Юріївна,
аспірантка, кафедра хімії,
Данилюк Назарій Володимирович,
аспірант, кафедра хімії, провідний фахівець Навчально-наукового центру хімічного матеріалознавства та нанотехнологій.
Татарчук Тетяна Романівна,
кандидатка хімічних наук, доцентка кафедри хімії, директор Навчально-наукового центру хімічного матеріалознавства та нанотехнологій.

Феромагнітні наноматеріали зі структурою шпінелі та загальною формулою MFe_2O_4 (M – двовалентний катіон) знаходять широке застосування завдяки своїм привабливим багатофункціональним властивостям (магнітним, сенсорним, діелектричним, каталітичним, адсорбційним, біомедичним та ін.) [1]. До шпінельних матеріалів належать, зокрема, ферити кобальту $CoFe_2O_4$ та нікелю $NiFe_2O_4$ зі змішаною структурою, які є магнітно-твердими матеріалами. Їх перевагами є висока температура Кюрі, хімічна та термічна стабільність, механічна твердість, високий електричний опір, висока стійкість до корозії [2]. Ці властивості можуть бути покращені шляхом заміщення іонів Fe^{3+} іонами рідкісноземельних елементів [3].

У даному дослідження було синтезовано нікель-кобальтовий ферит складу $Ni_{0,5}Co_{0,5}Gd_xFe_{2-x}O_4$ (x=0, 0.010, 0.025, 0.050) методом золь-гель автогоріння. Полівініловий спирт був використаний як паливо. Для підтвердження структури шпінелі було використано Х-променевий аналіз та метод ІЧ-спектроскопії.

На дифрактограмах усіх зразків спостерігаються дифракційні максимуми, які відповідають однофазній структурі шпінелі. Аніонний параметр зменшується при легуванні іонами Gd^{3+}. Існування двох смуг поглиння, що відповідають структурі шпінелі, були виявлені методом ІЧ-спектроскопії. ІЧ-спектри містять дві основні смуги поглинання: в області ~ 400 $см^{-1}$, що відповідає валентним коливанням октаедричних груп та в області ~ 600 $см^{-1}$, що відповідає валентним коливанням тетраедричних груп. Температура Дебая при легуванні нанофериту іонами Gd^{3+} зменшується, що може бути пов’язано зі зменшенням хвильового числа піку, який відповідає коливанням зв’язку Me-O в октаедричній позиції.

Також досліджено питому площу поверхні та побудовано ізотерми адсорбції/десорбції азоту для Gd-заміщених кобальт-нікелевих феритів. За класифікацією IUPAC усі ізотерми належать до типу H2. Зі збільшенням вмісту Гадолінію площа питомої поверхні зростає, а розмір пор зменшується.

Одним із методів дослідження кислотно-основних властивостей поверхні є «метод дрейфу pH», який дозволяє отримати точку нульового заряду (pH_{PZC}).

Точка нульового заряду для досліджуваних магнітних зразків становить 7.22; 7.42; 7.36 та 7.39 .

Адсорбційні властивості Gd-заміщених кобаль-нікелевих феритів досліджено по відношенню до барвника Конго червоного (КЧ). Анналіз ізотерм адсорбції проведено з використанням чотирьох моделей: Ленгмюра, Фрейндліха, Дубініна-Радушкевича та Сіпса. Отримані коефіцієнти кореляції свідчать про найкраще наближення моделлю Ленгмюра. Величини енергії адсорбції знаходяться в діапазоні 21-25 кДж*моль$^{-1}$, що свідчить про хімічну адсорбцію КЧ на поверхні досліджуваних магнітних матеріалів.

Каталітичні властивості синтезованих матеріалів складу $Ni_{0,5}Co_{0,5}Gd_xFe_{2-x}O_4$ досліджено у процесі розкладу антибіотика окситетрацикліну (ОТС) (25–75 мг/л) в присутності гідроген пероксиду (30 мМ). Ефективність розкладу ОТС аналізували за допомогою УФ-видимої спектрофотометрії. Результати показують, що ефективність деградації ОТС є більшою при нижчих початкових концентраціях ОТС. Зокрема, при концентраціях ОТС 25, 50 і 75 мг/л ефективність видалення становила 100, 89 та 80% відповідно для зразка x(Gd)=0.01. Максимальна ефективність деградації ОТС на цьому ж зразку спостерігається при $[ОТС]_o$=25 мг/л. Експерименти проводили без та у присутності індукційного нагріву. Виявлено, що індукційний нагрів значно посилює активність магнітних Gd-заміщених нікель-кобальтових каталізаторів.

Список використаних джерел

1. T. Tatarchuk, M. Myslin, I. Mironyuk, M. Bououdina, A. T. Pędziwiatr, R. Gargula, B. F. Bogacz, P. Kurzydło, Synthesis, morphology, crystallite size and adsorption properties of nanostructured Mg–Zn ferrites with enhanced porous structure, J. Alloys Compd. 819 (2020). https://doi.org/10.1016/j.jallcom. 2019.152945.

2. M.S.I. Sarker, M. Yeasmin, M.A. Al-Mamun, S.M. Hoque, M.K.R. Khan, Influence of Gd content on the structural, Raman spectroscopic and magnetic properties of $CoFe_2O_4$ nanoparticles synthesized by sol-gel route. Ceram. Int. 48 (2022) 33323–33331. https://doi.org/10.1016/j.ceramint.2022.07.275.

3. I. Starko, T. Tatarchuk, M. Bououdina, La-doped $Ni_{0.5}Co_{0.5}Fe_2O_4$ nanoparticles: effect of cobalt precursors on structure and morphology, Mol. Crystals and Liquid Crystals, 674: 1 (2018), 110-119. https://doi.org/10.1080/15421406. 2019.1578517.

ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ТА ДОВУЗІВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИЙОМІВ ПОСТАНОВКИ ЗВУКІВ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ

Кіндрачук Надія Мирославівна,
доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри професійної освіти та інноваційних технологій

Питанню формування правильної вимови фонем у дітей, присвячені наукові дослідження багатьох авторів, серед яких: Н. Гаврилова [1], Н. Могильова [2], М. Шеремет та О. Ревуцька [3] та ін. Проте, є ряд аспектів пропонованої теми, які розкриті недостатньо широко, що дає нам можливість продовжити роботу в цьому перспективному напрямку.

Постановка звуків мовлення у кожному окремому випадку може здійснюватися по різному. Чим більш складними є порушення моторики та дихання у дітей, тим більше форм допомоги потребують діти для формування у них правильної артикуляції звука мовлення.

Перша група – прийоми відображеної вимови звуків мовлення. Для використання даної групи прийомів необхідно опиратися на знання правильної артикуляції фонем, яка була визначена на підставі аналізу рентгенівських знімків органів артикуляції людей в процесі вимови конкретних звуків мовлення.

Друга група – прийоми постановки звуків від інших звуків мовлення. У дітей найчастіше формується стійке уявлення про власну неправильну артикуляцію як про правильну, а також правильне звучання фонеми у дитини асоціюється з неправильною, притаманною їй артикуляцією. Рекомендовано цю особливість враховувати при формулюванні інструкції необхідної для викликання правильного звучання звука мовлення у дитини. Зокрема, до цієї групи відносять прийом викликання струменя повітря під час відтворення правильної артикуляції звука шляхом використання інструкції тощо.

Третя група – прийоми постановки звуків за допомогою артикуляційних вправ. При використанні артикуляційних вправ з метою постановки звуків необхідно пам’ятати, що підбирати їх необхідно таким чином, щоб вони відображали основні артикуляційні позиції необхідні для ізольованої вимови фонем. Подавати артикуляційні вправи потрібно від простішої до складнішої, з нарощенням труднощів.

Четверта група – ігрові прийоми постановки звуків мовлення. Ігровим прийомам постановці звуків мовлення особливу увагу надають у дошкільній логопедії. До ігрових прийомів, що сприяють постановці звуків мовлення відносять: створення наочно-образної ситуації, що стимулює вимову конкретного звука мовлення; використання динамічного руху різними частинами тіла, який демонструє основні особливості артикуляції даного звука мовлення, емоційної стимуляції вимови фонеми.

П'ята група – механічні прийоми постановки звуків. Механічні прийоми постановки звуків мовлення розглядаються як такі, що потребують використання спеціальних логопедичних зондів. Логопедичні зонди – це спеціальний інструментарій виготовлений з нержавіючої сталі, або з природних матеріалів які можна використовувати з метою постановки звуків мовлення у дітей.

Постановка фонем може здійснюватися не лише індивідуально, але і фронтально. Від вибраної форми роботи на логопедичному занятті також буде залежати вибір групи прийомів для постановки звуків мовлення.

Список використаних джерел

1. Гаврилова Н. С. Порушення фонетичного боку мовлення у дітей: монографія. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друк-Сервіс», 2011. 200 с.

2. Загальне недорозвинення мовлення: теорія та перспективне планування корекційно-розвиткової роботи : навчальний посібник / уклад. Н. М. Могильова. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2019. 123 с.

3. Логопедія : підручник / за ред. М. К. Шеремет. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 776 с.

4. Савченко М. А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. –160 с.

5. Тищенко В. В. Зміст інтелектуального компонента мовленнєвої діяльності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2005. Вип. 2. Ч. І. С. 129–141.

6. Шеремет М. К., Ревуцька О. В. Логопедія (корекційна робота при дислалії) : навчальний посібник. Київ : Слово, 2009. 244 с.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГУ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЛОГОПЕДІВ

Лукачович Галина Олександрівна,
аспірантка,
асистентка кафедри професійної освіти
та інноваційних технологій.

Сучасний стан довкілля призвів до прийняття цілої низки міжнародних документів в галузі охорони природи і сталого розвитку: Міжнародна конвенція про охорону нових сортів рослин (1961), Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів (1971), Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1972), Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин (1979), Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (1979), Всесвітня хартія природи (1982), Угода про збереження кажанів в Європі (1991), Конвенція про охорону біологічного різноманіття (1992) Картахенський протокол про біобезпеку до Конвенції про

біологічне різноманіття (2000), Стокгольмська конвенція про стійкі органічні забруднювачі (2001) та ін. [5].

З 1960 по 2000 роки кількість міжнародних документів у цій сфері збільшилася від 25 до 250 – у 10 разів. Україна, з набуттям незалежності, ратифікувала велику частину з них. Це призвело до прийняття у 2001 році Концепції екологічної освіти, яка проголосила екологізацію освіти на усіх рівнях, що закріплено у Законі України «Про освіту» (2017), у Концепції НУШ (2016), у Базовому компоненті дошкільної освіти (2021), в освітніх програмах та ін. нормативних документах.

Основа екологічної культури закладається від народження у сім'ї, далі продовжує формуватися у закладі дошкільної освіти, де за базовим компонентом розвивають природничо-екологічну компетентність – «це здатність дитини до доцільної поведінки в різних життєвих ситуаціях, що ґрунтується на емоційно-ціннісному ставленні до природи, знаннях її законів та формується у просторі пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової діяльності» [1, 14].

У закладі загальної середньої освіті цей процес продовжується формуванням екологічної компетентності – «це підготовленість і здатність людини до практичного рішення екологічних завдань, наявністю у неї низки особистісних якостей у поєднанні з необхідним запасом знань і умінь ефективно діяти у проблемних ситуаціях» [4].

Учитель-логопед «здійснює навчальну, корекційно-розвиткову, компенсаційну, реабілітаційну роботу з дітьми, які мають мовленнєві порушення. Розробляє і вдосконалює навчально-корекційні програми… Виробляє оптимальну педагогічну й корекційну стратегію. Проектує шляхи навчання, реабілітації та соціальної адаптації кожної дитини. Обирає ефективні форми, методи, засоби корекційно-реабілітаційного процесу» [2]. Він, разом з іншими фахівцями: розвиває соціально-побутові навички, які включають вміння раціонально використовувати рескрси; займається формуванням і корекцією мовлення (починаючи від розвитку дихання (понюхай квіточку, як дме вітерець), продовжуючи звуконаслідуванням (голоси тварин) до утворення понять і узагальнень (свійські тварини, дикі, овочі, фрукти та ін.) та лексико-семантичних умінь; сприяє збереженню здоров'я дитини; формує правильні екологічні звички.

Для цього логопед має бути екологічно компетентним. Одним з ефективних засобів формування життєвих компетентностей є тренінг. Тренінг – це форма групової роботи, що забезпечує активну участь і творчу взаємодію учасників між собою і з ведучим [3]. Для розвитку екологічної компетентності логопеда варто провести тренінг за таким планом:

1 Вступне слово. Розповісти про значення екології та її вплив на наше здоров'я.

2 Теоретичний блок. Екологічні проблеми, пов'язані з логопедією (наприклад, використання пластикових матеріалів у логопедичній роботі).

3 Практичний блок. Проведення майстер-класу з виготовлення екологічної логопедичної іграшки.

4 Заключне слово. Підсумки тренінгу та нагадування учасникам про важливість екологічної грамотності в професійній діяльності логопеда.

Отже, розвиток екологічної компетентості логопеда сприятиме формуванню гармонійної особистості і сприятиме сталому розвитку.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти. 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf.

2. Довідник кваліфікаційних характеристик. Вип. 80 : Соціальні послуги. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0518739-17#Text.

3. Курс для вчителів Основи здоров'язбережної компетентності. URL: http://multycourse.com.ua/ua/page/19/70#1.

4. Стандарт НУШ. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti.

5. Екологія. Право. Людина. URL: http://epl.org.ua/law-posts/osnovni-mizhnarodno-pravovi-akty-u-sferi-okhorony-dovkillia-za-uchasti-ukrainy.

Зміст

ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ТА ДОВУЗІВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

Боришкевич Ірина Ігорівна. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ У БІЗНЕС-ОСВІТІ..... 3
Боришкевич Ірина Ігорівна, Хандога Юрій Васильович. СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В СИСТЕМІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД..... 5
Біннатов Олег Назімович. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ..... 6
Валюх Андрій Миколайович. ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ФАХІВЦІВ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ ДО ФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ..... 8
Вовк Мар'ян Миколайович. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОМУНІКАЦІЇ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ..... 10
Гладкий Олег Богданович. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЖИТЛОВОЇ НЕРУХОМОСТІ..... 12
Григорук Ірина Іванівна, Максимів Роман Васильович. СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГРОМАДИ..... 13
Івасютин Ігор Михайлович. ВПЛИВ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ НА РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ..... 15
Жук Ольга Іванівна. ПОДАТКОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ БІЗНЕСУ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ..... 17
Звірич Віталій Васильович. УКРАЇНА У РЕЙТИНГУ «ГЛОБАЛЬНИЙ ІНДЕКС БЕЗПЕКИ ЗДОРОВ'Я» 19
Качмар Сергій Йосипович. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНОЇ ГАЛУЗІ..... 21
Качмарський Володимир Васильович. БЮДЖЕТ УЧАСТІ, ЯК ІНДИКАТОР ЗАПИТІВ МІСЦЕВОГО НАСЕЛЕННЯ..... 23
Кіндрачук Надія Мирославівна. ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИЙОМІВ ПОСТАНОВКИ ЗВУКІВ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ..... 24
Корнієнко Тетяна Богданівна. ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПЕРСОНАЛУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ..... 26
Лукачович Галина Олександрівна, ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГУ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЛОГОПЕДІВ... 29
Олійник Святослав Ярославович. МЕХАНІЗМИ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ..... 31
Подолян Михайло Іванович. МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ..... 33
Попадинець Ірина Романівна. МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ХИБНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО РІШЕННЯ..... 35
Пронь Леся Михайлівна. ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ДЕРЖАВ ЄС ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ В УКРАЇНІ..... 37
П'ятничук Ірина Дмитрівна. СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ СЕРВІСИ В ПУБЛІЧНИХ ІНСТИТУЦІЯХ..... 39
Романюк Христина Романівна. ВИКОРИСТАННЯ КЛЮЧОВИХ КОНЦЕПЦІЙ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ..... 41
Стефанчук Юрій Дмитрович. ВАЖЛИВІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ СТІЙКОСТІ ГРОМАД У ЧАС ВІЙНИ..... 42

Сурай Інна Геннадіївна. МОДЕРНІЗАЦІЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ..... 44
Тарас Тетяна Іванівна. НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ЗМІСТУ ПОНЯТЬ «ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ» ТА «ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ»..... 46
Томашевська Антоніна Василівна. РОЗВИТОК СТАРТАП-ІНКУБАТОРІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ..... 49
Хомин Олег Іванович. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ..... 50

ФАКУЛЬТЕТ ТУРИЗМУ

Мендела Ірина Ярославівна. ІННОВАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ: ВІД ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ ДО ВЗАЄМОДІЇ З ГОСТЯМИ..... 53
Худик Наталія Іванівна. РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ (кінець XIX ст. – 1939 р.) 55

ФАКУЛЬТЕТ ПРИРОДНИЧИХ НАУК

Борик Віктор Васильович. ЗАСТОСУВАННЯ ОБ'ЄКТНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПРОГРАМНОГО СЕРЕДОВИЩА ПРИ ВИКЛАДАННІ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ І ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ»..... 58
Івасюк Ірина Йосипівна. РОЗЛАДИ ОМЦ В РЕПРОДУКТИВНОМУ ВІЦІ..... 59
Рій Володимир Романович, Гивель Соломія Андріївна. СИНТЕЗ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ФІЗИКО-ХІМІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ КАРБАМІДО-ФОРМАЛЬДЕГІДНИХ ПОРОПЛАСТІВ..... 61
Старко Ірина, Данилюк Назарій Володимирович, Татарчук Тетяна Романівна. АДСОРБЦІЙНІ ТА КАТАЛІТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ НІКЕЛЬ-КОБАЛЬТОВИХ ФЕРИТІВ ДОПОВАНИХ ІОНАМИ Gd^{3+}..... 63
Турак Олег Юрійович. ОХОРОНА ГРУНТІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ, АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ..... 64

ФАКУЛЬТЕТ МАТЕМАТИКИ ТА ІНФОРМАТИКИ

Гаврилків Володимир Михайлович. ПРО КІЛЬКІСТЬ ПОПАРНО НЕІЗОМОРФНИХ ЦИКЛІЧНИХ ДОПЕЛЬНАПІВГРУП..... 67
Глушак Інна Дмитрівна. СКІНЧЕННІ НАБЛИЖЕННЯ НЕАДИТИВНИХ МІР НА НЕСКІНЧЕННИХ МЕТРИЧНИХ ПРОСТОРАХ..... 67
Горєлов Віталій Олевтинович. ВИКОРИСТАННЯ КОРУТИН ПРИ РОЗРОБЦІ ANDROID-ДОДАТКІВ МОВОЮ KOTLIN..... 69
Іляш Юрій Юрійович. ОБРОБКА КОЛІЗІЙ ЧЕРЕЗ BLUEPRINT В СЕРЕДОВИЩІ UNREAL ENGINE..... 71
Ізмайлов Артем Вікторович. ВИКЛАДАННЯ HTML, CSS ТА JAVASCRIPT В ОПП ГАЛУЗІ ЗНАНЬ 12 «ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ» 72
Казмерчук Анатолій Іванович. ЗАДАЧІ ДЛЯ МОДИФІКОВАНОЇ СИСТЕМИ РІВНЯНЬ ГАЗОВОЇ ДИНАМІКИ..... 74
Махней Олександр Володимирович. ПРО ОДНУ КОМБІНАТОРНУ СХЕМУ..... 76
Петришин Любомир Богданович. КУРС «МІКРОПРОГРАМУВАННЯ» В ОПП ГАЛУЗІ ЗНАНЬ 12 «ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ» 78
Петришин Михайло Любомирович. МЕТОД ШВИДКОГО SAR АНАЛОГО-ЦИФРОВОГО ПЕРЕТВОРЕННЯ ФОРМИ ІНФОРМАЦІЇ..... 81
Превисокова Наталія Володимирівна. АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ НАПРЯМУ «ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ» В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ..... 82
Слободян Світлана Ярославівна. АНАЛІЗ ПОВЕДІНКИ БІТОВИХ ПОСЛІДОВНОСТЕЙ НА ЛОКАЛЬНИХ ДІЛЯНКАХ..... 84

ФІЗИКО-ТЕХНІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Павлюк Мирослав Федорович. ПРОЦЕСИ ДЕФЕКТОУТВОРЕННЯ В КРИСТАЛАХ СЕЛЕНІДУ ЦИНКУ З ДОМІШКОЮ МАГНІЮ..... 86
Яремій Іван Петрович. РОЗРОБКА МОДЕЛЕЙ ТА ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ АНАЛІЗУ ДАНИХ Х-ПРОМЕНЕВОЇ ДИФРАКТОМЕТРІЇ..... 88

ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кирста Наталія Романівна. ВПЛИВ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ..... 90
Ковальчук Віра Миколаївна. ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗВО В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ..... 92
Котик Тетяна Миколаївна. ОСОБЛИВОСТІ КОМПЕТЕНТНІСНО ЗОРІЄНТОВАНОГО УРОКУ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ..... 94
Мацук Людмила Олександрівна. ФОРМУВАННЯ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ПРОЄКТІВ..... 97
Паска Андрій Валерійович. ОСОБЛИВОСТІ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПРИКАРПАТТЯ (1991–2022 рр.)..... 99
Романишин Руслана Ярославівна. ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ – ПРЕДСТАВНИКІВ ЦИФРОВОГО ПОКОЛІННЯ..... 102
Русин Галина Андріївна. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕТНОПЕДАГОГІЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ШКІЛЬНИЦТВА НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (1772–1939 рр.) 105
Сабат Надія Володимирівна. ОСВІТНІЙ КОМПОНЕНТ «ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ» У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ..... 107
Сабат Наталія Іванівна. АРТТЕРАПІЯ У ПРАКТИЦІ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ: ДОСВІД ФАХІВЦІВ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА... 109
Чупахіна Світлана Василівна. ПРИЧИНИ ПОРУШЕННЯ ПИСЬМА У ДІТЕЙ: ОСНОВИ СТАНОВЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ..... 111

ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Берлін Ярослав Володимирович. СУЧАСНІ ДОСЛІДНИКИ ТРАДИЦІЙНОЇ АРХІТЕКТУРИ КАРПАТ..... 117
Борчук Степан Миколайович. ШАРЛЬ ДЕ ГОЛЛЬ: ВІД ВІЙСЬКОВОГО ДО ПОЛІТИКА..... 118
Боян-Гладка Світлана Петрівна. ІННОВАЦІЙНІ ЗМІНИ В КАЛЕНДАРНІЙ ОБРЯДОВОСТІ УКРАЇНЦІВ СХІДНОЇ БОЙКІВЩИНИ..... 120
Водославський Тарас Сергійович. КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ ПИТАННЯ УКРАЇНЦІВ НА СЕСІЯХ ГАЛИЦЬКОГО КРАЙОВОГО СЕЙМУ (1908–1914 рр.)..... 121
Гресько Андрій Михайлович. МАТЕРІАЛИ З ІСТОРІЇ ОСВІТНЬОЇ ТА ОПІКУНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УГКЦ В МЕЖАХ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ГУБЕРНІЇ (1916–1917 рр.) У ФОНДАХ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ..... 124
Досінчук Сергій Юрійович, ТРАДИЦІЙНІ ТИПИ ТА ФОРМИ ЖИТЛА НАСЕЛЕННЯ ПОКУТСЬКО-ГУЦУЛЬСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ..... 126
Дрогобицька Оксана Ярославівна. РОЛЬ МУЗЕЇВ «ЖИВОЇ ІСТОРІЇ» У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ..... 127
Мосора Володимир Андрійович. ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ ТРУДОВОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ УКРАЇНЦІВ ДИСТРИКТУ ГАЛИЧИНА НАЦИСТСЬКОЮ НІМЕЧИНОЮ В 1941–1944 рр. 129
Паньків Марта Степанівна. «ЧЕРВОНА РУТА» – СИМВОЛ УКРАЇНСЬКОЇ ПІСНІ..... 131

Поглод Ганна Якимівна, ГРАМАТИКА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ФОРМУВАННЯ НАВИКІВ ГОВОРІННЯ ІСПАНСЬКОЮ МОВОЮ ЯК ДРУГОЮ ІНОЗЕМНОЮ..... 133
Савчук Віталій Романович. ПОЛІТИКА ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО АГРЕСІЇ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ ЯК ФАКТОР ПІДТРИМКИ НЕДЕМОКРАТИЧНИХ РЕЖИМІВ..... 134
Семак Оксана Іванівна. ПОЕТИКА ДРАМАТУРГІЇ ІЛАРІОНА ЧОЛГАНА..... 137
Срайчук Юрій Васильович. ПРО ДАТУ НАРОДЖЕННЯ В.В. ГРАБОВЕЦЬКОГО: УТОЧНЕННЯ ДО БІОГРАФІЇ..... 139

ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ

Варварук Христина Петрівна. ВІРТУАЛЬНИЙ ІМІДЖ ПЕДАГОГА ЯК ЕЛЕМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ..... 142
Василик Олександра Миколаївна. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ ЖІНОЧОГО ЛІДЕРСТВА..... 144
Готич Вікторія Олександрівна. ПСИХОСОЦІАЛЬНІ ФАКТОРИ, ЩО СПРИЯЮТЬ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ..... 147
Даниляк Ростислав Петрович. ОГЛЯД ПОРТУГАЛЬСЬКОГО ПІДРУЧНИКА З ФІЛОСОФІЇ..... 149
Дзюбинська Марія Ярославівна. ПОТЕНЦІАЛ АРТ-ТЕРАПІЇ У ЗБЕРЕЖЕННІ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ..... 151
Кушнікова Світлана Вікторівна. ВПЛИВ ДЕСТРУКЦІЇ НА ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 153
Петрук Надія Юріївна. КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КРИЗИ У СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ..... 156
Федорів Анастасія Ярославівна. ЗАСТОСУВАННЯ ТРЕНІНГУ БАТЬКІВСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЛЯ СІМЕЙ, ЩО ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОЗНАКАМИ АУТИЗМУ..... 158
Черняк Артур Анатолійович. ПРОБЛЕМА ВАЛОРИЗАЦІЇ ПАМ'ЯТІ В КОНТЕКСТІ РОЗУМІННЯ ІСТОРІЇ..... 161

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВ

Білієнко Денис Олегович. КРЕАТИВНА ОСВІТА У МИСТЕЦТВІ..... 163
Вільчинський Дамян Юрійович. OPEN AIR ЯК ФОРМА АЛЬТЕРНАТИВНОГО КОНЦЕРТУВАННЯ В МУЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ АКАДЕМІЧНОЇ ТА НЕАКАДЕМІЧНОЇ ТРАДИЦІЙ..... 165
Дудик Романа Волоимирівна. ТВОРЧЕ МИСЛЕННЯ СТУДЕНТА НА ЗАНЯТТІ З ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ..... 167
Кіндрачук Володимир Богданович. САКРАЛЬНА ТЕМАТИКА В СКУЛЬПТУРІ ІГОРЯ СЕМАКА..... 169
Коман Галина Михайлівна. ТРАДИЦІЙНЕ ТКАЦТВО ОСЕРЕДКУ НАРОДНИХ ПРОМИСЛІВ ГЛИНЯНИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ ГАЛИЧИНИ (МИНУЛЕ ТА СЬОГОДЕННЯ)..... 171
Кротенко Роман Олександрович. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕТОДИ РЕСТАВРАЦІЇ..... 172
Кузенко Петро Ярославович. САКРАЛЬНА МОЗАЇКА ЄВГЕНА АНДРУХІВА.... 174
Левицький Андрій Степанович. АВТЕНТИЧНІСТЬ У РЕСТАВРАЦІЇ: НЕОБХІДНІСТЬ ЧИ СВІДОМИЙ КОНСЕРВАТИЗМ..... 176
Музика Леся Адамівна. СТИМУЛЮВАННЯ ЗДАТНОСТІ УЧНІВ ДО ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОГО САМОВИРАЖЕННЯ..... 177
Осипенко Ярослав Сергійович. КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЕТНОСПІЛЬНОТ БУКОВИНИ ПЕРІОДУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ..... 180

Петрів Роман Степанович. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОЄКТНО-ХУДОЖНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОЇ ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ..... 182
Пронюк Марія Мирославівна. СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ СВЯТОГО КЛИМЕНТА ПАПИ У РИМІ..... 184
Сандюк Володимир Сергійович. ХУДОЖНИКИ-ПЛЕНЕРИСТИ ПРИКАРПАТТЯ... 185
Сандюк Лариса Петрівна. ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЇ В ДИЗАЙНІ ОДЯГУ..... 187
Типчук Вікторія Мирославівна. ПОРТРЕТ ЯК ВІДБИТОК ВНУТРІШНЬОГО СТАНУ ЛЮДИНИ..... 189
Федорків Оксана Петрівна. ХРИСТИНА ФІЦАЛОВИЧ – СИМВОЛ ТЕАТРАЛЬНОЇ ТРАДИЦІЇ ПРИКАРПАТТЯ (ДО 85-ОЇ РІЧНИЦІ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ).. 190

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Білянська Ірина Петрівна. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ АВТЕНТИЧНИХ ТВОРІВ МИТТЄВОЇ ПРОЗИ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ЗВО..... 193
Васенко Олександр Юрійович. ЕВОЛЮЦІЯ СЕМАНТИЧНОГО ДОМЕНУ ВІЙНА В АНГЛОМОВНІЙ ПРОЗІ XIX–XXI СТОЛІТЬ..... 195
Гарбера Світлана Геннадіївна. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ АНГЛІЦИЗМІВ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ..... 197
Ковальчук Юстина Володимирівна. ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ..... 200
Корольова Наталія Олександрівна, Грималюк Анна Миколаївна. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПІСЕННОГО МАТЕРІАЛУ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ..... 201
Крук Зоряна Миколаївна. ФРАНКОМОВНИЙ РЕКЛАМНИЙ ДИСКУРС І СПЕЦИФІКА РЕКЛАМНОГО СПІЛКУВАННЯ СИСТЕМНО-КВАНТИТАТИВНИЙ ПІДХІД..... 203
Липка Світлана Іванівна. ДО АНАЛІЗУ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ПОЛІВ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ..... 205
Мазур Ольга Володимирівна. ВІДТВОРЕННЯ ГРАМАТИЧНИХ ЗАСОБІВ КОГЕЗІЇ У ПЕРЕКЛАДІ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИХ ТЕКСТІВ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ... 207
Монолатій Тетяна Петрівна. ХУДОЖНЄ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ СВЯТОГО ПИСЬМА У ТВОРЧОСТІ ЙОЗЕФА РОТА..... 209
Романишин Ігор Михайлович. ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ВІЙНИ..... 211

ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ

Бойчук Ігор Васильович. РОЛЬ МЕДІАОСВІТИ У ПРОФОРІЄНТАЦІЙНІЙ РОБОТІ ЗВО..... 213
Воробець Олексій Дмитрович. РОЛЬ ПОШИРЮВАЧІВ У МОДЕРНОМУ ДИСКУРСІ..... 215
Ілійчук Ірина Володимирівна. ПРИНЦИПИ І МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ (КИТАЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ І УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКИХ) 216
Кулага Діана Євгеніївна. ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ ВИВЧЕННЯ КИТАЙСЬКОЇ ЛЕКСИКИ..... 219
Копистинська Ірина Михайлівна. RADIO VISION ЯК СПОСІБ ПОШИРЕННЯ КОНТЕНТУ ТА ЗАСІБ РОЗШИРЕННЯ АУДИТОРІЇ МЕДІА (НА ПРИКЛАДІ «УКРАЇНСЬКОГО РАДІО КАРПАТИ») 221
Пена Любов Іванівна. ЗІ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД ДИТЯЧИМ СЛОВОТВОРЕННЯМ..... 223
Пристай Галина Іванівна. КОНТЕНТ-АНАЛІЗ ВЕБСАЙТІВ ЗВО УКРАЇНИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ЖУРНАЛІСТИКА» 225

Савчук Руслана Любомирівна. ТРОПО-ФІГУРАЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ В ПУБЛІЦИСТИЧНІЙ МОВІ СВЯТОМИРА ФОСТУНА (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ ДІАСПОРНОГО ЖУРНАЛУ «СУРМАЧ») 227
Холод Олександр Михайлович. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ ІЗ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПОЗИЦІЙ..... 229
Хороб Соломія Степанівна. МЕНТАЛЬНІСТЬ ОРДИ» ЄВГЕНА ГУЦАЛА: СУЧАСНИЙ ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ КОНТЕКСТ..... 230
Шотурма Наталія Володимирівна. ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ РОБОТИ ЖУРНАЛІСТА В УМОВАХ ВІЙНИ..... 232
Щербій Наталія Олегівна. ПЕРЕХІДНІ ЯВИЩА В ГРАМАТИЧНІЙ СИСТЕМІ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ..... 235

КОЛОМИЙСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

Васильчук Микола Миколайович. УЛЯНА КРАВЧЕНКО І КОЛОМИЯ..... 238
Волощук Галина Михайлівна, ЛІРИЧНА ПАЛІТРА ОБРАЗНО-СЛОВЕСНОГО МИСЛЕННЯ УЛЯНИ КРАВЧЕНКО..... 240
Віолетта Валеріївна Лаппо. МЕТОДОЛОГІЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПОНЕНТИ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ НУШ..... 242
Марчук Микола Васильович. СІЧОВИЙ РУХ НА ПОКУТТІ..... 244
Плекан Юрій Васильович. ГРОМАДИ ЄВАНГЕЛІСТІВ РЕФОРМОВАНИХ НА ТЕРЕНАХ КОЛОМИЙСЬКОГО ТА КОСІВСЬКОГО ПОВІТІВ У 20–30-х РОКАХ XX ст. 246
Поясик Оксана Іванівна. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ГУМАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ..... 248
Русакова Ольга Валеріївна. ЗНАЧЕННЯ ЦИКЛУ ІСТОРИКО-МОВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН НА СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ..... 250
Чепіль Марія Василівна. АТЛЕТИЧНА ГІМНАСТИКА ЯК ЗАСІБ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ..... 252

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ

Албу Андрій Аркадійович. ТЛУМАЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ: МІЖНАРОДНИЙ АНАЛІЗ..... 254
Банасевич Ірина Іванівна. СТРУКТУРА МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН ЗА УЧАСТЮ СПОЖИВАЧІВ..... 257
Башурин Наталія Ярославівна. ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-ЮРИСТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 259
Бурлак Оксана Василівна. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ІНДИВІДІВ ЗА ЗЛОЧИН АГРЕСІЇ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ (СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ)..... 261
Варивода Ірина Миколаївна. ПРОБЛЕМАТИКА ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ФОРМИ СУДОЧИНСТВА..... 263
Вівчаренко Олег Антонович. ДОТРИМАННЯ ПРАВОПОРЯДКУ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ..... 265
Гейнц Руслана Миколаївна. ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА СПАДКУВАННЯ МАЛОЛІТНІМИ ОСОБАМИ..... 267
Гришко Уляна Петрівна. ОНОВЛЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ЗА ЗАКОНОПРОЕКТОМ № 6134..... 269
Данилюк Леся Романівна. ДОСТУП ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК..... 271
Зеліско Алла Володимирівна. ПРОБЛЕМИ ВИДОВОЇ НАЛЕЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВІВ..... 273

Зінич Любомир Васильович. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕХРЕСНИХ ЛІЦЕНЗІЙ НА ВИКОРИСТАННЯ ВИНАХОДІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ..... 276
Кернякевич-Танасійчук Юлія Володимирівнаю ПОРУШЕННЯ ПРАВ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ МАСШТАБНОЇ ПРОБЛЕМИ..... 279
Кисилиця Наталія Дмитрівна. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВА ОРЕНДИ ЗЕМЛІ.. 281
Книш Віталій Васильович. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ДЕОКУПАЦІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ... 282
Кобецька Надія Романівна. ПРАВОВИЙ СТАТУС СПЕЦІАЛЬНОГО ОРГАНУ ДЕРЖАВНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА..... 287
Кохан Наталія Василівна. ЯВИЩЕ МОБІНГУ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ..... 289
Кузьмич Олег Ярославович. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ ВИЗНАННЯ НЕОБГРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ ТА ЇХ СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ ЩОДО ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ СПРАВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ..... 292
Кульчак Леся Степанівна. ЕЛЕКТРОННЕ ПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ КОДЕКСІВ ТА МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ..... 294
Мергель Микола Русланович. СИСТЕМА ПОКАРАНЬ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НОРМ ЧИННОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ПРОЄКТУ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ..... 296
Мироненко Ігор Віталійович. ПРИНЦИПИ КОЛІЗІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ..... 298
Мороз Галина Василівна. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ СФЕРІ..... 300
Овченко Олександр Володимирович. ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ КОМАНДИТНОГО ТОВАРИСТВА..... 302
Петечел Надія Михайлівна. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТРАХУВАЛЬНИКА ЗА ДОГОВОРОМ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ..... 304
Петровська Ірина Ігорівна. ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ..... 306
Пулик Василь Михайлович. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ, ЩО ВИНИКАЮТЬ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ..... 308
Розвадовський Володимир Іванович. СТАТУС ГРОМАДСЬКОЇ РАДИ ДОБРОЧЕСНОСТІ В ОНОВЛЕННІ СУДОВОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ..... 311
Стефанишин Наталія Михайлівна. ПРАВОВА ОХОРОНА КОМЕРЦІЙНОГО (ФІРМОВОГО) НАЙМЕНУВАННЯ..... 313
Федорончук Андрій Володимирович. ПОРЯДОК ВРУЧЕННЯ ПОВІСТОК В УКРАЇНІ: ТИПОВІ ПОМИЛКИ..... 315
Яремак Зоряна Василівна. ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ЕКОЛОГО-ПРАВОВИХ КОНФЛІКТІВ..... 318

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Крамар Віталій Русланович. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ІНФЛЯЦІЙНИХ ОЧІКУВАНЬ НА СПОЖИВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ..... 321
Кушнір Олександр Сергійович. ВИКОРИСТАННЯ МОДЕЛЕЙ ПРОГНОЗУВАННЯ МОВИ (GPT) В ЕКОНОМІЦІ..... 323
Русин Роман Семенович. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДАНИХ В ЕКОНОМІЦІ..... 326

КАФЕДРА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ

Демчук Сергій Романович. ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ, ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ..... 327

Мочернюк Владислав Богданович. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СЕРЕД ШКОЛЯРІВ..... 330

ФАКУЛЬТЕТ ПРИРОДНИЧИХ НАУК

Старко Ірина Юріївна, Данилюк Назарій Володимирович, Татарчук Тетяна Романівна. АДСОРБЦІЙНІ ТА КАТАЛІТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ НІКЕЛЬ-КОБАЛЬТОВИХ ФЕРИТІВ ДОПОВАНИХ ІОНАМИ Gd^{3+}..... 332

ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ТА ДОВУЗІВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

Кіндрачук Надія Мирославівна. ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИЙОМІВ ПОСТАНОВКИ ЗВУКІВ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ..... 334

Лукачович Галина Олександрівна. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГУ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЛОГОПЕДІВ..... 335

Наукове електронне видання

МАТЕРІАЛИ
звітної наукової конференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2022 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

3–7 квітня 2023 р., м. Івано-Франківськ

Матеріали конференції видано в авторській редакції

Головний редактор *В. М. Головчак*
Комп'ютерна верстка *В. Д. Яремко*

Підп. до друку 14.07.2023. Формат 60x84/$_{16}$.
Гарнітура «Times New Roman». Ум. друк. арк. 20,9.

Видавець
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
76018, м. Івано-Франківськ, вул. С. Бандери, 1,
тел. 75-13-08, e-mail: vdvcit@pnu.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7616 від 26.05.2022